

**T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK VE SOSYAL YARDIMLAR:
BİNGÖL İLİNDE SOSYAL YARDIM ALAN
DEZAVANTAJLI AİLELERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN
İNCELENMESİ**

Barani SAYAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Behçet KALDIK

Bingöl - 2026

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK VE SOSYAL YARDIMLAR:
BİNGÖL İLİNDE SOSYAL YARDIM ALAN
DEZAVANTAJLI AİLELERİN SOSYOLOJİK AÇIDAN
İNCELENMESİ

Barani SAYAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Behçet KALDIK

Bingöl -2026

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL VE ONAY	II
ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
TABLO LİSTESİ	VII
ŞEKİL LİSTESİ.....	VIII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Toplumsal Eşitsizlik.....	5
1.1.1. Eşitsizlik Biçimleri: Yapısal Eşitsizlikler, Sermaye Türleri ve Yeniden Üretim Süreçleri	7
1.1.2. Toplumsal Eşitsizliğin Bingöl Bağlamındaki Görünümü	9
1.1.3. Toplumsal Eşitsizlik Kuramları	10
1.2. Yoksulluk ve Dezavantajlılık.....	12
1.2.1. Yoksulluk Kültürü ve Yoksulluğun Kuşaklararası Aktarımı.....	14
1.2.2. Dezavantajlılık ve Dezavantajlı Gruplar	16
1.3. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet.....	17
1.3.1. Sosyal Yardım Çeşitleri	19
1.3.2. Türkiye’de Sosyal Yardımların Yasal ve Kurumsal Çerçevesi	21
1.3.3. Sosyal Hizmet Kavramı ve Uygulama Alanları.....	22
1.4. Sosyal Politika ve Refah Devleti.....	23
1.4.1. Sosyal Yardımların Refah Devletindeki Yeri ve Türkiye’nin Refah Rejimi	26
1.4.2. Mikro ve Makro Refah Politikalarının Hane Üzerindeki Etkileri.....	28
1.5. Güçlenme Yaklaşımı ve Aile Kurumu	29
1.5.1. Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile ve Güçlenme Dinamikleri.....	31
1.6. Toplumsal Cinsiyet ve Bakım Politikaları	32
1.7. Literatür Taraması.....	35
İKİNCİ BÖLÜM	43
ARAŞTIRMANIN METODU	43
2.1. Araştırmanın Modeli	43
2.2. Araştırmanın Konusu ve Problemleri	43
2.3. Araştırmanın Amacı	44
2.4. Araştırmanın Önemi.....	45
2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	45
2.6. Araştırmanın Çalışma Grubu	46
2.7. Veri Toplama Araçları	51
2.8. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	54
BULGULAR	54
3.1. Yapısal Eşitsizlik ve Sosyoekonomik Kırılganlık	56
3.1.1. Bakım Yüğü ve Emek Yoğunluğu	57
3.1.2. Mekânsal ve Bölgesel Eşitsizlikler	63
3.1.3. Ekonomik Yoksunluk	68
3.1.4. Birikimli Dezavantajlar	73
3.1.5. Hane Yapısından Kaynaklanan Kırılganlık	80
3.1.6. Geçinme Stratejileri	85
3.2. Toplumsal Cinsiyet ve Bakım Rejimi	91
3.2.1. Psikososyal Yüğü	93
3.2.2. Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler ve Kadınlaştırılmış Bakım Emeğı	100
3.2.3. Görünmeyen ve Ücretsiz Emek	108
3.3. Sosyal Yardımların Gündelik Yaşam Ekonomisi	114
3.3.1. Çocuk Odaklı Harcamalar	115
3.3.2. Sağlık ve Bakım Harcamaları	121
3.3.3. Temel Yaşam Harcamaları	126
3.4. Güçlenme Deneyimi ve İyi Oluş	132
3.4.1. Kısmi Ekonomik Güçlenme	133
3.4.2. Duygusal İyi Oluş ve Güven	138
3.4.3. Güçlenmenin Yapısal Sınırları	144
3.4.4. Gelecek Algısı ve Zaman Perspektifi	149
3.5. Sosyal Yardımların Değerlendirilme Biçimi	154
3.5.1. Yetersizlik Algısı	156
3.5.2. Kurumsal Memnuniyet ve Personel Tutumu	162
3.5.3. Duygusal İkilik	169
3.5.4. Hak Temelli Algı	174
3.5.5. Bağımlılık ve Süreklilik	181
SONUÇ VE ÖNERİLER	192
KAYNAKÇA	201
EKLER	211
ÖZGEÇMİŞ	212

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Toplumsal Eşitsizlik ve Sosyal Yardımlar: Bingöl İlinde Sosyal Yardım Alan Dezavantajlı Ailelerin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenekler çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

31/08 / 2026

İmza

Barani SAYAK

TEZ KABUL VE ONAY
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

249221005 Öğrenci Numaralı Barani SAYAK tarafından hazırlanan “”Toplumsal Eşitsizlik ve Sosyal Yardımlar: Bingöl İlinde Sosyal Yardım Alan Dezavantajlı Ailelerin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi“ başlıklı bu çalışma, 07.09.2026 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Başkan : Prof. Dr. Kamil ŞAHİN İmza:

Danışman : Doç. Dr. Behçet KALDIK İmza:

Üye : Prof. Dr. Mehmet ANIK İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../202. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Nebi BUTASIM

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, yalnızca akademik bir araştırma sürecinin değil, aynı zamanda farklı yaşam deneyimlerini yakından dinleme ve anlamaya çalışma sürecinin bir ürünüdür. Araştırma boyunca gördüğüm katılımcıların geçim mücadelesi, bakım sorumlulukları, gelecek kaygıları ve sosyal yardımlarla kurdukları ilişkiye dair anlatıları, toplumsal eşitsizliğin gündelik yaşam içinde ne kadar farklı biçimlerde görünür hâle gelebildiğini daha yakından görmemi sağlamıştır. Görüşmeler sırasında kimi zaman uzun süredir taşınan zorluklara, kimi zaman da bütün güçlüklerle rağmen sürdürülen umutlara tanıklık etmek, bu çalışmanın benim açımdan yalnızca bilimsel bir araştırma olarak kalmamasına neden olmuştur.

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam boyunca bilgi, deneyim ve yönlendirmeleriyle bana katkı sunan, çalışmanın her aşamasında akademik bakış açımı geliştirmeme yardımcı olan değerli danışmanım Doç. Dr. Behçet KALDIK'a teşekkürlerimi sunarım. Eleştiri ve önerileri, araştırmanın sosyolojik bir çerçevede şekillenmesinde ve çalışmanın daha nitelikli hâle gelmesinde önemli bir yol gösterici olmuştur.

Araştırmanın saha sürecinde yaşam deneyimlerini benimle içtenlikle paylaşan bütün katılımcılara ayrıca teşekkür etmek isterim. Kendileri için oldukça kişisel ve zaman zaman anlatılması güç olan deneyimleri paylaşmaları olmadan bu çalışmanın ortaya çıkması mümkün değildi. Bu nedenle araştırmada yer alan her bir katılımcının anlatısına duyduğum saygıyı özellikle ifade etmek isterim.

Son olarak, yüksek lisans eğitimim ve tez yazım sürecinde varlığıyla hayatıma anlam katan kızım Lavin Arya'ya; yanımda olan, sabırları ve destekleriyle bu süreci tamamlamama katkı sağlayan eşim Seda, annem Sarya ve babam Abdülkerim SAYAK'a teşekkür ederim. Zaman zaman yorucu ve zorlayıcı olan bu süreçte gösterdikleri anlayış benim için her zaman değerli olmuştur.

Bu çalışmanın, Bingöl'de sosyal yardım ve bakım hizmetlerinden yararlanan dezavantajlı hanelerin yaşam deneyimlerinin anlaşılmasına ve toplumsal eşitsizlik tartışmalarına mütevazı bir katkı sunmasını temenni ederim.

24/09/2026
Barani SAYAK

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Toplumsal Eşitsizlik ve Sosyal Yardımlar: Bingöl İlinde Sosyal Yardım Alan Dezavantajlı Ailelerin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi
Tezin Yazarı: Barani SAYAK
Danışman: Doç. Dr. Behçet KALDIK
Anabilim Dalı: Sosyoloji
Bilim Dalı: Sosyoloji
Kabul Tarihi: 07 / 09 / 2026
Sayfa Sayısı: VIII. (ön kısım) + 210 (tez) + 2 (ekler)
Bu araştırmanın amacı, Bingöl ilinde Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) ile Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı hanelerin sosyal yardım deneyimlerini sosyolojik açıdan incelemektir. Araştırmada, toplumsal eşitsizliğin yerel ve hane düzeyinde nasıl deneyimlendiği; sosyal yardımların hane geçimi, bakım ilişkileri, toplumsal cinsiyet rolleri, güçlenme, iyi oluş, bağımlılık ve gelecek beklentileri içindeki yeri ele alınmıştır. Araştırma, yorumlayıcı nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüş ve veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Çalışma grubunu Bingöl ilinde yaşayan ve sosyal yardım hizmetlerinden yararlanan toplam 55 katılımcı oluşturmuştur. Katılımcıların 30'u SED'den, 25'i ise Evde Bakım Yardımından yararlanmaktadır. Görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA 2026.3.0 nitel veri analizi programına aktarılmış ve nitel içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Analiz sonucunda bulgular; yapısal eşitsizlik ve sosyoekonomik kırılganlık, toplumsal cinsiyet ve bakım rejimi, sosyal yardımların gündelik yaşam ekonomisi, güçlenme deneyimi ve iyi oluş ile sosyal yardımların değerlendirilme biçimi olmak üzere beş ana tema altında yapılandırılmıştır. Araştırma bulguları, sosyal yardımların dezavantajlı haneler açısından gündelik yaşamın sürdürülebilmesinde önemli bir destek oluşturduğunu göstermektedir. SED ve Evde Bakım Yardımı; gıda, kira, fatura, eğitim, sağlık ve bakım giderlerinin karşılanmasına katkı sağlamakta ve hanelerin yaşadığı ekonomik baskıyı kısmen hafifletmektedir. Bununla birlikte işsizlik, düzensiz gelir, bakım yükü, barınma sorunları ve mekânsal eşitsizlikler devam ettiği için bu desteklerin yapısal eşitsizlikleri tek başına ortadan kaldırmadığı görülmüştür. Bakım sorumluluğunun büyük ölçüde kadınlar üzerinde yoğunlaşması, kadınların çalışma hayatına katılımını ve ekonomik bağımsızlık imkânlarını sınırlandırmaktadır. Sosyal yardımlar bazı katılımcılar açısından ekonomik ve duygusal bir güvence sağlayarak kısmi bir güçlenme yaratırken, yapısal koşulların devam etmesi bu güçlenmenin sınırlarını belirlemektedir. Yardımların sürekliliğine duyulan ihtiyaç ise bireysel bir tercih veya yardıma alışma durumundan çok; yoksulluk, işsizlik, hastalık ve bakım sorumluluğu gibi yapısal koşullarla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak sosyal yardımlar, dezavantajlı hanelerin yoksulluğun ağır sonuçlarıyla baş etmelerinde önemli bir işlev görmekte; ancak toplumsal eşitsizlikleri üreten yapısal koşulları tek başına dönüştürmekte sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle sosyal yardımların daha dönüştürücü bir işlev kazanabilmesi için nakdi desteklerin istihdam, çocuk ve bakım hizmetleri, eğitim, psikososyal destek ve yerel sosyal politika uygulamalarıyla birlikte yürütülmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.
Anahtar Kelimeler: Toplumsal Eşitsizlik, Sosyal Yardımlar, Dezavantajlı Haneler, Bakım Emeli, Güçlenme

Bingol University Graduate School of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Social Inequality and Social Assistance: A Sociological Examination of Disadvantaged Families Receiving Social Assistance in Bingöl Province
Author: Barani SAYAK
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Behçet KALDIK
Department: Sociology
Sub-field: Sociology
Date of Acceptance: 07/ 09/ 2026
Number of Pages: VIII. (preliminary pages) + 210 (thesis) + 2 (appendices)
This study aims to examine, from a sociological perspective, the social assistance experiences of disadvantaged households benefiting from Social and Economic Support (SED) and Home Care Allowance in Bingöl Province. The study focuses on how social inequality is experienced at the local and household levels and examines the role of social assistance in household subsistence, care relations, gender roles, empowerment, well-being, dependency, and future expectations. The study was conducted within the framework of an interpretive qualitative research approach, and semi-structured interviews were used as the data collection technique. The study group consisted of 55 participants living in Bingöl and benefiting from social assistance services. Of these participants, 30 received SED and 25 benefited from Home Care Allowance. The data obtained from the interviews were transferred to MAXQDA 2026.3.0 qualitative data analysis software and analyzed through qualitative content analysis. As a result of the analysis, the findings were organized under five main themes: structural inequality and socioeconomic vulnerability, gender and the care regime, the everyday economy of social assistance, experiences of empowerment and well-being, and perceptions of social assistance. The findings indicate that social assistance constitutes an important source of support for disadvantaged households in sustaining everyday life. SED and Home Care Allowance contribute to meeting expenses related to food, rent, utilities, education, health, and care, while partially alleviating the economic pressures experienced by households. However, since unemployment, irregular income, care burdens, housing problems, and spatial inequalities persist, these forms of support do not eliminate structural inequalities on their own. The concentration of care responsibilities largely on women restricts their participation in employment and limits their opportunities for economic independence. While social assistance provides economic and emotional security for some participants and contributes to partial empowerment, the persistence of structural constraints limits the extent of this empowerment. The need for continuity in social assistance emerges not as a matter of individual preference or habituation to assistance, but in relation to structural conditions such as poverty, unemployment, illness, and care responsibilities. In conclusion, social assistance plays an important role in helping disadvantaged households cope with the severe consequences of poverty; however, its capacity to transform the structural conditions that produce social inequality remains limited. Therefore, for social assistance to acquire a more transformative function, cash transfers should be integrated with employment opportunities, childcare and care services, educational support, psychosocial support, and locally responsive social policy measures.
Keywords: Social Inequality, Social Assistance, Disadvantaged Households, Care Work, Empowerment

KISALTMALAR

ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Ed.	Editör
Eds.	Editörler
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
K	Katılımcı
MAXQDA	Nitel Veri Analizi Yazılımı
P80/P20	En Yüksek Gelirli Yüzde 20'lik Grubun Gelirinin En Düşük Gelirli Yüzde 20'lik Grubun Gelirine Oranı
SED	Sosyal ve Ekonomik Destek
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl ve Tunceli İstatistik Bölgesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Hizmetten Yararlanma Durumları	48
--	----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No:	Sayfa No:
Şekil 3.1: Bulguların Ana Temaları	55
Şekil 3.2: Yapısal Eşitsizlik ve Sosyoekonomik Kırılganlık Temasına Ait Alt Temalar	56
Şekil 3.3: Bakım Yükü ve Emek Yoğunluğu Kodunun Katılımcı Belgelerine Göre Kod Dağılım Modeli	58
Şekil 3.4: Mekânsal ve Bölgesel Eşitsizlikler Kodunun Katılımcı Belgelerine Göre Kod Dağılım Modeli	63
Şekil 3.5: Ekonomik Yoksunluk Kodunun Katılımcı Belgelerine Göre Kod Dağılım Modeli	69
Şekil 3.6: Birikimli Dezavantajlar Kodunun Katılımcı Belgelerine Göre Kod Dağılım Modeli	74
Şekil 3.7: Hane Yapısından Kaynaklanan Kırılganlık Kodunun Katılımcı Belgelerine Göre Kod Dağılım Modeli	81
Şekil 3.8: Geçinme Stratejileri Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	86
Şekil 3.9: Toplumsal Cinsiyet ve Bakım Rejimi Temasına Ait Alt Temalar	92
Şekil 3.10: Psikososyal Yük Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	94
Şekil 3.11: Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler ve Kadınlaştırılmış Bakım Emeği Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	101
Şekil 3.12: Görünmeyen ve Ücretsiz Emek Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	108
Şekil 3.13: Sosyal Yardımların Gündelik Yaşam Ekonomisi Temasına Ait Alt Temalar	114
Şekil 3.14: Çocuk Odaklı Harcamalar Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	116
Şekil 3.15: Sağlık ve Bakım Harcamaları Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	122
Şekil 3.16: Temel Yaşam Harcamaları Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	127
Şekil 3.17: Güçlenme Deneyimi ve İyi Oluş Temasına Ait Alt Temalar	132
Şekil 3.18: Kısmi Ekonomik Güçlenme Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	134
Şekil 3.19: Duygusal İyi Oluş ve Güven Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	139
Şekil 3.20: Güçlenmenin Yapısal Sınırları Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	144
Şekil 3.21: Gelecek Algısı ve Zaman Perspektifi Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	150
Şekil 3.22: Sosyal Yardımların Değerlendirilme Biçimi Temasına Ait Alt Temalar	155
Şekil 3.23: Yetersizlik Algısı Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	156
Şekil 3.24: Kurumsal Memnuniyet ve Personel Tutumu Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	164
Şekil 3.25: Duygusal İkilik Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	170
Şekil 3.26: Hak Temelli Algı Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	175
Şekil 3.27: Bağımlılık ve Süreklilik Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	182
Şekil 3.28: Yardım Temelli Algı Koduna Ait Kod Dağılım Modeli	187

GİRİŞ

Toplumsal eşitsizlik, çağdaş toplumların en kalıcı ve en derin yapısal sorunlarından biri olarak sosyal bilimlerin temel inceleme alanları arasında yer almaktadır. Bireylerin yaşam koşullarını belirleyen farklılıklar yalnızca gelir düzeyiyle sınırlı kalmamakta; eğitim olanaklarına erişim, istihdam güvencesi, sağlık hizmetleri, barınma koşulları ve sosyal destek mekanizmaları gibi pek çok alanda kendini göstermektedir. Bu farklılıklar, bireysel yetenek ve tercihlerden bağımsız olarak, toplumsal yapının ekonomik, siyasal ve kurumsal işleyişi içinde üretilmekte ve yeniden dağıtılmaktadır. Bu yönüyle toplumsal eşitsizlik, bireysel çabalarla aşılabilecek geçici bir durumdan ziyade, kuşaklar arası aktarım yoluyla süreklilik kazanan çok boyutlu bir toplumsal olgu niteliği taşımaktadır (Marshall, 2006, s. 21). Türkiye’de toplumsal eşitsizlik ve sosyal yardımlara ilişkin çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte, SED ile Evde Bakım Yardımını aynı analitik çerçevede ele alan nitel sosyolojik araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle bu hizmetlerin hane ilişkileri, bakım emeği, güçlenme süreçleri ve kurumsal deneyimler üzerindeki yansımalarını Bingöl bağlamında inceleyen çalışmaların sınırlı kalması, bu araştırmanın odaklandığı temel boşluğu oluşturmaktadır.

Sosyolojik açıdan eşitsizlik, yalnızca bireyler arasındaki farklılıkları betimleyen bir kavram değil; bu farklılıkların nasıl ortaya çıktığını, hangi toplumsal mekanizmalar aracılığıyla meşrulaştırıldığını ve hangi koşullarda kalıcı hale geldiğini anlamaya yönelik bir analitik çerçeve sunmaktadır. Ekonomik yoksunlukla birlikte ortaya çıkan eğitsel sınırlılıklar, güvencesiz istihdam biçimleri ve sosyal hizmetlere erişimde yaşanan güçlükler, dezavantajlı haneler açısından eşitsizlik deneyimini derinleştirmektedir. Bu nedenle eşitsizlik deneyiminin yalnızca maddi yetersizlikle açıklanması yerine, toplumsal dışlanma, bağımlılık ilişkileri ve kurumsal temaslar üzerinden şekillenen yapısal bir süreç olarak ele alınması gerekmektedir (Bourdieu ve Passeron, 2015, s. 212). Bu çerçevede Foucault’nun (1991) iktidar ve özneleşme¹ süreçlerine ilişkin çözümlemeleri, sosyal yardım süreçlerindeki kurumsal değerlendirme, takip ve denetim biçimlerinin katılımcılar tarafından nasıl deneyimlendiğini anlamada yardımcı bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

¹ Özneleşme, bireylerin iktidar ilişkileri içinde belirli özne konumlarına yerleşmesi ve bu konumlar üzerinden kendilerini tanımlamaları sürecini ifade etmektedir.

Türkiye’de toplumsal eşitsizlikler, bölgesel gelişmişlik farkları üzerinden belirginleşmekte ve bu durum özellikle sosyo-ekonomik kırılganlıkların yoğunlaştığı bölgelerde yaşayan haneler açısından daha ağır sonuçlar doğurmaktadır. İstihdam olanaklarının sınırlılığı, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimdeki dengesizlikler ile sosyal hizmetlerin mekânsal dağılımındaki eşitsizlikler, dezavantajlı grupların yaşam koşullarını çok yönlü biçimde etkilemektedir. Bu durum, refah rejiminin seçici karakteriyle yakından ilişkilidir. Bu koşullar altında sosyal yardımlar ve sosyal hizmet uygulamaları, devletin toplumsal eşitsizlikleri yönetme ve yoksulluğu hafifletme amacıyla başvurduğu temel sosyal politika araçları arasında yer almaktadır (Buğra ve Keyder, 2006, s. 17).

Türkiye’de yaygın biçimde uygulanan Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) ile Evde Bakım Yardımı, dezavantajlı hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamayı ve bakım yükünü hafifletmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu hizmetlerin haneler üzerindeki etkisi yalnızca ekonomik boyutla sınırlı değildir. Sosyal yardım mekanizmaları, aile içi ilişkileri, bakım sorumluluklarının dağılımını ve bireylerin devletle kurduğu ilişki biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle sosyal yardımların hangi koşullarda dezavantajlı hanelerin hareket alanını genişlettiği ve hangi koşullarda mevcut yapısal kırılganlıkları dönüştürmekte sınırlı kaldığı, sosyolojik açıdan tartışılması gereken temel bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır.

Makro düzeyde ele alınan bu yapısal dinamikler, yerel düzeyde farklı biçimlerde görünür hale gelmektedir. Bahse konu tartışmalar, Doğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan Bingöl ili özelinde daha görünür hale gelmektedir. Bingöl’de sınırlı istihdam olanakları, yaygın kırsal yerleşim yapısı ve ekonomik kırılganlıklar, sosyal hizmetlere erişimi hem mekânsal hem de kurumsal düzeyde zorlaştırmaktadır. Sosyal yardım ve bakım hizmetlerinden yararlanan haneler açısından başvuru süreçleri, kurumsal temas biçimleri ve gündelik yaşam pratikleri, çoğu zaman eşitsizlik deneyimlerini hafifleten değil, belirli koşullarda yeniden üreten bir nitelik kazanabilmektedir. Bu durum, toplumsal eşitsizliğin yalnızca ekonomik değil; mekânsal, kurumsal ve ilişkisel boyutlar üzerinden şekillendiğini göstermektedir. TÜİK’in (2025) Gelir Dağılımı İstatistikleri’ne göre, Bingöl’ün Malatya, Elazığ ve Tunceli ile birlikte yer aldığı TRB1

bölgesinde P80/P20 oranı² 4,6 iken Türkiye genelinde bu oran 7,5'tir. Bu gösterge, TRB1 bölgesinde en yüksek ve en düşük gelir grupları arasındaki farkın Türkiye ortalamasına göre daha sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, verilerin dört ili birlikte kapsaması, Bingöl'ün sosyoekonomik koşulları hakkında yalnızca bu göstergeden hareketle il düzeyinde doğrudan sonuç çıkarılmasını sınırlandırmaktadır.

Mevcut çalışma, Bingöl ilinde Sosyal ve Ekonomik Destek ile Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı hanelerin deneyimlerini sosyolojik bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, toplumsal eşitsizliğin yerel düzeyde nasıl deneyimlendiğini, sosyal hizmet müdahalelerinin haneler üzerindeki etkilerini ve bu müdahalelerin aile içi ilişkiler ile bakım pratiklerini nasıl biçimlendirdiğini analiz etmektedir. Söz konusu çalışma, sosyal yardımları yalnızca yoksulluğu hafifletmeye yönelik teknik araçlar olarak değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri dönüştüren ya da yeniden üreten kurumsal mekanizmalar olarak ele almaktadır.

Araştırma, sosyal yardımların tamamını kapsayan genel bir değerlendirme sunmayı hedeflememekte, analitik ve ampirik düzeyde Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) ile Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı hanelerle ilgili sınırlı bir araştırma alanını kapsamaktadır. Bu iki sosyal politika uygulaması, hane temelli yapıları, bakım ilişkileri ve toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki belirgin etkileri nedeniyle tercih edilmiştir. Dolayısıyla araştırmada “sosyal yardım” kavramı, genel bir politika alanını ifade etmekle birlikte, ampirik inceleme düzeyinde SED ve Evde Bakım Yardımı üzerinden ele alınmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) ile Evde Bakım Yardımından yararlanan hanelerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de sosyal yardımların yaygınlaşmasına karşın, bu uygulamaların dezavantajlı hanelerin toplumsal eşitsizlik deneyimlerini nasıl şekillendirdiğine ilişkin saha temelli ve yerel çalışmalar sınırlıdır. Özellikle sosyoekonomik kırılganlıkların belirgin olduğu Bingöl gibi illerde, SED ve Evde Bakım Yardımından yararlanan hanelerin deneyimlerini hane ilişkileri, bakım emeği, güçlenme süreçleri ve kurumsal deneyimler bağlamında birlikte ele alan nitel araştırmaların azlığı dikkat çekmektedir.

² P80/P20 oranı, gelirden en yüksek payı alan yüzde 20’lik grubun gelirinin, en düşük payı alan yüzde 20’lik grubun gelirine oranını göstermektedir. Oranın yükselmesi gelir grupları arasındaki farkın arttığına işaret etmektedir.

Bu araştırma, söz konusu kuramsal ve ampirik boşluktan hareketle Bingöl ilinde SED ile Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı hanelerin toplumsal eşitsizlik bağlamındaki deneyimlerini sosyolojik açıdan çözümlemeyi problem edinmektedir.

Sonuç olarak bu çalışma, toplumsal eşitsizlik, yoksulluk ve sosyal hizmet arasındaki ilişkiyi Bingöl örneği üzerinden çok katmanlı bir biçimde incelemeyi hedeflemiştir. Makro düzeyde sosyal politika tartışmalarıyla şekillenen bu ilişki, mikro düzeyde hanelerin gündelik yaşam deneyimleri üzerinden ele alınmakta ve sosyolojik bir bütünlük içinde analiz edilmiştir. Bu bağlamda araştırma, sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarının dezavantajlı aileler açısından yalnızca yoksulluğu hafifletmeye yönelik destek mekanizmaları mı olduğu, yoksa belirli koşullar altında toplumsal eşitsizlikleri yöneten ve yeniden üreten kurumsal düzenlemeler mi olduğu sorunu etrafında şekillenmiştir. Bu çalışmanın temel analitik savı, SED ve Evde Bakım Yardımının Bingöl’de dezavantajlı hanelerin gündelik yoksunluklarını hafiflettiği; ancak sınırlı istihdam olanakları, bakım emeğinin büyük ölçüde kadınlar üzerinde yoğunlaşması ve mekânsal eşitsizliklerin sürekliliği nedeniyle yapısal eşitsizlikleri bütünüyle dönüştürmekten çok yönettiğidir. Böylece araştırma, hem toplumsal eşitsizlik tartışmalarına eleştirel bir katkı sunmayı hem de sosyal hizmet uygulamalarının sahadaki karşılıklarını görünür kılarak sosyal politika alanında yeni bir bakış açısı geliştirmeyi odağına almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal Eşitsizlik

Toplumsal eşitsizlik, bireylerin ve toplumsal grupların ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklara erişiminde ortaya çıkan kalıcı farklılıkları ifade etmektedir (Giddens, 2012, s. 341). Bu tanım, toplumsal eşitsizliğin hem yapısal hem de ilişkisel doğasına vurgu yaparak farklı toplumsal düzlemlerde yeniden üretildiğine işaret etmektedir. Sosyolojik açıdan eşitsizlik, bireyler arasındaki doğal farklılıkların ötesine geçerek, bu farklılıkların belirli gruplar lehine ve aleyhine sistematik biçimde yeniden üretildiği toplumsal yapıları işaret etmektedir. Bu yönüyle toplumsal eşitsizlik, bireysel çabalardan büyük ölçüde bağımsız işleyen ve yaşam şanslarını belirleyen yapısal bir olgu olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla bireylerin ekonomik ve sosyal olanakları yalnızca kişisel tercihlerle değil, içinde bulundukları toplumsal koşullar ve kaynaklara erişim biçimleriyle de ilişkilidir. Eşitsizlik bu açıdan, kaynakların dağılımındaki farklılıkların yanı sıra bireylerin bu kaynaklara ulaşabilme ve bunları yaşam olanaklarına dönüştürebilme koşullarındaki farklılıkları da içermektedir. Bu genel tanım, çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturmakta, sonraki alt başlıklarda eşitsizliğin türleri ve kuramsal açıklamaları detaylandırılmaktadır.

Marshall (2006), eşitsizliği yurttaşlığın sosyal boyutuyla ilişkilendirerek, bireylerin toplumsal haklara erişim düzeylerinin eşitsizliğin temel göstergelerinden biri olduğunu vurgulamıştır. Bu yaklaşım, eşitsizliğin yalnızca gelir dağılımı üzerinden değil; eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi kamusal alanlar üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Sosyal haklara erişimde ortaya çıkan farklılıklar, bireylerin toplum içerisindeki yaşam olanaklarını ve toplumsal katılım biçimlerini de etkileyebilmektedir. Bu nedenle eşitsizliğin değerlendirilmesinde bireylerin sahip oldukları maddi kaynakların yanı sıra kamusal destek ve hizmetlere erişim koşullarının da dikkate alınması gerekmektedir. Türkiye’de geçimini çalışma yoluyla sağlayamayan bireylere yönelik sosyal yardım mekanizmaları, sosyal politika alanında giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Buğra ve Keyder, 2006, s. 17).

Toplumsal eşitsizlik, yalnızca mevcut durumları açıklayan bir kavram değil, aynı zamanda kuşaklar arası aktarım yoluyla geleceği de şekillendiren bir süreçtir. Eğitim, istihdam ve sosyal koruma alanlarında yaşanan eşitsizlikler, dezavantajlı grupların toplumsal bütünleşme süreçlerini sınırlandırmakta ve dışlanma riskini artırmaktadır. Bu durum, eşitsizliğin bireysel deneyimlerin ötesine geçerek toplumsal yapının bütününe etkileyen bir sorun alanına dönüştüğünü göstermektedir. Bu çalışmada da toplumsal eşitsizlik, soyut bir kuramsal tartışma alanı olarak değil; sosyal yardım alan hanelerin gündelik yaşam pratikleri, kamusal kurumlarla kurdukları ilişkiler ve geleceğe dair beklentileri üzerinden somutlanan çok boyutlu bir toplumsal deneyim olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede eşitsizlik, yalnızca maddi yoksunlukla sınırlı olmayıp, bireylerin toplumsal konumlarını, karar alma kapasitelerini ve kamusal alandaki görünürlüklerini belirleyen yapısal bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Çalışma, bu süreci tek bir kuramsal yaklaşıma indirgememiş; Bourdieu'nün sermaye ve toplumsal yeniden üretim yaklaşımını, Fraser'ın yeniden dağıtım–tanınma çerçevesini ve güçlenme perspektifini saha bulgularının sosyolojik olarak yorumlanmasına katkı sunan destekleyici kavramsal yaklaşımlar olarak ele almıştır.

Eşitsizlik kavramı, sosyolojik literatürde sıklıkla “farklılık” kavramından ayrıştırılarak ele alınmaktadır. Toplumlarda bireyler arasında farklılıkların bulunması kaçınılmaz olmakla birlikte, bu farklılıkların belirli toplumsal gruplar için sistematik bir dezavantaja dönüşmesi durumunda eşitsizlikten söz edilmektedir (Giddens, 2012, s. 340–341). Bu bağlamda eşitsizlik, rastlantısal değil; süreklilik arz eden ve yapısal özellikler taşıyan bir olgu niteliği kazanmaktadır. Bu tanımlama, bireylerin sosyal konumlarının belirlenmesinde kurumların rolünü anlamak açısından önemlidir. Bu nedenle eşitsizlik, bu tezde yalnızca farklı kaynak dağılımlarını değil; kamusal hizmetlere erişim, bağımlılık ilişkileri ve bireylerin özneleşme kapasiteleriyle ilişkili çok katmanlı bir süreç olarak ele alınmıştır.

Bourdieu ve Passeron (2015), eşitsizliğin özellikle eğitim sistemi aracılığıyla yeniden üretildiğine dikkat çekerek, toplumsal konumların yalnızca bireysel başarıya dayanmadığını ortaya koymuştur. Bu yeniden üretim sürecinde eğitim kurumları, görünürde eşit fırsatlar sunsa da öğrencilerin sahip oldukları kültürel sermaye düzeyleri doğrultusunda eşitsizlikleri derinleştirebilmektedir. Bu durum, eşitsizliğin yalnızca sonuçlarda değil, süreçlerin kendisinde de üretildiğini göstermektedir. Eğitim

alanındaki başarıların yalnızca bireysel çaba üzerinden değerlendirilmesi, bireylerin başlangıçta sahip oldukları farklı toplumsal ve kültürel kaynakların etkisini geri plana itebilmektedir. Böylece toplumsal konumların oluşumunda bireysel özelliklerin yanı sıra aile ve çevre yoluyla edinilen kaynaklar da belirleyici hâle gelmektedir. Lamont, Park ve Ayala-Hurtado (2022) da eşitsizliğin kültürel süreçler içinde yeniden üretildiğini vurgulamıştır.

Eşitsizlik kavramı aynı zamanda bireylerin toplumsal aidiyet ve değer görme deneyimleriyle de ilişkilidir. Kamusal hizmetlere erişimde yaşanan sınırlılıklar, bireylerin kendilerini toplumun “merkezinde” ya da “çevresinde” konumlandırmalarına yol açabilmektedir. Mardin’in merkez-çevre yaklaşımı, bu bağlamda eşitsizliğin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda simgesel boyutlarına da işaret etmektedir (Mardin, 2010, s. 40-43). Bu yaklaşım, toplumsal eşitsizliğin yalnızca maddi değil, aynı zamanda simgesel düzlemde de üretildiğini gösterir. Foucault’nun (2005) iktidar ve özneleşme süreçlerine dair çözümlemeleri de bu simgesel eşitsizliklerin bireylerin kamusal görünürlüğünü nasıl biçimlendirdiğini anlamak açısından önem arz etmektedir.

1.1.1. Eşitsizlik Biçimleri: Yapısal Eşitsizlikler, Sermaye Türleri ve Yeniden Üretim Süreçleri

Toplumsal eşitsizlik, tek bir düzlemde ortaya çıkmayan, farklı alanlarda eş zamanlı olarak üretilen çok boyutlu bir yapı sergilemektedir. Ekonomik eşitsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve güvencesiz istihdam biçimleri üzerinden en görünür eşitsizlik türlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye’de sosyal yardımların ve sosyal transferlerin yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, bu politikaların eşitsizlikleri azaltmada sınırlı bir kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir (Gemicioğlu ve Bildir, 2023, s. 235-238). Bu nedenle eşitsizlik türleri, sosyal yardım politikalarının hedef kitlelerini ve etki düzeylerini anlamada temel bir analitik kategori oluşturmaktadır.

Ekonomik eşitsizliğe eşlik eden eğitsel eşitsizlikler, bireylerin eğitim süreçlerine katılım olanaklarının aile kökeni ve yaşanılan bölgeye göre farklılaşmasıyla derinleşmektedir. Eğitim düzeyindeki bu farklılıklar, uzun vadede istihdam olanaklarını ve sosyal güvenceye erişimi belirleyerek eşitsizliklerin kuşaklar arası aktarımını güçlendirmektedir. Bu durum, eşitsizliğin yalnızca mevcut koşulların değil,

gelecekteki toplumsal konumların da belirleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla eşitsizlik türleri, yalnızca sonuçlar değil, aynı zamanda fırsat yapılarını da belirleyen süreçlerdir.

Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ise bakım emeğinin büyük ölçüde kadınlar üzerinde yoğunlaşması ve kadınların işgücü piyasasındaki kırılgan konumları üzerinden görünürlük kazanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ve sosyal politika ilişkisini ele alan çalışmalar, evde bakım aylığı uygulamasıyla bakım görevinin aileye ve dolayısıyla kadına yüklenmesinin toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz işbölümünü pekiştirdiğini belirtmektedir (Yentürk, 2018, s. 70). Evde bakım uygulamaları üzerine yapılan saha araştırmaları da bu eşitsizliklerin gündelik yaşam pratiklerinde nasıl deneyimlendiğini göstermektedir (Sever ve Kuzu, 2024). Benzer biçimde Kabeer (2025), bakım emeğinin kadınlar üzerindeki yoğunluğunun eşitsizliği derinleştirdiğini belirtmektedir. Bu eşitsizlik biçimlerinin yalnızca betimlenmesi yeterli değildir; aynı zamanda bu eşitsizliklerin hangi yapısal mekanizmalar aracılığıyla üretildiği ve sürdürüldüğünün de analiz edilmesi gerekmektedir.

Toplumsal eşitsizliklerin süreklilik kazanmasında yapısal faktörler belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda sermaye birikimi süreçleri, eşitsizliğin nasıl üretildiğini ve kuşaklar boyunca nasıl aktarıldığını açıklamada önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Bourdieu, toplumsal konumların yalnızca ekonomik sermaye aracılığıyla değil; kültürel ve sosyal sermaye türleri üzerinden de şekillendiğini vurgulamaktadır (Bourdieu, 2015 s. 20-22). Bu yaklaşım, Bingöl'deki dezavantajlı hanelerin eğitim, sosyal ilişki ağları ve kurumsal katılım biçimleriyle ilişkili yapısal sınırlılıklarını anlamada analitik bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, saha bulgularında ekonomik kaynaklar ile sosyal ilişki ağlarının kesiştiği durumların yorumlanmasına destek sunmaktadır.

Kültürel sermaye, bireylerin eğitim alanındaki başarılarını ve toplumsal meşruiyetlerini belirlerken; sosyal sermaye, bireylerin ilişki ağları aracılığıyla kaynaklara erişimini mümkün kılmaktadır. Bu sermaye türlerinin sınırlı olduğu hanelerde eşitsizlikler daha kalıcı ve derin hâle gelmektedir. Sosyal yardım politikalarının bu yapısal eşitsizlikleri dönüştürmede çoğu zaman yetersiz kaldığı, sosyal politika alanındaki değerlendirmelerde sıklıkla vurgulanmaktadır (Işıksan, 2006, s. 44-45). Sosyal yardım alan hanelerde kültürel sermaye eksikliği, bireylerin

kamusal kurumlarla iletişim kurma ve haklarını talep etme kapasitelerini sınırlandırmaktadır. Bu durum, sosyal hizmet süreçlerine aktif biçimde katılımı da önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Sosyal sermayenin zayıflığı ise bilgiye erişimi ve kurumsal destek ağlarını daraltarak yardımların sürekliliğini kırılgan hâle getirmektedir. Bu durum, sosyal yardımların yapısal eşitsizlikleri dönüştürmekten çok, kimi zaman bu eşitsizliklerin içinde işleyen geçici telafi mekanizmalarına dönüşmesine yol açmaktadır.

Yapısal eşitsizlikler, bireylerin kişisel çabalarıyla kolayca aşılabilecek engeller değildir. Aksine bu eşitsizlikler, eğitim sistemi, işgücü piyasası ve sosyal koruma mekanizmaları aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Bu durum, sosyal hizmet ve sosyal politika müdahalelerinin neden yalnızca geçici destekler yerine bütüncül yaklaşımlar geliştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Başaran, 2022, s. 261-263). Ekonomik, eğitsel ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, sosyal yardım mekanizmalarıyla doğrudan kesişmektedir. Ekonomik eşitsizlikler, haneleri düzenli sosyal yardımlara bağımlı hâle getirirken; eğitsel eşitsizlikler, yardım alan ailelerde yoksulluğun kuşaklar arası aktarımını güçlendirmektedir. Toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ise sosyal yardımların çoğu zaman kadınlar üzerinden yürütülmesiyle bakım emeğinin görünmezliğini artırmakta ve kadınların kamusal alandaki kırılgan konumlarını pekiştirmektedir. Bu yönüyle sosyal yardımlar, eşitsizlikleri azaltma potansiyeli taşısa da, çoğu durumda bu eşitsizliklerin gündelik yaşamda yeniden üretilmesine de aracılık edebilmektedir.

1.1.2. Toplumsal Eşitsizliğin Bingöl Bağlamındaki Görünümü

Bu genel kuramsal tartışmalar, Bingöl örneğinde somutlaşan eşitsizlik biçimlerinin anlaşılmasına zemin hazırlamaktadır. Toplumsal eşitsizlik, yerel ve bölgesel bağlamlarda farklı biçimlerde deneyimlenmektedir. Bingöl ili, sınırlı istihdam olanakları, kırsal yerleşimlerin ağırlığı ve kamusal hizmetlere erişimde yaşanan güçlükler nedeniyle yapısal dezavantajların belirgin olduğu bir toplumsal bağlam sunmaktadır. Türkiye’de iller arası sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini inceleyen çalışmalar, Bingöl’ün dezavantajlı iller arasında yer aldığını ortaya koymaktadır (Servi ve Erişoğlu, 2020, s. 182-185).

Bingöl’de eşitsizlik, yalnızca gelir yetersizliğiyle sınırlı kalmamakta; sosyal yardım ve bakım hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar, eğitim olanaklarının

sınırlılığı ve mekânsal uzaklıklar üzerinden gündelik yaşamda somutlaşmaktadır. Kentleşme ve altyapı sorunlarını ele alan araştırmalar, eşitsizliğin mekânsal boyutunun Bingöl örneğinde belirgin olduğunu göstermektedir (Vural, 2020, s. 5017-5018).

Yerel ölçekte yapılan ampirik çalışmalar, çalışan yoksullar ve sosyal yardım alan haneler açısından eşitsizliğin çok boyutlu bir deneyim olarak yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, eşitsizliğin yalnızca ekonomik değil, sosyal ve psikolojik sonuçlar doğurduğunu da göstermektedir (İnak ve Kesgin, 2023, s. 485-489). Dolayısıyla Bingöl, yapısal eşitsizliklerin yerel düzeyde nasıl yeniden üretildiğini anlamak açısından önemli bir araştırma alanı sunmakta; bu durum, sosyal yardım alan ailelerin deneyimlerinin ekonomik yoksunluk kadar bağımlılık ve görünürlikle de şekillendiğini göstermektedir. Bu bağlamda Bingöl’de sosyal yardımlar, geçici bir sosyal politika aracı olmaktan ziyade, dezavantajlı hanelerin yaşam stratejilerinin temel bir unsuru hâline gelmektedir.

1.1.3. Toplumsal Eşitsizlik Kuramları

Toplumsal eşitsizlik, sosyoloji literatüründe farklı kuramsal yaklaşımlar aracılığıyla ele alınmıştır. Marksist yaklaşım, eşitsizliği üretim ilişkileri ve sınıf yapısı üzerinden değerlendirerek, sermaye birikimini eşitsizliklerin temel kaynağı olarak görmektedir. Bu perspektifte eşitsizlik, kapitalist üretim tarzının yapısal bir sonucu olarak ele alınmaktadır (Marx ve Engels, 2013, s. 37-38). Weberci yaklaşım ise eşitsizliği sınıf konumunun yanı sıra statü ve güç ilişkileri çerçevesinde çok boyutlu biçimde analiz etmektedir. Weber’e göre toplumsal saygınlık ve siyasal temsil, eşitsizliklerin üretiminde ekonomik faktörler kadar belirleyici olabilmektedir (Weber, 2012, s. 423-428). Bu yaklaşım, eşitsizliğin yalnızca maddi kaynaklara indirgenemeyeceğini göstermektedir.

Lewis A. Coser, çatışmayı toplumsal yaşamın bütününe açıklayan tek bir mekanizma olarak görmemekle birlikte, bireyler ve toplumsal gruplar arasındaki ilişkilerin anlaşılmasında çatışmanın merkezi önemine dikkat çekmektedir. Coser’a göre toplumsal ilişkiler yalnızca uzlaşma ve bütünleşme üzerinden açıklanamayacağı gibi, sürekli bir çatışma hâli üzerinden de ele alınamaz. Bu nedenle çatışmanın yanı sıra uzlaşmanın nasıl ortaya çıktığının ve bu süreçlerin hangi toplumsal ilişkiler içerisinde şekillendiğinin birlikte incelenmesi gerekmektedir. Özellikle bireyler ve toplumsal sınıflar arasındaki farklı çıkarların dikkate alınması, eşitsizliklerin yalnızca

toplumsal kaynakların dağılımındaki farklılıklar olarak değil, farklı toplumsal konumlar arasındaki ilişkiler ve gerilimler bağlamında değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Coser, 2015). Bu yönüyle Coser'ın yaklaşımı, toplumsal eşitsizliğin farklı toplumsal konumlar arasında ortaya çıkan çıkar farklılıkları ve ilişkisel gerilimlerle birlikte ele alınmasına katkı sunan destekleyici bir çatışma perspektifi olarak değerlendirilebilir.

Marksist ve Weberci eşitsizlik yaklaşımları ile Coser'ın çatışma yaklaşımı; sınıf ilişkileri, statü farklılıkları, güç dağılımı ve çıkar çatışmaları bağlamında açıklayıcı ve destekleyici kuramsal referanslar olarak konumlandırılmış; eşitsizliğin Bingöl'de sosyal yardım alan dezavantajlı ailelerin gündelik yaşam deneyimlerinde nasıl üretildiği ve yeniden şekillendiği bu çoğul kuramsal zemin üzerinden analiz edilmiştir.

Güncel kuramsal tartışmalar, eşitsizliği sosyal dışlanma, tanınma ve yeniden dağıtım eksenlerinde ele almaktadır. Fraser, adalet tartışmalarında yalnızca yeniden dağıtımın değil, tanınmanın da merkezi bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır (Fraser ve Honneth, 2003, s. 17-19). Buna paralel olarak, modern refah devleti literatürü de eşitsizliklerin kurumsal yönetimi üzerine odaklanmıştır. Özellikle refah devleti yaklaşımları ise sosyal risklerin yönetimi ve eşitsizliklerin azaltılmasında devletin rolünü sorgulamaktadır (Esping-Andersen, 2006, s. 44-45).

Mevcut araştırmada toplumsal eşitsizlik, tek bir kuramsal çerçeveye sınırlandırılmadan; yapısal koşullar, yerel bağlam ve sosyal hizmet uygulamaları arasındaki ilişkiler üzerinden ele alınmıştır. Bu bütüncül yaklaşım, Bingöl örneğinde yürütülen saha araştırmasının bulgularını anlamlandırmak için gerekli kuramsal zemini oluşturmaktadır. Bu araştırmada Marksist ve Weberci yaklaşımlar, eşitsizliğin tarihsel ve yapısal arka planının anlaşılmasına katkı sunan kuramsal referanslar olarak ele alınmıştır. Coser'ın çatışma yaklaşımı ise farklı toplumsal konumlar arasındaki çıkar farklılıkları ve ilişkisel gerilimlerin anlaşılmasında destekleyici bir kuramsal perspektif olarak değerlendirilmiştir. Bourdieu'nün sermaye türleri ve toplumsal yeniden üretim yaklaşımı ile Fraser'ın yeniden dağıtım ve tanınma çerçevesi ise Bingöl'de sosyal yardım alan hanelerin deneyimlerinin sosyolojik olarak yorumlanmasında destekleyici kavramsal perspektifler olarak kullanılmıştır. Bu bölümde tartışılan kuramsal yaklaşımlar, Bingöl'de sosyal yardımların toplumsal eşitsizlikleri nasıl şekillendirdiğini inceleyen alan çalışmasının kavramsal temelini

oluşturmaktadır. Bu farklı yaklaşımların kesişiminde toplumsal eşitsizlik olgusunu hem yapısal hem öznel yönleriyle açıklayabilen çok boyutlu bir analiz çerçevesi önerilmektedir.

1.2. Yoksulluk ve Dezavantajlılık

Yoksulluk ve dezavantajlılık, toplumsal eşitsizlik tartışmalarının merkezinde yer alan ve çoğu zaman birbiriyle iç içe geçen iki temel olgudur. Sosyolojik açıdan yoksulluk, yalnızca gelir yetersizliğiyle tanımlanamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Bireylerin ve hanelerin toplumsal yaşama tam katılımını sınırlayan çok boyutlu bir süreç olarak ele alındığında, yoksulluğun aynı zamanda dışlanma, güvencesizlik ve kırılganlık üretme potansiyeli taşıdığı görülmektedir. Bu durum, yoksulluğun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal katılım açısından da bir eşitsizlik biçimi olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Atkinson (2019), yoksulluğun yalnızca gelir yetersizliği değil, toplumsal katılım eksikliği ve fırsat eşitsizlikleriyle de ilişkilendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Refah devleti tartışmaları çerçevesinde yoksulluk, sosyal politika araçlarının kapsamı ve niteliğiyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarının seçici ve çoğu zaman geçici nitelikte olması, yoksulluğun yapısal boyutlarını dönüştürmekte yetersiz kalmaktadır (Buğra ve Keyder, 2006, s. 16-17). Bu durum, yoksulluğun bireysel bir sorun olmaktan ziyade toplumsal ve kurumsal düzenlemelerle iç içe geçmiş bir olgu olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Yoksullukla dezavantajlılık arasındaki ilişki ise tek yönlü değildir. Dezavantajlılık, yalnızca yoksulluğun sonucu olarak ortaya çıkmamakta, aynı zamanda yoksulluk riskini artıran bir toplumsal konumlanma biçimi olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda yoksulluk, dezavantajlılıkla kesişen çok katmanlı bir eşitsizlik alanı üretmektedir.

Yoksulluk kavramı, uzun yıllar boyunca mutlak gelir yetersizliği üzerinden tanımlanmış olsa da sosyolojik literatürde zamanla bu dar çerçevenin dışına taşan bir içerik kazanmıştır. Mutlak yoksulluk yaklaşımı, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan asgari beslenme, barınma ve sağlık ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, yoksulluğu biyolojik ve fiziksel gereksinimlerin karşılanıp karşılanmaması üzerinden ele almakta ve özellikle

gelişmekte olan ülkelerde temel yaşam standartlarının belirlenmesinde önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır (World Bank, 2018). Ancak mutlak yoksulluk, bireylerin içinde yaşadığı toplumsal yapı ve sosyal katılım olanaklarını yeterince dikkate almaması nedeniyle eleştirilmektedir. Nitekim yoksulluk yalnızca bireylerin hayatta kalma koşullarına indirgenemeyecek kadar karmaşık bir olgudur. Toplumsal rollerin yerine getirilememesi, sosyal statü kaybı, kültürel etkinliklere katılamama ve sosyal dışlanma gibi unsurlar da yoksulluğun önemli bileşenleri arasında yer almaktadır. Townsend, yoksulluğu bireylerin toplumun genel yaşam standartlarına katılımını engelleyen bir yoksunluk durumu olarak tanımlayarak göreceli yoksulluk yaklaşımının önünü açmıştır (Townsend, 2011, s. 31-33). Bu yaklaşım, yoksulluğun yalnızca maddi eksikliklerle değil sosyal katılım olanaklarıyla da ilişkilendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Simmel ise yoksulluğu yalnızca bireyin sahip olduğu gelir veya maddi kaynakların yetersizliği üzerinden değil, bireyin toplumla kurduğu ilişkiler bağlamında ele almaktadır. Simmel'e göre yoksulluk, yardım ilişkisi içerisinde toplumsal olarak tanımlanan bir durumdur. Bu nedenle bir kişinin yoksul olarak nitelenmesi, yalnızca sahip olmadığı maddi kaynaklarla değil, içinde bulunduğu toplum tarafından yardım edilmesi gereken bir konuma yerleştirilmesiyle de ilişkilidir (Simmel, 2009, s. 176–178). Böylece yoksulluk, ekonomik yoksunluğun ötesinde, bireyin toplumsal ilişkiler içerisindeki konumunu da ifade eden bir kategori hâline gelmektedir. Simmel'in bu yaklaşımı, sosyal yardım alan bireylerin yalnızca ekonomik destek alan kişiler olarak değil, yardım ilişkileri içerisinde belirli bir toplumsal konuma yerleşen aktörler olarak değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Göreceli yoksulluk anlayışı, bireylerin içinde yaşadıkları toplumun ortalama refah düzeyi ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesini gerektirmekte ve yoksulluğun toplumsal eşitsizliklerle doğrudan ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede yoksulluk, bireylerin yalnızca gelir düzeyleriyle değil, eğitim, istihdam, barınma koşulları, sosyal güvenlik sistemlerine erişim ve sosyal sermaye düzeyi gibi çok boyutlu göstergeler üzerinden analiz edilmektedir.

Amartya Sen'in kapasite yaklaşımı ise yoksulluğu bireylerin sahip olduğu gerçek yaşam seçenekleri üzerinden ele almaktadır. Sen'e göre yoksulluk, yalnızca gelirin azlığı değil, bireylerin sağlıklı yaşama, eğitim alma ve toplumsal yaşama katılma kapasitelerinin sınırlanması anlamına gelmektedir (Sen, 2004, s. 125-126). Bu bakış açısı, yoksulluğun bireylerin yaşamlarını nasıl deneyimlediklerini anlamada

önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Kapasite yaklaşımı, bireylerin sahip oldukları kaynakların yanı sıra bu kaynakları kullanabilme özgürlüklerine de dikkat çekmektedir. Bu durum, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, engellilik, mekânsal dezavantajlar ve sosyal ayrımcılık gibi faktörlerin yoksulluğun derinleşmesinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, insani yoksulluk kavramının gelişmesine katkı sağlamış ve yoksulluğun bireylerin potansiyellerini gerçekleştirme olanakları üzerinden değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır. İnsani yoksulluk, bireylerin uzun ve sağlıklı bir hayat sürme, bilgiye erişim ve insani yaşam koşullarına sahip olma gibi çok boyutlu göstergeler üzerinden ele alınmakta ve yoksulluğun yalnızca ekonomik değil sosyal ve kültürel boyutlarını da kapsamaktadır. Bu bağlamda yoksulluk, bireylerin toplumsal hayata tam ve etkin katılımını sınırlandıran yapısal bir eşitsizlik biçimi olarak değerlendirilmektedir (Doğan ve Tatlı, 2014, s. 103–105).

Türkiye bağlamında yoksulluk kavramı, sosyal yardım politikalarıyla sıkı biçimde ilişkilendirilmekte ve çoğu zaman geçici gelir destekleri üzerinden ele alınmaktadır. Ancak bu yaklaşım, yoksulluğun yapısal nedenlerini görünmez kılma riskini de içinde barındırmaktadır. Sosyal politikaların hak temelli bir çerçeveden ziyade yardım temelli bir anlayışla yürütülmesi, yoksulluğun süreklilik kazanmasına zemin hazırlamaktadır (Işıkhani, 2006, s. 44-45). Bu görüşe paralel olarak Beresford ve Slatberg, sosyal bakım ve refah hizmetlerinin yardım temelli yaklaşımlardan ziyade hak temelli ve sürdürülebilir sosyal politika modelleriyle güçlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Beresford ve Slatberg, 2023, s. 110-111).

1.2.1. Yoksulluk Kültürü ve Yoksulluğun Kuşaklararası Aktarımı

Yoksulluğun en çarpıcı özelliklerinden biri, kuşaklararası aktarım yoluyla kalıcılığa eğilimi göstermesidir. Düşük gelirli hanelerde dünyaya gelen çocuklar, sınırlı eğitim olanakları ve erken yaşta çalışma gibi nedenlerle dezavantajlı bir başlangıç noktasına sahip olmaktadır. Bu durum, yoksulluğun bireysel tercihlerden ziyade yapısal koşullar aracılığıyla yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu süreci açıklayan yaklaşımlardan biri olan yoksulluk kültürü³ kavramı, yoksulluk koşulları içerisinde gelişen değerlerin, davranış kalıplarının ve yaşam stratejilerinin

³ Oscar Lewis'e göre yoksulluk kültürü, yoksulluğun yalnızca ekonomik değil, kültürel olarak da yeniden üretildiğini savunan bir yaklaşımdır.

kuşaklararası süreklilik gösterebildiğini ileri sürmektedir. Bununla birlikte bu çalışmada yoksulluğun kuşaklararası aktarımı, bireylerin kültürel özelliklerinden ziyade eğitim, istihdam, bakım sorumluluğu ve kaynaklara erişimdeki yapısal eşitsizliklerle birlikte ele alınmaktadır. Oscar Lewis tarafından geliştirilen bu yaklaşım, uzun süreli yoksulluk deneyiminin bireylerin toplumsal kurumlarla ilişkilerini, gelecek beklentilerini ve fırsat algılarını şekillendirdiğini vurgulamaktadır (Lewis, 1966, s. xii-xiv).

Eğitim sistemi, kuşaklararası yoksulluk aktarımında en belirleyici kurumsal alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Kültürel sermayesi sınırlı hanelerde yetişen çocuklar, eğitim süreçlerinde dezavantajlı konumlara sürüklenmekte ve bu durum uzun vadede istihdam olanaklarını daraltmaktadır (Bourdieu, 2015, s. 92). Böylece yoksulluk, yalnızca ekonomik değil, kültürel ve simgesel boyutları olan bir süreklilik kazanabilmektedir.

Türkiye’de sosyal yardımların hane temelli ve çoğu zaman kısa vadeli olması, kuşaklararası yoksulluk döngüsünü kırmada yetersiz kalmaktadır. Sosyal politikaların çocuk yoksulluğu ve eğitsel eşitsizlikler üzerindeki sınırlı etkisi, yoksulluğun gelecek kuşaklara aktarılma riskini artırmaktadır (Buğra, 2008, s. 241-242). Bu nedenle kuşaklararası yoksulluk, yalnızca gelir transferi değil, kültürel ve sembolik sermaye aktarımındaki eşitsizlikler üzerinden de sürmektedir. Bu çerçevede Jones, şartlı nakit transferi ve sosyal yardım programlarının kısa vadede yoksulluğu hafifletip eğitim beklentilerini artırabilmesine rağmen, eğitim ve işgücü piyasasındaki fırsatların aynı ölçüde genişlememesi nedeniyle kuşaklararası yoksulluk döngüsünü kırmada sınırlı kalabildiğini belirtmiştir (Jones, 2022, s. 601-602).

Hane kırılganlığı, hanelerin ekonomik ve sosyal şoklar karşısında dayanıklılık düzeylerini ifade eden bir kavramdır. Gelir kaybı, sağlık sorunları, işsizlik veya bakım yükünün artması gibi durumlar, kırılgan hanelerde hızla yoksullaşma sürecini tetikleyebilmektedir. Bu bağlamda kırılganlık, yoksulluğun statik bir durumdan ziyade dinamik ve toplumsal etkileşimlerle şekillenen bir süreç olduğunu göstermektedir. (Buğra ve Keyder, 2006, s. 8-10). Bu kırılganlık durumu, bireylerin yalnızca gelir kaybına uğramalarıyla değil, çalışma hayatındaki konumları ve toplumsal bağlarıyla birlikte değerlendirilmelidir. (Castel, 2017) toplumsal bütünleşmenin çalışma alanındaki konum ile sosyal ilişki ağlarının birlikte değerlendirilmesi üzerinden ele

alınması gerektiğini belirtmekte; çalışma güvencesinin zayıflaması ile toplumsal bağların aşınmasının bireyleri daha korunmasız konumlara sürükleyebileceğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan kırılganlık, yalnızca ekonomik kaynakların azalması değil, bireyin toplumsal güvence ve aidiyet ilişkilerindeki zayıflama ile birlikte ortaya çıkan çok boyutlu bir durum olarak değerlendirilebilir.

Sosyolojik açıdan hane kırılganlığını belirleyen temel etkenler arasında istihdam biçimi, eğitim düzeyi, hane büyüklüğü ve sosyal destek ağları yer almaktadır. Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin düzenli ve formel istihdam bağlantısına dayalı yapısı, işgücü piyasasına tam olarak entegre olamayan, kayıt dışı ya da güvencesiz çalışan kesimlerin yeterli korumaya erişimini sınırlandırabilmektedir (Can, 2025, s. 15-16). Sosyal ağların zayıf olduğu durumlarda ise hanelerin krizlerle başa çıkma kapasitesi önemli ölçüde azalmakta ve kırılganlık daha kalıcı hâle gelmektedir.

Yerel bağlam dikkate alındığında, Bingöl gibi istihdam olanaklarının sınırlı olduğu bölgelerde hane kırılganlığı daha görünür hâle gelmektedir. Sosyal yardım ve bakım hizmetleri, bu kırılganlığı geçici olarak hafifletse de yapısal sorunları dönüştürmede sınırlı bir işleve sahiptir. Bu durum, yoksulluk ve dezavantajlılıkla mücadelede bütüncül ve uzun vadeli sosyal politika müdahalelerinin önemini bir kez daha ortaya koymuştur.

1.2.2. Dezavantajlılık ve Dezavantajlı Gruplar

Dezavantajlılık, bireylerin toplumsal, ekonomik ve kültürel kaynaklara erişim süreçlerinde yapısal eşitsizlikler nedeniyle sınırlılıklar yaşaması durumunu ifade etmektedir. Bu kavram, bireylerin yalnızca bireysel özelliklerinden değil, içinde bulundukları toplumsal yapıdan kaynaklanan fırsat eşitsizlikleriyle ilişkilidir. Dezavantajlılık, bireylerin eğitim, istihdam, sağlık ve sosyal katılım alanlarında diğer toplumsal gruplara kıyasla daha sınırlı imkânlarla sahip olmasına yol açmaktadır (Silver, 2015, s. 2-5). Bu bağlamda dezavantajlılık, bireysel yetersizliklerden ziyade toplumsal yapı içerisinde üretilen ve yeniden üretilen eşitsizlik ilişkilerinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Dezavantajlı gruplar ise toplumsal yapı içerisinde sistematik biçimde kaynaklara erişimi sınırlanan ve yaşam şansları daralan grupları ifade etmektedir. Bu gruplar genellikle yoksulluk, eğitim yetersizliği, sağlık sorunları ve sosyal dışlanma riskleriyle eş zamanlı olarak karşı karşıya kalmaktadır. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler ve

uzun süreli işsizler, dezavantajlı gruplar arasında en sık anılan toplumsal kesimler olmakla birlikte bu grupların yaşadığı dezavantajlar çoğu zaman birbiriyle kesişmektedir. Kesişen eşitsizlikler, bireylerin birden fazla dezavantaj alanını aynı anda deneyimlemesine yol açarak sosyal dışlanma riskini artırmaktadır (UNDP, 2016, s. 34-38).

Toplumsal cinsiyet temelli dezavantajlar, bakım emeğinin büyük ölçüde kadınlar üzerinde yoğunlaşmasıyla derinleşmektedir. Kadınların hem işgücü piyasasında güvencesiz koşullarda istihdam edilmesi hem de ev içi sorumluluklar üstlenmesi, yoksulluk riskini artıran önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Yentürk, 2018, s. 70). Bu durum, kadın yoksulluğunun yalnızca ekonomik değil, toplumsal cinsiyet ilişkileriyle bağlantılı bir sorun olduğunu göstermektedir.

Engelli bireyler ve yaşlılar açısından dezavantajlılık ise bakım hizmetlerine erişim ve sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği üzerinden şekillenmektedir. Evde Bakım Yardımının kurumsal kapasitesi ve erişilebilirliği sınırlı olduğunda, bu grupların aile içi bağımlılığı artmakta ve hane düzeyinde kırılabilirlik derinleşmektedir (Sever ve Kuzu, 2024, s. 100-101). Bu bağlamda dezavantajlılık, yalnızca bireysel bir durum değil, haneleri ve toplulukları etkileyen yapısal bir sorun alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

1.3. Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet

Sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramları, refah devleti uygulamaları içinde çoğu zaman birlikte anılsa da içerik ve işlev bakımından farklı toplumsal müdahale biçimlerine işaret etmektedir. Sosyal yardım, temelde gelir ve yaşam koşulları yetersiz olan birey ve hanelerin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesini hedefleyen bir destek mekanizması olarak ortaya çıkarken; sosyal hizmet, bireylerin ve grupların sosyal işlevselliğini güçlendirmeyi amaçlayan daha bütüncül bir müdahale alanı sunmaktadır. Bu iki alan arasındaki ilişki, özellikle yoksulluk ve dezavantajlılık bağlamında, sosyal politikaların yönelimini ve sınırlarını görünür kılmaktadır. Esping-Andersen'in refah rejimleri sınıflandırması, devletin sosyal yardımlar ve hizmetler aracılığıyla toplumsal eşitsizlikleri nasıl yönettiğini anlamak açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır (Esping-Andersen, 2006, s. 44-46). Türkiye bağlamında bu çerçeve, sosyal politika uygulamalarının hem devletçi hem de aile temelli bir karakter taşıdığını göstermektedir (Buğra ve Keyder, 2006, s. 14-15).

Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamaları, uzun süre hayırseverlik anlayışının ve aile merkezli dayanışma biçimlerinin etkisi altında şekillenmiştir. Zamanla kurumsallaşan bu alan, günümüzde hem merkezi hem de yerel düzeyde çok aktörlü bir yapı sergilemektedir. Ancak bu kurumsal çeşitlilik, her zaman hak temelli ve dönüştürücü bir sosyal politika anlayışına karşılık gelmemektedir. Nitekim Şahin (2023, s. 84), Türkiye’de sosyal yardımların genel görünümünde hak temelli bir yaklaşımın yeterince kurumsallaşmadığını, devletin yanında hayırseverlik temelli yardım sunumunun da etkisini sürdürdüğünü ve hak temelli olmayan yardım ilişkilerinin bireylerden minnet beklenmesine yol açabildiğini belirtmektedir. Bu durum, sosyal politikaların toplumsal eşitlik üretme kapasitesini sınırlandırmaktadır

Sosyal yardım, gelir yetersizliği yaşayan birey ve hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak sunulan nakdi ve ayni destekleri ifade etmektedir. Sosyolojik açıdan sosyal yardım, yalnızca maddi bir transfer mekanizması değil; aynı zamanda devlet ile yurttaş arasındaki ilişkinin niteliğini yansıtan bir müdahale biçimidir (Kesgin, 2014, s. 23). Bu yönüyle sosyal yardım, yoksulluğun nasıl tanımlandığı ve hangi sınırlar içinde ele alındığıyla doğrudan bağlantılıdır. Sosyal yardımın toplumsal niteliği, yardım eden ile yardım alan arasındaki ilişkinin ötesinde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Simmel, yoksullara yönelik yardımın bireysel bir hayırseverlik davranışından daha geniş bir toplumsal ilişki biçimi olduğunu ve bu ilişkinin hak ile yükümlülük arasındaki bağlantılar üzerinden kurulabildiğini belirtmektedir (Simmel, 2009, s. 159–162). Bu açıdan sosyal yardım, yalnızca bireyin maddi ihtiyacını karşılayan bir destek mekanizması değil, yardım alan kişinin toplum içerisindeki konumunu ve toplumla kurduğu ilişkiyi de biçimlendiren bir toplumsal süreç olarak değerlendirilebilir.

Refah rejimleri literatüründe sosyal yardım, genellikle seçici ve ihtiyaç temelli politikalar kapsamında değerlendirilmiştir. Sosyal yardımların bu seçici yapısı, yoksulluğu geçici bir durum olarak ele alma eğilimini güçlendirmekte ve yapısal nedenleri geri plana itmektedir (Koray, 2007, s. 214-216). Bu seçicilik, sosyal yardımların hak temelli sosyal koruma sistemlerinden farklı olarak, ‘yardıma layıklık’ ölçütlerine dayandırılmasına neden olmaktadır (Fraser ve Honneth, 2003, s. 72-75). Böylece yardım politikaları, eşitsizliklerin nedenlerini değil, sonuçlarını hedefleyen

kısa vadeli müdahalelere dönüşmektedir. Türkiye’de sosyal yardım politikalarının büyük ölçüde hane temelli olması da benzer bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

Sosyal yardımların uygulamadaki etkileri üzerine yapılan çalışmalar, bu desteklerin yoksulluğu kısa vadede hafiflettiğini ancak uzun vadeli eşitsizlikleri dönüştürmede sınırlı kaldığını göstermektedir (Gemicioğlu ve Bildir, 2023, s. 237-239). Bu durum, sosyal yardım kavramının sosyal politika içindeki konumunun yeniden tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim Hick ve Murphy (2021, s. 323), farklı refah rejimlerinde kısa vadeli yardım politikalarının yoksulluğun yapısal dinamiklerini dönüştürmede sınırlı kaldığını belirtmektedir.

1.3.1. Sosyal Yardım Çeşitleri

Sosyal yardımlar, sunuluş biçimleri ve hedef kitleleri açısından farklı türlere ayrılmaktadır. Nakdi yardımlar, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamada esneklik sağlarken; ayni yardımlar gıda, yakacak ve barınma gibi doğrudan ihtiyaç alanlarına yönelmektedir. Türkiye’de her iki yardım türü de yaygın biçimde kullanılmakta ve çoğu zaman birlikte sunulmaktadır. Türkiye’de sosyal yardım uygulamaları, özellikle dezavantajlı hanelerin temel yaşam standartlarını sürdürebilmeleri amacıyla farklı programlar aracılığıyla yürütülmektedir. Bu yardımlar, yoksulluğun etkilerini hafifletmeye yönelik kısa vadeli destek mekanizmaları sunarken aynı zamanda sosyal koruma sisteminin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır. Bakanlığın 2025 Yılı Faaliyet Raporu’nda sosyal yardım programları; aile yardımları, barınma-gıda yardımları, engelli-yaşlı yardımları, sağlık yardımları, eğitim yardımları ve proje destekleri biçiminde ana gruplar altında sınıflandırılmaktadır (ASHB, 2026, s. 179).

Nakdi yardımlar, bireylerin ihtiyaç önceliklerini kendilerinin belirleyebilmesine olanak sağlaması nedeniyle sosyal politika uygulamalarında önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu yardım türü, özellikle gelir yetersizliği yaşayan hanelerin temel tüketim harcamalarını karşılamada esnek bir destek mekanizması sunmaktadır. Bununla birlikte nakdi yardımların, piyasa koşullarına bağlı olması ve harcamaların denetlenmesinin sınırlı olması gibi eleştiriler de bulunmaktadır. Ayni yardımlar ise doğrudan ihtiyaç odaklı olması nedeniyle özellikle gıda güvencesi ve barınma gibi temel gereksinimlerin karşılanmasında daha kontrollü bir destek sağlamaktadır.

Sosyal yardımlar yalnızca nakdi ve ayni desteklerle sınırlı kalmamakta; şartlı yardımlar, düzenli sosyal yardım programları ve sosyal hizmet destekleriyle birlikte

çok boyutlu bir yapıya sahip olmaktadır. Özellikle eğitim ve sağlık alanında uygulanan şartlı nakit transferleri, yoksulluğun kuşaklar arası aktarımını azaltmaya yönelik önemli sosyal politika araçları arasında değerlendirilmektedir. Bu tür yardımlar, yalnızca gelir desteği sağlamakla kalmayıp bireylerin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini teşvik ederek insan sermayesinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Sosyal yardım programlarının çok boyutlu yapısının, yoksullukla mücadelede yalnızca ekonomik destek sağlamakla sınırlı kalmayan bütüncül bir sosyal koruma yaklaşımının gelişmesine katkı sunduğu belirtilmektedir (Barr, 2012, s. 189-191).

Bunlara ek olarak şartlı sosyal yardımlar, belirli davranışların teşvik edilmesini amaçlayan bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Eğitim ve sağlık alanında sunulan şartlı yardımlar, özellikle çocukların okula devamı ve düzenli sağlık kontrollerine katılımını desteklemeyi hedeflemektedir. Bu uygulamalar, sosyal yardım politikalarının yalnızca gelir aktarımı sağlayan pasif destekler olmaktan çıkarılarak bireylerin insan sermayesini geliştirmeye yönelik aktif sosyal politika araçlarına dönüşmesini sağlamaktadır. Özellikle çocukların eğitim süreçlerine kesintisiz katılımı, uzun vadede yoksulluğun kuşaklar arası aktarımını sınırlandırma potansiyeli taşımaktadır. Bununla birlikte şartlı sosyal yardım uygulamaları, sosyal yardımların denetim mekanizmalarını güçlendiren ve bireylerin kamu hizmetleriyle daha fazla etkileşim kurmasını sağlayan bir yönetim aracı olarak da değerlendirilmektedir. Ancak bu tür yardımlar, yoksulluğun nedenlerini bireysel sorumluluklar üzerinden ele aldığı için eleştirilere de konu olmaktadır (Şahin, 2023, s. 77). Yardımların belirli koşullara bağlanması, bazı durumlarda yoksulluğun yapısal boyutlarının geri planda kalmasına yol açabilmekte ve sosyal yardım alan bireylerin davranışlarının izlenmesi, sosyal politika uygulamalarında kontrol ve denetim boyutunun güçlenmesine neden olabilmektedir. Bu durum, sosyal yardımların hak temelli bir anlayıştan uzaklaşarak performans ve uyum temelli bir yaklaşıma yönelmesi riskini de beraberinde getirmektedir.

Özel amaçlı yardımlar ise engelli bireyler, yaşlılar ve bakım ihtiyacı olan gruplar için geliştirilen destekleri kapsamaktadır. Bu yardımlar, dezavantajlı grupların yaşam kalitesini artırmayı ve sosyal hayata katılımlarını desteklemeyi amaçlayan önemli sosyal koruma araçları arasında yer almaktadır. Evde bakım yardımı bu kapsamda önemli bir örnek sunmakta, ancak bakım emeğinin büyük ölçüde kadınlar tarafından

üstlenilmesi, toplumsal cinsiyet temelli yeni eşitsizlik alanları üretmektedir (Sever ve Kuzu, 2024, s. 104). Ev içi bakım sorumluluğunun kadınlar üzerinde yoğunlaşması, kadınların istihdam olanaklarına erişimini sınırlayabilmekte ve ekonomik bağımsızlıklarını zayıflatabilmektedir. Ayrıca bakım emeğinin çoğu zaman görünmeyen ve ücretlendirilmemiş bir emek biçimi olarak kalması, sosyal politika tartışmalarında bakım hizmetlerinin kamusal sorumluluk boyutunun daha fazla ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda özel amaçlı sosyal yardımlar, yalnızca bakım ihtiyacı olan bireyleri değil, bakım hizmetini üstlenen aile üyelerini de etkileyen çok katmanlı bir sosyal politika alanı oluşturmaktadır. Bakım hizmetlerinin aile merkezli yürütülmesi, geleneksel dayanışma ağlarını güçlendirebilmekle birlikte, sosyal hizmetlerin kurumsal ve profesyonel boyutunun sınırlı kalmasına da neden olabilmektedir. Bu durum, sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarının bütüncül bir bakım politikası perspektifiyle yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

1.3.2. Türkiye’de Sosyal Yardımların Yasal ve Kurumsal Çerçevesi

Türkiye’de sosyal yardımların yasal ve kurumsal çerçevesi, büyük ölçüde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları üzerinden şekillenmiştir. SYDV’ler, merkezi idarenin belirlediği politika ve bütçe çerçevesinde, yerel düzeyde sosyal yardım uygulamalarını yürütmektedir. Bu yapı, sosyal yardımların yaygınlaştırılmasında önemli bir rol oynamış olsa da uygulamada merkezîyetçi bir kontrol mekanizmasını da beraberinde getirmiştir (Başaran, 2022, s. 265-268). Yerel düzeyde faaliyet gösteren vakıflar, sosyal yardım hizmetlerinin hedef kitleye daha hızlı ulaşmasını sağlamak ve yerel ihtiyaçların tespit edilmesinde önemli bir işlev üstlenmektedir. Bununla birlikte vakıfların karar alma süreçlerinde merkezi idarenin belirleyici rolü, yerel aktörlerin politika üretme kapasitesini sınırlayabilmekte ve sosyal yardım uygulamalarında standartlaşma ile yerel esneklik arasında bir gerilim yaratabilmektedir. Bu durum, sosyal yardım hizmetlerinin yerel toplumsal dinamiklere uyum sağlama kapasitesinin zaman zaman sınırlı kalmasına yol açabilmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, sosyal yardımların koordinasyonundan sorumlu temel kurumsal aktör olarak öne çıkmaktadır. Bakanlığın 2025 Yılı Faaliyet Raporu’na göre, 2025 yılında Türkiye genelinde 3.991.766 hane sosyal yardımlardan yararlanmış ve tüm kamu kurumları tarafından gerçekleştirilen toplam sosyal yardım

harcaması 587,1 milyar TL olmuştur (ASHB, 2026, s. 178). Sosyal yardım alan hane sayısının ulaştığı düzey, yalnızca ekonomik yetersizliklerin değil, aynı zamanda istihdam piyasasında yaşanan dönüşümlerin, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ve bölgesel kalkınma farklılıklarının sosyal politika alanına yansımaları olarak da değerlendirilmektedir. Sosyal yardım sisteminin genişlemesi, kısa vadede yoksulluğun etkilerini hafifletici bir rol üstlenirken, uzun vadede sosyal koruma politikalarının sürdürülebilirliği ve bağımlılık ilişkileri tartışmalarını da gündeme getirmektedir. Bu bağlamda sosyal yardımların istihdam politikaları ve sosyal hizmet uygulamalarıyla bütünlük biçimde yürütülmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Yasal çerçevenin önemli bir özelliği, sosyal yardımların büyük ölçüde ihtiyaç değerlendirmesine ve belirli uygunluk ölçütlerine dayalı olarak sunulmasıdır. Bu durum, yurttaşlık hakları ile sosyal yardımlar arasındaki ilişkinin zayıf kalmasına ve yardım alan bireylerin sosyal politika süreçlerinde pasif konumda yer almasına yol açmaktadır (Marshall, 2006, s. 24). İhtiyaç temelli sosyal yardım uygulamaları, kamu kaynaklarının hedef kitleye yönlendirilmesi açısından işlevsel görülse de sosyal hakların evrensel bir yurttaşlık hakkı olarak tanımlanmasını zorlaştırabilmektedir. Bu durum, sosyal yardımların bireylerin kamusal hayata katılımını güçlendiren bir sosyal hak mekanizması olmaktan ziyade, belirli kriterlere bağlı geçici destek araçları olarak algılanmasına neden olabilmektedir. Ayrıca ihtiyaç tespit süreçlerinde kullanılan değerlendirme kriterleri, sosyal yardım alan bireylerin denetlenmesi ve sınıflandırılması gibi uygulamaları beraberinde getirebilmekte ve sosyal politika alanında yardım ile kontrol arasındaki sınırın tartışmalı hâle gelmesine yol açabilmektedir.

1.3.3. Sosyal Hizmet Kavramı ve Uygulama Alanları

Sosyal hizmet, bireylerin, grupların ve toplulukların sosyal işlevselliğini artırmayı amaçlayan profesyonel bir müdahale alanı olarak tanımlanmaktadır. Sosyal hizmetin ayırt edici özelliği, bireysel sorunları toplumsal yapı ve kurumlarla ilişkilendirerek ele almasıdır. Bu yönüyle sosyal hizmet, yalnızca yardım sunan değil, güçlendirme ve hak savunuculuğu içeren bir yaklaşımı temsil etmektedir (Payne, 2020, s. 361-362).

Türkiye’de sosyal hizmet uygulama alanları çocuk, kadın, yaşlı, engelli ve dezavantajlı gruplara yönelik hizmetleri kapsamaktadır. Aile danışmanlığı, korunma

ve bakım hizmetleri, rehabilitasyon ve sosyal destek programları bu alanın başlıca uygulama başlıklarını oluşturmaktadır. Ancak uygulamada sosyal hizmetin çoğu zaman sosyal yardımlarla iç içe geçtiği ve bu durumun mesleki sınırları bulanıklaştırdığı görülmektedir (Demirel, 2023, s. 47).

Sosyal hizmet mesleğinin güçlendirme yaklaşımı, bireylerin pasif yardım alıcıları olmaktan çıkarılarak toplumsal yaşamda özne hâline gelmelerini hedeflemektedir. Bu yaklaşım, sosyal yardımlara kıyasla daha uzun vadeli ve dönüştürücü bir perspektif sunmakta, ancak kurumsal ve yapısal sınırlılıklar nedeniyle uygulamada istenen etki her zaman sağlanamamaktadır (Cankurtaran, Akoğlu ve Sakarya, 2020, s. 1926-1928). Lavalette ve Ioakimidis (2011, s. 88), sosyal hizmetin güçlendirme odaklı yaklaşımının, eşitsizlikleri dönüştürmede yalnızca mesleki değil, aynı zamanda politik bir eylem alanı olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

1.4. Sosyal Politika ve Refah Devleti

Sosyal politika ve refah devleti kavramları, modern toplumlarda devletin sosyal riskler karşısında üstlendiği rolü anlamak açısından merkezi bir önem taşımaktadır. Sanayileşme süreciyle birlikte ortaya çıkan sınıfsal eşitsizlikler, işsizlik, yoksulluk ve güvencesizlik gibi sorunlar, sosyal politikanın yalnızca çalışma ilişkilerini düzenleyen bir alan olmanın ötesine geçmesine yol açmıştır. Bu bağlamda sosyal politika, bireylerin piyasa koşullarına tam olarak tabi olmadan yaşamlarını sürdürebilmelerini amaçlayan kurumsal ve normatif düzenlemeleri ifade etmektedir. Refah devleti ise bu düzenlemelerin kurumsallaşmış biçimi olarak, sosyal risklerin kolektif mekanizmalar aracılığıyla paylaşılmasını ve bireylerin asgari yaşam standartlarının güvence altına alınmasını hedeflemektedir. Refah devletlerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, sosyal politika uygulamalarının siyasal rejimler, sınıf ilişkileri ve ekonomik yapı ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda refah devletlerinin farklı kurumsal modeller çerçevesinde şekillendiği ve sosyal politika uygulamalarının bu rejim tipolojileri üzerinden analiz edilebileceği belirtilmektedir (Esping-Andersen, 1990, s. 26-29).

Türkiye’de sosyal politika alanı, uzun süre istihdama dayalı sosyal güvenlik anlayışı ve aile merkezli dayanışma pratikleriyle şekillenmiştir. Sosyal koruma mekanizmalarının önemli bir kısmı formel istihdama bağlı olarak örgütlenmiş, formel

istihdamın dışında kalan kesimler ise büyük ölçüde aile ve akrabalık ağları üzerinden desteklenmiştir. Zamanla sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin genişlemesiyle birlikte bu alan daha görünür hâle gelmiş olsa da, sosyal politikanın hak temelli niteliği sınırlı ölçüde kurumsallaşabilmiştir. Sosyal yardımların artan kapsamı, devletin sosyal riskler karşısındaki sorumluluğunu genişletmekle birlikte, bu sorumluluğun çoğu zaman ihtiyaç temelli ve seçici uygulamalar üzerinden yürütülmesi, sosyal hak anlayışının evrensel bir yurttaşlık perspektifiyle bütünleşmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, Türkiye’de sosyal politikanın tarihsel olarak aileye ve piyasa dışı dayanışma ağlarına yaslanan bir karakter taşıdığını ve hak temelli sosyal vatandaşlık anlayışının sınırlı biçimde kurumsallaştığını göstermektedir (Buğra, 2008, s. 16-17).

Sosyal politika kavramı, tarihsel olarak emek-sermaye ilişkilerinin yarattığı eşitsizlikleri dengelemeye yönelik müdahalelerle ilişkilendirilmiştir. İlk dönem sosyal politikalar, işçi sınıfının çalışma koşullarını düzenlemeyi amaçlarken, zamanla yoksulluk, yaşlılık, hastalık ve bakım gibi yaşam döngüsü risklerini kapsayacak biçimde genişlemiştir. Bu genişleme, sosyal politikanın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi sağlayan bir araç olduğunu ortaya koymaktadır (Koray, 2007, s. 20-21). Nitekim sosyal politika, sanayi toplumunun yarattığı sınıfsal kırımlar karşısında sosyal düzeni koruma işlevi üstlenmiş; bu yönüyle yalnızca bir refah dağıtım mekanizması değil, aynı zamanda toplumsal istikrarın kurumsal güvencesi haline gelmiştir. Bu bağlamda sosyal politika, bir yandan piyasa mekanizmasının ürettiği eşitsizlikleri sınırlamaya çalışırken diğer yandan kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığını mümkün kılan bir denge aracı olarak da değerlendirilmektedir.

Sosyolojik açıdan sosyal politika, toplumsal sorunların nasıl tanımlandığını ve bu sorunlara hangi müdahale biçimlerinin meşru görüldüğünü yansıtmaktadır. Sosyal politikanın niteliği, devletin yurttaşları hangi ölçüde sosyal hak sahibi olarak gördüğüyle doğrudan bağlantılıdır. Yurttaşlık hakları ile sosyal politika arasındaki bu ilişki, refah devletinin kuramsal temelini oluşturmaktadır (Marshall, 2006, s. 29-30). Marshall’ın sosyal, siyasal ve medeni haklar ayrımı, sosyal politikanın yalnızca yardım mekanizmaları üzerinden değil, hak temelli bir yurttaşlık statüsü üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Günümüz refah devleti tartışmalarında ise bu ilişki, yalnızca gelir güvencesi değil, sosyal katılım ve eşitlik hedefleri üzerinden

yeniden tanımlanmaktadır (Greve, 2020, s. 4-6). Bu çerçevede sosyal politika, pasif koruma sağlayan bir sistem olmaktan çıkarak bireylerin toplumsal hayata etkin katılımını destekleyen bir güçlendirme mekanizması olarak ele alınmaktadır. Özellikle sosyal dışlanma, çok boyutlu yoksulluk ve bakım emeği gibi alanlarda geliştirilen politikalar, sosyal politikanın klasik refah anlayışının ötesine geçtiğini göstermektedir.

Türkiye bağlamında sosyal politika, uzun süre sosyal sigorta sistemleriyle sınırlı kalmış; dezavantajlı gruplara yönelik politikalar ise çoğunlukla sosyal yardımlar üzerinden yürütülmüştür. Bu durum, sosyal politikanın önleyici değil, telafi edici bir karakter kazanmasına yol açmıştır (Işıkhani, 2006, s. 49-50). Sosyal yardım temelli yaklaşım, hak temelli sosyal koruma sisteminin kurumsallaşmasını geciktirmiş, özellikle kayıt dışı istihdamın yaygınlığı, aile merkezli bakım pratikleri ve yerel düzeydeki eşitsizlikler sosyal politikanın kapsayıcılığını sınırlamıştır. Bununla birlikte son yıllarda sosyal hizmet uygulamalarının kurumsallaşması ve bütüncül sosyal koruma mekanizmalarının geliştirilmesi yönündeki adımlar, sosyal politikanın yalnızca gelir transferi değil, sosyal bütünleşme ve güçlendirme hedefleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmaya çalışıldığını göstermektedir.

Refah devleti, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri sosyal risklere karşı devletin kurumsal sorumluluk üstlendiği bir yönetim anlayışını ifade etmektedir. Bu yaklaşımda devlet, piyasanın yarattığı eşitsizlikleri sınırlamak ve toplumsal refahı artırmak amacıyla sosyal güvenlik, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında aktif bir rol üstlenmektedir. Refah devletinin temel özelliği, sosyal hakların yurttaşlık statüsünün bir parçası olarak tanımlanmasıdır (Esping-Andersen, 2006, s. 39). Günümüzde ise refah devleti, yalnızca koruma sağlamaktan öte insan sermayesine yatırım yapan bir sosyal yatırım devleti niteliği kazanmaktadır.

Refah devleti tartışmaları, farklı toplumsal ve tarihsel bağlamlarda çeşitli modellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Liberal, muhafazakâr-korporatist ve sosyal demokrat refah rejimleri, devletin piyasa ve aile karşısındaki konumuna göre ayrılmaktadır. Bu modeller, sosyal harcamaların düzeyi ve hizmetlerin evrensellik derecesi bakımından önemli farklılıklar göstermektedir (Buğra ve Keyder, 2006, s. 13-14).

Türkiye’de refah devletinin gelişimi ise bu ideal tiplerle tam olarak örtüşmeyen hibrit bir yapı sergilemektedir. Aileye yüklenen sorumluluğun yüksek olması ve sosyal

yardımların seçici niteliği, Türkiye'nin refah devletini farklı bir konuma yerleştirmektedir. Türkiye'nin refah rejimi, sosyal harcamaların görece sınırlılığı, bakım sorumluluğunun büyük ölçüde aileye yüklenmesi ve seçici sosyal yardımların ağırlığı nedeniyle literatürde melez ve aileci özellikler taşıyan bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Sosyal sigorta sistemlerinin istihdam temelli yapısı ile sosyal yardımların seçici niteliğinin bir arada bulunması, bu melez yapının temel göstergeleri arasında yer almaktadır (Yörük, 2022, s. 88–91).

1.4.1. Sosyal Yardımların Refah Devletindeki Yeri ve Türkiye'nin Refah Rejimi

Sosyal yardımlar, refah devleti içinde genellikle son çare mekanizması olarak konumlandırılmaktadır. Gelir güvencesi sağlayan sosyal sigorta sistemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda, sosyal yardımlar bireylerin asgari yaşam koşullarını sürdürmesini amaçlamaktadır. Ancak sosyal yardımların merkezi bir politika aracına dönüşmesi, refah devletinin yönelimi açısından önemli bir kırılma noktası oluşturmaktadır. Bu durum, yeniden dağıtım politikalarının kimi zaman eşitsizlikleri azaltmak yerine, bağımlılığı kurumsallaştıran bir işlev kazandığını göstermektedir (Tekgüç ve Eryar, 2025, s. 2196–2200). Bu bağlamda sosyal yardımların niteliği, yalnızca sağlanan maddi transfer miktarıyla değil, bu transferlerin bireylerin toplumsal konumları üzerindeki uzun vadeli etkileriyle değerlendirilmelidir. Aksi halde sosyal yardım mekanizmaları, yapısal eşitsizlikleri dönüştürmek yerine onları yönetilebilir sınırlar içinde tutan araçlara dönüşebilmektedir.

Seçici ve ihtiyaç temelli sosyal yardımlar, bireyleri piyasa ve aile bağımlılığından tam olarak kurtaramamakta, aksine yardıma bağımlılık tartışmalarını gündeme getirmektedir (Standing, 2006, s. 370-371). Türkiye'de sosyal yardımların kapsamının genişlemesi, yoksulluğun kalıcılığına ilişkin tartışmaları güçlendiren bir gösterge olarak değerlendirilmektedir (Başaran, 2022, s. 273-274). Bu durum, sosyal yardımların hak temelli bir sosyal koruma rejimi içinde mi yoksa siyasal ve idari takdir mekanizmalarına dayalı bir dağıtım modeli içinde mi şekillendiği sorusunu gündeme taşımaktadır. Özellikle yerel düzeyde uygulanan yardım programlarında, bürokratik değerlendirme süreçleri ve muhtaçlık kriterleri sosyal yardımın özneleştirici ya da dışlayıcı etkilerini belirleyebilmektedir.

Bu çerçevede sosyal yardımların refah devleti içindeki yeri, yoksullukla mücadele mi yoksa yoksulluğun yönetimi mi sorusu etrafında şekillenmektedir. Sosyal yardımların dönüşüm kapasitesi sınırlı kaldığında, refah devleti daha çok telafi edici bir yapı sergilemektedir. Dönüştürücü bir sosyal politika perspektifi ise yalnızca gelir transferine değil, istihdama erişim, eğitim olanakları ve sosyal hizmet müdahaleleriyle bütünlük bir güçlendirme stratejisine dayanmak durumundadır. Bu noktada sosyal yardımların sosyal hizmet uygulamalarıyla entegrasyonu, pasif koruma anlayışından aktif sosyal katılım modeline geçiş açısından belirleyici bir rol oynamaktadır.

Türkiye'nin refah rejimi, aile merkezli bakım anlayışı, sınırlı sosyal harcamalar ve seçici sosyal yardımlar üzerine kuruludur. Son dönem çalışmalar, bu yapının bölgesel düzeyde farklı biçimlerde işlediğini ve refah kalıplarının mekânsal olarak çeşitlendiğini göstermektedir (Özdemir vd., 2025, s. 96–103). Bu durum, Türkiye'nin refah rejiminin homojen bir yapıya sahip olmadığını; aksine yerel ekonomik yapı, istihdam biçimleri ve toplumsal dayanışma ağlarına bağlı olarak farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bu yapı, sosyal risklerin önemli bir bölümünün aile içinde karşılanmasına yol açmakta, özellikle kadınlar üzerinde yoğun bir bakım yükü oluşturmaktadır (Çoban, 2023, s. 462-463). Aileye dayalı bu koruma modeli, kamusal bakım hizmetlerinin sınırlılığıyla birleştiğinde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üretme potansiyeli taşımaktadır.

Türkiye'de sosyal politika uygulamaları, hak temelli bir yurttaşlık anlayışından ziyade ihtiyaç tespiti ve yardım dağıtımına dayalı bir sistem sergilemektedir. Bu durum, sosyal hakların kurumsallaşmasını sınırlamakta ve sosyal yardımların siyasal ve idari kontrol mekanizmalarıyla iç içe geçmesine zemin hazırlamaktadır (Standing, 2006, s. 361). Dolayısıyla sosyal politika, evrensel haklara dayalı bir sosyal vatandaşlık rejimi üretmekten çok, belirli kategorilere yönelik seçici müdahaleler üzerinden işlemekte, bu da refahın parçalı ve koşullu bir biçimde dağıtılmasına neden olmaktadır.

Bölgesel eşitsizlikler de Türkiye'nin refah rejiminin belirgin özellikleri arasında yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerde sosyal yardımlar daha merkezi bir rol üstlenirken, bu durum refah devletinin eşitsizlikleri azaltma kapasitesini tartışmalı hâle getirmektedir (Şenses, 2017, s. 133-136). Benzer biçimde, Aidukaite, Hort ve Kuhnle (2021, s. 3–8), post-sosyalist Baltık refah devletlerinde

sınırlı sosyal harcamaların, sosyal koruma alanındaki özelleştirme eğilimlerinin ve hizmetlerin yerel düzeyde farklılaşmasının kırılgan gruplar açısından eşitsizlikleri derinleştirebildiğini ortaya koymaktadır. Estonya örneğinde yerel belediyeler arasında değişen uygulamaların bölgesel eşitsizliği artırması, refah hizmetlerinin ülke genelinde eşit biçimde sunulmasının önemini göstermektedir. Bu çerçevede Türkiye’de bölgesel farklılıklar yalnızca ekonomik göstergeler üzerinden değil, sosyal hizmetlere erişim, kurumsal kapasite ve yerel uygulama pratikleri üzerinden de değerlendirilmelidir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sosyal yardım mekanizmalarının daha görünür hâle gelmesi, refah rejiminin mekânsal boyutunu analiz etmeyi zorunlu kılmaktadır.

1.4.2. Mikro ve Makro Refah Politikalarının Hane Üzerindeki Etkileri

Makro düzeyde refah politikaları, sosyal harcamaların toplam düzeyi, sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamı ve istihdam politikaları üzerinden şekillenmektedir. Bu politikalar, hanelerin piyasa koşullarına karşı korunma düzeyini belirleyen temel çerçeveyi oluşturmaktadır. Refah devletlerinin kurumsal mimarisi ve sosyal risklere verdikleri yanıtlar, farklı refah rejimlerinin ortaya çıkmasına yol açmakta, bu durum da toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimi ya da sınırlandırılması üzerinde belirleyici olmaktadır (Esping-Andersen, 1990, s. 26–29). Ancak makro politikaların etkisi, hanelerin sosyo-ekonomik yapısına göre farklı biçimlerde hissedilmektedir.

Mikro düzeyde ise sosyal yardımlar, bakım hizmetleri ve sosyal hizmet müdahaleleri hanelerin gündelik yaşam pratiklerini doğrudan etkilemektedir. Ancak Türkiye’de sosyal yardımların çoğunlukla düşük tutarlı, koşullu ve ihtiyaç temelli biçimde sunulması, hanelerin ekonomik bağımsızlık kazanmasını sınırlandırabilmektedir. Bu nedenle sosyal yardımların eğitim, mesleki beceri ve istihdam programlarıyla bütünleştirilmesi gerekmektedir (Yolcuoğlu ve Özırmak, 2025, s. 75–77).

Bingöl gibi istihdam olanaklarının sınırlı olduğu bölgelerde, mikro refah politikalarının hane üzerindeki etkisi daha görünür hâle gelmektedir. Sosyal yardımlar, hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamada kritik bir rol oynasa da, yapısal eşitsizlikleri dönüştürmede sınırlı kalmaktadır. Bu durum, mikro ve makro refah politikalarının uyumlu ve bütüncül biçimde ele alınmasının önemini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak sosyal politika ve refah devleti kavramları, toplumsal eşitsizliklerle mücadelede

sadece ekonomik değil, ekonominin yanı sıra kültürel ve siyasal boyutlar içermektedir. Türkiye örneğinde bu yapı, aile merkezli dayanışma biçimleriyle harmanlanmış hibrit bir karakter taşımaktadır (Buğra, 2008, s. 88-89). Bingöl’de yürütülen sosyal yardım uygulamaları ise bu genel yapının yerel yansımalarını ortaya koymaktadır.

1.5. Güçlenme Yaklaşımı ve Aile Kurumu

Güçlenme yaklaşımı, sosyal politika ve sosyal hizmet alanlarında bireyleri ve haneleri pasif yardım alıcıları olmaktan çıkararak, toplumsal yaşamda özne hâline getirmeyi hedefleyen bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluk ve dezavantajlılık tartışmalarının yalnızca eksiklik ve yetersizlik söylemleri üzerinden yürütülmesine karşı, bireylerin ve ailelerin sahip olduğu potansiyellere, dayanıklılık kapasitesine ve karar alma süreçlerine katılım imkânlarına odaklanmaktadır. Güncel sosyal hizmet literatüründe güçlenme, bireysel düzeyde öz-yeterlilik duygusunun geliştirilmesi ile yapısal düzeyde hak temelli müdahalelerin bütünleştirilmesini içeren çok katmanlı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Adams, 2008, s. 83–86). Güçlenme, bu yönüyle, sosyal yardımların sınırlarını aşan ve sosyal hizmet uygulamalarına yön veren normatif bir perspektif olarak öne çıkmaktadır. Bingöl gibi sosyo-ekonomik fırsatların sınırlı olduğu bölgelerde güçlenme yaklaşımının uygulanabilirliği, yerel toplumsal ilişkiler ve kurumsal kapasiteyle doğrudan ilişkilidir.

Aile kurumu ise güçlenme tartışmalarında merkezi bir konuma sahiptir. Türkiye bağlamında aile, hem sosyal risklerin ilk karşılandığı alan hem de refah rejiminin önemli bir tamamlayıcı unsuru olarak işlev görmektedir. Güncel refah devleti tartışmaları, Türkiye’nin devlet, piyasa ve aile arasındaki sorumluluk dağılımı bakımından karma bir modele sahip olduğunu ve sosyal koruma mekanizmalarının önemli ölçüde aile üzerinden dolaylı biçimde işletildiğini ortaya koymaktadır (Şenses, 2017, s. 20-23). Bu nedenle güçlenme yaklaşımının aile bağlamında nasıl işlediği ve hangi noktalarda kırılmanlaştığı, sosyal politika analizleri açısından kritik bir önem taşımaktadır. Özellikle istihdamın sınırlı olduğu bölgelerde bakım yükünün aile içinde yoğunlaşması, güçlenme stratejilerinin sürdürülebilirliğini belirleyen temel değişkenlerden biri hâline gelmektedir.

Güçlenme kavramı, bireylerin ve grupların yaşamları üzerinde söz sahibi olabilmelerini, kaynaklara erişimlerini artırmalarını ve toplumsal ilişkiler içinde daha etkin bir konum kazanmalarını ifade etmektedir. Sosyal hizmet literatüründe

güçlenme, yalnızca bireysel psikolojik bir süreç olarak değil, aynı zamanda yapısal eşitsizliklerle ilişkili toplumsal bir dönüşüm hedefi olarak ele alınmaktadır (Erbay, 2019, s. 42-45).

Bu çalışma da güçlenme yaklaşımı, normatif ve idealize edilmiş bir sosyal hedef olarak değil, hanelerin karar alma süreçleri, kurumsal temas biçimleri, sosyal hizmetlerle kurdukları ilişkiler ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden analiz edilebilen sosyolojik bir kavram olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle güçlenme, bu çalışmada sosyal hizmet literatüründe sıkça karşılaşılan normatif bir müdahale hedefi olarak değil, sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarının haneler üzerindeki yapısal etkilerini çözümlemeye imkân veren analitik bir araç olarak kullanılmaktadır. Güçlenme, bu bağlamda bireylerin ya da ailelerin psikolojik öz yeterliliklerinden ziyade, yapısal eşitsizlikler karşısında sahip oldukları hareket alanlarının genişlemesi ya da daralması üzerinden değerlendirilmektedir. Böylelikle güçlenme, sosyal yardımların ve sosyal hizmet müdahalelerinin haneler üzerindeki dönüştürücü ya da sınırlayıcı etkilerini analiz etmeye imkân tanıyan analitik bir araç olarak kullanılmaktadır. Güncel literatürde güçlenme yaklaşımı, yalnızca bireysel özerklikle değil, sosyal bağlamda dayanıklılık ve kolektif eylem kapasitesiyle de ilişkilendirilmektedir (Zimmerman ve Rappaport, 1988, s. 725-727).

Paulo Freire'nin eleştirel pedagojisi, güçlenme yaklaşımının kuramsal temellerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Freire, bireylerin kendi yaşam koşullarını sorgulama ve dönüştürme kapasitesinin, ancak farkındalık ve kolektif eylem yoluyla gelişebileceğini vurgulamaktadır (Freire, 2011, s. 57-62). Freire'nin eleştirel pedagojisinde güçlenme (empowerment), bireylerin toplumsal koşullarını dönüştürebilmeleri için farkındalık (conscientização) geliştirmelerini gerektirir. Bu yaklaşım, güçlenmenin pasif bir yardım süreci değil, politik bir özneleşme biçimi olduğunu vurgular. Yani güçlenmenin yalnızca bireysel becerilerle sınırlı olmadığını, toplumsal ilişkiler ağında şekillendiğini göstermektedir.

Türkiye'de güçlenme kavramı, çoğu zaman sosyal hizmet uygulamaları içinde dolaylı biçimde kullanılmakta, ancak sosyal yardımların hâkim olduğu alanlarda güçlendirme söylemi sınırlı bir karşılık bulmaktadır. Bu durum, güçlenmenin yapısal koşullarla kurduğu ilişkinin yeterince gözetilmediğine işaret etmektedir (Cankurtaran, Akoğlu ve Sakarya, 2020, s. 1926-1928). Bu sınırlılık, sosyal yardımların ihtiyaç

temelli ve merkeziyetçi yapısından kaynaklanmakta, bireylerin karar süreçlerine katılımını sınırlandırarak güçlenme sürecini zayıflatmaktadır.

Sosyal yardımlar ile güçlenme arasındaki ilişki, sosyal politika literatüründe tartışmalı bir alan oluşturmaktadır. Sosyal yardımlar, kısa vadede hanelerin yaşam koşullarını iyileştirse de uzun vadede güçlenme süreçlerini destekleyip desteklemediği sorusu önemini korumaktadır. Yardımların süreklilik arz etmesi, bazı durumlarda hanelerin sosyal ve ekonomik bağımsızlık kazanmasını zorlaştırabilmektedir.

Türkiye’de sosyal yardımların büyük ölçüde ihtiyaç temelli ve seçici olması, güçlenme perspektifiyle uyumsuz bir yapı sergilemektedir. Yardım alan bireylerin karar süreçlerine katılımının sınırlı olması, güçlenmenin temel unsurlarından biri olan özneleşme sürecini zayıflatmaktadır (Başaran, 2022, s. 270-273). Bu bağlamda sosyal yardımlar, çoğu zaman yoksulluğu dönüştüren değil, yöneten bir araç hâline gelmektedir. Ancak çağdaş refah kuramları, yardımların sadece geçici destek değil, aynı zamanda güçlenme ve sosyal adalet perspektifleriyle yeniden kurgulanması gerektiğini vurgulamaktadır (Laruffa ve Hearne, 2023, s. 1-3). Drolet vd. (2015, s. 435–436), güçlenmenin yalnızca bireysel bir süreç olarak değil, topluluk düzeyinde dayanışma ve kolektif katılımın güçlendirilmesiyle sürdürülebilir hâle gelebileceğini vurgulamaktadır.

Öte yandan sosyal yardımlar, sosyal hizmet müdahaleleriyle bütünleştğinde güçlenme için bir başlangıç noktası oluşturabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının danışmanlık, rehberlik ve yönlendirme rolleri, yardımların bağımlılık üretici etkisini sınırlayabilecek potansiyele sahiptir (Demirel, 2023, s. 49-51). Ancak bu potansiyelin hayata geçebilmesi, kurumsal kapasite ve mesleki özerklikle doğrudan ilişkilidir.

1.5.1. Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile ve Güçlenme Dinamikleri

Aile, sosyolojik açıdan bireylerin toplumsallaşma süreçlerinin başladığı, bakım ve dayanışma ilişkilerinin kurulduğu temel bir kurumdur. Türkiye’de aile, yalnızca duygusal ve kültürel bir birliktelik alanı değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal risklerin yönetildiği bir refah mekanizması olarak işlev görmektedir. Bu durum, aileyi refah rejiminin örtük ama merkezi bir unsuru hâline getirmektedir (Kongar, 2019, s. 210-215).

Refah politikalarının sınırlı kaldığı bağlamlarda aile, işsizlik, hastalık ve bakım gibi risklerin yükünü üstlenmek zorunda kalmaktadır. Bu yük, hane içindeki cinsiyet rollerini yeniden üretmekte ve bakım emeğinin büyük ölçüde kadınlar üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Çoban, 2023, s. 462-463). Böylece aile, bir yandan dayanışma alanı sunarken, diğer yandan eşitsizlikleri yeniden üreten bir yapı hâline gelebilmektedir. Bu çerçevede aile, güçlenme süreçleri açısından hem bir olanak hem de bir sınır oluşturmaktadır. Aile içi dayanışma, bireylerin güçlenmesini destekleyebilirken, yapısal yoksulluk koşullarında aile, kırılganlığın yoğunlaştığı bir alana dönüşebilmektedir.

Ailelerin ve bireylerin güçlenme süreçlerinin yalnızca gelir desteği üzerinden değerlendirilmesi yeterli değildir. Sosyal yardımların ekonomik bağımsızlığı, toplumsal katılımı ve hizmetlere erişimi destekleyen bütüncül mekanizmalarla birlikte yürütülmesi gerekmektedir. Yardım alan bireylerin eğitim, mesleki beceri ve istihdam programlarıyla desteklenmesi, sosyal yardımlara duyulan bağımlılığın azalmasına ve bireylerin ekonomik üretkenliklerinin artmasına katkı sunabilir. Bu nedenle sosyal yardımların geçici ve koşullu desteklerle sınırlı kalmayarak hak temelli, sürdürülebilir ve bütüncül bir sosyal koruma sistemi içinde yapılandırılması önem taşımaktadır (Yolcuoğlu ve Özırmak, 2025, s. 69-70).

Bingöl gibi sosyoekonomik fırsatların sınırlı olduğu bölgelerde, ailelerin güçlenme süreçleri daha dar bir hareket alanı içinde şekillenmektedir. Sosyal yardımlar bu süreci geçici olarak desteklese de kalıcı güçlenme çoğunlukla mümkün olamamaktadır. (Handa, Ibrahim ve Palermo, 2023, s. 277-278), kriz sonrası toplumlarda ailelerin güçlenmesinin yalnızca ekonomik desteklerle değil, sosyal hizmet ağlarının sürekliliğiyle mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Bu durum, aile odaklı güçlenme yaklaşımlarının sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarıyla bütüncül biçimde ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

1.6. Toplumsal Cinsiyet ve Bakım Politikaları

Toplumsal cinsiyet ve bakım politikaları arasındaki ilişki, refah rejimlerinin görünmeyen boyutlarını açığa çıkaran temel bir analiz alanı sunmaktadır. Bakım, çoğu zaman özel alanın bir parçası olarak görülmekte ve kamusal politikaların dışında bırakılmaktadır. Ancak bakım emeğinin kimler tarafından, hangi koşullarda ve hangi

toplumsal ilişkiler içinde yerine getirildiği sorusu, eşitsizliklerin nasıl yeniden üretildiğini anlamak açısından merkezi bir öneme sahiptir.

Türkiye’de bakım hizmetleri, büyük ölçüde aileye ve özellikle kadınlara yüklenen bir sorumluluk alanı olarak şekillenmektedir. Sosyal politika müdahaleleri bakım alanını tamamen kamusallaştırmaktan ziyade aile içi bakım düzenlemelerini destekleyen bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyet temelli işbölümünü pekiştiren bir refah mantığını beraberinde getirmektedir.

Bakım emeğinin⁴ kadınlaşması, toplumsal cinsiyet temelli işbölümünün en görünür sonuçlarından biridir. Çocuk bakımı, yaşlı bakımı ve engelli bakımı gibi faaliyetler tarihsel olarak kadınların sorumluluğu olarak kodlanmıştır. Bu durum, bakım emeğinin doğal, karşılıksız ve görünmez bir faaliyet olarak algılanmasına yol açmıştır (Federici, 2019, s. 110-111). Yılmaz (2025, s. 28–29), kadınların ev içi işler ve bakım sorumlulukları nedeniyle zamanlarını ücretli ve karşılıksız emek arasında bölüştürmek zorunda kaldıklarını ve artan bakım yükünün kadınların işgücü piyasasına katılımını sınırlandırdığını belirtmektedir. Pandemi dönemiyle birlikte bakım krizinin görünürlüğü artmış, kadınların üzerindeki orantısız yük yeniden gündeme gelmiştir (Daly, 2022, s. 6).

Kapitalist üretim ilişkileri içinde bakım emeği, piyasa dışı bir alan olarak konumlandırılmış, bu nedenle ekonomik değer üretmeyen bir faaliyet olarak değerlendirilmiştir. Oysa bakım emeği, emeğin yeniden üretimini sağlayan temel bir toplumsal işlev üstlenmektedir. Kadınların bu alandaki yoğun emeği, ücretli emek piyasasındaki eşitsizliklerle doğrudan ilişkilidir (Fraser ve Honneth, 2003, s. 17-19).

Türkiye bağlamında bakım emeğinin kadınlar üzerinde yoğunlaşması, sosyal politikaların aile merkezli yapısıyla yakından ilişkilidir. Devletin bakım hizmetlerini sınırlı ölçüde üstlenmesi, kadınların ev içi rollerini genişletmekte ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirmektedir (Çoban, 2023, s. 460-462). Bu süreç, kadınların istihdam olanaklarını sınırlandırırken, bakım emeğinin görünmezliğini yeniden üretmektedir. León ve Pavolini (2023, s. 4-7), çağdaş refah rejimlerinde bakım emeğinin kadınlaşmasının yalnızca ekonomik değil, kurumsal ve kültürel faktörlerle

⁴ Bakım emeği, çocuk, yaşlı, engelli gibi bakım ihtiyacı olan bireylerin günlük yaşamlarının sürdürülmesi için harcanan fiziksel ve duygusal emeği ifade eder ve çoğunlukla ücretsiz olarak kadınlar tarafından üstlenilmektedir.

de pekiştirildiğini, bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerinin bakım politikalarının merkezinde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Evde bakım⁵ Yardımları ve Sosyal ve Ekonomik Destek (SED⁶) uygulamaları, dezavantajlı hanelerin yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen önemli sosyal politika araçlarıdır. Bakanlığın 2025 yılı verilerine göre, yıl içinde 262.229 çocuk ve genç SED hizmetinden yararlanmış; 2025 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla 182.997 çocuk ve gencin desteklenmesine devam edilmiştir (ASHB, 2026, s. 92). Aynı yılın sonunda Evde Bakım Yardımından yararlanan kişi sayısı 516.720 olarak gerçekleşmiştir (ASHB, 2026, s. 114). Ancak bu uygulamalar, toplumsal cinsiyet açısından değerlendirildiğinde çelişkili sonuçlar üretmektedir. Evde bakım yardımı, bakım ihtiyacı olan bireylerin ev ortamında desteklenmesini sağlarken, bakım emeğinin büyük ölçüde kadınlar tarafından üstlenilmesine zemin hazırlamaktadır (Aydın, 2024, s. 1415-1418). Bu çerçevede söz konusu uygulamalar, yalnızca sosyal destek mekanizmaları olarak değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretildiği yapısal alanlar olarak değerlendirilmelidir.

SED uygulamaları ise çocukların aile yanında desteklenmesini amaçlamakta, ancak bakım sorumluluğunun çoğunlukla anneler üzerinde yoğunlaşması nedeniyle kadınların hane içindeki bakım yükünü artırmaktadır. Bu durum, kadınların ücretli istihdama katılımını dolaylı biçimde sınırlandırabilmektedir (Alaca Aytış ve Özgüç, 2019, s. 189). Nitekim aile politikalarının kadın istihdamı üzerindeki dolaylı etkileri, bakım yükünün kadınlar üzerinde yoğunlaşmasına yol açmaktadır (Ferragina, 2019, s. 65-66).

Yapılan bazı saha çalışmalarında, evde bakım yardımı alan kadınların bakım emeğini “zorunlu bir sorumluluk” olarak deneyimlediği ve bu emeğin çoğu zaman görünmez kılındığı tespit edilmiştir (Sever ve Kuzu, 2024, s. 108-111). Bu bulgular, bakım politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemekten ziyade, mevcut eşitsizlikleri yeniden üretebildiğini göstermektedir. Razavi ve Staab (2021, s. 32-37), bakım ekonomilerinin yeniden tasarlanmadığı sürece sosyal yardımların kadınların

⁵ Evde bakım yardımı, bakıma muhtaç engelli bireylerin bakımının aile ortamında sürdürülmesini desteklemek amacıyla sağlanan nakdi bir sosyal yardım türüdür. Bu uygulama, 26.05.2023 tarihli Evde Bakım Yardımı Yönetmeliği kapsamında yürütülmektedir.

⁶ Sosyal ve Ekonomik Destek (SED), ekonomik yoksunluk nedeniyle çocukların ailelerinden ayrılmasını önlemek amacıyla ailelere sağlanan, çocukların bakımının aile yanında sürdürülmesini hedefleyen sosyal hizmet ve nakdi destek programıdır.

ücretsiz bakım yükünü hafifletmek yerine kurumsallaştırma riski taşıdığını belirtmektedir. Bu durum, bakım emeğinin yalnızca bireysel bir tercih değil, yapısal olarak kadınlara yüklenen toplumsal bir rol olduğunu göstermektedir.

Kadınların hane içi görünmez emeği, yalnızca bakım faaliyetleriyle sınırlı değildir. Temizlik, yemek, duygusal destek ve hane içi düzenin sürdürülmesi gibi faaliyetler, gündelik yaşamın sürekliliğini sağlayan ancak çoğu zaman tanınmayan emek biçimleridir. Bu emeğin görünmezliği, kadınların toplumsal konumlarının değersizleştirilmesine yol açmaktadır (Çoban, 2023, s. 455–458).

TÜİK'in 2025 Zaman Kullanım Araştırması sonuçlarına göre, 15 yaş ve üzerindeki kadınlar hanehalkı ve aile bakımına günde ortalama 4 saat 3 dakika ayırırken, erkeklerde bu süre 58 dakika olarak gerçekleşmiştir. Çalışan kadınlar bu faaliyetlere günde ortalama 2 saat 38 dakika ayırırken, çalışan erkeklerde bu süre 47 dakikadır. Bu veriler, kadınların ücretli istihdama katılmalarının ev içi iş ve bakım yükündeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmadığını; kadınların kendilerine ayırabilecekleri zamanı ve toplumsal yaşama katılım olanaklarını sınırlandıran eşitsiz zaman dağılımının devam ettiğini göstermektedir (TÜİK, 2026). Power (2020, s. 790-793), pandemi döneminde kadınların ev içi görünmez emeğinin daha da arttığını ve bu durumun küresel ölçekte toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini derinleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Bingöl gibi geleneksel aile yapılarının güçlü olduğu bölgelerde, kadınların görünmez emeği daha da yoğunlaşmaktadır. Aile içi dayanışma pratikleri, çoğu zaman kadın emeği üzerinden sürdürülmekte; bu emek, sosyal politikanın örtük bir bileşeni hâline gelmektedir. Bu durum, bakım politikalarının toplumsal cinsiyet duyarlı bir perspektifle yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

1.7. Literatür Taraması

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan toplumsal eşitsizlik, yoksulluk, sosyal yardım, bakım politikaları ve güçlenme yaklaşımına ilişkin literatür, Türkiye’de sosyal politika ve sosyal hizmet alanında giderek genişleyen bir araştırma alanına işaret etmektedir. Ancak mevcut çalışmalar incelendiğinde, bu kavramların çoğu zaman birbirinden kopuk biçimde ele alındığı; özellikle yerel bağlam, hane düzeyi etkiler ve güçlenme süreçlerinin sınırlı biçimde tartışıldığı görülmektedir. Bu durum, sosyal yardım ve bakım politikalarının hane düzeyinde nasıl deneyimlendiği ve bu

süreçlerin bireylerin güçlenme ya da kırılganlaşma pratiklerini nasıl şekillendirdiği sorusunu literatürde yeterince yanıtlanmamış bir alan olarak bırakmaktadır.

Türkiye’de yoksulluk, toplumsal eşitsizlik ve sosyal yardımlar üzerine yapılan araştırmalarda nicel göstergelere ve makro düzeydeki politika çıktılarına odaklanan çalışmaların yanı sıra, yardım alan bireylerin ve hanelerin gündelik deneyimlerini ele alan nitel araştırmalar da bulunmaktadır. Bununla birlikte mevcut literatürde SED Hizmetiyle Evde Bakım Yardımlarını aynı analitik çerçevede ele alan; bu hizmetlerin hane ilişkileri, bakım emeği, toplumsal cinsiyet, güçlenme ve kurumsal deneyimler üzerindeki yansımalarını Bingöl bağlamında birlikte inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

Işık ve Pınarcıoğlu (2001), kent yoksulluğunun oluşum sürecini ve mekânsal yoğunlaşmasını incelemektedir. Çalışma, gecekondu bölgelerinde yapılan saha gözlemleri ve nitel görüşmelere dayanmaktadır. Bulgular, yoksulluğun bireysel olmaktan ziyade yapısal ve mekânsal bir olgu olduğunu ve kuşaklar arası aktarım yoluyla süreklilik kazandığını göstermektedir. Büyükyörük (2019), kadınların yoksulluk deneyimlerinin yalnızca ekonomik değil, sosyal ve psikolojik yoksunlukları da içeren çok boyutlu bir yapı taşıdığını ortaya koymaktadır.

Sosyal yardımların gelir dağılımı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, transferlerin yoksulluk riskini kısa vadede azalttığını, ancak yapısal eşitsizlikleri dönüştürme kapasitesinin sınırlı olduğunu göstermektedir (Gemicioğlu ve Bildir, 2023). Refah devleti ve sosyal politika literatürü kapsamında Akkan ve Serim (2022), evde bakım aylığı üzerinden sosyal yardımlara erişimde ‘hak eden yoksul’ kategorisinin üretildiğini ve bu süreçte hareket edebilirlik kavramının işlediğini ortaya koymaktadır. Çalışma, yardım süreçlerinin yalnızca ekonomik destek değil, aynı zamanda denetim, gözetim ve sınıflandırma mekanizmalarını da içerdiğini göstermiştir.

Sosyal koruma mekanizmalarının kırılgan gruplar için yeterli bir güvence sunmadığı belirtilmektedir (Can, 2025). Buğra (2008), Türkiye’de sosyal politika ve sosyal yardım sistemini kuramsal ve kurumsal düzeyde analiz ederek, sosyal yardımların yoksulluğu ortadan kaldırmaktan ziyade geçimlik bir destek sağladığını ve dönüştürücü kapasitesinin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Cantillon, Parolin ve Collado, yüksek gelirli refah devletlerinde asgari gelir koruma

sistemlerinin yoksulluğu azaltmada yapısal sınırlara sahip olduğunu; sosyal yardım ve minimum gelir programlarının tek başına yeterli gelir güvencesi sağlayamadığını göstermiştir (Cantillon, Parolin ve Collado, 2020). Ayrıca Jones, Brezilya'daki Bolsa Família programının kısa vadede gelir desteği sağlayıp eğitim beklentilerini artırabilmesine rağmen, eğitim ve işgücü piyasasındaki yapısal fırsatların aynı ölçüde genişlememesi nedeniyle kuşaklararası yoksulluğu azaltmada sınırlı kalabildiğini göstermiştir (Jones, 2022). Bu çalışmalar, sosyal yardımların yoksulluğu kısa vadede hafifletebildiğini göstermekle birlikte, yoksulluğun hane içi ilişkiler, bağımlılık biçimleri ve gündelik yaşam pratikleriyle nasıl kesiştiğine ilişkin daha ayrıntılı incelemelere ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir.

Yoksulluk literatürünün önemli bir kısmı, sosyal yardımları teknik bir politika aracı olarak ele almakta; yardım alan hanelerin gündelik yaşam deneyimleri ve özneleşme süreçlerine (yardım alma pratikleri, devletle kurulan ilişkiler ve hane içi karar alma süreçleri bağlamında) sınırlı biçimde odaklanmaktadır. Bourdieu (1990), toplumsal yapıların bireylerin gündelik pratikleri aracılığıyla yeniden üretildiğini Cezayir örneği üzerinden 'habitus' kavramı ile açıklayarak, eşitsizliklerin görünmez mekanizmalarla yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır.

Sarıgül (2016), Ağrı il merkezindeki bedensel engelli bireylerin sosyal dışlanma deneyimlerini sosyal katılım, ekonomik durum, eğitim, kurumsal erişim ve toplumsal kabul boyutları üzerinden incelemiştir. Engellilik ve dezavantajlılık alanındaki nitel çalışmalar da sosyal yardım ve sosyal hizmet tartışmalarını hane ve gündelik yaşam düzeyine indirmesi bakımından bu tez açısından önem taşımaktadır. Kaldık (2022), görme ve ortopedik engelli bireylerin kamu kurumlarından ve toplumsal yapıdan beklentilerini nitel araştırma yöntemiyle incelemiş; 23 katılımcıdan elde edilen verileri yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplamış. Çalışmada engelli bireylerin yalnızca ekonomik destek talep etmedikleri; toplumsal katılımın sağlanması, istihdam olanaklarının artırılması, ekonomik sorunların çözülmesi ve kendileriyle ilgili düzenlemelerde görüşlerinin dikkate alınması yönünde beklentiler taşıdıkları ortaya koymuştur. Kaldık'ın (2024) fenomenolojik araştırması ise engelli bireylerin sosyal dışlanma deneyimlerini ekonomi, eğitim, erişilebilirlik, siyasal katılım, sosyal ilişkiler ve toplumsal katılım alanları üzerinden ele almıştır. Araştırmada 36 engelli bireyle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler MAXQDA aracılığıyla

kodlanmış ve bulgular engelli bireylerin özellikle çalışma yaşamına katılım, temel ihtiyaçları karşılama, hizmetlere erişim ve bağımsız toplumsal yaşama katılım alanlarında dışlanma deneyimlediklerini göstermiştir. Sosyal yardım sisteminin kurumsal yapısına ilişkin çalışmalar ise Türkiye’de yardımların büyük ölçüde SYDV’ler üzerinden yürütüldüğünü ve bu yapının merkeziyetçi bir kontrol mekanizması oluşturduğunu vurgulamaktadır (Başaran, 2022).

Sosyal hizmet literatürü, yoksulluk ve dezavantajlılık konularını daha bütüncül bir çerçevede ele alma eğilimindedir. Güçlenme yaklaşımına odaklanan çalışmalar, sosyal hizmet müdahalelerinin bireyleri pasif alıcılar olmaktan çıkararak toplumsal yaşamda daha etkin konumlara taşıma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Erbay, 2019). Ancak bu potansiyelin sosyal yardım merkezli uygulamalarda sıklıkla sınırlı kaldığı ifade edilmektedir (Cankurtaran, Akoğlu ve Sakarya, 2020). Bu durum, güçlenme söyleminin uygulamada sınıfsal konum, kurumsal yapı ve toplumsal cinsiyet ilişkileri tarafından nasıl çerçevelendiğinin sosyolojik olarak tartışılmasını gerekli kılmaktadır.

Hochschild (1983), duygusal emeğin modern çalışma yaşamında nasıl üretildiğini etnografik saha gözlemleri ve görüşmeler üzerinden analiz ederek, duyguların da emek biçimi haline geldiğini ve özellikle kadınların bu süreçte daha yoğun yer aldığını ortaya koymuştur.

Toplumsal cinsiyet ve bakım politikaları üzerine yapılan çalışmalar, Türkiye’de refah rejiminin aile merkezli yapısının kadınlar üzerinde yoğun bir bakım yükü oluşturduğunu göstermektedir. Çakır ve Yaman (2021), evde bakım veren aile üyelerinin fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan yoğun bir yük altında olduklarını; zaman yönetimi, ekonomik zorluklar ve sosyal yaşamdan geri çekilme gibi sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Ağcasulu (2021), Evde Bakım Yardımının Türkiye’de ağırlıklı olarak aile merkezli bir yapı üzerinden işlediğini ve sosyal yardım mantığıyla şekillendiğini belirtmiştir. Aydoğdu ve Reha (2025), evde bakım sürecinde sosyal destek algısının yüksek olmasına rağmen bu durumun aynı zamanda yükleyici bir nitelik taşıdığını; kurum bakımında ise fiziksel yük azalırken sosyal bağların zayıfladığını göstermiştir. Tronto (2013), bakım emeğinin toplumsal olarak değersizleştirildiğini ve bu durumun özellikle kadınlar üzerinde yoğunlaşan bir eşitsizlik ürettiğini ortaya koymaktadır

Bakım emeğinin kadınlaşmasına odaklanan araştırmalar, Evde Bakım Yardımı ve bakım yardımlarının kadınların ücretli emek piyasasından dışlanmasına dolaylı biçimde katkı sunduğunu ortaya koymaktadır (Çoban, 2023). Evde bakım yardımı alan kadınların deneyimlerine odaklanan saha çalışmaları, bakım emeğinin çoğu zaman görünmez kılındığını ve bu emeğin güçlenme yerine bağımlılık ilişkileri üretebildiğini göstermektedir (Sever ve Kuzu, 2024).

SED uygulamalarını inceleyen çalışmalar, çocukların aile yanında desteklenmesini hedefleyen bu politikanın toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden ürettiğini ve bakım sorumluluğunu büyük ölçüde anneler üzerinde yoğunlaştırarak kadınların hane içi rollerini pekiştirdiğini göstermektedir (Alaca Aytış ve Özgüç, 2019). SED'in hane içi işleyişiyle ilişkisini inceleyen Şirin (2021), Karadeniz Ereğli'de 194 aileyle yürüttüğü nicel araştırmada hizmetten yararlanma süresinin problem çözme, iletişim, roller, davranış kontrolü ve genel aile işlevleriyle anlamlı biçimde ilişkili olduğunu; buna karşılık gereken ilgiyi gösterme boyutunda anlamlı bir ilişki bulunmadığını belirlemiştir. Lister (2022), toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yalnızca refah politikalarının içeriğiyle değil, yurttaşlık haklarının tanımlanma biçimiyle de ilişkili olduğunu belirtmektedir. Akyıldız (2018) ise sosyal ve ekonomik destek hizmeti alan kadınlar üzerine yaptığı çalışmada, SED hizmetinin kadınlara ve hanelerine kısmi bir ekonomik destek sağladığını, ancak kadın yoksulluğunu ortaya çıkaran yapısal sorunları kökten ortadan kaldırmadığını göstermiştir.

SED ve sosyal yardım deneyimini farklı boyutlarıyla inceleyen güncel saha araştırmaları da bu literatürü genişletmektedir. Uğur Çinal (2019), SED'den yararlanan bireylerin yoksulluk algısını ve hizmetin yaşam koşulları üzerindeki etkilerini; Edebalı (2020), yararlanıcıların yaşam memnuniyeti ile aile yaşam kalitesini; E. Aydın (2021) ise SED alan bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeylerini incelemiştir. Demir Başhan (2024) da sosyal yardım alan grupların deneyimlerinden hareketle dezavantajlılığın toplumsal ve ekonomik koşullar içinde yeniden üretilme biçimlerine odaklanmıştır. Bu çalışmalar, sosyal yardımların yalnızca gelir transferi olarak değil; yoksulluk deneyimi, sosyal destek ağları, yaşam kalitesi ve dezavantajlılığın sürekliliği bağlamında da değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Yerel ve bölgesel çalışmalar incelendiğinde, Bingöl gibi sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı illere odaklanan araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bingöl özelinde yapılan çalışmalar, çalışan yoksulların ve sosyal yardım alan hanelerin sosyal dışlanma risklerinin yüksek olduğunu göstermektedir (İnak ve Kesgin, 2023). Kentleşme, mekânsal eşitsizlik ve altyapı sorunlarına odaklanan araştırmalar ise eşitsizliklerin mekânsal boyutunun gündelik yaşamı doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır (Vural, 2020). Kazepov ve Barberis (2017), yerel refah rejimlerinin bölgesel eşitsizlikleri yeniden üretebildiğini ve sosyal yurttaşlık haklarının mekânsal olarak farklılaştığını belirtmektedir. Bu bağlamda Bingöl gibi dezavantajlı illerde sosyal yardımların ve bakım hizmetlerinin hane düzeyinde nasıl deneyimlendiğinin incelenmesi, yerel refah rejimlerinin toplumsal etkilerini anlamak açısından önem taşımaktadır.

Türkiye’de sosyal yardım ve Evde Bakım Yardımının dezavantajlı haneler üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, bu hizmetlerin kısa vadede yaşam koşullarını iyileştirdiğini, ancak yapısal eşitsizlikleri dönüştürme kapasitesinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Erdoğan (2013), evde bakım hizmetinden yararlanmadan önceki ve yararlandıktan sonraki yaşam doyumu düzeyleri arasında anlamlı bir artış bulunduğunu ve hizmetin ailelere sosyoekonomik destek sağladığını ortaya koymuştur. Buna karşılık Sontur (2024), mevcut desteklerin yetersiz kaldığını ve evde bakım sisteminin yapısal iyileştirmelere ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır. Avşaroğlu (2018), evde bakım aylığının çoğunlukla bir gelir desteği olarak algılandığını ortaya koyarak bu hizmetlerin sosyal politika içindeki konumuna ilişkin tartışmalara katkı sunmaktadır. Erdem (2019), evde bakım veren kadınların emeğinin sosyal güvence ve korumadan yoksun kaldığını ve kadınları çeşitli risklere karşı savunmasız hâle getirdiğini ortaya koymuştur. Çayır (2017) ise bakım ve ev içi sorumlulukların büyük ölçüde kadınlar üzerinde toplandığını; kadınların bu süreçte fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlar yaşadığını göstermiştir. Erberk (2025), bakım sorumluluğunun kadınların işgücüne katılımını sınırladığını ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirdiğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, Evde Bakım Yardımının yalnızca bir sosyal destek mekanizması olmadığını, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin görünür hâle geldiği bir alan oluşturduğunu göstermektedir.

Bakım yüküne odaklanan çalışmalar, bu sürecin bireyler ve haneler üzerinde çok boyutlu etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Kayaarslan (2020), Evde Bakım Yardımı kapsamında engelli bireylere bakım verenlerin sosyal ilişkilerinin bakım sorumluluğu nedeniyle sınırlandığını, en önemli sosyal destek kaynaklarının yakın aile çevresi olduğunu ve bakım verenlerin danışmanlık, yönlendirme ve gününbirlik bakım desteğine ihtiyaç duyduklarını ortaya koymuştur. Ezenci (2024), algılanan arkadaş desteği arttıkça bakım yükünün azaldığını belirlemiştir. Yener (2019), bakım verenlerin kendilerine yeterince zaman ayıramadıklarını ve sosyal yaşamlarının bakım sorumluluğundan olumsuz etkilendiğini ortaya koymuştur. Macit (2017) ise bakım yükü ile yaşam kalitesi arasında negatif yönlü, ancak istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir ilişki saptamıştır. Daver (2022), bakım sorumluluğunun fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutlarda ciddi yükler oluşturduğunu vurgulamaktadır. Danış (2004), yaşlı bireylerin günlük yaşamlarını genel olarak bağımsız sürdürebildiklerini, ancak özellikle bedensel güç gerektiren ev işleri ve bazı gündelik faaliyetlerde desteğe ihtiyaç duyduklarını ortaya koymuştur.

Mevcut literatür genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’de sosyal yardımların yoksulluk ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerinin çoğunlukla makro düzey göstergeler üzerinden analiz edildiği görülmektedir. Bu çalışmalar, sosyal politikaların yapısal sonuçlarını görünür kılmakla birlikte, sosyal yardım alan hanelerin gündelik yaşam pratikleri, hane içi ilişkiler, bakım süreçleri ve güçlenme dinamikleri gibi mikro düzey boyutları çoğu zaman ikincil planda bırakmaktadır. Özellikle sosyal yardım ile sosyal hizmet uygulamalarının birlikte ele alındığı, yerel bağlamı merkeze alan ve hane düzeyindeki kırılganlıkları sosyolojik bir perspektifle derinlemesine inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, sosyal politikaların yalnızca dağıtım mekanizmaları üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri dönüştürücü etkileri üzerinden de analiz edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bu çalışma, söz konusu kuramsal ve ampirik boşluktan hareketle, Bingöl örneğinde sosyal ve ekonomik destek ile Evde Bakım Yardımından yararlanan haneleri mikro sosyolojik bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Sosyal ve ekonomik destek ile Evde Bakım Yardımı bu çalışmada yalnızca maddi transfer mekanizmaları olarak değil; devlet–hane ilişkisini yeniden kuran, aile içi işbölümünü

etkileyen, bakım emeğini yeniden dağıtan ve toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten toplumsal müdahale biçimleri olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede çalışma, yoksulluk ve eşitsizliği statik göstergeler yerine gündelik yaşam pratikleri, bağımlılık ilişkileri ve güçlenme süreçleri üzerinden tartışarak, refah rejimlerinin yerel düzeyde nasıl deneyimlendiğini ortaya koymayı ve sosyal politika literatürüne mikro ölçekte özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODU

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, toplumsal eşitsizliklerin yerel düzeydeki görünümünü ve sosyal yardım uygulamalarının dezavantajlı hanelerin gündelik yaşamlarında nasıl deneyimlendiğini katılımcıların kendi anlatıları üzerinden incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırmalar, bireylerin toplumsal gerçekliği nasıl deneyimlediklerini, bu deneyimlere hangi anlamları yüklediklerini ve söz konusu anlamların belirli toplumsal bağlamlar içinde nasıl oluştuğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 39–41).

Araştırma, katılımcıların sosyal yardım, yoksulluk, bakım sorumluluğu, toplumsal cinsiyet, güçlenme ve kurumsal temas deneyimlerine yükledikleri anlamları merkeze alan yorumlayıcı nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüştür. Bu yaklaşım, sosyal yardım ve bakım hizmetlerinin etkilerini yalnızca ölçülebilir ekonomik göstergeler üzerinden değil; katılımcıların gündelik yaşam pratikleri, hane içi ilişkileri, algıları ve anlamlandırma biçimleri üzerinden incelemeye imkân sağlamaktadır.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırma sorularıyla ilişkili ortak konuların bütün katılımcılarla ele alınmasını sağlarken, katılımcıların kendi deneyimlerini ayrıntılandırmalarına ve görüşme sürecinde ortaya çıkan yeni konuların derinleştirilmesine olanak tanımıştır.

2.2. Araştırmanın Konusu ve Problemleri

Bu araştırmanın temel konusu, Bingöl ilinde Sosyal ve Ekonomik Destek ile Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı hanelerin sosyal yardım deneyimlerinin; toplumsal eşitsizlik, yoksulluk, bakım emeği, toplumsal cinsiyet ve güçlenme süreçleri bağlamında incelenmesidir. Araştırma, sosyal yardım ve bakım hizmetlerinin katılımcıların gündelik yaşamlarında nasıl karşılık bulduğunu ve bu hizmetlere hangi anlamların yüklendiğini hizmetten yararlananların bakış açısından anlamayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın temel problemi şu şekilde belirlenmiştir:

Bingöl ilinde SED ve Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı haneler, sosyal yardımların gündelik yaşamları ve toplumsal eşitsizlik deneyimleri içindeki yerini nasıl anlamlandırmaktadır?

Bu temel problem doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

- Katılımcıların ekonomik yoksunluk, hane kırılganlığı ve geçinme deneyimleri hangi biçimlerde ortaya çıkmaktadır?
- SED ve Evde Bakım Yardımı, katılımcıların hane ekonomisi ve gündelik yaşam pratikleri içinde nasıl kullanılmakta ve değerlendirilmektedir?
- Bakım emeği ve hane içi sorumluluklar, toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde nasıl deneyimlenmektedir?
- Sosyal yardımlar, katılımcıların güçlenme, duygusal iyi oluş ve geleceğe ilişkin beklentileri içinde nasıl bir anlam kazanmaktadır?
- Katılımcılar sosyal yardımları hak, yetersizlik, bağımlılık, süreklilik ve kurumsal temaslar bakımından nasıl değerlendirmektedir?

Bu sorular aracılığıyla sosyal yardımların dezavantajlı hanelerin yaşam koşullarını tek yönlü biçimde dönüştürüp dönüştürmediğinden ziyade, yardımların katılımcıların gündelik yaşamları, bakım ilişkileri ve eşitsizlik deneyimleri içinde nasıl konumlandığı analiz edilmiştir.

2.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, Bingöl ilinde Sosyal ve Ekonomik Destek ile Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı hanelerin sosyal yardım deneyimlerini sosyolojik açıdan incelemektir. Bu doğrultuda toplumsal eşitsizliğin yerel ve hane düzeyinde nasıl deneyimlendiğinin; sosyal yardımların hane geçimi, bakım ilişkileri, toplumsal cinsiyet rolleri, güçlenme, iyi oluş ve gelecek beklentileri içindeki yerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmada SED ile Evde Bakım Yardımından yararlanan katılımcılar arasında sistematik bir hizmet karşılaştırması yapılması amaçlanmamıştır. Her iki hizmet grubunun araştırmaya dâhil edilmesindeki temel amaç, dezavantajlı hanelerin sosyal yardım ve bakım deneyimlerini farklı hane yapıları ve yaşam koşulları içinde

anlayabilmektir. Bu nedenle araştırmanın analitik odağını, hizmet türleri arasındaki sistematik bir karşılaştırma değil, katılımcıların sosyal yardımla ilişkili bireysel ve hane temelli deneyimleri oluşturmaktadır. Veriler, hizmet türlerine göre birbirinden ayrılan iki bağımsız araştırma alanı şeklinde değil, araştırma soruları doğrultusunda oluşturulan ortak temalar altında değerlendirilmiştir.

2.4. Araştırmanın Önemi

Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarını sosyolojik çerçevede birlikte ele alan ve hizmetten yararlanan bireylerin öznel deneyimlerine odaklanan yerel düzeydeki saha araştırmaları görece sınırlıdır. Bu bağlamda Bingöl ilinde yürütülen araştırma, sosyal yardım ve bakım hizmetlerinden yararlanan dezavantajlı hanelerin deneyimlerini yerel düzeyde inceleyerek literatüre katkı sunmayı hedeflemektedir.

Araştırma, sosyal yardım alan hanelerin deneyimlerini görünür kılarak, güçlendirme yaklaşımının sahadaki karşılıklarını ve sosyal yardım politikalarının toplumsal cinsiyet boyutunu analiz etmektedir. Bu bakış açısıyla çalışma, yalnızca akademik literatüre değil, aynı zamanda sosyal politika yapıcıları ve uygulayıcıları için de sahaya dayalı değerlendirmeler sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, sosyal yardımları yalnızca maddi destek mekanizmaları olarak değil, eşitsizlik ilişkileri ve özneleşme süreçleri bağlamında ele alarak mevcut literatürden ayrışmaktadır. Bu yönüyle sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarının bireylerin toplumsal konumlanışlarını nasıl yeniden ürettiğini veya dönüştürdüğünü tartışmaya açmaktadır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma Bingöl ili sınırları içinde, Sosyal ve Ekonomik Destek veya Evde Bakım Yardımından yararlanan 55 katılımcıyla yürütülmüştür. Bu nedenle elde edilen bulguların Bingöl’deki bütün sosyal yardım yararlanıcılarına veya Türkiye geneline istatistiksel olarak genellenmesi amaçlanmamaktadır. Bulgular, araştırmaya katılan bireylerin belirli toplumsal ve yerel koşullar içindeki deneyimleri çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Araştırma yalnızca hizmetten yararlanan bireylerin deneyimlerine odaklanmıştır. Kurum yöneticileri, sosyal hizmet uzmanları, bakım hizmetini alan hasta veya engelli bireyler, çocuklar ve diğer hane üyeleri çalışma grubuna dâhil

edilmemiştir. Bu durum, sosyal yardım süreçlerinin kurumsal ve hane içindeki farklı aktörlerin bakış açısından birlikte değerlendirilmesini sınırlandırmaktadır.

Çalışma grubunun 47 kadın ve 8 erkekten oluşması, sosyal yardım ve bakım hizmetleriyle kurulan ilişkinin ağırlıklı olarak kadın katılımcıların deneyimleri üzerinden incelenmesine neden olmuştur. Bu dağılım bakım sorumluluklarının çoğunlukla kadınlar tarafından üstlenilmesi ve kadınların saha sürecinde daha erişilebilir olmasıyla ilişkili olmakla birlikte, erkeklerin sosyal yardım ve bakım deneyimlerinin daha sınırlı temsil edilmesine yol açmıştır.

Katılımcılara erişimde ölçüt örnekleme ile birlikte kartopu örneklemeden yararlanılması, benzer sosyal çevrelerden gelen katılımcıların çalışma grubunda yoğunlaşması ihtimalini taşımaktadır. Bu sınırlılığı azaltmak amacıyla yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, hane yapısı, yerleşim yeri ve yararlanılan hizmet bakımından mümkün olduğunca çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma verileri katılımcıların kendi anlatılarına dayandığı için hatırlama biçimleri, kurumsal deneyimlere ilişkin algıları, duygusal durumları ve sosyal açıdan kabul edilebilir yanıt verme eğilimleri veri kapsamını etkilemiş olabilir.

Ayrıca K52 ile gerçekleştirilen görüşmede katılımcının Türkçe bilmemesi nedeniyle eşinin tercümanlık yapması, ifadelerin aktarım sırasında kısmen sadeleşmiş veya tercümanın yorumundan etkilenmiş olabileceği ihtimalini taşımaktadır. Bu nedenle K52'ye ait anlatılar, eş aracılığıyla Türkçeye aktarılan ifadeler olarak değerlendirilmiştir.

2.6. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Bingöl ilinde Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) veya Evde Bakım Yardımından yararlanan, farklı sosyo-ekonomik ve demografik özelliklere sahip 55 katılımcı oluşturmuştur. Katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme yaklaşımlarından kartopu örnekleme temel alınmıştır. Araştırmaya dâhil edilme ölçütleri, Bingöl ilinde ikamet etme ve SED veya Evde Bakım Yardımından yararlanma olarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırma sorularına uygun ve bilgi açısından zengin katılımcıların seçilmesine olanak sağlayan bir yaklaşımdır (Patton, 2014).

Belirlenen ölçütleri karşılayan katılımcılara erişimde kartopu örneklemeden yararlanılmış; ulaşılan katılımcıların yönlendirmeleri aracılığıyla diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Bununla birlikte sosyal yardım deneyimlerinin farklı görünümelerini ortaya koyabilmek amacıyla çalışma grubunda yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, hane yapısı ve yerleşim yeri bakımından çeşitlilik sağlanmasına dikkat edilmiştir.

Araştırma, hizmet sunan aktörlerden ziyade, hizmetten yararlanan bireylerin deneyimlerine odaklandığı için kurum çalışanları çalışma grubuna dâhil edilmemiştir. Katılımcıların kimliklerinin gizliliğini korumak amacıyla görüşme sırasına göre K1, K2, K3 biçiminde katılımcı kodları kullanılmıştır. Doğrudan alıntılarının sonunda yer alan gösterimde ilk bölüm katılımcı kodunu, ikinci bölüm katılımcının cinsiyetini, son bölüm ise yaşını ifade etmektedir. Cinsiyet bilgisinde “K” kadın, “E” ise erkek katılımcıları belirtmektedir. Örneğin, “K42, K, 39” gösterimi 42 numaralı katılımcının kadın ve 39 yaşında olduğunu; “K20, E, 62” gösterimi ise 20 numaralı katılımcının erkek ve 62 yaşında olduğunu göstermektedir.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılardan elde edilen demografik bulgular Tablo 2.1’de sunulmuştur. Tabloda görüldüğü üzere araştırma grubu, SED ve Evde Bakım Yardımından yararlanan farklı yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, hane tipi ve yerleşim özelliklerine sahip katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların önemli bir bölümünün kadınlardan oluşması, araştırmada sosyal yardım ve bakım deneyimlerinin toplumsal cinsiyet boyutunun ayrıca değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Tabloya göre araştırmaya katılan 55 kişinin 47’si kadın, 8’i erkektir. Çalışma grubundaki bu dağılım, sosyal yardım ve bakım deneyimlerinin araştırmada ağırlıklı olarak kadın katılımcıların anlatıları üzerinden temsil edilmesine yol açmıştır. Bu nedenle bulguların değerlendirilmesinde sosyal yardım deneyimi yalnızca hane ekonomisiyle değil; bakım emeği, aile içi sorumluluklar ve kadınların gündelik yaşam pratikleriyle birlikte ele alınmıştır.

Katılımcıların medeni durumları ve hane yapıları da araştırmanın sosyolojik çerçevesi açısından önemlidir. Tabloya göre katılımcılar arasında evli bireylerin yanı sıra boşanmış, boşanma sürecinde olan, dul, bekâr ve dini nikâhlı katılımcılar da bulunmaktadır. Bu çeşitlilik, sosyal yardım ihtiyacının yalnızca gelir yetersizliğiyle

değil; boşanma, eş kaybı, tek ebeveynlik, bakım sorumluluğu ve hane içi destek mekanizmalarının zayıflaması gibi durumlarla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Çalışma grubunda hem hukuken tek ebeveynli hem de eşin hanede fiilen bulunmaması nedeniyle bakım, geçim ve gündelik ebeveynlik sorumluluklarının tek bir ebeveyn tarafından yürütüldüğü fiilen tek ebeveynli haneler bulunmaktadır. Bu hane yapıları, çocuk bakımı, geçim sorumluluğu ve ekonomik kırılganlık arasındaki ilişkinin farklı görünümünün incelenmesine imkân vermektedir.

Hizmet türleri açısından bakıldığında araştırma grubunda 30 katılımcının SED, 25 katılımcının ise Evde Bakım Yardımından yararlandığı görülmektedir. Bu dağılım, araştırmanın sosyal yardım ve bakım hizmetlerinden yararlanan dezavantajlı hanelerin deneyimlerini farklı hizmet türleri üzerinden birlikte değerlendirmesine imkân sağlamaktadır. SED ve Evde Bakım Yardımı bu tezde karşılaştırmalı iki ayrı model olarak değil; dezavantajlı hanelerin sosyal yardım, bakım sorumluluğu, geçim mücadelesi ve gündelik yaşam deneyimlerini anlamaya imkân veren iki hizmet alanı olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle Tablo 2.1, ilerleyen bulgularda yer verilen katılımcı anlatılarının hangi toplumsal ve hane içi koşullar içinden üretildiğini göstermesi bakımından temel bir arka plan sunmaktadır.

Tablo 2.1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Hizmetten Yararlanma Durumları

Katılımcı kodu	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Medeni Durum	Hane Tipi	Yerleşim Yeri	Hizmet Türü	Yararlanma Süresi (Yıl)
K1	Kadın	37	Okuryazar değil	Evli	Çekirdek	Köy	Evde bakım	10
K2	Kadın	47	Yüksek lisans	Evli	Geniş	İlçe	Evde bakım	6
K3	Erkek	52	İlkokul	Evli	Çekirdek	Köy	SED	3
K4	Kadın	39	İlkokul	Evli	Fiilen Tek ebeveyn	İlçe	SED	4
K5	Kadın	30	Lise	Boşanma sürecinde	Geniş	İlçe	SED	2
K6	Erkek	41	Ortaokul	Evli	Çekirdek	İlçe	SED	3
K7	Kadın	42	Ortaokul	Evli	Çekirdek	İlçe	Evde bakım	1
K8	Kadın	37	İlkokul	Evli	Geniş	İlçe	Evde bakım	2
K9	Kadın	30	Lisans	Boşanmış	Tek ebeveyn	Köy	SED	4
K10	Kadın	40	İlkokul	Evli	Fiilen Tek ebeveyn	Köy	SED	1

K11	Kadın	31	Ortaokul	Boşanmış	Geniş	Köy	SED	5
K12	Kadın	29	Ön lisans	Boşanmış	Geniş	Merkez	SED	1
K13	Kadın	32	Lise	Boşanma sürecinde	Tek ebeveyn	Merkez	SED	3
K14	Kadın	51	Okuryazar değil	Evli	Çekirdek	Merkez	SED	3
K15	Kadın	27	Lise	Evli	Fiilen Tek ebeveyn	Merkez	SED	1
K16	Kadın	39	İlkokul	Evli	Fiilen Tek ebeveyn	Merkez	SED	5
K17	Kadın	25	Lise	Boşanmış	Geniş	Merkez	SED	2
K18	Kadın	35	Okuryazar	Dini nikâhlı	Çekirdek	Merkez	SED	1
K19	Kadın	28	Lise	Evli	Fiilen Tek ebeveyn	Merkez	SED	2
K20	Erkek	62	Lise	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	16
K21	Kadın	57	Okuryazar değil	Evli	Geniş	Merkez	Evde bakım	5
K22	Kadın	55	Okuryazar değil	Dul	Tek ebeveyn	İlçe	Evde bakım	14
K23	Kadın	33	Okuryazar değil	Dini nikâhlı	Çekirdek	İlçe	SED	1
K24	Kadın	45	İlkokul	Evli	Çekirdek	İlçe	SED	2
K25	Erkek	50	Ön lisans	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	12
K26	Kadın	43	İlkokul	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	17
K27	Kadın	42	Lise	Dul	Tek ebeveyn	Merkez	SED	1
K28	Kadın	43	Ortaokul	Evli	Geniş	Merkez	Evde bakım	3
K29	Kadın	38	Lise	Boşanmış	Geniş	Merkez	SED	3
K30	Kadın	48	İlkokul	Boşanmış	Tek ebeveyn	Merkez	SED	2
K31	Kadın	31	Okuryazar	Boşanmış	Tek ebeveyn	Merkez	SED	2
K32	Kadın	63	Okuryazar değil	Dul	Geniş	Merkez	Evde bakım	1
K33	Kadın	40	İlkokul	Boşanma sürecinde	Tek ebeveyn	Merkez	SED	11
K34	Kadın	50	Okuryazar değil	Boşanmış	Tek ebeveyn	Merkez	Evde bakım	4
K35	Kadın	30	İlkokul	Boşanmış	Geniş	Merkez	SED	5
K36	Kadın	39	İlkokul	Evli	Geniş	Merkez	Evde bakım	6

K37	Kadın	32	Okuryazar	Evli	Geniş	Merkez	Evde bakım	14
K38	Kadın	45	Lise	Boşanmış	Tek ebeveyn	Merkez	SED	4
K39	Kadın	40	Lise	Boşanmış	Tek ebeveyn	Merkez	SED	7
K40	Kadın	36	İlkokul	Evli	Çekirdek	Merkez	SED	2
K41	Kadın	44	Okuryazar	Boşanmış	Tek ebeveyn	Merkez	SED	12
K42	Kadın	39	İlkokul	Evli	Fiilen Tek ebeveyn	Merkez	SED	6
K43	Kadın	31	Ortaokul	Boşanmış	Tek ebeveyn	Merkez	SED	6
K44	Kadın	42	Okuryazar değil	Evli	Çekirdek	Merkez	SED	9
K45	Kadın	25	Lisans	Bekâr	Tek ebeveyn	Merkez	Evde bakım	2
K46	Erkek	29	Ortaokul	Evli	Geniş	Merkez	Evde bakım	5
K47	Kadın	53	Okuryazar değil	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	4
K48	Erkek	50	Lise	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	8
K49	Kadın	45	İlkokul	Evli	Geniş	Merkez	Evde bakım	18
K50	Kadın	42	İlkokul	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	8
K51	Erkek	42	Lise	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	6
K52	Kadın	55	Okuryazar değil	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	16
K53	Kadın	56	İlkokul	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	20
K54	Kadın	29	Ortaokul	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	8
K55	Erkek	48	Lisans	Evli	Çekirdek	Merkez	Evde bakım	4

Not: Medeni durum sütunu katılımcıların hukuki medeni durumunu, hane tipi sütunu ise görüşme tarihindeki fiilî hane ve ebeveynlik düzenini göstermektedir. Bu tabloda “fiilen tek ebeveynli” kategorisi, hukuken evli olmakla birlikte eşin hanede fiilen bulunmadığı ve çocukların bakım, geçim ve gündelik ebeveynlik sorumluluklarının tek bir ebeveyn tarafından yürütüldüğü haneler için kullanılmıştır.

Çalışma grubunun büyüklüğü belirlenirken yalnızca sayısal bir hedef esas alınmamış; farklı hane yapılarının, hizmet deneyimlerinin ve sosyo-demografik

özelliklerin araştırmada temsil edilmesine dikkat edilmiştir. Veri toplama ve ön analiz süreci eş zamanlı yürütülmüş; ilerleyen görüşmelerde mevcut kod ve anlam örüntülerinin tekrar etmeye başlaması, yeni görüşmelerin ana tematik yapıda belirgin bir değişiklik oluşturmaması ve çalışma grubunda amaçlanan çeşitliliğin sağlanması üzerine veri setinin araştırma sorularını yanıtlamak açısından yeterli olduğu değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışma grubu 30 SED ve 25 Evde Bakım Yardımı yararlanıcısı olmak üzere toplam 55 katılımcıda sonlandırılmıştır.

2.7. Veri Toplama Araçları

Toplumsal eşitsizliğin sosyal yardım alan bireylerin deneyimlerinde nasıl ortaya çıktığını anlamayı amaçlayan bu araştırmada, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu, literatür taraması ve araştırma soruları doğrultusunda hazırlanmış olup iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek ve gelir düzeyi gibi sosyo-demografik özellikleriyle ilgili bilgilerden oluşurken, ikinci bölüm ise katılımcıların sosyal yardım süreçleri ve deneyimleri ile ilgili bilgilerden oluşmuştur.

Görüşme formu, 10.12.2025 tarihli ve 10/3 sayılı Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu etik kurul kararının ardından, araştırmanın asıl çalışma grubuna dâhil edilmeyen 6 katılımcıyla pilot olarak uygulanmıştır. Pilot görüşmeler sonucunda soruların anlaşılabilirliği, sıralaması ve araştırma sorularıyla uyumu değerlendirilmiş; elde edilen geri bildirimler doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak görüşme formuna son şekli verilmiştir.

Araştırmanın yürütüldüğü Bingöl ilinde 2026/Ağustos itibarıyla Sosyal Ekonomik Destek hizmeti almaya devam eden 1319 aile, Engelli Evde Bakım Hizmeti Desteği alan 3271 aile bulunmaktadır. Bu veriler Bingöl ilinin tamamını kapsamaktadır. SED ve Evde Bakım yardımları alan kişilerin sayısı aylık olarak değişiklik gösterebilmektedir.

2.8. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, 10.12.2025 tarihli ve 10/3 sayılı etik kurul kararının ve gerekli diğer kurumsal izinlerin alınmasının ardından saha görüşmelerine başlanmıştır. Veri toplama sürecinden önce katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı, gönüllülük

esasına dayandığı, verdikleri bilgilerin yalnızca bilimsel amaçla kullanılacağı ve istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri açıklanmıştır. Katılımcıların bilgilendirilmiş onamları alınmış; kişisel bilgilerin gizliliğinin ve mahremiyetin korunmasına dikkat edilmiştir.

Görüşmeler sırasında, ses kayıtlarına ek olarak gerekli görülen bağlamsal ve tamamlayıcı notlar tutulmuştur. Görüşmeler, katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilecekleri, mahremiyetin korunabildiği ve gündelik yaşamlarını mümkün olduğunca aksatmayacak ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 30–45 dakika sürmüş, katılımcıların anlatılarına göre gerekli durumlarda sonda sorularıyla görüşmeler derinleştirilmiştir.

Katılımcıların tamamının onayıyla tüm görüşmeler ses kaydına alınmıştır. K52 dışındaki görüşmeler sözcüğü sözcüğüne deşifre edilerek yazılı metne dönüştürülmüştür. K52'nin Türkçe bilmemesi nedeniyle bu görüşme, katılımcının onayıyla eşinin tercümanlığı aracılığıyla gerçekleştirilmiş; katılımcının yanıtları eş tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Bu görüşmeye ilişkin çözümleme, eş tarafından Türkçeye aktarılan ifadeler üzerinden yürütülmüştür. Deşifre edilen görüşmeler ve ayrıntılı görüşme notları analiz sürecine dâhil edilmiştir. Görüşme çözümleri ve ayrıntılı görüşme notlarından oluşan yaklaşık 260 sayfalık ham veri seti birden fazla kez okunmuş ve MAXQDA nitel veri analizi programına aktarılmıştır.

Veriler nitel içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Analiz sürecinde görüşme metinleri birden fazla kez okunmuş; araştırma soruları genel analitik çerçeveyi sağlarken, anlamlı veri parçaları açık kodlama yoluyla kodlarla ilişkilendirilmiştir. Benzer anlam taşıyan kodlar karşılaştırılarak alt kategoriler oluşturulmuş; kodlar ve kategoriler arasındaki ilişkiler dikkate alınarak ana temalara ulaşılmıştır. Kodlama ve tema oluşturma süreci tek yönlü ve doğrusal biçimde ilerlememiş; görüşme metinlerine tekrar dönülerek kodların kapsamı, tema-alt tema ilişkileri ve katılımcı ifadeleriyle uyumu yeniden değerlendirilmiştir.

Analiz sonucunda veriler; yapısal eşitsizlik ve sosyoekonomik kırılganlık, toplumsal cinsiyet ve bakım rejimi, sosyal yardımların gündelik yaşam ekonomisi, güçlenme deneyimi ve iyi oluş ile sosyal yardımların değerlendirilme biçimi olmak üzere beş ana tema altında yapılandırılmıştır. Bu tematik yapı, sosyal yardım deneyiminin hane geçimi, bakım emeği, toplumsal cinsiyet rolleri, güçlenme,

bağımlılık, gelecek beklentileri ve kurumsal temaslarla birlikte değerlendirilmesine imkân sağlamıştır.

Araştırmanın inandırıcılığını güçlendirmek amacıyla katılımcı anlatılarına doğrudan alıntılarla yer verilmiş; yalnızca genel eğilimi destekleyen ifadeler değil, ana eğilimden ayrılan ve farklı deneyimleri görünür kılan karşıt anlatılar da analiz sürecine dâhil edilmiştir. Kodlama kararları, temalar arasındaki ilişkiler ve dikkat çeken karşıt örnekler analiz notları ve MAXQDA ortamında oluşturulan memo notları aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Kodların ilgili tema ve alt başlıklarla uyumu tekrar gözden geçirilmiş; araştırmacının ilk yorumlarının veriyle uyumu, analiz notları, karşıt örnekler ve görüşme metinlerine yeniden dönüş yoluyla sorgulanmıştır.

Bu tezde bulgular ve tartışma ayrı bölümler hâlinde yapılandırılmamıştır. Elde edilen bulgular, ilgili tema ve alt temalar altında katılımcı anlatıları, sosyolojik kavramlar ve önceki araştırmaların sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Böylece katılımcı deneyimlerinin betimlenmesi ile bu deneyimlerin sosyolojik açıdan yorumlanması bütünleşik biçimde yürütülmüştür.

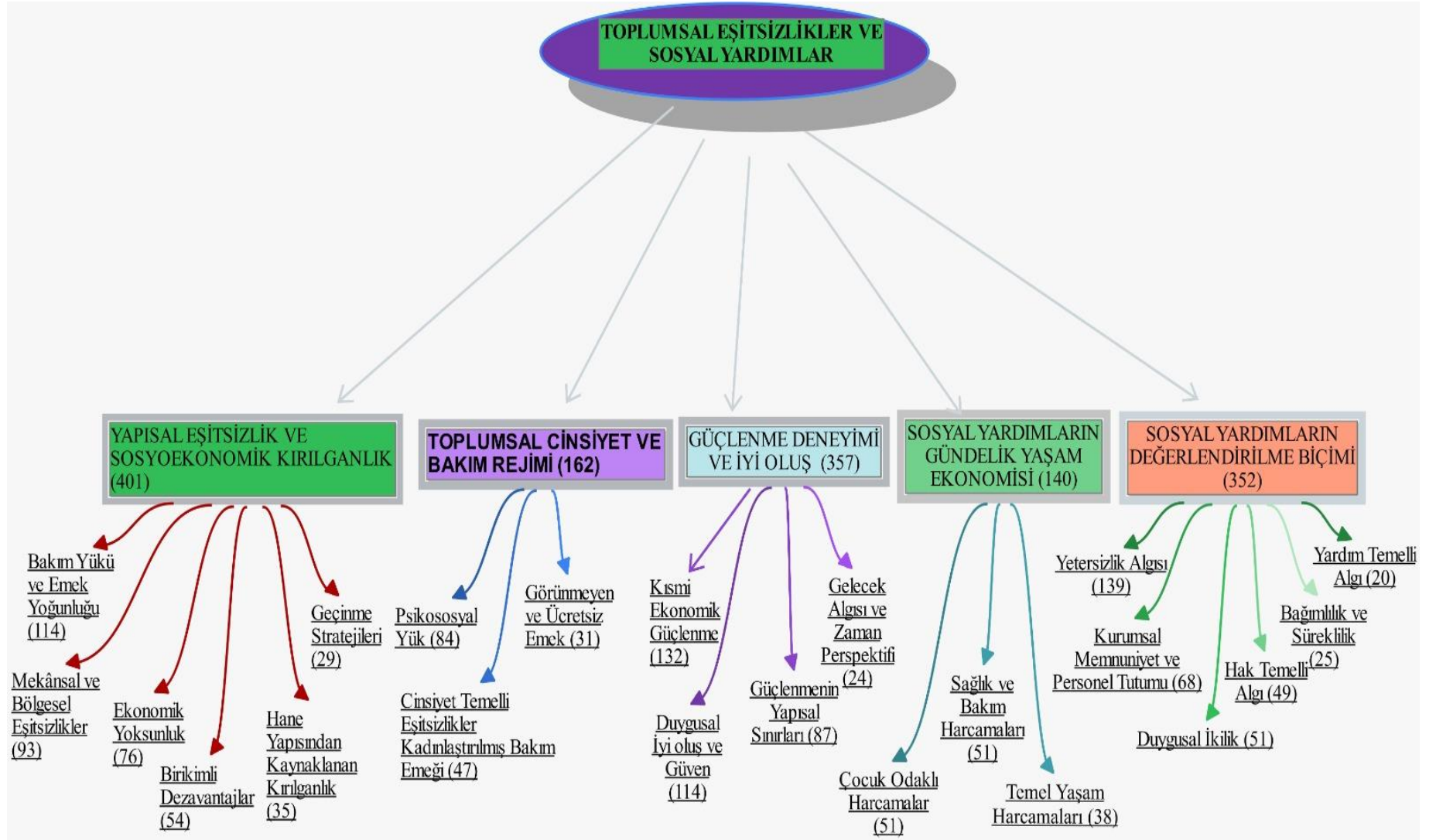
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, Bingöl ilinde Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) ile Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı hanelerle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler araştırmacı tarafından nitel içerik analiziyle çözümlenmiş; kodların düzenlenmesi, veri parçalarının karşılaştırılması ve tema ilişkilerinin izlenmesinde MAXQDA programından yararlanılmıştır. Kodlama sürecinde katılımcı ifadeleri, ait oldukları tema ve alt kod bağlamı içinde değerlendirilmiş; bulguların sunumunda her alıntının ilgili kod başlığıyla uyumlu olmasına dikkat edilmiştir.

Katılımcı anlatıları, sosyal yardımların Bingöl'deki dezavantajlı haneler açısından çoğu zaman gündelik yaşamın sürdürülebilmesi için zorunlu bir destek mekanizması olarak deneyimlendiğini göstermektedir. SED hizmeti ile Evde Bakım Yardımı; kira, fatura, gıda, çocukların eğitim ve bakım giderleri, sağlık harcamaları ve ev içi temel ihtiyaçlar gibi alanlarda hane ekonomisine katkı sunmaktadır. Bununla birlikte bu desteklerin, hanelerin içinde bulunduğu yapısal yoksulluk ve sosyoekonomik kırılganlık koşullarını bütünüyle ortadan kaldırmadığı görülmektedir. Bu nedenle sosyal yardımlar, katılımcıların gündelik yaşamında hem geçici bir rahatlama alanı hem de yoksulluğun sürekliliğini görünür kılan bir deneyim alanı olarak değerlendirilmektedir.

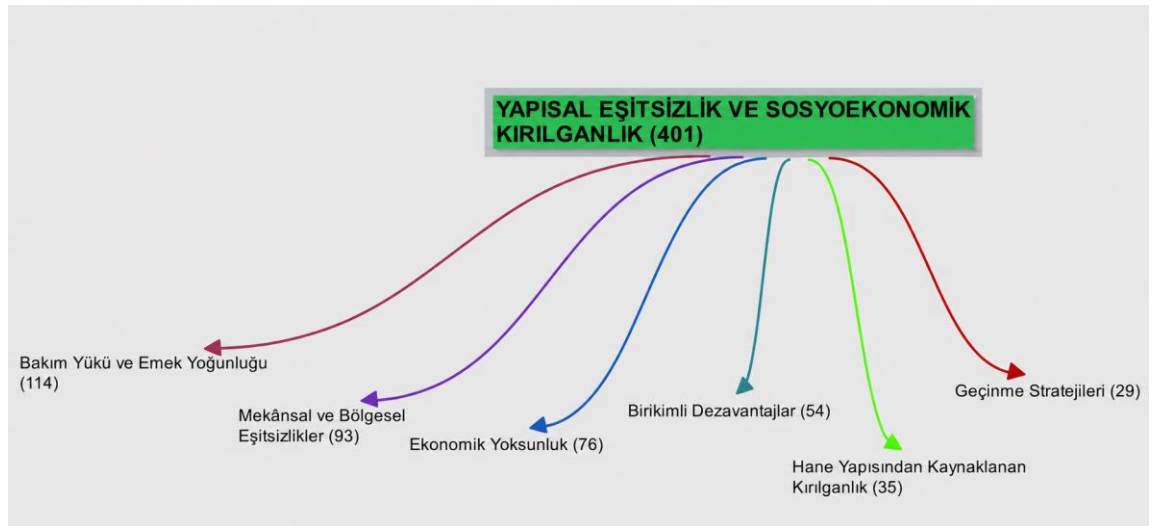
Verilerin analizi sonucunda bulgular beş ana tema etrafında yapılandırılmıştır: yapısal eşitsizlik ve sosyoekonomik kırılganlık, toplumsal cinsiyet ve bakım rejimi, sosyal yardımların gündelik yaşam ekonomisi, güçlenme deneyimi ve iyi oluş ile sosyal yardımların değerlendirilme biçimi. Şekil 3.1'de yer alan tema hiyerarşisi, ana temalar ve bunlara bağlı alt kodlar üzerinden araştırma verilerinin nasıl sınıflandırıldığını göstermektedir. Kod frekansları, ilgili kodlar altında yer alan kodlanmış veri parçalarının sayısını göstermekte olup doğrudan katılımcı sayısını veya temaların istatistiksel yaygınlığını ifade etmemektedir.

Şekil 3.1: Bulguların Ana Temaları

3.1. Yapısal Eşitsizlik ve Sosyoekonomik Kırılabilirlik

Bu ana tema altında elde edilen bulgular, Şekil 3.2’de görüldüğü gibi bakım yükü ve emek yoğunluğu, mekânsal ve bölgesel eşitsizlikler, ekonomik yoksunluk, birikimli dezavantajlar, hane yapısından kaynaklanan kırılabilirlik ve geçinme stratejileri alt başlıkları çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece sosyal yardım alan hanelerin deneyimleri yalnızca yardım alma durumu üzerinden değil, toplumsal eşitsizliğin hane düzeyinde nasıl yaşandığını, sürdürüldüğünü ve yönetilmeye çalışıldığını gösteren sosyolojik bir zemin üzerinden değerlendirilmiştir.

Şekil 3.2: Yapısal Eşitsizlik ve Sosyoekonomik Kırılabilirlik Temasına Ait Alt Temalar

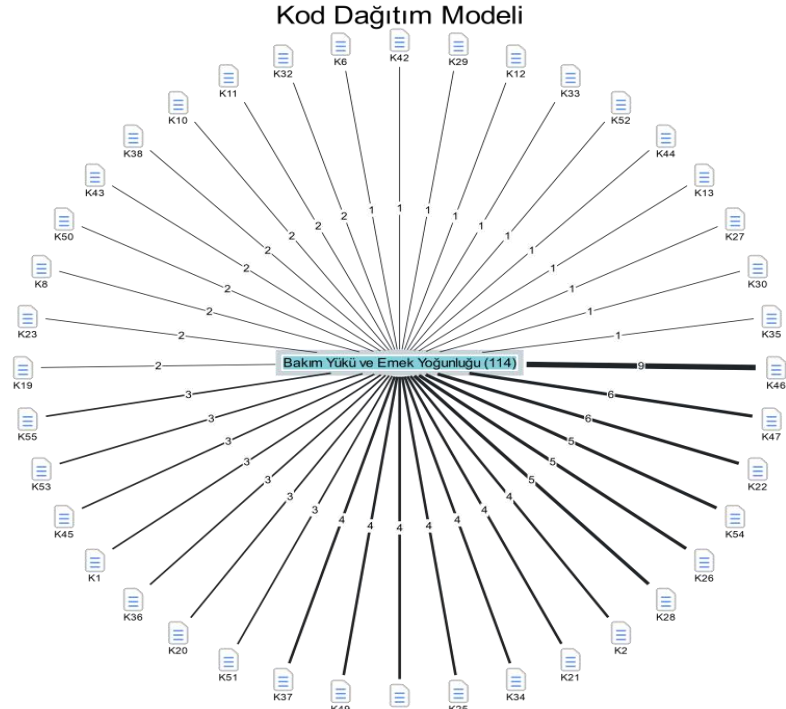
Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, sosyal yardım ve bakım hizmetlerinden yararlanan hanelerin yoksulluk deneyimlerinin yalnızca gelir eksikliğiyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Katılımcı anlatılarında yoksulluk; işsizlik, düzensiz gelir, kira ve fatura giderleri, borçlanma, bakım yükü, sağlık harcamaları, çocukların eğitim ihtiyaçları ve aile içi destek ağlarına bağımlılık gibi birden fazla kırılabilirlik alanıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ekonomik yoksunluk, katılımcıların yaşamında sadece maddi gelir azlığı olarak değil; hane yapısı, bakım sorumluluğu, yerleşim yeri ve kurumsal desteklere erişimle birlikte şekillenen çok boyutlu bir süreç olarak görünür olmaktadır.

Bu tema altında yer alan kodlar, dezavantajlı hanelerin gündelik yaşamlarını sürdürebilmek için farklı geçinme yolları geliştirdiklerini göstermektedir. Katılımcılar

sınırlı gelir kaynakları içinde kira, gıda, fatura, eğitim, sağlık ve bakım giderlerini karşılamaya çalışmakta; kimi zaman borçlanma, akraba desteği, gündelik işlerde çalışma, ev içi üretim ya da sosyal yardımlardan yararlanma gibi yollarla hane yaşamını devam ettirmektedir. Ancak bu stratejiler çoğu durumda kalıcı bir ekonomik güçlenme yaratmaktan çok temel ihtiyaçları karşılamaya dönük kırılgan bir “idare etme” düzeni üretmektedir.

3.1.1. Bakım Yüğü ve Emek Yoğunluğu

Bakım yüğü ve emek yoğunluğu kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardım alan hanelerde yoksulluk deneyiminin yalnızca gelir eksikliğiyle açıklanamayacağını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde çocuk, hasta, yaşlı ya da engelli bireylerin bakımı, hane içinde çoğu zaman kesintisiz bir emek süreci olarak yaşanmaktadır. Bu emek; hastaneye götürme, ilaç ve bez gibi ihtiyaçları takip etme, ev içi düzeni sürdürme, çocukların okul ve sağlık süreçleriyle ilgilenme, bakım verilen kişiyi yalnız bırakmama ve sosyal hayatı bu sorumluluğa göre sınırlama gibi birçok görevi içermektedir. Bu nedenle bakım yüğü, yalnızca aile içindeki özel bir sorumluluk değil; kadınların çalışma hayatına katılımını, sosyal ilişkilerini, hareket alanını ve hane içindeki konumunu belirleyen sosyolojik bir eşitsizlik alanı olarak görünmektedir. Bakım yüğü ve emek yoğunluğu kodu altında yer alan kodlanmış veri parçalarının katılımcılara göre dağılımı Şekil 3.3’te gösterilmiştir.

Şekil 3.3: Bakım Yüğü ve Emek Yoğunluğu Koduna Ait Kod Dağıtım Modeli

Şekildeki sayılar, her katılımcı belgesinde bakım yükü ve emek yoğunluğu koduna atanan veri parçalarının sayısını ifade etmektedir; katılımcı sayısını ya da bulgunun istatistiksel yaygınlığını belirtmemektedir. Dağılım, bakım sorumluluğunun farklı görüşme belgelerindeki kodlanma yoğunluğunun görsel olarak izlenmesine imkân vermektedir.

Katılımcı anlatılarında bakım yükünün en belirgin görünümlerinden biri, bakım sorumluluğunun hane içinde tek kişiye yoğunlaşmasıdır. Özellikle eşin vefatı, hastalık ya da hane içi destek mekanizmalarının zayıflaması durumunda bakım veren kişinin yükü daha ağır hâle gelmektedir. Eşin vefatından sonra bakım ve hane içi sorumlulukların tek kişide toplanması, K22’nin sözlerinde açık biçimde karşılık bulmaktadır:

“Eşim yaşarken en azından bana yardımcı olabiliyordu. Misal örnek veriyorum hasta olduğu zaman o hastaneye götürüyordu. Ben evde işte çocuklarla ilgileniyordum. Eşim vefat ettikten sonra bütün yük benim sorumluluğumun altına girdi. Bu yüzden hem dışarı hem içeri hem başka konularla ilgilenmek zorunda kaldım. Benim açımdan çok zor bir süreç” (K22, K, 55).

K22’nin deneyiminde eşin vefatı, yalnızca duygusal bir kayıp değil, hane içindeki bakım iş bölümünün de dağılması anlamına gelmektedir. Katılımcının hem

“dışarı” hem de “içeri” işlerle ilgilenmek zorunda kalması, daha önce paylaşılan sorumlulukların tek kişide toplandığını ortaya koymaktadır. Böylece bakım yükü; ev içi işlerin yanı sıra hastane ve kurum işlemlerini, çocukların ihtiyaçlarını ve gündelik yaşamın düzenlenmesini kapsayan çok katmanlı bir emek biçimine dönüşmektedir.

Çocuk bakımının yoğunluğu, özellikle küçük çocuk sahibi olan kadınlarda hareket alanını daraltan önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. K23’ün anlatısında bakım yükü yalnızca çocuklara bakmakla sınırlı değildir; ev işi ve geçime katkı sunma çabası da bu sorumluluğun içinde yer almaktadır: *“Yük, yükü bana. Niye düşünüyorum. Ben çocuklarıma bakıyordum. Evinin işini yapıyordum. Milletin işini yapıyordum. Yani bana yükü, zordu, zordu”* (K23, K, 33).

K23’ün sözlerinde çocuk bakımı, ev işi ve geçime katkı sunma çabası aynı emek süreci içinde birleşmektedir. Katılımcı bir yandan çocukların ve evin sorumluluğunu üstlenirken diğer yandan başkalarının işine giderek hane geçimine katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla bakım yükü yalnızca çocukların ihtiyaçlarıyla sınırlı kalmamakta; evin devamlılığı ve geçim arayışı da aynı kişinin emeği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bakımın kadınların doğal sorumluluğu olarak kabul edilmesi ise bu yoğun ve yıpratıcı emeğin hane içinde yeterince görünür olmamasına yol açmaktadır.

Bakım yükünün ağırlaştığı bir diğer alan, yatalak ya da sürekli bakıma muhtaç bireylerin bulunduğu hanelerdir. Bu hanelerde bakım yalnızca zaman alan bir sorumluluk değil, aynı zamanda bakım veren kişinin çalışmasını ve kendi yaşamını kurmasını da sınırlayan bir süreç hâline gelmektedir. K28’in anlatısı bu durumu açık biçimde göstermektedir:

“İş bulma durumum öncesinde de bakıyordum. Şu anda baktığım için başka iş yapamıyorum. Sadece ona bakıyorum. Yaşam standartlarında bir hastayla uğraşmak daha zor. Sürekli evde olduğum için benim hayatımda öyle bir değişiklik sadece hastaya bakmak oldu” (K28, K, 43).

Bu anlatıda bakım, bakım veren kişinin yaşamını yeniden düzenleyen temel bir faaliyet olarak görünmektedir. Katılımcının “başka iş yapamıyorum” ve “sadece hastaya bakmak oldu” ifadeleri, bakım emeğinin çalışma hayatına katılımı nasıl sınırladığını göstermektedir. Burada bakım, yalnızca hasta bireyin ihtiyaçlarını karşılamak değildir, bakım veren kişinin sosyal ve ekonomik rollerini daraltan bir hane içi emek düzenidir. Bu yönüyle evde bakım desteği, haneye maddi katkı sağlasa da

bakım veren kişinin zamanını, hareketini ve çalışma olanağını tamamen serbestleştirmemektedir.

Bakım yükü bazı anlatılarda sosyal hayattan geri çekilme ve yalnızlaşma biçiminde daha belirgin hâle gelmektedir. Özellikle Alzheimer gibi sürekli gözetim gerektiren durumlarda bakım veren kişi, evden çıkma, gezme, dinlenme ya da sosyal ilişki kurma imkânını büyük ölçüde kaybetmektedir. K36'nın anlatısı bakım emeğinin sosyal hayat üzerindeki etkisini güçlü biçimde göstermektedir:

“[...]Nenenin ücreti sadece neneyi çeviriyor. Aktivite sıfır, sosyal hayat sıfır. Dışarı çıksam çıkamam, çıkarsam illa ki ya eşim ya kızım burada olmak zorunda... Hastam ağır olduğu için hiçbir şekilde Alzheimer bırakamıyorum[...] O şekilde sosyal hayat yok yani[...]” (K36, K, 39).

K36'nın “aktivite sıfır, sosyal hayat sıfır” sözleri, kesintisiz bakım sorumluluğunun bakım veren kişiyi hane içine bağlayan yönünü açıklamaktadır. Bakım aylığının “sadece neneyi çevirdiğini” belirtmesi ise desteğin öncelikle bakım verilen kişinin giderlerine yöneldiğini, bakım verenin sosyal yaşamı ve bireysel ihtiyaçları açısından sınırlı kaldığını düşündürmektedir. Dolayısıyla bakım emeği yalnızca maddi destekle çözülebilecek bir alan değildir; zaman, dinlenme, sosyal ilişki ve kurumsal bakım desteğiyle birlikte ele alınması gereken bir sosyal politika meselesidir.

K36'nın bir başka ifadesi, bakım yükünün çalışma ve gelir imkânlarını nasıl sınırladığını daha açık göstermektedir:

“Bence yükünü artırdı. Atıyorum bugün ona bakmasaydım, bu mecburiyetim olmasaydı, İş Kur'da dışarıda bu gelirmi daha fazla katlayabilirdim. Böyle 7-24 bakıyorken ne gecen ne gündüzün. Hele ki Alzheimer hastası olan hastaların yükünün ağırlığını anlatamayız. Ki zaten bunun da farkındalar. Yani o yüzden bir şey katmadı” (K36, K, 39).

Bu alıntı, bakım emeğinin yalnızca evde harcanan zaman değil, aynı zamanda kaybedilen gelir ve çalışma imkânı anlamına geldiğini göstermektedir. Katılımcı, bakım sorumluluğu olmasaydı gelirini artırabileceğini söylemekte; fakat “7-24” bakım verdiği için bu imkânın ortadan kalktığını ifade etmektedir. Bu yönüyle bakım yükü, hane içinde görünmeyen bir emek olmanın ötesinde, bakım veren kişinin ekonomik bağımsızlığını da sınırlayan bir eşitsizlik alanına dönüşmektedir.

Engelli ya da hasta çocukların bakımında bakım yükü, ulaşım, sağlık hizmetlerine erişim ve hanedeki diğer çocukların güvenliğiyle birlikte daha karmaşık hâle gelmektedir. İki hasta çocuğun bakımını tek başına yürütmeye çalışan K34, karşılaştığı güçlükleri şu şekilde anlatmaktadır:

“Ya tabii ki zorlandım. Çocuklarım hastaydı. Hastaneye gitmek bile benim için zordu. Benim aracım yok. Yani gidip gelmek bile oda yani bir zorlanmadır. Çünkü ben bir yere gittiğim zaman benim kız çocuğumu evde kilitleyip gidiyorum. Ben tek başıma yetinemiyorum ki iki tane hastam var yani” (K34, K, 50).

K34 deneyiminde, bakım yükünün yalnızca hasta bireyin ihtiyaçlarıyla sınırlı olmadığını; ulaşım, güvenlik ve hane içindeki diğer sorumluluklarla birlikte yaşandığını göstermektedir. Katılımcının “ben tek başıma yetinemiyorum ki” ifadesi, bakımın yalnızca bireysel çabayla çözülebilecek bir mesele olmadığını ortaya koymaktadır. Hastaneye ulaşım, evde kalan çocuğun güvenliği ve iki hasta çocuğun bakımı aynı anda düşünüldüğünde, bakım yükü hane içinde tek kişinin taşıyabileceğinden daha ağır bir sorumluluğa dönüşmektedir. Bu nedenle bakım, özel alan içinde görünse de aslında kamusal destek ve sosyal hizmet müdahalesi gerektiren yapısal bir meseledir.

Bakım sorumluluğu bazı katılımcılar tarafından “yük” olarak değil, annelik sorumluluğunun doğal bir parçası olarak anlamlandırılmaktadır. Bu tür anlatılar, bakım emeğinin bütün katılımcılar tarafından aynı şekilde problemleştirilmediğini göstermesi bakımından önemlidir. K42’nin ifadesi bu açıdan karşıt bir örnek sunmaktadır:

“Ben tek başımayım, üç çocuğuma bakıyorum. Ben bunları yük olarak görmüyorum. Hani ister devlet sahip çıksın ister çıkmasın asla ben çocuklarımı yük olarak görmüyorum. Hayır asla. Ben bu paradan dolayı hiçbir zorunluluk hissetmiyorum çocuklarıma bakma konusunda. Asla bu parayı verseler de çocuklarıma bakarım vermeseler de. O yüzden hiç bir önemi yok benim için” (K42, K,39).

Bu anlatı, bakım emeğinin yalnızca zorunluluk değil, aynı zamanda annelik, ahlaki sorumluluk ve duygusal bağlılık üzerinden de anlamlandırıldığını göstermektedir. Katılımcı çocuklarını “yük” olarak görmediğini güçlü biçimde ifade etmektedir. Bu karşıt anlatı, bakımın katılımcı tarafından sevgi, annelik ve ahlaki sorumluluk üzerinden anlamlandırıldığını göstermektedir. Bununla birlikte bakımın bu biçimde anlamlandırılması, bakım için harcanan zamanın ve emeğin maddi ve

toplumsal sonuçlarının ayrıca değerlendirilmesine engel değildir. Bu nedenle bakım yükünü analiz ederken yalnızca “şikâyet” ifadelerine değil, bakımın doğal ve vazgeçilmez bir sorumluluk olarak kabul edildiği anlatılara da dikkat etmek gerekmektedir.

Benzer biçimde K26’nın deneyimi, bakım sorumluluğunun bazı katılımcılar tarafından yalnızca ağır bir yük olarak değil, dini kabulleniş ve annelik sorumluluğu içinde anlamlandırıldığını göstermektedir: “*Allah bizi buna layık görmüş.*” “*Yüküm ağır değildir*” (K26, K, 43).

Bu ifade, bakım emeğinin tüm katılımcılar tarafından aynı biçimde problemleştirilmediğini göstermesi bakımından önemlidir. Bazı kadınlar bakım sorumluluğunu fiziksel ve ekonomik açıdan zorlayıcı bir süreç olarak anlatırken, bazıları bu sorumluluğu annelik, kader, dini kabulleniş ve ahlaki görev çerçevesinde anlamlandırmaktadır. Bu durum, bakım emeğinin yalnızca dışsal bir zorunluluk değil, aynı zamanda kültürel ve dini anlamlandırmalar yoluyla taşınabilir hâle getirilen bir sorumluluk biçimi olduğunu göstermektedir.

Çocuk bakımına ilişkin anlatılar, bakım yükünün kadınların çalışma hayatına katılımını sınırladığını göstermektedir. Kreş desteği ve istihdama katılım arasındaki ilişki, güçlenmenin yapısal sınırları başlığında ayrıca ele alınmıştır.

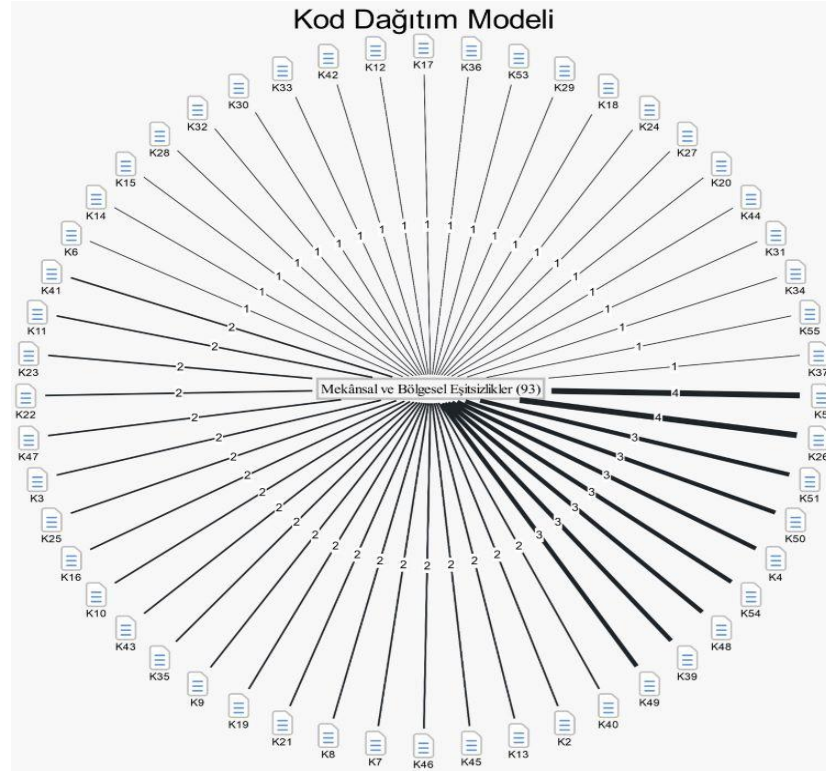
Katılımcıların bakım deneyimleri, bakım emeğinin belirli saatlerle sınırlı bir hane içi görev olmadığını göstermektedir. Sağlık ve bakım ihtiyaçlarının takip edilmesi, bakım verilen kişinin yalnız bırakılamaması, ev düzeninin sürdürülmesi ve çocuklarla ilgili sorumlulukların birlikte yürütülmesi, bakımın kesintisiz biçimde gündelik yaşamı düzenlemesine yol açmaktadır. Bakım verilen kişinin ihtiyaçları ağırlaştıkça veya hane içindeki destek azaldıkça sorumluluk daha fazla tek kişide toplanmakta; evden ayrılma, ücretli çalışma ve sosyal ilişkileri sürdürme imkânları daralmaktadır. Özellikle kadınların anlatılarında bakımın annelik veya aile sorumluluğunun doğal bir uzantısı olarak görülmesi, mevcut eşitsiz iş bölümünün sürmesine katkıda bulunmaktadır.

Sever ve Kuzu’nun (2024) evde bakım desteğinden yararlanan kadınlara ilişkin bulguları, Erberk’in (2025) bakım sorumluluğu ile kadınların işgücüne katılımı arasındaki ilişkiye dair sonuçları ve Yener’in (2019) bakım verenlerin daralan sosyal yaşamına yönelik değerlendirmeleri saha anlatılarıyla örtüşmektedir. Bingöl’de ulaşım

güçlüğü, sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlar ve çocuk bakımını paylaşacak kurumsal imkânların sınırlılığı, bakım yükünü daha da ağırlaştırmaktadır. Bu yönüyle bakım emeği, yalnızca ev içinde yerine getirilen bir görev değil; bakım veren kişinin zamanını, hareket alanını, çalışma imkânını ve ekonomik seçeneklerini belirleyen merkezi bir eşitsizlik ilişkisidir.

3.1.2. Mekânsal ve Bölgesel Eşitsizlikler

Mekânsal ve bölgesel eşitsizlikler kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardım alan hanelerin yoksulluk ve kırılganlık deneyimlerinin yaşanılan yerin koşullarından bağımsız olmadığını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde köy, ilçe ve merkez arasında ulaşım, iş imkânı, kurumlara erişim, sağlık hizmetlerine ulaşma, bilgiye erişim, dijital iletişim ve kış koşulları bakımından belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle mekânsal eşitsizlik, yalnızca fiziksel uzaklıkla ilgili bir sorun değildir; sosyal yardım ve sosyal hizmetlere erişimin nasıl yaşandığını doğrudan etkileyen yapısal bir eşitsizlik alanıdır. Bu kod altında yer alan kodlanmış veri parçalarının katılımcı belgelerine göre dağılımı Şekil 3.4’te gösterilmiştir.

Şekil 3.4: Mekânsal ve Bölgesel Eşitsizlikler Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Köy ya da ilçe koşullarında ulaşım, özellikle kış aylarında sosyal hizmetlere ve kurumlara erişimi zorlaştıran temel etkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, yalnızca merkeze gidip gelme meselesi değildir; belge takibi, hastane işlemleri, maaş çekme, başvuru süreci ve kurumla iletişim gibi gündelik işler üzerinde de etkili olmaktadır. Köy ile merkez arasındaki mesafe ve kış koşullarının ulaşım üzerindeki etkisi, K6'nın sözlerinde öne çıkmaktadır:

“Ulaşım noktasında fark var O fark var köy ve merkez arasında. Fark var işte gidip gelme mesafesi olsun şey olsun. Mesafe farkı var bir de buranın hava şartları koşulları diyelim Evet Kış koşulları diyelim yani o fark olur başka Yani başka bir fark olduğunu düşünmüyorum” (K6, E, 41).

K6'nın anlatısında köy ile merkez arasındaki ayırım, mesafe ile kış koşullarının birlikte yarattığı erişim güçlüğü üzerinden kurulmaktadır. Dolayısıyla yardımın haneye bağlanmış olması tek başına yeterli değildir; bu desteğe ilişkin işlemlerin hangi ulaşım ve iklim koşullarında sürdürüldüğü de hizmet deneyiminin bir parçasıdır.

Merkezde yaşamak bazı katılımcılar için kurumlarla temas kurmayı ve sorun olduğunda doğrudan başvuru yapabilmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu noktada mekânsal yakınlık, yalnızca ulaşım rahatlığı değil, aynı zamanda kurumsal süreçlere daha aktif katılabilme imkânı anlamına gelmektedir. Merkeze taşındıktan sonra kendilerini takip edebilmesinin kolaylaşması, K4'ün sözlerine şu şekilde yansımaktadır: “*Ya köydeyken daha zorlanıyordum. Gelip gitmekte zorlanıyordum. Şimdilik daha rahat. Bir sıkıntı olduğunda kendim gelebiliyorum en azından*” (K4, K, 39).

K4'ün “kendim gelebiliyorum” vurgusu, merkeze yakınlığın kurumla doğrudan temas kurma ve kendi işlemlerini takip etme imkânını artırdığını ifade etmektedir. Kurumsal erişim böylece yalnızca fiziksel mesafeyle değil, kişinin yardım sürecine doğrudan katılabilmesiyle de ilişkili hâle gelmektedir. Merkezde yaşamak, bazı haneler açısından sosyal hizmet işlemlerinde başkalarının desteğine duyulan ihtiyacı azaltarak daha aktif hareket edebilme olanağı sunmaktadır.

Mekânsal eşitsizliğin önemli bir diğer boyutu, yerel iş imkânlarının sınırlılığıdır. Özellikle küçük ilçe ve kırsal alanlarda istihdam olanaklarının dar olması, hanelerin geçim stratejilerini ve sosyal yardıma yönelme biçimlerini doğrudan etkilemektedir. K5'in ifadesi bu durumu çok net biçimde ortaya koymaktadır: “*Karlıova şartları altında iş bulmak imkânsız.*” (K5, K, 30).

Bu anlatı, işsizliğin yalnızca bireysel çaba ya da çalışma isteğiyle açıklanamayacağını göstermektedir. Katılımcı, iş bulamamayı yaşadığı yerin koşullarıyla ilişkilendirmektedir. Bu nedenle sosyal yardım alan hanelerin ekonomik kırılganlığını değerlendirirken bölgesel işsizlik, küçük ilçelerdeki sınırlı istihdam alanları ve yerel ekonomik yapı da dikkate alınmalıdır. Bingöl sahasında yoksulluk, yalnızca gelir azlığı değil, aynı zamanda yaşanan yerin sunduğu imkânların sınırlılığıyla birlikte şekillenmektedir.

Köyde iş imkânının sınırlı olması, özellikle çocuk bakım sorumluluğu olan kadınlar açısından daha ağır bir kırılganlık yaratmaktadır. Bu durumda mekânsal eşitsizlik, hane yapısı ve bakım sorumluluğuyla birleşmektedir. K9'un deneyimi bu ilişkiyi açık biçimde göstermektedir:

“Ben bakmak istedim çocuklarıma. Ama maddi olarak köyde iş imkânım yoktu. O yüzden yardım aldıktan sonra. İşte o boşanma sürecinde çocuklarımla ihtiyaçlarını karşılayamıyordum. Tabi avukatım da sağ olsun boşanmayı başlatınca böyle bir hizmetten yararlanacağımı söyledi. Bu şekilde başvurduk” (K9, K, 30).

Bu anlatıda sosyal yardıma başvuru, yalnızca gelir eksikliğinin sonucu değildir. Katılımcı hem çocuklarına bakmak istemekte hem de köyde iş imkânı bulamadığını belirtmektedir. Bu nedenle SED desteği, köyde sınırlı istihdam koşulları içinde çocuklarla birlikte yaşamı sürdürebilmenin bir aracı hâline gelmektedir. Burada mekânsal eşitsizlik, bakım sorumluluğu ve boşanma süreciyle birleşerek daha yoğun bir hane kırılganlığı üretmektedir.

Mekânsal eşitsizlik, yalnızca ulaşım ya da iş imkânı üzerinden değil, bilgiye erişim ve dijital imkânlar üzerinden de görünür olmaktadır. Bazı katılımcılar, köyde yaşayan bireylerin sosyal yardımlardan ya da kurumsal imkânlardan haberdar olmasının daha zor olabileceğini belirtmektedir. K13, kırsal alanda bilgiye erişimin eğitim çevresi ve dijital olanaklara göre nasıl farklılaşabildiğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Her şeyde fark var. Bu tabii ki sadece ulaşım için değil. Yani çevredeki eğitim alan insanlar, köydeki bir insan belki bunu çok fazla bilemez. Yani o yaşadığı yeri ne bileyim ya anlatamıyorum şu anda. Hayır o yaşadığı şeyi tek bilir. O aynı şeyi bilir. Belki bu imkanları bilemez. Yani haberdar olamayabilir. Aynen haberdar olamayabilir. Çünkü bizim elimizde telefonlarımız var. Biz bir şekilde bir şeylerin olduğuna ulaşabiliyoruz. Kolay ulaşabiliyoruz. Aynen. Bu şekilde söyleyebilirim” (K13, K, 32).

Bu anlatı, sosyal yardımlara erişimin yalnızca ihtiyaç sahibi olmakla sınırlı olmadığını göstermektedir. Yardımdan haberdar olmak, başvuru yolunu bilmek, dijital araçları kullanabilmek ve çevrede bilgi paylaşımının olması da önemlidir. Katılımcının “haberdar olamayabilir” ifadesi, kırsal alanda yaşayan bazı hanelerin sosyal haklara erişememesinin, sadece ekonomik yoksunlukla değil, bilgiye ve iletişim imkânlarına erişimdeki eşitsizlikle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu açıdan mekânsal eşitsizlik, dijital araçlara ve kurumsal bilgiye erişimdeki sınırlılıklarla birleştiğinde sosyal yardım süreçlerini daha da zorlaştırabilmektedir.

Merkezde yaşayan katılımcıların anlatılarında sağlık hizmetlerine, ambulansa, kurum çalışanlarına ve bilgiye erişim daha kolay bir deneyim olarak öne çıkmaktadır. Bu durum özellikle hasta, yaşlı ya da bakıma muhtaç bireylerin bulunduğu hanelerde daha belirgin hâle gelmektedir. Merkeze yakınlığın sağlık ve bakım hizmetlerine erişimde sağladığı kolaylık, K8’in deneyiminde somutlaşmaktadır:

“[...]Merkezde olmam iyi. Hani gelebiliyorum, konuşabiliyorum. Bir şey olduğunda çalışanlar gelebiliyor... Rahatsız olduğunda rahatlıkla hastaneye götürebiliyoruz. Ambulans kolay geliyor... Başka bir yerde olsa mesela telefonlar çekmeyebilirdi. Ulaşamayabilirdik[...]" (K8, K, 37).

Bu anlatı, merkezde yaşamının yalnızca kurumlara yakınlık anlamına gelmediğini; aynı zamanda bakım güvenliği, sağlık hizmetlerine hızlı ulaşma ve acil durumlarda destek alabilme açısından da önemli olduğunu göstermektedir. Telefonun çekmesi, ambulansın kolay gelmesi ve kurum çalışanlarına ulaşabilmek, özellikle bakıma muhtaç bireylerin bulunduğu hanelerde yaşamsal bir önem taşımaktadır. Bu nedenle merkezde yaşamak bazı haneler için bakım yükünü tamamen ortadan kaldırmaya da hizmete erişim açısından önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Mekânsal eşitsizlik, kurumsal işlemler ve belge süreçleri üzerinden de ortaya çıkmaktadır. Özellikle rapor alma, evrak tamamlama ve başka illere gitme zorunluluğu, sosyal yardım alan haneler için hem zaman hem de maliyet açısından yorucu bir sürece dönüşmektedir. Rapor işlemleri için başka bir ile gitmek zorunda kalan K22, mekânsal uzaklığın bilgilendirme eksikliğiyle birleştiği deneyimini şu sözlerle aktarmaktadır:

“Tabii ki de kötü. Çünkü buradan kalkıp Malatya'ya götürdük biz çocukların raporunu çıkarabilmek için. Hizmete erişim o noktasında. Zordu çünkü bilgi veren kimse yoktu. Kimse kimseyi mi bilgilendirmiyordu” (K22, K, 55).

Bu anlatı, hizmete erişimin yalnızca kurumun varlığıyla değil, bilgilendirme ve yönlendirme süreçleriyle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcının rapor almak için Malatya'ya gitmek zorunda kalması, mekânsal eşitsizliğin sağlık, bürokrasi ve bilgi eksikliğiyle birlikte yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu tür süreçler, zaten kırılgan olan hanelerin zaman, para ve enerji kaynaklarını daha fazla tüketmektedir. Bu nedenle hizmetin varlığı kadar, hizmete ulaşma sürecinin kolay, anlaşılır ve yönlendirici olması da önem taşımaktadır.

Merkezde yaşamının her zaman tek yönlü bir avantaj üretmediği de katılımcı anlatılarında görülmektedir. Bu noktada K7'nin anlatısı karşıt görüş olarak değerlendirilebilecek bir örnek sunmaktadır. Katılımcıya göre merkezde yaşamak bazı hizmetlere yakınlık sağlasa da çocukların eğitim ve gündelik ihtiyaçlarını aile üzerinde daha görünür ve doğrudan bir yük hâline getirmektedir:

“[...]Ben merkezde olduğu için çocuklar olsun öğrenci olsun hepsini karşılamak zorundayız. Yani kırsaldakiler mesela çoğu insan öğrencileriyle olduğu zaman yurttan yaşıyorlar. Yani devlet yardımları daha çok onların destekleri var. Ama merkez olduğu zaman benimki biraz daha farklı onlardan...” (K7, K, 42).

Bu anlatı, merkez-kırsal ayrımının yalnızca “merkez avantajlı, köy dezavantajlı” biçiminde düz bir karşıtlıkla açıklanamayacağını göstermektedir. Merkezde yaşamak kuruma, hastaneye ve bilgiye erişimi kolaylaştırabilir; ancak çocukların eğitim, ulaşım, beslenme ve gündelik ihtiyaçları aile üzerinde daha yoğun bir sorumluluk hâline gelebilmektedir. Bu nedenle mekânsal konum, haneler açısından hem imkân hem de yeni yükler üreten bir toplumsal koşul olarak değerlendirilmelidir.

Mekânsal eşitsizlik konusunda bazı anlatılar ise son yıllarda dijitalleşme ve yol imkânlarındaki gelişmelerin köy-merkez farkını kısmen azalttığını göstermektedir. Bu tür karşıt ifadeler, mekânsal eşitsizliğin mutlak ve değişmez olmadığını; hizmet altyapısı, dijital erişim ve ulaşım imkânlarına bağlı olarak farklılaştığını ortaya koymaktadır. K2'nin anlatısı bu açıdan önemlidir:

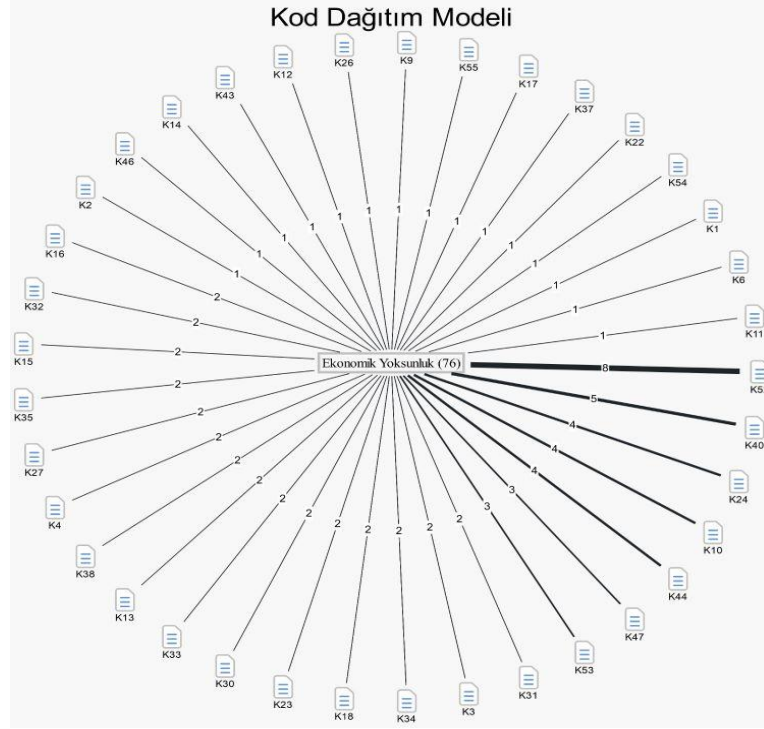
“Araçla gidip gelmek köy yolları kapanıyor. Bizim ilçeden gidip gelmemiz daha rahat oluyor. Merkezde aslında köy ile merkez farkı bir tarafta da kalmadı diyebiliriz. Daha eskiden yollara açılmıyordu. Şimdi yine yollara açılmıyor ama bazı kırsal kesimlerde olabilir. Ama genelde açılıyor yani. Sistemin dijitale aktarılmasında da bilgi ve erişim noktasında farklılıkları Hemen hemen kaldırdı diyebiliriz” (K2, K, 47).

K2, mekânsal eşitsizliklerin her hane için aynı düzeyde yaşanmadığını göstermektedir. Katılımcı, bazı sorunların devam ettiğini belirtmekle birlikte, yolların açılması ve sistemin dijitale aktarılmasıyla bilgiye erişim konusunda farkların azaldığını ifade etmektedir. Bu karşıt örnek, bulgunun tek yönlü kurulmasını engellemesi bakımından önemlidir. Bingöl sahasında köy ve merkez arasındaki farklar devam etmekle birlikte, bazı haneler açısından dijitalleşme ve ulaşım altyapısındaki gelişmeler bu farkları kısmen azaltabilmektedir.

Köy, ilçe ve merkezde yaşayan katılımcıların deneyimleri; kurumlara, sağlık hizmetlerine ve iş imkânlarına erişim bakımından belirgin biçimde farklılaşmaktadır. İnâk ve Kesgin'in (2023) Bingöl'de ekonomik kırılganlığın yerel koşullardan bağımsız düşünülmemeyeceğine ilişkin sonuçları ile Vural'ın (2020) kentleşme, altyapı ve mekânsal sorunlara yönelik değerlendirmeleri bu bulgularla uyumludur. Kaldık'ın (2022) erişilebilirlik, ulaşım ve kamu hizmetlerine eşit katılım konusundaki bulguları da özellikle engelli birey bulunan hanelerin yaşadığı erişim güçlükleriyle örtüşmektedir. Bingöl örneğinde mekânsal eşitsizlik çift yönlü işlemektedir: Köy ve ilçelerde kış koşulları, ulaşım mesafesi ve dijital bilgiye erişim sorunları hizmetlere ulaşmayı güçleştirirken, merkeze taşınmak kira ve diğer yaşam giderlerini artırarak haneler üzerinde yeni bir ekonomik yük oluşturmaktadır.

3.1.3. Ekonomik Yoksunluk

Ekonomik yoksunluk kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardım alan hanelerde yoksulluğun yalnızca gelir eksikliği olarak yaşanmadığını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde ekonomik yoksunluk; kira, fatura, gıda, çocukların eğitim giderleri, sağlık harcamaları, işsizlik, bakım sorumluluğu ve borçlanma gibi birçok alanla iç içe geçmektedir. Bu nedenle ekonomik yoksunluk, hane bütçesinde geçici bir açık olmaktan çok, gündelik yaşamın neredeyse bütün alanlarını etkileyen yapısal bir baskı biçimi olarak görünmektedir. Ekonomik yoksunluk kodu altında yer alan kodlanmış veri parçalarının katılımcı belgelerine göre dağılımı Şekil 3.5'te sunulmuştur.

Şekil 3.5: Ekonomik Yoksunluk Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Katılımcı anlatılarında ekonomik yoksunluk, en temel ihtiyaçların karşılanamaması üzerinden dile getirilmektedir. Ekmek, gıda, kıyafet ve okul ihtiyaçları gibi gündelik harcamalar, bazı hanelerde sürekli ertelenen ya da karşılanamayan ihtiyaçlara dönüşmektedir. K4, yardım öncesindeki koşulları şu sözlerle anlatmaktadır: *“Almadan önce çocuklarıma istedikleri şeyleri alamıyordum. Daha doğrusu eve ekmek dahi gelmiyordu”* (K4, K, 39).

Bu kısa anlatı, ekonomik yoksunluğun yalnızca tüketim düzeyindeki bir azalma olmadığını, hanenin gündelik yaşamını sürdürebilmesini doğrudan etkileyen bir yoksunluk biçimi olduğunu göstermektedir. “Eve ekmek dahi gelmiyordu” ifadesi, yoksulluğun katılımcılar açısından soyut bir gelir düşüklüğü değil, temel yaşamsal ihtiyaçlara erişememe hâli olarak deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle sosyal yardım, bazı haneler için yalnızca ek bir destek değil, hanenin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan zorunlu bir kaynak hâline gelmektedir.

Ekonomik yoksunluğun en belirgin sonuçlarından biri çocukların eğitim süreçlerinde görülmektedir. Katılımcı anlatılarında okul masrafları, kıyafet, ulaşım, beslenme, harçlık ve eğitim giderleri hane bütçesini zorlayan temel alanlar olarak öne çıkmaktadır. Bazı durumlarda bu yetersizlikler, çocukların eğitimden kopmasına kadar

uzanmaktadır. K10'un deneyimi, ekonomik yoksunluğun çocukların eğitim yaşamı üzerindeki etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır:

“İki tane öğrencim vardı. Biri liseye, üniversiteye gidecekti. Zaten bir yıl önce bıraktı. Durum olmadığı için. Evet. Öbürü liseye başlayacaktı, o da bıraktı. Çünkü durumum yoktu. Şu anda bir öğrencim var, beşinci sınıfa gidiyor. Bir büyük oğlum var, yurt dışına kaçtı gitti. Zaten kaç yıldır kaçtı gitti. Yani kendisine faydası olmadıktan sonra bana hiç olamaz” (K10, K, 40).

Bu anlatıda ekonomik yoksunluk, yalnızca bugünkü geçim sıkıntısı olarak kalmamakta, çocukların gelecekteki eğitim ve toplumsal hareketlilik imkânlarını da sınırlamaktadır. Eğitimden kopuş, yoksulluğun kuşaklar arasında aktarılma riskini artıran önemli bir süreçtir. Bu nedenle ekonomik yoksunluk, çocukların yalnızca okul masraflarını değil, uzun vadede toplumsal konumlarını da etkileyebilen bir eşitsizlik alanı olarak değerlendirilebilir.

Ekonomik yoksunluğun kadınlar açısından daha ağır hissedildiği durumlardan biri, boşanma, ayrılık ya da eşin cezaevine girmesi sonrasında yaşanan gelir kaybıdır. Bu süreçlerde kadınlar çoğu zaman hem çocukların bakımını hem de hane geçimini üstlenmek zorunda kalmaktadır. Eşin cezaevine girmesi, boşanma ya da eş kaybı gibi hane yapısını değiştiren yaşam olayları ekonomik yoksunluğu derinleştirebilmekle birlikte, bu boyut hane yapısından kaynaklanan kırılganlık başlığında ayrıca ele alınmıştır.

Barınma giderleri, ekonomik yoksunluğun en ağır yaşandığı alanlardan biridir. Özellikle kirada oturan hanelerde kira ödemesi, yalnızca düzenli bir gider değil; evden çıkarılma, dışarıda kalma ve kurumsal destek arama gibi krizlerle iç içe geçmektedir. K38'in anlatısı, ekonomik yoksunluğun barınma güvencesizliğine dönüşebildiğini göstermektedir:

“Yani ben bununla ben parkta da çocuklarımla kaldım. Ya kaç defa bu durumu yaşadım. Vali yardımcısına kadar gittim almadılar içeri. Yani birçok yere başvurdum. Eşyam yoktu. Karton serdim çocuklarımla oturdum. Bunun için çok valiliğe çok gittim. Eşya da vermediler” (K38, K, 45).

K38'in çocuklarıyla parkta kalması ve karton üzerinde oturması, ekonomik yoksunluğun barınma güvencesinin kaybına kadar ulaşabildiğini göstermektedir. Katılımcının birçok kuruma başvurmasına rağmen destek alamaması, yaşadığı

kırılganlığın yalnızca gelir yetersizliğiyle değil, sosyal koruma mekanizmalarına ulaşmakta karşılaştığı güçlüklerle de ağırlaştığını düşündürmektedir.

Ekonomik yoksunluk, fatura borçları ve temel hizmetlere erişim üzerinden de belirginleşmektedir. Elektrik, doğalgaz ve su faturalarının ödenememesi, hane yaşamında sürekli bir borç ve kesinti riski yaratmaktadır. Faturalar ile çocukların ihtiyaçları arasında sürekli tercih yapmak zorunda kalan K30, hane bütçesindeki baskıyı şu sözlerle dile getirmektedir:

“Misal şöyle bir şey faturalarımı bazen ödeyemiyordum. Evet. Hatta benim doğal gazın kapandığı günler de oldu. Misal çocuklarıma istediğim kıyafeti alamıyordum. Çünkü almak isteseydim bile evdeki diğer faturaları düşünmek zorunda kalıyordum. Misal bir şey almak çocuklarımin canı bir şey istediği zaman onu almak istediğimde yarını düşünüyordum. Acaba yarın onlara bir şey alabilecek miyim” (K30, K, 48).

K30’un anlatısında yoksulluk, faturalar ile çocukların kıyafet ve gündelik ihtiyaçları arasında sürekli seçim yapma zorunluluğu olarak yaşanmaktadır. Katılımcının bir ihtiyacı karşılarken ertesi günü düşünmek zorunda kalması, sınırlı gelirin hane içindeki hemen her kararı belirlediğini ortaya koymaktadır. Özellikle çocukların taleplerini ertelemek, anne açısından maddi yetersizliğin yanında duygusal bir yük de üretmektedir.

Ekonomik yoksunluk, çocukların okul yaşamında damgalanma ve dışlanma riski de üretebilmektedir. Okul kıyafeti, çanta, beslenme ya da harçlık gibi ihtiyaçlar karşılanamadığında yoksulluk, okul ortamında da görünür hâle gelmektedir. Çocukların okul kıyafeti ve eğitim giderlerinin karşılanamaması, ekonomik yoksunluğun okul yaşamına da yansıdığını göstermektedir. Bu boyut, çocuk odaklı harcamalar başlığında ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Sağlık sorunları ve engellilik de ekonomik yoksunluğu derinleştiren temel alanlardan biridir. Hastalık, bakım ihtiyacı, ilaç, bez, mama, hastane ve ulaşım giderleri hane bütçesini sürekli zorlayan masraflar olarak ortaya çıkmaktadır. Sağlık ve bakım ihtiyaçlarının maddi imkânsızlık nedeniyle karşılanamaması, K34’ün sözlerinde belirginleşmektedir:

“Valla koşullarımız hiç iyi koşul değildi. Benim çocuğum hastaydı. Yani param yoktu, ben hastaneye götüreyim bile. İki tane engelli çocuğumdur. Zihinseldir. Paramız olmadığı için onlara kulaklık bile alamadım. Yani yarı tok yarı aç geziyorduk. Yardımdan önce. Yani eşim doğru çalışmıyordu” (K34, K, 50).

Bu anlatı, ekonomik yoksunluğun sağlık ve bakım ihtiyaçlarına erişimi doğrudan etkilediğini göstermektedir. Engelli çocukların ihtiyaçlarının karşılanamaması, yoksulluğun yalnızca bugünkü yaşam koşullarını değil, bakım ve gelişim süreçlerini de etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle sağlık ve bakım harcamaları, hanelerin sosyal yardıma duyduğu ihtiyacı artıran önemli bir kırılganlık alanı olarak değerlendirilebilir.

Bazı katılımcılar çalışmak istemelerine rağmen iş bulamadıklarını ya da düzenli istihdama erişemediklerini ifade etmektedir. Bu anlatılar, sosyal yardım alan bireylerin pasif biçimde yardıma bağımlı oldukları yönündeki yaygın kabulleri sorgulatmaktadır. Çalışmak istemesine rağmen düzenli istihdama erişemeyen katılımcıların anlatıları, ekonomik yoksunluğun yerel iş olanaklarının sınırlılığıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu boyut, güçlenmenin yapısal sınırları başlığında ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

Ekonomik yoksunluğun en yoğun biçimde anlatıldığı örneklerden biri K40'ın ifadesinde görülmektedir. Katılımcı, gıda, fatura, çocukların okul ihtiyaçları, sağlık giderleri ve borçlanmanın aynı anda yaşandığını dile getirmektedir:

“[...]6 kişiyiz evde. Çocuklarımızın ihtiyacı, evimin ihtiyacı, kendi ihtiyaçlarımızı karşılayamıyoruz[...] Mesela elektriğim olsun, doğalgazım olsun, evin ihtiyaçları olsun, çocuklarımızın ihtiyaçları olsun. Bir çocuğumun okula gidiyor bir beslenmesidir, bir ekmektir ben alıp çantalarına bırakamıyorum. Kızım okula gidiyor, aç gidiyor, aç geliyor... Hastane olsun, sağlık ocağı olsun, ilaçlar olsun. Yani hep ben borcu alıyorum... Vallahi istediğim bir kilo bir şey alıp getirip pişiremiyorum. Çocuklarımla yiyemiyoruz... Ondan buradan yardım millet bana verir. E valla başka yani bir şeyimiz yoktur. Bir gelirimiz yoktur[...] Eşim rahatsız, hasta, yatıyor, ölü gibi[...]” (K40, K, 36).

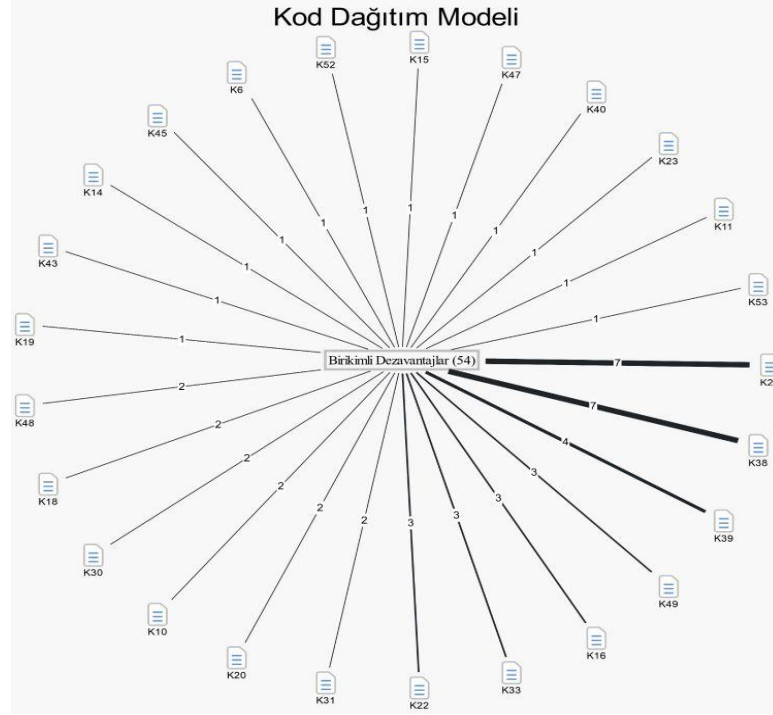
Bu anlatı, ekonomik yoksunluğun çok boyutlu yapısını güçlü biçimde ortaya koymaktadır. Burada yoksulluk tek bir eksiklik alanında değil; gıda, eğitim, sağlık, enerji, borçlanma ve bakım alanlarında aynı anda yaşanmaktadır. Katılımcının çocukların okula aç gitmesinden, ilaçların borçla alınmasından ve evde pişirilecek temel gıdaya erişememekten söz etmesi, ekonomik yoksunluğun hane yaşamını doğrudan daralttığını göstermektedir. Bu nedenle ekonomik yoksunluk, yalnızca maddi bir yetersizlik değil; aynı zamanda duygusal, ilişkisel ve toplumsal sonuçları olan ağır bir kırılganlık hâlidir.

Katılımcı anlatılarında ekonomik yoksunluk, yalnızca haneye giren gelirin düşük olmasıyla sınırlı değildir. Bazı hanelerde gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçlara erişim güçleşirken, bazı hanelerde yardımın büyük bölümünün kira, fatura, sağlık veya bakım giderlerine ayrılması çocukların eğitim ve sosyal ihtiyaçlarının ertelenmesine yol açmaktadır. Ekonomik yoksunluğun yoğunluğu ve görünümü; hane büyüklüğü, barınma koşulları, sağlık durumu ve bakım sorumluluklarına göre farklılaşmaktadır. Bir ihtiyacın karşılanması başka bir ihtiyacın ertelenmesi anlamına geldiği bu koşullarda sosyal yardım önemli bir destek sağlasa da düzenli gelir eksikliğini ve giderlerin sürekliliğini ortadan kaldırmamaktadır. Bu nedenle borçlanma ve yakın çevreden destek isteme, hane bütçesindeki açığı kapatmak için başvuru alan tamamlayıcı yollar olmayı sürdürmektedir.

İnak ve Kesgin'in (2023) Bingöl'de ekonomik kırılganlığın yerel yaşam koşullarından bağımsız değerlendirilemeyeceğine ilişkin sonuçları bu bulgularla uyumludur. Akyıldız'ın (2018) SED'den yararlanan kadınlara ilişkin bulguları, desteğin çocukların ihtiyaçları ve hane geçimi açısından önem taşımasına rağmen yapısal yoksulluğu tek başına ortadan kaldırmadığını göstermektedir. Sever ve Kuzu'nun (2024) bakım yüküne ilişkin sonuçları da hasta veya engelli birey bulunan hanelerde ekonomik kırılganlığın yoğunlaşmasını yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Bingöl sahasında kira ve çocukların eğitim giderlerinin sağlık ve bakım masraflarıyla aynı bütçe üzerinde birikmesi, ekonomik yoksunluğu yalnızca düşük gelirden değil, süreklilik taşıyan ve birbirini ağırlaştıran harcama baskılarından oluşan çok boyutlu bir deneyime dönüştürmektedir.

3.1.4. Birikimli Dezavantajlar

Birikimli dezavantajlar kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardım alan hanelerde kırılganlığın çoğu zaman tek bir nedenden kaynaklanmadığını göstermektedir. Katılımcıların deneyimlerinde ekonomik yoksunluk, işsizlik, hastalık, engellilik, bakım yükü, eşin cezaevinde olması, boşanma, barınma sorunu, çocukların bakım sorumluluğu, ulaşım güçlüğü ve kurumsal desteğe erişim sorunları çoğu zaman birbirinden ayrı değil, birbirini çoğaltan süreçler olarak yaşanmaktadır. Bu nedenle birikimli dezavantajlar, hanelerin yalnızca düşük gelirli olmalarıyla değil, aynı anda birden fazla yapısal engelle karşı karşıya kalmalarıyla açıklanmalıdır. Birikimli dezavantajlar kodunun görüşme belgeleri içindeki dağılımı Şekil 3.6'da sunulmuştur.

Şekil 3.6: Birikimli Dezavantajlar Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Şekilde birikimli dezavantajlar temasının görüşme verilerinde tek bir sorun alanına indirgenmediğini, farklı katılımcı belgelerinde çeşitli yoğunluklarla işlendiğini göstermektedir. Bu başlıkta dikkat çeken temel nokta, dezavantajların çoğu zaman bir yaşam olayıyla başlaması, ancak zamanla hanenin farklı alanlarına yayılmasıdır. Eşin cezaevine girmesi, eşin hastalanması, boşanma, engelli ya da hasta çocuk bakımı, evsiz kalma veya kadının çalışamaması gibi durumlar, yalnızca tek bir sorun üretmemekte; gelir kaybı, bakım yükü, borçlanma, sosyal destek ihtiyacı ve gelecek kaygısını aynı anda artırmaktadır. Bu nedenle birikimli dezavantajlar, sosyal yardım alan hanelerin gündelik yaşamını anlamada en güçlü kesişim alanlarından biri olarak değerlendirilebilir. Bourdieu'nün sermaye türleri ayrımıyla birlikte düşünüldüğünde, bu birikim ekonomik kaynakların daralmasıyla aile, akrabalık ve çevre desteğine erişimin zayıflamasının aynı hanelerde kesiştiğine; ekonomik ve sosyal sermayeye erişimdeki sınırlılıkların dezavantajların süreklilik kazanmasına katkıda bulunduğu işaret etmektedir.

Bazı katılımcıların anlatılarında birikimli dezavantaj, eşin haneden ayrılması, kadının çalışamaması ve kira giderini karşılayamaması gibi sorunların aynı anda yaşanmasıyla görünür hâle gelmektedir. K14'ün anlatısı, hane kırılganlığının tek bir nedene bağlı olmadığını; aile desteğinin kaybı, gelir yokluğu ve barınma baskısının

birlikte sosyal yardıma başvuruyu zorunlu kıldığını göstermektedir: “*Ben edemedim çalışmıyorum. Eşim bizi bıraktı gitti. Ben edemedim kira vereyim. Ben oraya başvuru yaptım*” (K14, K, 51).

Bu ifade, birikimli dezavantajların sade fakat güçlü bir örneğini sunmaktadır. Katılımcı için sorun yalnızca çalışmamak değildir; eşin haneyi terk etmesi, kira ödeyememe ve gelir kaybı aynı anda yaşanmaktadır. Bu nedenle sosyal yardıma başvuru, bireysel bir tercih ya da kolaycı bir çözüm arayışı olarak değil, hanenin temel yaşam koşullarını sürdürebilmek için başvurulmuş zorunlu bir destek mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır. K14’ün anlatısı, Bingöl sahasında kadınların hane içi çözülme, çalışmama ve barınma güvencesizliği arasında nasıl sıkışabildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Eşin cezaevine girmesi, bazı hanelerde yalnızca gelir kaybı yaratmamakta, ailenin önceki yaşam düzenini tümüyle değiştiren bir kırılma noktası hâline gelmektedir. K16’nın anlatısı, cezaevi sürecinin hane düzeninde yarattığı ani dönüşümü göstermektedir:

“Güzel geçiyordu benim eşim hani dışarıdaydı o zaman. Herhangi bir sorun yoktu. Çocuklarım okula gidip geliyordu düzenli. Ondan sonra güzel bir yaşamımız vardı. Tabii cezaevine gittikten sonra her şey bambaşka oldu. Değişti. E benim eşim köy korucusuydu. Ha ondan sonra o süreçte yani kendisi çalışıyordu, bize bakıyordu. Bu şekilde tabii” (K16, K, 39).

K16’nın ifadesi, birikimli dezavantajların çoğu zaman ani bir olayla görünür hâle geldiğini göstermektedir. Eşin cezaevine girmesiyle birlikte yalnızca haneye giren gelir azalmakta değil; çocukların eğitim düzeni, hane içi güvenlik duygusu ve gündelik yaşamın istikrarı da sarsılmaktadır. Katılımcının “her şey bambaşka oldu” ifadesi, tek bir olayın hane içinde çoklu sonuçlar ürettiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu nedenle cezaevi süreci, yalnızca bireysel ya da hukuki bir durum değil, geride kalan hane üyeleri açısından ekonomik, sosyal ve duygusal sonuçları olan yapısal bir kırılma olarak değerlendirilebilir.

Birikimli dezavantajların bir diğer görünümü, kadınların aile içindeki hukuki ve toplumsal konumuyla ilişkilidir. Bazı katılımcıların anlatılarında gelir yoksunluğu, çalışmama, resmî nikâhın olmaması ya da eşin başka aile yükümlülüklerinin bulunması, kadının sosyal güvenceye ve düzenli desteğe erişimini daha kırılgan hâle

getirmektedir. K18'in anlatısı bu durumu açık biçimde göstermektedir: *“Çalışmıyordum, bir gelirim yoktu. Yine durumum yoktu. Evet. Çok zor durumda olduğum için. Eşim O zaman memurdu. Evet. Ama ayrıydı. Ben ikinci eşiyim. Resmi nikâhlı eşi var. Öyle işte. Bu şekildeydi”* (K18, K, 35).

Bu anlatıda dezavantaj, yalnızca gelir yokluğu üzerinden yaşanmamaktadır. Katılımcının aile içindeki konumu, sosyal güvenceye erişimini ve ekonomik dayanıklılığını da zayıflatmaktadır. “Ben ikinci eşiyim. Resmi nikâhlı eşi var” ifadesi, kadınların kırılganlığının yalnızca yoksullukla değil, aile yapısı, hukuki statü ve toplumsal cinsiyet ilişkileriyle birlikte şekillendiğini göstermektedir. Bu nedenle sosyal yardım alan kadınların deneyimlerinde ekonomik yoksunluk, aile içindeki konum ve sosyal güvence eksikliği birlikte değerlendirilmelidir.

Bazı hanelerde dezavantajlar, şiddet deneyimi, hastalık, çalışamama, çocuk bakım sorumluluğu ve ulaşım masraflarıyla birlikte daha ağır bir hâl almaktadır. K31'in anlatısı, bedensel sağlık sorunları ile bakım sorumluluğunun aynı anda yaşandığı bir kırılganlık alanını ortaya koymaktadır:

“Mesela ben şu an çok hastayım. Hiçbir şekilde çalışamıyorum. Dizlerimde, kollarımda mesela ben çok şiddete maruz kalaraktan. Kollarım, bacaklarım, dizlerim mesela her tarafım yani yırtık var. Kas yırtıkları var. Şöyle yani kireçleme olmuş. Mesela ben gidip bir fizik tedavi bile alamıyorum. Niye? Çünkü çocuklarıma bakacak kimse yok. Onun dışında mesela oraya hani fiziğe gidip gelmem için ulaşım bana biraz ters düşüyor. Sürekli taksiyle gidip gelmem gerekiyor. Ben parasını taksinin parasını nereden getireceğim ödeyeceğim. Bunlar da var” (K31, K, 31).

K31'in anlatımı, birikimli dezavantajların beden, bakım ve mekân üzerinden nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir. Katılımcı hem sağlık sorunları nedeniyle çalışamamakta hem çocuklarına bakacak kimse olmadığı için tedaviye erişememekte hem de ulaşım masrafını karşılayamamaktadır. Böylece hastalık yalnızca tıbbi bir sorun olarak kalmamakta; bakım yükü, ulaşım güçlüğü ve gelir yoksunluğu ile birleşerek daha ağır bir kırılganlık üretmektedir. Bu durum, sosyal yardım alan hanelerde dezavantajların çoğu zaman tek tek değil, aynı anda ve birbirini güçlendiren biçimde yaşandığını göstermektedir.

Engellilik ve bakım yükü, birikimli dezavantajların en yoğun yaşandığı alanlardan biridir. Özellikle çocukların uzun süreli tedavi ve bakım ihtiyacı, hane açısından yalnızca sağlık harcaması değil; ulaşım, zaman, fiziksel emek ve psikolojik

dayanıklılık gerektiren çok yönlü bir süreçtir. K20'nin anlatısı, şehir dışı tedavi süreçlerinin haneler üzerinde yarattığı yükü göstermektedir:

“Son olarak şunu söylemek istiyorum. Çünkü biz çocuklar daha önceden 8 yıl Ankara Hacettepe'ye götürüp getirdik. Yani bakıcı parası almadan önce. Yardımdan önce. Çünkü yardım da alamıyorduk. O zaman kontrol vardı. Kontrolü götürüp getiriyorduk. Çocuklar 8 yaşından sonra artık daha büyüyünce daha kontrolü de kestiler. Ve biz o dönemde çok sıkıntılar çektik gidiş gelişlerde. Çünkü gidiş gelişlerde 2 çocuktuk. Bir tanesi tamamen yatalaktı” (K20, E, 62).

Bu anlatı, sağlık sorunu ve engelliliğin yalnızca tıbbi bir durum olmadığını göstermektedir. Tedavi için uzun yıllar şehir dışına gidip gelmek, yoksul haneler açısından ulaşım, konaklama, bakım, zaman ve para anlamına gelen ağır bir yük oluşturmaktadır. Üstelik çocuklardan birinin yatalak olması, bu sürecin fiziksel emek boyutunu daha da artırmaktadır. Bu nedenle engellilik ve hastalık, ekonomik yoksunlukla birleştiğinde hanenin gündelik yaşamını sürekli zorlayan bir birikimli dezavantaj alanına dönüşmektedir.

K22'nin anlatısı ise engelli çocuk bakımının maddi ve manevi yükünü birlikte görünür kılmaktadır. Bu ifade, iki zihinsel engelli çocukla yaşamının hane açısından nasıl sürekli bir kırılganlık ürettiğini göstermektedir:

“Çok güzel. Keşke daha fazla imkânlar olabilse. Çünkü gerçekten bizim bunlara, bu tür yardımlara ihtiyacımız var. Çünkü zaten çocuklarımız sağlıklı bir birey olmuş olsaydı kendi ihtiyaçlarını kendileri giderebilirlerdi. Kendileri çalışıp kendi paralarını kazanabilirlerdi. İki tane zihinsel engelli çocukla uğraşmak gerçekten çok zor. Bir tane değil iki tane. Hem maddi açıdan hem manevi açıdan bizim için açıkçası çok zor” (K22, K, 55).

Bu anlatıda birikimli dezavantaj, bakım emeği ve gelecek kaygısı üzerinden yoğunlaşmaktadır. Katılımcı, çocukların sağlıklı bireyler olmaları hâlinde kendi ihtiyaçlarını karşılayabileceklerini ve çalışabileceklerini ifade ederek, engelliliğin yalnızca bugünkü bakım yükünü değil, gelecekteki bağımsız yaşam olanaklarını da sınırladığını vurgulamaktadır. “Hem maddi açıdan hem manevi açıdan” ifadesi, bakım yükünün yalnızca ekonomik değil, duygusal ve ilişkisel bir yük olduğunu göstermektedir. Bu nedenle engelli birey bulunan hanelerde sosyal yardım ihtiyacı, geçici bir gelir açığından çok daha derin ve süreklilik gösteren bir kırılganlık alanıyla ilişkilidir.

Barınma güvencesizliği, birikimli dezavantajların en ağır görünümlerinden biridir. Bazı katılımcıların anlatılarında evsizlik, gıda yoksunluğu, çocukla birlikte dışarıda kalma ve güvenlik kaygısı aynı anda yaşanmaktadır. K24'ün anlatısı bu durumu çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır: *“Evde yemek yok. Bir şey yok. Mecbur. Biz dışarıda kaldık. Beş gün dışarıdaydık. Otogarda. Bu kızımın otogarda oturuyorduk. Ev yoktu. Sonra beş gün uykusuz kaldık”* (K24, K, 45).

Bu anlatı, yoksulluğun yalnızca gelir eksikliği değil, barınma hakkının kaybı ve temel güvenlik duygusunun zedelenmesi anlamına da geldiğini göstermektedir. Otogarda çocukla birlikte kalmak, hane kırılmasının en ağır noktalarından birini oluşturmaktadır. Burada ekonomik yoksunluk, barınma sorunu, çocuk bakım sorumluluğu ve güvenlik kaygısı aynı anda yaşanmaktadır. Bu nedenle sosyal yardım, bu tür haneler açısından yalnızca geçim desteği değil, barınma krizinin ve toplumsal dışlanmanın önlenmesi bakımından da önemli bir mekanizma hâline gelmektedir.

Birikimli dezavantajların bir başka boyutu, sosyal yardımın hanedeki farklı ihtiyaçlara ne ölçüde cevap verebildiğiyle ilgilidir. Özellikle engelli birey bulunan hanelerde bakım veren kişiye yapılan ödeme ile engelli bireyin kendi ihtiyaçları arasında bir ayrım ortaya çıkabilmektedir. K49'un anlatısı, yardımın niteliği ve kapsamına ilişkin bu gerilimi görünür kılmaktadır:

“Bizim zaten öyle fazla bir ihtiyacımız olmuyor. Çünkü öyle bir durumlarda bir şey olsa biz kendimiz hallediyoruz. Sadece ben bunu düşünüyorum. Bu yardımda bir eşitsizlik var. Mesela şimdi çoğu insanlar bakıyor. Bu çocuğun engelli parası değildir. Bu bakımı baktığı kişiyi alıyor. Bakıma muhtaç olduğu için bakımını yapan annesi ve babası gibi alıyor. Ama çocuğun kendine ait mesela çocuk şu anda 21 yaşında. %90'ının üstü engellidir. Mesela engelli parası zaten %90'ın üstüdür” (K49, K, 45).

Bu anlatı, sosyal yardımın yalnızca varlığıyla değil, hanedeki farklı ihtiyaçlara nasıl dağıldığı ve hangi ihtiyacı karşıladığıyla da değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Katılımcı, bakım veren kişiye yapılan destek ile engelli bireyin kendisine ait ihtiyaçları arasında bir ayrım kurmaktadır. Bu durum, engelli birey bulunan hanelerde sosyal yardımın hane içindeki tüm ihtiyaç alanlarını karşılamada sınırlı kalabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla birikimli dezavantajlar, yalnızca yardım alıp almama meselesiyle değil, yardımın niteliği, yeterliliği ve hanedeki çoklu ihtiyaçlara cevap verme kapasitesiyle de ilişkilidir.

Eşin hastalanması ya da çalışma kapasitesini kaybetmesi de hanelerde birikimli dezavantajları artıran önemli bir kırılma noktasıdır. Özellikle kırsal ya da yarı kırsal geçim biçimlerinde hayvancılık, gündelik çalışma ve eşin emeği hane ekonomisinin temel dayanakları arasında yer alabilmektedir. K52⁷'nin anlatısı, eşin hastalanmasıyla birlikte hane geçim düzeninin nasıl çözüldüğünü göstermektedir:

“Eskiden eşim sağ iken diyor. Bizim hayvanlarımız vardı diyor. Eşim hasta olduktan sonra elimiz ayağımız birbirimize girdi. Benim çalışmam yoktur. Çok zor durum çekiyorum. O zaman çalışıyordu eşim. Param vardı, idarem vardı. Hayvanım vardı” (K52, K, 55).

Bu anlatı, birikimli dezavantajların zaman içinde nasıl oluştuğunu göstermektedir. Eşin hastalanması yalnızca bir sağlık sorunu değildir; aynı zamanda üretim kapasitesinin, hayvancılığın, düzenli geçimin ve hane içi dengenin bozulması anlamına gelmektedir. Katılımcının “elim ayağımız birbirimize girdi” ifadesi, hastalığın hane yaşamında yarattığı dağılmayı güçlü biçimde ortaya koymaktadır. Bu nedenle hane kırılmanlığı, yalnızca bugünkü gelir eksikliğiyle değil, geçmişte var olan geçim kaynaklarının kaybıyla da birlikte değerlendirilmelidir.

Katılımcı deneyimleri, dezavantajların birbirinden bağımsız sorunlar olarak ortaya çıkmadığını göstermektedir. Gelir kaybı, hastalık, engellilik, bakım sorumluluğu, barınma güvencesizliği ve aile yapısındaki değişimler aynı hanede birbirine eklenmekte; bir alandaki güçlük diğer alanlardaki kırılmanlığı ağırlaştırmaktadır. Örneğin eşin hastalanması veya cezaevine girmesi yalnızca gelir kaybına yol açmamakta, çocukların bakımı ve kurumlarla ilişki kurma sorumluluğunu da hanede kalan kişinin üzerine bırakmaktadır. Engelli veya hasta bir çocuğun bakımı ise sağlık giderlerini artırırken bakım verenin ücretli çalışmasını ve gelir elde etmesini sınırlandırabilmektedir.

Gelir kaybının borçlanmayı artırması, borçlanmanın barınma güvencesini zayıflatması ve bakım yükünün yeni gelir kaynaklarına erişimi güçleştirmesi, birikimli dezavantajın sorunların basitçe yan yana gelmesinden daha kapsamlı bir süreci ifade ettiğini göstermektedir. Akyıldız'ın (2018) kadınların bakım ve geçim sorumlulukları arasında sıkışmasına yönelik bulguları ve Sever ve Kuzu'nun (2024) bakım emeği üzerine sonuçları bu ilişkilerle örtüşmektedir. Bingöl'de eşin cezaevinde bulunması,

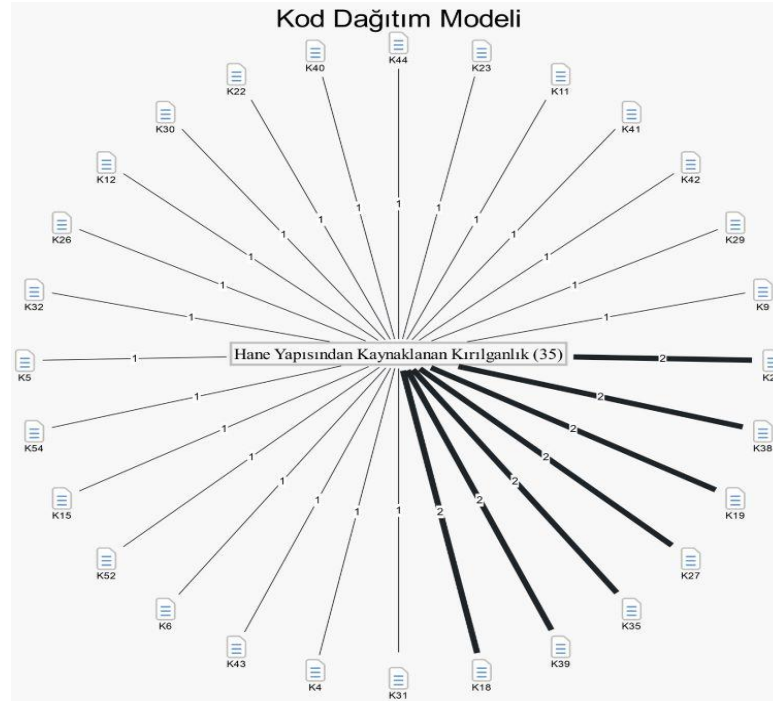
⁷ K52 Türkçe bilmediği için görüşme, katılımcının onayıyla eşinin tercümanlığı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle K52'ye ait alıntılar, katılımcının eşi tarafından Türkçeye aktarılan ifadeleri yansıtmaktadır.

engelli çocuk bakımı, şehir dışı tedavi, barınma güvencesizliği ve geçim kaynağının kaybı gibi süreçlerin aynı hanede üst üste binmesi, sosyal yardım belirli kayıpları hafifletse de toplumsal eşitsizliğin birikerek ağırlaşabildiğini göstermektedir.

3.1.5. Hane Yapısından Kaynaklanan Kırılabilirlik

Hane yapısından kaynaklanan kırılabilirlik kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardım alan hanelerde yoksulluğun yalnızca gelir yetersizliğiyle açıklanamayacağını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde boşanma, eşin cezaevine girmesi, eşin vefatı, aile içi ayrılık, çocuk bakım sorumluluğu ve sosyal yardıma ilişkin bilgiye erişim gibi etkenler hane kırılabilirliğini artıran temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu nedenle hane yapısından kaynaklanan kırılabilirlik, yalnızca ekonomik bir sorun değil; aile içi rollerin değişmesi, bakım yükünün tek kişiye kalması ve çocukların aile yanında kalabilmesiyle doğrudan ilişkili sosyolojik bir süreç olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada hukuken tek ebeveynli haneler ile fiilen tek ebeveynli haneler birbirinden ayrılarak değerlendirilmiştir. Fiilen tek ebeveynli hane, katılımcının hukuken evli olmasına rağmen eşin hanede fiilen bulunmadığı ve çocukların bakım, geçim ve gündelik ebeveynlik sorumluluklarının tek bir ebeveyn tarafından yürütüldüğü hane düzenini ifade etmektedir. Bu ayrım, medeni durum ile gündelik hane ve ebeveynlik düzeninin her zaman örtüşmeyebileceğini göstermek amacıyla kullanılmıştır. Hane yapısından kaynaklanan kırılabilirlik kodunun görüşme belgelerine yansıma biçimi Şekil 3.7’de gösterilmiştir.

Şekil 3.7: Hane Yapısından Kaynaklanan Kırılganlık Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Şekil 3.7’de hane yapısındaki çözülme, eşin yokluğu, boşanma, cezaevi süreci, ölüm ve tek ebeveynlik düzeni gibi kırılğanlık biçimlerinin görüşme belgelerinde nasıl dağıldığını görünür kılmaktadır. Bu başlık altında dikkat çeken temel nokta, kırılğanlığın çoğu zaman ani bir yaşam olayı sonrasında görünür hâle gelmesidir. Eşin cezaevine girmesi, boşanma, ölüm ya da aile içi krizler, hanenin daha önce var olan geçim düzenini bozmakta ve özellikle kadınların üzerine hem bakım hem de geçim sorumluluğunu yüklemektedir. Böyle durumlarda sosyal yardım, hane için düzenli bir refah aracı olmaktan çok, aile yapısında yaşanan kırılmanın ardından gündelik yaşamı sürdürmeye yarayan sınırlı ama önemli bir destek hâline gelmektedir.

Eşin cezaevine girmesi, bazı hanelerde hem gelir kaybı hem de bakım ve geçim sorumluluğunun tek kişide toplanması anlamına gelmektedir. Bu durum, sosyal yardıma başvuruyu katılımcılar açısından çoğu zaman bir tercih değil, zorunluluk hâline getirmektedir. Eşinin cezaevine girmesinden sonra sosyal yardıma başvurduğunu belirten K15, yaşadığı süreci şu sözlerle anlatmaktadır:

“Eşim cezaevine girdiği için maddi imkânsızlıklardan dolayı karar verdim. Aslında mecbur kaldım. Eşim söyledi. Galiba orada cezaevinde kalanların eşleri de alıyormuş ondan. Haberim oldu. Yoksa böyle bir yardımdan haberim yoktu” (K15, K, 27).

Bu anlatı, sosyal yardıma başvurunun hane yapısındaki ani çözülmeyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcının “mecbur kaldım” ifadesi, yardımın olağan bir destekten çok, mevcut koşullar içinde ayakta kalmayı sağlayan zorunlu bir mekanizma olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca katılımcının yardımdan eşinin yönlendirmesiyle haberdar olması, sosyal yardım mekanizmalarına erişimin yalnızca ihtiyaç sahibi olmakla değil, bilgiye ulaşabilmekle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, kırılgan hanelerde kurumsal bilgi eksikliğinin de önemli bir eşitsizlik alanı hâline geldiğini düşündürmektedir.

Eşin yokluğu, hane içinde yalnızca gelir kaybı yaratmamakta; aile içi rollerin ve sorumlulukların yeniden düzenlenmesine de neden olmaktadır. Özellikle kadın katılımcıların anlatılarında hem annelik hem geçim hem de dışarıdaki işlerin yürütülmesi aynı anda üstlenilen sorumluluklar olarak görünmektedir. K19’un ifadesi bu rol değişimini doğrudan ortaya koymaktadır:

“Eşim varken her şeyi o yapardı karşıları. Ama şimdi o olmadığı için hem anne hem baba oldum o yüzden hem evin ihtiyaçlarını hem çocuklarımın ihtiyaçlarını ben karşılamak zorundayım yani zor bir süreç. Yani zor bir süreç. Roller değişti” (K19, K, 28).

Bu anlatıda hane kırılganlığı yalnızca maddi kaynakların azalmasıyla sınırlı değildir. Eşin yokluğu, kadının hane içinde ve dışında üstlendiği rolleri artırmakta; bakım, geçim ve çocukların ihtiyaçları aynı kişide toplanmaktadır. “Hem anne hem baba oldum” ifadesi, tek ebeveynli ya da eş desteğinden yoksun hanelerde toplumsal cinsiyet rollerinin zorunlu olarak yeniden kurulduğunu göstermektedir. Bu nedenle hane yapısındaki değişim, sadece aile içi bir durum değil, kadınların gündelik yaşam yükünü artıran yapısal bir kırılganlık alanıdır.

Boşanma ya da ayrılık sonrası süreçlerde de çocuk bakım sorumluluğu ve geçim sıkıntısı çoğu zaman birlikte yaşanmaktadır. Bu tür durumlarda SED yardımı, yalnızca ekonomik bir destek değil, çocukların aile yanında bakımının sürdürülebilmesi açısından da önemli bir sosyal politika aracı olarak anlam kazanmaktadır. Boşanma sonrası çocuk bakım sorumluluğunun kadın üzerinde yoğunlaşması, hane kırılganlığını artıran temel unsurlardan biridir. Sosyal yardıma ilişkin hak bilgisine erişim boyutu ise hak temelli algı başlığında ele alınacaktır.

Boşanma ve aldatma sonrası yaşanan hane çözülmesi, bazı katılımcıların anlatılarında çocuklarla birlikte yeni bir yaşam kurma çabasıyla birlikte ifade

edilmektedir. Bu noktada sosyal yardım, yalnızca geçimi sağlayan bir kaynak değil, çocukları yanında tutabilmenin ve haneyi yeniden kurabilmenin bir aracı olarak anlam kazanmaktadır. K30, boşanma sonrasında çocuklarıyla birlikte yeni bir yaşam kurma sürecini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Hayatta çocuklarımla yalnız yaşıyordum. Eşimin aldatma ayrılık aldatma gibi bir durumundan dolayı çok mağdur kalmıştım. Ne yapabiliirdim? İki seçeneğim vardı. Ya yeni bir hayat kuracaktım ya devlete sığınacaktım. Ben çocuklarımı bırakmaktan çok ziyade onlarla yaşamayı düşündüm. Ve devletime başvuru yaptım. Yapınca onlar da bana o desteğe bulundu” (K30, K, 48).

Bu ifadelerde sosyal yardım, hane bütünlüğünü korumaya yönelik bir destek olarak görünmektedir. Katılımcı, çocuklarından ayrılmak yerine onlarla birlikte yaşamayı tercih ettiğini ve bu nedenle devlete başvurduğunu belirtmektedir. “Devlete sığınacaktım” ifadesi, sosyal yardımın katılımcı açısından yalnızca ekonomik bir ödeme değil, korunma ve dayanma ilişkisi olarak da deneyimlendiğini göstermektedir. Bu yönüyle sosyal yardım, bazı hanelerde aile birliğinin tamamen dağılmasını önleyen bir sosyal destek biçimine dönüşmektedir.

Bazı hanelerde kırılmalık, boşanma ya da ayrılıkla sınırlı kalmamakta; madde bağımlılığı, konuk evi deneyimi, şiddet veya sosyal çevre aracılığıyla yardım bilgisine ulaşma gibi daha karmaşık süreçlerle birlikte yaşanmaktadır. K31’in ifadesi, aile içi krizlerin hane kırılmalığını nasıl derinleştirdiğini göstermektedir: *“Daha önce büyük sıkıntılarımız oldu. Eski eşim madde bağımlıydı. Konuk evine girdim. Orada artık ancak insanlardan arkadaşlardan falan duymuştum. Başvuru yaptım”* (K31, K, 31).

Bu anlatı, hane kırılmalığının sadece gelir kaybı üzerinden değil, güvenlik, barınma ve sosyal destek ihtiyacı üzerinden de şekillendiğini göstermektedir. Katılımcının konuk evi deneyiminden söz etmesi, aile içi krizin yalnızca özel alanla sınırlı kalmadığını, kurumsal müdahale gerektiren bir kırılmalık alanına dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Yardım bilgisinin “insanlardan arkadaşlardan” duyulması ise sosyal çevrenin, kurumsal bilgiye erişimde önemli bir aracı olduğunu göstermektedir.

Eşin vefatı da hane yapısını kırılmalılaştıran önemli yaşam olaylarından biridir. Ölüm, yalnızca duygusal bir kayıp değil, aynı zamanda hanenin ekonomik düzenini ve çocukların bakım sorumluluğunu yeniden şekillendiren bir kırılma yaratmaktadır. Eşinin vefatından sonra sosyal yardım sürecinin kurumun yönlendirmesiyle

başladığını belirten K6, yaşadıklarını şu sözlerle anlatmaktadır: *“Başvuru süreci işte vefattan sonra kurumun Eşimin vefatından sonra kurumun arayıp söylemesi üzerine başvuru oldu”* (K6, E, 41).

Bu anlatı, sosyal hizmet kurumlarının bazı durumlarda kırılğan haneleri destek sürecine bağlayan bir rol üstlenebildiğini göstermektedir. Katılımcının kurum tarafından aranması, yardım mekanizmasının yalnızca bireyin başvurusuna dayalı pasif bir süreç olmadığını; bazı durumlarda kurumun bilgilendirici ve yönlendirici bir işlev görebildiğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan K6’nın anlatısı, önceki örneklerden farklı olarak kurumsal yönlendirmenin daha görünür olduğu bir deneyimi temsil etmektedir.

Hane yapısından kaynaklanan kırılğanlık, çocukların aile yanında kalabilmesiyle de doğrudan ilişkilidir. Bazı anlatılarda SED yardımı, çocuğun annesiyle birlikte yaşamaya devam etmesini mümkün kılan bir destek olarak anlamlandırılmaktadır. K11, sosyal yardımın çocuğuyla birlikte yaşamını sürdürebilmesi açısından taşıdığı anlamı şu sözlerle ifade etmektedir:

“[...]benim bu maaştan olmasaydı. Evet. Belki bu çocuğum şu an yanımda olmazdı... benim bir arkadaşım daha var boşanmış. o da kendi kızını yanında tutuyor. İy o maaştan olmasaydı o da tek çare gidip evlenecekti. Ya da evlenmediyse karşına iyi biri çıkmadıysa gidip çalışacaktı. Çalışsaydı daha zor şeyler yaşayacaktı. Şu an o da annesiyle babasıyla yaşıyor. Kızını okula gönderiyor[...] Benim çocuğum şu an köyde köy şartları zor. Okula göndermek için ta köyün yukarısına götürüyorum[...]” (K11, K, 31).

Bu anlatı, sosyal yardımın aile bütünlüğünü koruyucu yönünü görünür kılmaktadır. Katılımcı, yardım olmasaydı çocuğunun yanında kalamayabileceğini belirtmektedir. Bu durum, ekonomik kırılğanlığın yalnızca hanenin gelir düzeyini değil, çocukların bakım düzenini ve aile içindeki konumunu da etkilediğini göstermektedir. Ayrıca anlatıda geçen köy koşulları, hane kırılğanlığının mekânsal boyutunu da göstermektedir. Çocuğu okula göndermek için köyde daha fazla çaba harcanması, Bingöl’de hane yapısından kaynaklanan kırılğanlığın yalnızca aile içi rollerle değil, yerleşim yeri ve hizmetlere erişimle de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların hane deneyimleri, aile yapısındaki değişimlerin ekonomik yoksunluğu yalnızca gelir kaybı üzerinden etkilemediğini göstermektedir. Boşanma, eş kaybı, eşin cezaevinde bulunması, haneyi terk etmesi veya sağlık sorunları

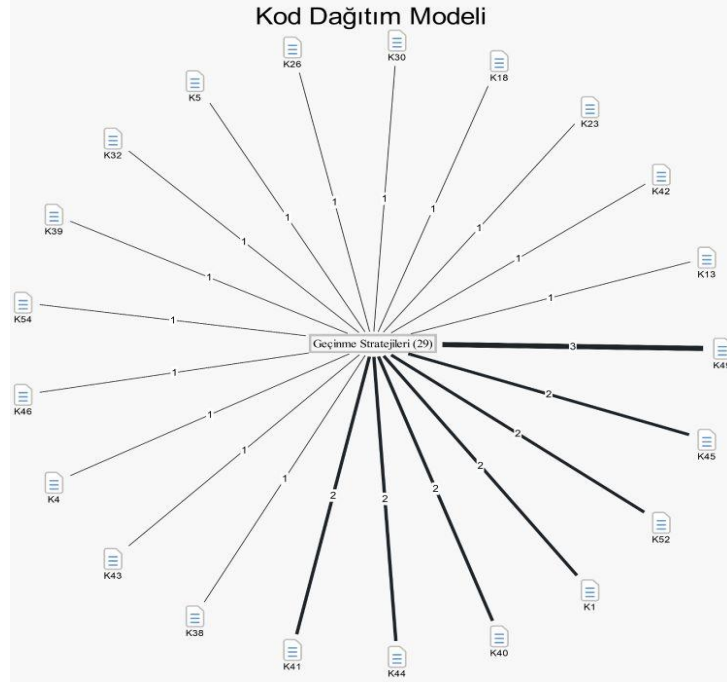
nedeniyle sorumluluklarını yerine getirememesi; geçim, çocuk bakımı, kurumlarla ilişki kurma ve gündelik yaşamı düzenleme görevlerinin çoğu zaman tek bir kişide toplanmasına yol açmaktadır. Daha önce eşler veya diğer aile üyeleri arasında paylaşılan sorumlulukların tek elde toplanması, ekonomik sıkıntının bakım ve zaman yoksulluğuyla birleşmesine neden olmaktadır.

Bu nedenle hane kırılmalığının değerlendirilmesinde hukuki medeni durum ile hanenin fiilî işleyişi birbirinden ayrılmalıdır. Eşi cezaevinde bulunan bazı katılımcıların yasal evlilikleri sürmekle birlikte çocukların bakımı, geçimi ve gündelik ebeveynlik sorumlulukları fiilen tek kişi tarafından yürütülmektedir. Bu haneleri hukuki anlamda “tek ebeveynli” olarak sınıflandırmak doğru değildir; ancak bakım, geçim ve ebeveynlik sorumluluklarının fiilen tek kişide toplanması hane kırılmalığını artıran önemli bir durumdur.

Büyükyörük’ün (2019) kadın yoksulluğunu aile içi geçim ve bakım sorumluluklarıyla ilişkilendiren bulguları ile Akyıldız’ın (2018) SED desteğinin çocukların aile yanında kalmasına katkısına ilişkin sonuçları saha deneyimleriyle örtüşmektedir. Bingöl’de sınırlı iş olanakları, köy koşulları ve kurumsal bilgiye erişimde yaşanan güçlükler, aile yapısındaki değişimlerin yol açtığı ekonomik ve sosyal yükü daha da ağırlaştırmaktadır.

3.1.6. Geçinme Stratejileri

Geçinme stratejileri kodu altında yer alan anlatılar, katılımcıların hane ekonomisini tek bir gelir kaynağıyla sürdüremediklerini göstermektedir. Haneler çoğu zaman sosyal yardım, düzensiz çalışma, aile desteği, borçlanma, ayni yardımlar ve elde kalan küçük birikimlerin tüketilmesi gibi farklı kaynakları aynı anda kullanmak zorunda kalmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmının anlatılarında geçinme, düzenli ve güvenceli bir ekonomik zeminden çok, sürekli açık veren bir hane bütçesini ayakta tutma çabası olarak görünmektedir. Bu nedenle sosyal yardım, haneler için çoğu zaman bütün ihtiyaçları karşılayan bir gelir değil; kira, fatura, çocukların eğitimi, sağlık ve gıda gibi harcamalar arasında öncelik kurmayı sağlayan sınırlı bir destek niteliği taşımaktadır. Hanelerin geçimi sürdürmek amacıyla başvurduğu farklı kaynakların görüşme belgelerindeki kodlanma görünümü Şekil 3.8’de sunulmuştur.

Şekil 3.8: Geçinme Stratejileri Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Model, sosyal yardımın yanı sıra aile desteği, borçlanma, düzensiz çalışma ve mevcut birikimlerin kullanılması gibi geçinme yollarının katılımcı anlatılarında farklı düzeylerde yer aldığını yansıtmaktadır. Katılımcıların bir kısmı, sosyal yardım öncesinde hane geçiminin eş, baba, kardeş ya da akraba desteğiyle sağlandığını ifade etmektedir. Bu durum, dezavantajlı hanelerde ekonomik dayanıklılığın yalnızca bireysel gelirle değil, aile içi dayanışma ağlarıyla da ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak bu dayanışma her zaman güvenli ve sürdürülebilir değildir. Boşanma, eşin cezaevine girmesi, hastalık, işsizlik ya da bakım yükünün artması gibi durumlarda hane geçimi kısa sürede kırılganlaşmaktadır. K13'ün deneyiminde, boşanma sürecindeki bir kadının ekonomik desteğe duyduğu ihtiyacı ve aile desteğinin sınırlı niteliğini açık biçimde göstermektedir:

“Ben ekonomik olarak bir desteğe ihtiyacım vardı. Boşanma sürecindeyim. Herhangi bir gelirim yok. Babam yaptı bazı şeyleri. Ancak desteği oluyor çocuklara. Onun dışında o eklendi işte. Bir de nafakamız vardı bizim. Öyle idare ediyoruz” (K13,K, 32).

Bu anlatıda hane geçimi, yalnızca gelir düzeyiyle değil, aile yapısındaki değişimlerle de doğrudan ilişkilidir. Boşanma süreci, özellikle kadınlar açısından ekonomik bağımlılığın ve gelir güvencesizliğinin daha görünür hâle geldiği bir döneme dönüşmektedir. Katılımcının “öyle idare ediyoruz” ifadesi, düzenli bir refah

durumundan çok, sınırlı kaynakların geçici biçimde bir araya getirilmesiyle sürdürülen kırılgan bir yaşam düzenine işaret etmektedir.

Bazı katılımcılar için geçinme stratejisi, düzensiz ve güvencesiz işler üzerinden kurulmaktadır. Gündelik işler, temizlik, bakıcılık, tütün sarma, hurdacılık ya da mevsimlik çalışma gibi faaliyetler hane gelirini tamamlamakta; fakat sürekliliği olmadığı için haneye güvenli bir ekonomik zemin sunmamaktadır. K23'ün eşinin hurdacılık üzerinden sağladığı düzensiz gelir, bu belirsizliği göstermektedir:

“Eşim hurdalık yapıyor. Gün var getiriyor, gün var yok. Millet kızıyor, şikâyet ediyor. Niye hurda topladığı için, buraya attığı için. Ondan da olduk. İşte günlük gidiyor. Biraz demeyip biraz falan topluyor, getiriyor. Yani bir iki yüz, üç yüz. Öyle. Gündelik çalışıyor” (K23, K, 33).

Bu ifade, yoksulluk koşullarında çalışmanın her zaman yoksulluktan çıkış anlamına gelmediğini göstermektedir. Burada emek, düzenli gelir ve sosyal güvence üretmekten çok, günlük yaşamı geçici olarak sürdürebilen kırılgan bir faaliyete dönüşmektedir. Ayrıca hurdacılık gibi işler, yalnızca ekonomik güvencesizlik değil, çevresel tepki ve toplumsal damgalanma riski de üretmektedir. Bu nedenle geçinme stratejileri, sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ilişkiler alanında da kırılganlık yaratmaktadır.

Katılımcı anlatılarında dikkat çeken bir diğer nokta, hanelerin geçinebilmek için kişisel birikimlerini ya da kadınlara ait güvence kaynaklarını tüketmek zorunda kalmasıdır. K26'nın deneyiminde mehir olarak ifade edilen altınların çocukların tedavisi için bozdurulması, hane yoksulluğunun kadınların kişisel güvencelerini de aşındıran bir süreç dönüşüğünü göstermektedir:

“Eşimin çalışması yetmiyordu. Çocuklarım var benim, beş tane çocuğum var, yetmiyordu; hepsi öğrenci O yüzden yeterli gelmiyordu bize. Zorlandığımız zamanlar oluyordu tabi. Kendi mehirimi(altın) falan bozuyordum öyle. Altınlarımı bozup çocuğu tedaviye götürüp getiriyorduk çünkü yetiştiremiyorduk. O yüzden yardıma başvurduk” (K26, K, 43).

Bu anlatıda geçinme stratejisi yalnızca gelir artırma yoluyla değil, var olan kaynakları tüketme yoluyla kurulmaktadır. Mehir kapsamında sahip olduğu altınların hane giderleri ve çocuk sağlığı için kullanılması, yoksulluğun aile içindeki sınırlı kaynakları nasıl erittiğini göstermektedir. Bu durum, sosyal yardıma başvurunun keyfi bir tercih değil, hanenin dayanma kapasitesinin zayıflamasıyla ilişkili zorunlu bir adım olduğunu ortaya koymaktadır.

K30'un anlatısı ise boşanma sonrası dönemde kadınların geçim stratejilerinin çoğu zaman kayıt dışı ve düşük getirili işler, çevre yardımı ve sosyal yardım arasında kurulduğunu göstermektedir. Katılımcı, SED yardımı almadan önce tütün sararak ve çevresinden destek alarak çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştığını belirtmektedir:

“[...] O üç yıl dışarıda gelen işlerle tütün sararak çevre yardımıyla geçimimi sağlamaya çalışıyordum. Hayır, çok zordu ve ben yetiştiremiyordum. Benim ortaokul öğrencim vardı. Benim ilkokul öğrencim vardı. İki tane üniversite öğrencim vardı. Ve ben çok zorlanıyordum” (K30, K, 48).

Bu anlatıda geçim, yalnızca evin temel tüketimini karşılamakla sınırlı değildir; çocukların eğitim sürecini devam ettirebilme çabasıyla da bağlantılıdır. Katılımcının “yetiştiremiyordum” ifadesi, ekonomik yoksunluğun annelik sorumluluğu ve çocukların geleceği üzerinden yoğun bir baskıya dönüştüğünü göstermektedir. Bu nedenle SED yardımı, yalnızca bugünü idare etmeye yarayan bir gelir desteği değil, çocukların eğitimde kalmasını destekleyen kırılğan bir tutunma aracı olarak anlam kazanmaktadır.

Bazı katılımcıların anlatılarında sosyal yardımın neredeyse bütünüyle kira giderine yöneldiği görülmektedir. Bu durum, yardımın hane refahını genişletmekten çok barınma güvencesini geçici olarak koruyan bir işleve sahip olduğunu göstermektedir. K18, sosyal yardımın hane bütçesindeki kullanımını şu sözlerle açıklamaktadır:

“Bir vakıftan faydalaniyorum. O da bir defa, iki defa bana iki bin verdi. Bir gıda yardımı verdi. Başka da bir şey almadım. Kızılay'dan da bir defa üç bin aldım. SED yardımı zaten bana yattığı gibi kiraya gidiyor. Yani zor, gerçekten çok zor. Kiram on bin” (K18, K, 35).

Bu anlatı, sosyal yardımın hane bütçesinde “ek gelir” gibi değil, doğrudan zorunlu harcamaya aktarılan bir kaynak olarak kullanıldığını göstermektedir. Yardımın kiraya gitmesi, hane için barınma riskini azaltmaktadır; ancak gıda, eğitim, sağlık ve çocuk ihtiyaçları gibi diğer alanlarda yeni açıkların oluşmasını engelleyememektedir. Bu nedenle sosyal yardım, yoksulluğu ortadan kaldıran değil, hanelerin en acil yıkım risklerini erteleyen bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

Benzer biçimde K40'ın deneyiminde, yardımın temel barınma ve fatura giderlerini karşılamada önemli olduğunu; fakat hane ihtiyaçlarının bütününe karşılamaya yetmediğini göstermektedir:

“Valla yardımdan sonra bir gelirim yoktur, sadece bu yardımdır. Yani başka bir şey yok. İş kurma durumumu değiştirmede yok. Valla yani standart nedir, Kırımı verebiliyorum. Çok şükür. Yani dışarıda değiliz. Açıkta değiliz. He. E odur yani, diyorum ya elektrik fatura onları da ödüyorum ama sıkıntı çekiyorum. Yani evim olsun, evimin ihtiyaçları, çocuklarımın ihtiyaçlarını karşılayamıyorum. Yani idare olmuyor” (K40, K, 36).

Bu alıntı, sosyal yardımın hane açısından iki yönlü etkisini göstermektedir. Katılımcı, yardım sayesinde “dışarıda” ve “açıkta” kalmadıklarını söyleyerek yardımın barınma açısından önemini belirtmektedir. Fakat aynı anda çocukların ve evin ihtiyaçlarını karşılayamadığını ifade etmektedir. Bu ikili durum, sosyal yardımların etkisinin ne tamamen olumlu ne de bütünüyle yetersiz olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Daha doğru bir ifadeyle, sosyal yardım haneleri belirli bir noktada rahatlatmakta; ancak yapısal yoksulluğu ve hane kırılganlığını ortadan kaldırmamaktadır.

Geçinme stratejileri, bakım sorumluluğu bulunan hanelerde daha karmaşık bir hâl almaktadır. Bakıma muhtaç bireyin varlığı yalnızca ek harcama üretmemekte, aynı zamanda hanedeki bazı bireylerin çalışma imkânlarını da sınırlamaktadır. Bakım sorumluluğunun hane ekonomisini nasıl etkilediği, K45'in deneyiminde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Dediğim gibi çalışmadığım için şu an evi hem onunla hem abimle ablamın yardımıyla bir şekilde geçindirmeye çalışıyoruz. Ekstra, şimdi hasta olduğu için bir de işte bez parasıdır falan bu tür durumlar da var. Onlar bize yetiyor. Yani çok bir sıkıntı yaşamıyoruz. Zorlandığımız dönemlerde oluyor ekstra. O ay içinde farklı rahatsızlıklar olabiliyor ya da farklı ihtiyaçlar çıkabiliyor. Bazen sıkıntı yaşıyoruz ama bir şekilde hallediyoruz” (K45, K, 25).

Bu anlatı, bakım ihtiyacının hane ekonomisini iki yönlü zorladığını göstermektedir. Bir yandan bakım sorumluluğu çalışmayı sınırlandırmakta, diğer yandan bez, ilaç ve sağlık giderleri gibi düzenli masraflar hane bütçesine ek yük getirmektedir. Böylece bakım yükü, yalnızca aile içi bir sorumluluk olarak kalmamakta; geçinme stratejilerinin merkezine yerleşerek hane kırılganlığını derinleştirmektedir.

Bazı katılımcılar için sosyal yardım, tüm ihtiyaçları karşılamasa da hane yaşamının sürdürülebilmesi açısından önemli bir dayanak olarak anlam kazanmaktadır. K39 ise sosyal yardımın kendi yaşamındaki karşılığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ben sadece bu SED’den aldığım. Şu anda 9800’e alıyorum ortaokul düzeyindeki öğrencimi. Sadece bununla 3 tane öğrenci okutamam. Ama o benim için en azından hayatta kalabilmek için bir daldı tutundum. Sonrasında işte evde bir işler yapıyorum. Babamdan kalan ufak bir emekli maaşım var. Onu alıyorum. Bir şekilde yürütebiliyoruz. Ama bu çok büyük bir destek oldu” (K39, K, 40).

Bu ifade, sosyal yardımın hane açısından yalnızca parasal bir katkı olmadığını, belirsizlik içinde asgari bir güvence hissi de yarattığını göstermektedir. Ancak katılımcının “sadece bununla üç tane öğrenci okutamam” vurgusu, yardımın sınırlarını açık biçimde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sosyal yardım, haneler için tam bir ekonomik güçlenme sağlamaktan çok, mevcut kırılganlık içinde ayakta kalmayı mümkün kılan sınırlı bir destek alanı oluşturmaktadır.

Katılımcıların geçim deneyimleri, hanelerin yaşamlarını tek ve düzenli bir gelir kaynağı üzerinden sürdüremediğini ortaya koymaktadır. Sosyal yardım; aile desteği, gündelik veya düzensiz çalışma, borçlanma, yakın çevreden sağlanan destekler ve sınırlı birikimlerle birlikte kullanılmaktadır. Bu kaynakların hiçbirisi tek başına hanenin bütün ihtiyaçlarını karşılamadığından geçim, farklı imkânların sürekli olarak bir araya getirilmesine dayanan kırılgan bir süreç hâline gelmektedir. Yardımın alınması geçim sorununu sona erdirmemekte; sağlanan destek çoğu zaman kira, fatura, çocukların eğitim giderleri ve bakım masrafları arasında paylaştırılması gereken sınırlı bir kaynak olarak kullanılmaktadır.

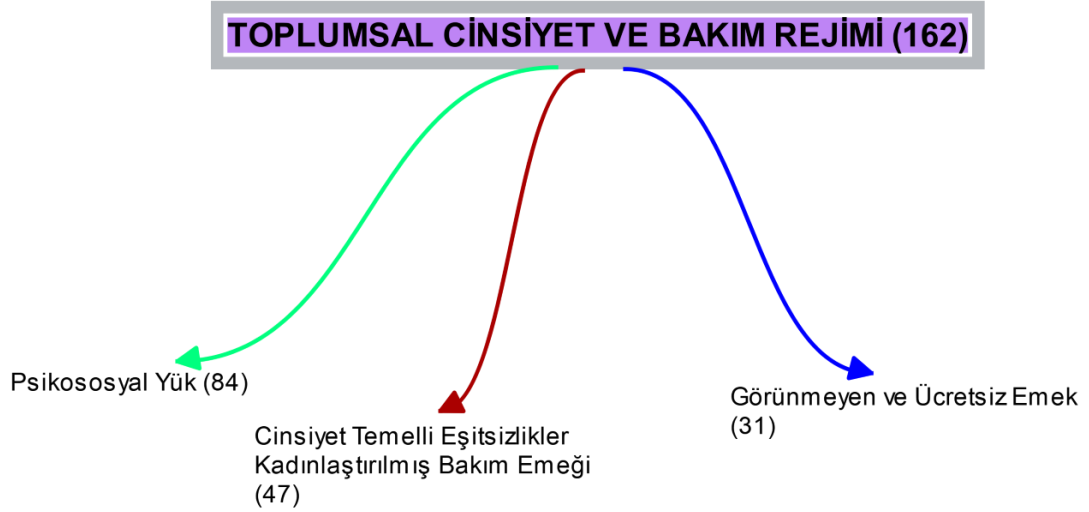
Katılımcıların geçim stratejileri, hanelerin çalışma imkânları ve bakım sorumluluklarına göre farklılaşmaktadır. Çalışma imkânı bulunan hanelerde sosyal yardım düzensiz kazançlarla desteklenirken, yoğun bakım sorumluluğu bulunan hanelerde alternatif bir gelir kaynağı oluşturmak daha güç hâle gelmektedir. Kadın katılımcıların anlatılarında geçim sorumluluğu yalnızca gelir sağlamayı değil; hangi ihtiyacın erteleneceğine karar vermeyi, çocukların gereksinimlerini önceliklendirmeyi ve hane içindeki yoksunluğu gündelik olarak yönetmeyi de kapsamaktadır. Bu yönüyle

geçinme, ekonomik olduğu kadar toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde örgütlenen bir hane pratiğidir.

Bulgular, Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2001) yoksulluğu yapısal ve mekânsal koşullarla birlikte ele alan yaklaşımı ve Büyükyörük'ün (2019) kadın yoksulluğunu aile içi sorumluluklar ile gündelik yaşam mücadelesi üzerinden inceleyen bulgularıyla örtüşmektedir. Bingöl'de sınırlı iş imkânları, kira baskısı ve bakım giderlerinin bir arada bulunması, sosyal yardımın çoğu hanede kalıcı bir ekonomik güçlenme sağlamaktan çok mevcut yaşam düzeninin sürdürülmesine hizmet etmesine yol açmaktadır. Bu araştırmanın özgün katkısı, SED ve Evde Bakım Yardımından yararlanan haneleri aynı saha içinde inceleyerek geçinme stratejilerinin yalnızca gelir yetersizliğiyle değil; bakım sorumluluğu, kadınların hane bütçesini yönetme yükü ve aile desteğine duyulan ihtiyaçla da biçimlendiğini ortaya koymasındır.

3.2. Toplumsal Cinsiyet ve Bakım Rejimi

Bu ana tema altında elde edilen bulgular; psikososyal yük, cinsiyet temelli eşitsizlikler kadınlaştırılmış bakım emeği ile görünmeyen ve ücretsiz emek alt başlıkları çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece bakım süreçleri yalnızca hane içinde yerine getirilen gündelik sorumluluklar üzerinden değil, bakım emeğinin toplumsal cinsiyete dayalı biçimde dağılımını, kadınların yaşam alanlarını nasıl sınırlandırdığını ve mevcut eşitsizlikleri nasıl sürdürdüğünü ortaya koyan sosyolojik bir zemin üzerinden değerlendirilmiştir. Bu ana temaya ait alt temalar Şekil 3.9'da sunulmuştur.

Şekil 3.9: Toplumsal Cinsiyet ve Bakım Rejimi Ana Temasına Ait Alt Temalar

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, sosyal yardım ve evde bakım yardımından yararlanan hanelerde bakımın yalnızca teknik, ekonomik ya da aile içi bir sorumluluk olarak yaşanmadığını göstermektedir. Katılımcı anlatılarında bakım; toplumsal cinsiyet rolleri, aile içi iş bölümü, duygusal emek, sosyal izolasyon, kurumsal denetim, hane içi bağımlılık ilişkileri ve gündelik yaşamın yeniden düzenlenmesiyle birlikte şekillenmektedir. Bu nedenle bakım rejimi, yalnızca hasta, yaşlı, engelli ya da çocukların ihtiyaçlarının karşılandığı bir alan değildir; aynı zamanda hane içinde kimin emeğinin görünür olduğu, kimin zamanının bakım etrafında örgütlendiği ve kimin sosyal yaşamının sınırlandığı sorularını da gündeme getiren temel bir sosyolojik alandır.

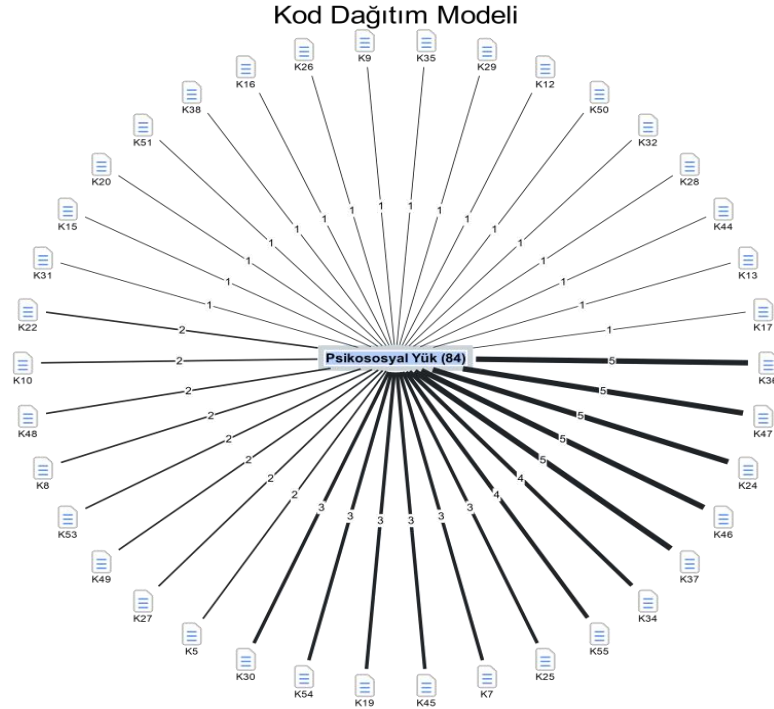
Bu tema altında yer alan anlatılar, bakım emeğinin çoğu zaman kadınlar ve hane içinde bakım veren yakın aile üyeleri üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Bakım, katılımcıların ifadelerinde sevgi, annelik, aile sorumluluğu, vicdan ve fedakârlık üzerinden anlamlandırılmaktadır. Ancak aynı anlatılar, bakımın yalnızca duygusal bağlılıkla açıklanamayacağını; yorgunluk, mahcubiyet, sosyal hayattan kopma, çocuklara yetememe, çalışma yaşamından uzaklaşma ve sürekli gözetim altında yaşama gibi çoklu sonuçlar ürettiğini de ortaya koymaktadır. Bu yönüyle bakım, hane

içinde doğal ve karşılıksız bir sorumluluk gibi görünse de gerçekte emek, zaman, beden ve duygu gerektiren yoğun bir toplumsal süreçtir.

Sosyal yardım ve evde bakım desteği, bu haneler açısından önemli bir maddi katkı sağlamakta; kira, fatura, bakım malzemeleri, ilaç, bez, gıda ve çocukların ihtiyaçları gibi alanlarda gündelik yaşamı kısmen rahatlatmaktadır. Ancak bulgular, bu desteklerin bakım emeğinin hane içinde kim tarafından üstlenildiği, bakım veren kişinin sosyal hayatının nasıl daraldığı ve kadınların çalışma imkânlarının nasıl sınırlandığı gibi yapısal eşitsizlikleri bütünüyle ortadan kaldırmadığını göstermektedir. Dolayısıyla bu tema, sosyal yardımların yalnızca ekonomik etkilerini değil, bakım sorumluluğunun hane içindeki toplumsal cinsiyet temelli dağılımını da görünür kılmaktadır.

3.2.1. Psikososyal Yük

Psikososyal yük kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardım alan ve bakım sorumluluğu üstlenen hanelerde yoksulluğun yalnızca maddi bir eksiklik olarak yaşanmadığını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde utanma, mahcubiyet, çocuklara yetememe, sosyal çevreden uzaklaşma, bakım yorgunluğu, sürekli kaygı, kurumsal denetim baskısı ve kişisel ihtiyaçları geri plana atma gibi duygusal ve ilişkisel boyutlar öne çıkmaktadır. Bu nedenle psikososyal yük, bireysel bir ruh hâli ya da geçici bir zorlanma değil; yoksulluğun, bakım emeğinin ve toplumsal cinsiyet rollerinin hane içinde duygusal ve bedensel olarak taşınma biçimidir. Psikososyal yük koduna ilişkin kodlamaların katılımcı belgeleri arasındaki görünümü şekil 3.10'da sunulmuştur.

Şekil 3.10: Psikososyal Yük Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Kod dağılımı; bakım sorumluluğu, ekonomik yetersizlik, mahcubiyet, sosyal yalnızlaşma ve aile içi baskı gibi deneyimlerin görüşme belgelerinde farklı yoğunluklarda dile getirildiğine işaret etmektedir. Katılımcıların bir kısmında psikososyal yük, aileden ya da yakın çevreden destek istemek zorunda kalmanın yarattığı mahcubiyet üzerinden ifade edilmektedir. Özellikle çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak için aile büyüklerinden para istemek, bazı katılımcılar açısından yalnızca ekonomik bir yetersizlik değil, aynı zamanda onur kırıcı bir deneyim olarak yaşanmaktadır. K5’in sözlerinde, sosyal yardım öncesinde aile desteğine bağımlı olmanın yarattığı duygusal baskıyı açık biçimde ortaya koymaktadır: *“ben artık utanıyordum babamdan para istemeye. Babam maddi olarak oğlumun şu ihtiyacı var bana para ver demeye utanıyordum”* (K5, K, 30).

Bu ifade, yoksulluğun yalnızca gelir eksikliğiyle açıklanamayacağını göstermektedir. Katılımcının “utanıyordum” vurgusu, ekonomik yetersizliğin aile içi ilişkilerde mahcubiyet ve bağımlılık duygusu ürettiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sosyal yardım, yalnızca maddi bir destek değil; aynı zamanda aileden sürekli talepte bulunma zorunluluğunu kısmen azaltan bir araç olarak da anlam kazanmaktadır.

Psikososyal yükün bir diğer boyutu, bakım emeğinin yardım alındıktan sonra daha zorunlu ve denetlenebilir bir sorumluluk hâline gelmesidir. K8'in deneyiminde Evde Bakım Yardımı, bakım veren kişinin yükünü azaltmaktan çok, çevrenin ve ailenin “bakmak zorundasın” beklentisini güçlendiren bir unsur olarak görünmektedir:

“Bence yüküm arttı. Kendimce söylüyorum. Mesela şeydir tabii ki de bakıyoruz yani yeni de bakmıyorum 13 yıl oldu beraberiz. Ama bu şey olunca böyle nasıl diyeyim size ve yani her şeyi ben yapmak zorundaymışım gibi şey yapıyor. Mesela konuşuyoruz sen yapmak zorundasın oluyor. Biraz zorunluluk gibi sadece o konuda biraz hani önceden de bakıyorduk şey ediyorduk ama şu an zorunda. Zorunda. O şey girmiş araya. Yardım olduğu için. Yardım olduğu için bakmak zorundasın diyorlar. O mantık oluştu” (K8, K, 37).

Bu anlatı, sosyal yardımın her zaman doğrudan güçlendirici bir deneyim olarak yaşanmadığını göstermektedir. Yardımın varlığı, bakım verenin emeğini desteklemekle birlikte bazı durumlarda bakım sorumluluğunu daha kesin, tartışılmaz ve bireyselleştirilmiş bir yük hâline getirebilmektedir. Böylece bakım emeği, kamusal destekle görünürleşirken aynı zamanda hane içinde bakım verene yöneltilen ahlaki bir zorunluluğa dönüşmektedir.

Tek ebeveynli hanelerde psikososyal yük, çocukların bakım, eğitim ve geçim sorumluluğunun tek kişide toplanmasıyla daha belirgin hâle gelmektedir. Eş yokluğu sonrasında kadınlar yalnızca çocukların gündelik bakımını değil, okul süreçlerini, ekonomik ihtiyaçlarını ve duygusal desteğini de tek başına üstlenmek zorunda kalabilmektedir. K19'un anlatısı bu yükü doğrudan ifade etmektedir:

“Tabii ki de yükümü arttırdı. Dedğim gibi hem anne oluyorum, hem baba oluyorum. Hem onların ihtiyaçlarını karşılamak zorundayım. Hem okula getiriyorum götürüyorum. Bütün ödevlerini ben yapmak zorundayım. Her şeyi ben yükledim gibi görüyorum. O yüzden kendimi biraz yıpranmış gibi hissediyorum. Yani çok kötü” (K19, K, 28).

Bu ifade, toplumsal cinsiyet rollerinin kriz dönemlerinde nasıl yeniden düzenlendiğini göstermektedir. Katılımcının “hem anne oluyorum, hem baba oluyorum” ifadesi, ebeveynlik sorumluluğunun yalnızca duygusal değil, ekonomik ve eğitsel boyutlarını da tek başına üstlenmek zorunda kalmasını anlatmaktadır. Burada psikososyal yük, çocukların gündelik ihtiyaçlarını karşılama çabasının yanında, eksik kalan ebeveynlik rolünü telafi etme baskısıyla da derinleşmektedir.

Bazı katılımcı anlatılarında psikososyal yük, yoksulluğun sosyal dışlanma ve aile ilişkilerindeki kopuşla birleşmesi üzerinden görünür hâle gelmektedir. K24'ün

deneyimi, ekonomik kırılganlığın yalnızca maddi yetersizlik değil, aynı zamanda aile ve çevre desteğinin kaybı anlamına geldiğini göstermektedir:

“Ailem bana küstü. Hiç kimse bizimle konuşmuyor. Fakiriz diye kimse bizimle konuşmuyor. Biz çok zor durum yaşadık. Dışarıda kaldık. Kimse kapı açmadı bize. Bir yemek bize vermedi. Bir sıcak yatak vermedi bana. Ailem bana hemen küstü. Kapılarını kilitledi. Hala benimle konuşmuyorlar” (K24, K, 45).

Bu ifade, yoksulluğun ilişkisel boyutunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Katılımcının deneyiminde yoksulluk, yalnızca barınma ve geçim sorunu değil, aynı zamanda sosyal bağların zayıflaması ve dışlanma duygusunun derinleşmesidir. “Fakiriz diye” ifadesi, yoksulluğun damgalayıcı bir toplumsal konuma dönüşebildiğini göstermektedir. Bu nedenle psikososyal yük, sadece bireyin iç dünyasında yaşadığı bir sıkıntı değil, sosyal çevrenin tutumu ve aile desteğinin zayıflamasıyla da üretilen ilişkisel bir deneyimdir.

Psikososyal yükün bir başka boyutu, yardım ve bakım süreçlerinde kurumsal denetimle karşılaşmanın yarattığı baskıdır. K25’in anlatısında bakım veren kişi, aldığı desteğin sürekli hesap verme, belgelendirme ve denetlenme yüküyle birlikte geldiğini belirtmektedir:

“[...]Her sene bir defa savcılıktan çağırıyorlar. Gidip de yok aldın bu bakımı ne yaptın, ne ettin, fiş ne, faturayla faturalandırıp da o hesabı vermek bu da ayrı bir külfet. Yani bana verdiğin şey nedir ki ben gelip de orda sana ifade veriyorum... Bir hastaya verdiğiniz bakıma karşılık ekstradan devletin bunu savcılık kanalıyla çağırıp da faturalandırmak, ne aldın, ne yaptın, ne ettin hesabını vermesi bu abes bir şeydir[...]Her sene bittiğinde savcılık sana bir belge gönderiyor ya da tebligat gönderiyor. Gidiyorsun savcılıktan orada alıyor seni bir nevi bir sanki yargılama usulü gibi. Yok maaşa aldın, ne yaptın, ne ettin, nerelerde harcadın... Normal bakıcı, hasta yatalak olanlarda çok öyle şeyler istenmiyor... Evet, vasilik olduğu için öyle... O vasilik olayları olduğu için biraz daha farklı. Bunlar biraz daha esnek yapmaları lazım... Ama kuruşu kuruşuna faturalandırması iyi değil[...]” (K25, E, 50).

Vasilik sürecine bağlı yargısal denetimin, yapılan harcamaların hesabını verme biçiminde yürütülmesi, K25 açısından kurumsal süreci destek ilişkisinden çok yargılanma deneyimine dönüştürmektedir. Katılımcının kendisini sürekli açıklama yapmak zorunda hissetmesi, bakım desteğiyle ilişkili denetim süreçlerinin psikososyal etkisinin, denetimin hangi dil ve usulle yürütüldüğüne bağlı olduğunu göstermektedir.

Evde bakım süreci, katılımcıların sosyal ilişkilerini önemli ölçüde daraltmaktadır. K28’in anlatımında bakım sorumluluğunun hane üyelerini ev merkezli

bir yaşama sıkıştırdığını ve sosyal faaliyetleri neredeyse tamamen ortadan kaldırdığını göstermektedir:

“İnsanlarla ilişkimiz daha azaldı artık. Çünkü sürekli evde olmamız bunu azalttı. Sosyal bir aktivite kalmadı. Dışarı bir şey kalmadı. Piknik olsun ya da tatil olsun. O imkânlarımız kalmadı artık. Hepsi kaynanama bağlı. Hep içeride olduğumuz için dışarı yok. Sürekli içeride olduğumuz için Artık sosyal hayatımız yok” (K28, K, 43).

Bu anlatıda bakım, yalnızca bakıma muhtaç bireyin ihtiyaçlarına cevap verme faaliyeti değildir; bütün hane üyelerinin sosyal zamanını ve hareket alanını belirleyen bir düzenleyici mekanizma hâline gelmektedir. “Hepsi kaynanama bağlı” ifadesi, hane yaşamının merkezine bakım ihtiyacının yerleştiğini göstermektedir. Bu durum, bakım emeğinin aile içinde görünmeyen fakat gündelik hayatı bütünüyle organize eden bir güç hâline geldiğini ortaya koymaktadır.

Boşanma, eş kaybı ya da aile yapısındaki çözümler de psikososyal yükü artıran önemli süreçler arasında yer almaktadır. K29’un deneyiminde, boşanma sonrasında ekonomik ve psikolojik zorlanmanın birlikte yaşandığını göstermektedir:

“Çalışıyordum. Bayan kuaföründe. Öyle geçimi sağlıyordum. Sonra nafakam vardı. Nafakayla falan öyle geçim sağlıyordum. Zor bir süreçti zaten. Psikolojim yani boşanmam psikolojime yansdı. Psikolojime biraz çöküntü yaşadım. Psikolojim bozuldu. Psikiyatri hapları kullanmaya başladım. O zorluğu öyle atlatmaya çalıştım” (K29, K, 38).

Bu anlatı, aile yapısındaki dönüşümün yalnızca gelir kaybı ya da hane düzeninin değişmesiyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Boşanma, özellikle kadınlar açısından ekonomik bağımsızlık sorunu, çocukların sorumluluğu ve toplumsal baskılarla birleştiğinde psikolojik dayanıklılığı zorlayan bir sürece dönüşmektedir. Bu nedenle SED gibi destekler, bu hanelerde yalnızca çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için değil, kriz sonrası yaşamı yeniden kurmak için de önem kazanmaktadır.

Engelli ya da hasta çocuk bakımı üstlenen katılımcıların anlatılarında sosyal hayatın kaybı, psikososyal yükün en belirgin boyutlarından biridir. K34’ün ifadesi, bakım sorumluluğunun kadının çalışma, dinlenme ve kendini gerçekleştirme olanaklarını nasıl sınırladığını göstermektedir:

“Ya vallahi yükümü daha ağırlaştırdı. Ya şu anda çocuklarım hasta olmasaydı ben giderdim kendime başka yerde çalışırdım, kafamı dağıtırdım. Ama hiçbir sosyal hayatım yok. Evin içinde dört duvar arasındayım” (K34, K, 50).

Bu ifade, bakım yükünün kadını yalnızca ücretli emek piyasasından uzaklaştırmadığını, aynı zamanda sosyal ve psikolojik yenilenme imkânlarından da mahrum bıraktığını göstermektedir. Katılımcının “dört duvar arasındayım” ifadesi, evin bakım veren kişi için güvenli bir yaşam alanı olmaktan çok sınırlandırıcı bir mekâna dönüşebildiğini ortaya koymaktadır.

K45’in deneyiminde ise psikososyal yükün gündelik rutini nasıl dönüştürdüğünü ve bakım veren kişinin kendi sağlık sorunlarını dahi geri plana atmak zorunda kaldığını göstermektedir. Bu ifade, bakım emeğinin fiziksel, duygusal ve zamansal yoğunluğunu birlikte ortaya koymaktadır:

“[...]Şimdi evde engelli veya hasta birine bakmanın yükümlülüğü ve sorumluluğu ağır. Hastaya zaten tamamen zor ama ona bakana da zor. Günlük bir rutin yani eski hayatın gibi olmuyor ki. Her zaman günlük bir rutinin olmak zorunda. Mesela belli bir saatte kalkmak zorundasın, belli saatte ilaçlarını vermek zorundasın. Fizik tedavisi varsa belli bir saatte görüşmek zorundasın. İşte aylık sağlık kontrollerini falan yaptırmak zorundasın. Ve kendini ifade edemeyen hastalarda bu durum daha fazla oluyor. Sürekli gözetim altında tutup hastanın şikâyetlerinin ne olduğunu anlamaya çalışmak zorundasın. Sosyal açıdan da çok fazla etkiliyor tabii ki... Dışarı çıkacaksan bile belli bir saatte dışarı çıkman gerekiyor. Yemeklerini, ilaçlarını, ihtiyaçlarını, kişisel bakımlarını hallettikten sonra dışarı çıkabilecekken kendini, günlük yaşantını ona göre ayarlamam gerekiyor. Onun dışında bir anne gibi herhangi bir sağlık problemi yaşadığında o bakmakla yükümlü olduğun bir insan olduğu için o sağlık problemini arka plana atıp o hastayla ya da o engelliyle ilgilenmem gerekiyor. Ben şu an anneme bakmakla yükümlüyüm. Tabii ki psikolojik olarak dibe çöktüğüm zamanlar oluyor. Eski hayatını, eski şeylerini özlediğim anlar oluyor...” (K45, K, 25).

Bu ifade, bakım emeğinin yalnızca fiziksel hizmetlerden ibaret olmadığını; aynı zamanda sürekli gözlem, sezme, planlama ve kendini geri çekme gibi görünmeyen emek biçimlerini de içerdiğini göstermektedir. Katılımcının kendi sağlık problemini arka plana atmak zorunda kalması, bakım veren kişinin ihtiyaçlarının çoğu zaman görünmezleştğini ortaya koymaktadır. Böylece bakım rejimi, bakılan kişiyi merkeze alırken bakım verenin bedensel ve ruhsal sınırlarını ikincil hâle getirebilmektedir.

Sosyal izolasyon, özellikle yaşlı ve hasta bireye sürekli refakat etmek zorunda kalan hanelerde daha belirgin hâle gelmektedir. K46’nın anlatısı, bakım sorumluluğunun gündelik hareket alanını ne kadar daralttığını açık biçimde göstermektedir:

“Bizim sosyal şeyimiz değişti. Fazla gidip gelemiyoruz. Evde yaşlıdır bakıma ihtiyacı var. Bırakıp gidemiyoruz daha doğrusu. Bir gün de bir saat de olsun bırakıp dışarı çıkamıyoruz. En fazla komşuya gidip bir sor gel. Onun yarım saat. Onun dışında evde tek başına bırakamıyoruz. Öyle anlatayım yani” (K46, E, 29).

Bakım sorumluluğu, K46’nın gündelik hareket alanını yarım saatlik bir komşu ziyaretiyle sınırlamaktadır. Bakım verenin zamanının ve mekânsal hareketliliğinin bakım alan kişinin ihtiyaçlarına bağlı hâle gelmesi, sosyal ilişkilerin daralmasına ve ev merkezli bir yaşamın oluşmasına yol açmaktadır.

Psikososyal yük her zaman tek yönlü olumsuzluk şeklinde yaşanmamaktadır. Bazı katılımcılar, evde bakım desteğinin hem hareket alanını sınırladığını hem de hane ekonomisine ve kişisel ihtiyaçlara belirli ölçüde katkı sağladığını birlikte ifade etmektedir. K37’nin sözleri bu açıdan karşıt ve dengeleyici bir örnek sunmaktadır:

“Ben bakıcı olduğum için bırakamıyorum. Yani İŞKUR falan kendimi yazamıyorum. Öyle bir sıkıntı var ama sonradan yani bir yandan iyi ki de var. Ev hanımı olduğum için özellikle. Yani çok güzel bir katkısı var bize. Mesela ben normalde eşim pek çalışmadığı için evin eşyasını bazen alıyorum. Ankastre olsun mesela, kanepe olsun, taksitle gidip alıyorum, halı olsa alıyorum. Kendime mesela yazma alıyorum, elbise alıyorum. Her ay değil Yani aydan aya öyle. Kendime ihtiyaçlarımı karşılıyorum. Evet. Ama bir yandan da sıkıntısı var. Başka bir yere gidemiyorsun. Yani ona baktığın için. Evet. O biraz sıkıntı. Yoksa alıyoruz 14 milyar, her şeye rağmen iyi” (K37, K, 32).

Bu anlatı, evde bakım desteğinin çelişkili etkilerini göstermesi bakımından önemlidir. Katılımcı bir yandan bakım sorumluluğu nedeniyle İŞKUR’a yazılamadığını ve başka bir yere gidemediğini belirtmekte; diğer yandan aldığı desteğin ev eşyası ve kişisel ihtiyaçlar için katkı sağladığını ifade etmektedir. Bu karşıt örnek, bakım desteğinin ne yalnızca baskı ne de yalnızca güçlenme olarak okunabileceğini göstermektedir. Destek, aynı anda hem ekonomik bir rahatlama hem de bakım veren kişinin hareket alanını sınırlayan bir sorumluluk ilişkisi üretmektedir.

Özel gereksinimli çocuğa bakım veren katılımcıların anlatılarında ise bakım, yaşamın bütün planlarının çocuk üzerinden yeniden kurulması anlamına gelmektedir. K48’in ifadesi, bu durumu oldukça net biçimde ortaya koymaktadır:

“Yani özel çocuğunuz olduğunda kurduğunuz her planı onunla düşünmek zorundasınız. Yani markete gitmekten işle çalışmaktan atıyorum ne bileyim en ucunu söyleyeyim bir tatile gitmekten yani her şeyini düşünmek zorundasınız” (K48, E, 50).

Bu ifade, bakımın gündelik hayatın tüm alanlarına yayılan bir planlama zorunluluğu ürettiğini göstermektedir. Katılımcı için bakım, belirli saatlerde yapılan sınırlı bir faaliyet değil; markete gitmekten çalışmaya ve tatile kadar bütün yaşam kararlarını belirleyen temel çerçevedir. Bu durum, özel gereksinimli bireyin bakımının hane yaşamında sürekli bir öngörü, kontrol ve uyum gerektirdiğini ortaya koymaktadır.

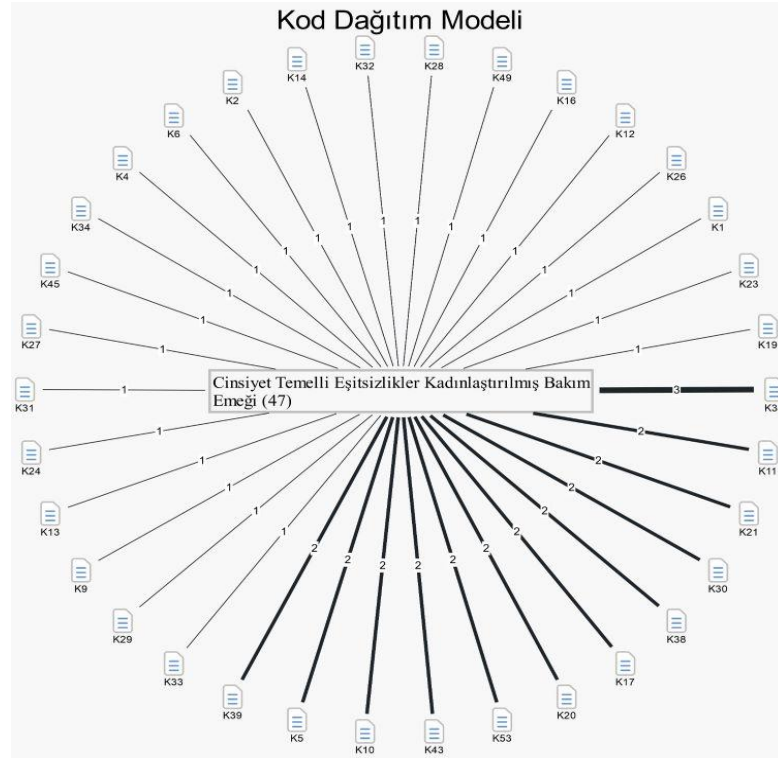
Katılımcıların yaşadığı psikososyal yük yalnızca bakımın fiziksel olarak yorucu olmasından kaynaklanmamaktadır. Çocukların ihtiyaçlarını karşılayamama, yakınlardan para istemenin yarattığı mahcubiyet, bakım verilen kişiyi yalnız bırakamama, sağlık durumuna ilişkin kaygılar ve sosyal yaşamdan uzaklaşma aynı sürecin farklı boyutlarını oluşturmaktadır. Bakım sorumluluğu ekonomik yoksunlukla birleştiğinde, katılımcılar maddi güçlüklerin yanında yetersizlik ve gelecek kaygısı da yaşamaktadır. Bununla birlikte psikososyal yükün görünümü hanelerin bakım koşullarına göre farklılaşmakta; özellikle sürekli refakat gerektiren durumlarda bakım verenin evden ayrılma imkânı, zaman kullanımı ve kişisel yaşamı daha belirgin biçimde daralmaktadır.

Hochschild'ın (1983) duygusal emek yaklaşımı, bakım verenlerin kendi kaygılarını yönetme ve aileyi duygusal olarak ayakta tutma çabalarını yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Tronto'nun (2013) bakım yaklaşımı ise bakım sorumluluğunun yalnızca aile içinde çözülmesi gereken özel bir mesele olarak görülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Yener'in (2019) ve Kayaarslan'ın (2020, s. 168) bakım verenlerin daralan sosyal yaşamlarına ilişkin bulguları da saha anlatılarıyla örtüşmektedir. Bu yönüyle psikososyal yük, bireysel özelliklere indirgenemeyen; bakımın aile içinde örgütlenmesi ve özellikle kadınlar üzerinde yoğunlaşmasıyla biçimlenen yapısal bir deneyimdir.

3.2.2. Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler ve Kadınlaştırılmış Bakım Emeği

Cinsiyet temelli eşitsizlikler ve kadınlaştırılmış bakım emeği kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardım ve Evde Bakım Yardımının hane içindeki toplumsal cinsiyet rollerini her zaman dönüştürmediğini göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde bakım, temizlik, yemek, çocukların eğitimi, hasta ya da engelli bireyin gündelik ihtiyaçları ve hane düzeninin sürdürülmesi çoğu zaman kadınların sorumluluğu olarak görülmektedir. Erkeklerin rolü ise birçok anlatıda gelir getirme,

dışarıda çalışma ya da sınırlı düzeyde “yardım etme” üzerinden tanımlanmaktadır. Bu nedenle bakım emeği, hane içinde yalnızca pratik bir sorumluluk değil; kadınlık, annelik, gelinlik ve aile içi görev anlayışlarıyla birlikte kurulan toplumsal bir emek biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Bakım sorumluluklarının toplumsal cinsiyete dayalı paylaşımına ilişkin kodlanma örüntüsü Şekil 3.11’de izlenmektedir.

Şekil 3.11: Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler ve Kadınlaştırmış Bakım Emeği Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Dağılım modeli, bakım, temizlik, çocukların ihtiyaçları ve hane düzeninin sürdürülmesi gibi sorumlulukların kadınlarla ilişkilendirildiği anlatıların farklı görüşme belgelerinde yer aldığını ortaya çıkardığını göstermektedir. Bu alt koda dikkat çeken temel bulgulardan biri, katılımcıların bir kısmının sosyal yardım ya da Evde Bakım Yardımı sonrasında aile içi rollerin değişmediğini ifade etmesidir. Ancak bu “değişmeme” hâli, sosyolojik açıdan sıradan bir süreklilik değildir. Tam tersine, toplumsal cinsiyet temelli iş bölümünün hane içinde ne kadar güçlü biçimde yerleştiğini göstermektedir. K17’nin aktardıkları bu durumu açık biçimde ortaya koymaktadır:

“Hayır, kesinlikle rolleri değiştirdiğini düşünmüyorum. Yani bizim yani bize bir gelir geldiği zaman aramızda hani bir rol değişmez Kadın her türlü her şeyini yapar, erkekte gider çalışır.

Ya bizim sadece bu nedir, bizim çocuğumuzun bi ihtiyaçlarını karşılamak için bi gelir kaynağıdır. Başka bir şey olduğunu düşünmüyorum” (K17, K, 25).

Bu anlatı, sosyal yardımın hane içinde ekonomik bir rahatlama sağlayabildiğini; ancak toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden dağıtımını kendiliğinden üretmediğini göstermektedir. Katılımcı için yardım, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir gelir kaynağıdır; fakat kadının ev içi sorumluluklarını ya da erkeğin dışarıdaki çalışma rolünü değiştiren bir mekanizma değildir. Bu durum, sosyal yardımların toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini dönüştürme kapasitesinin yalnızca nakdi destekle sınırlı kalabildiğini göstermektedir.

Erkek katılımcıların bazı anlatıları da hane içindeki cinsiyetçi iş bölümünün nasıl meşrulaştırıldığını göstermektedir. K20’nin sözlerinde erkek, dışarıda çalışma ve eve gelir getirme rolüyle; kadın ise ev içi bakım ve çocuk sorumluluğuyla tanımlanmaktadır:

“Ama gene de erkek kendi görevini yapıyor. Ondan sonra dışarıda çalışıp eve getiriyor. Kadın ise evdeki ev işlerine bakıyor. Ama bu para ödendiği zaman, bu bakıcı parası olduğu zaman kadın yani bayağı bir katkısı oluyor. Kadın daha rahat yani çocuğa bakma imkanı oluyor. Daha sağlıklı bir şekilde çocuğa bakıyor. Öyle bir görev dalımı yok. Olmadı. Gene de onun görevi ayrıydı. Benim görevim ayrıydı. Yani değiştirdiğini düşünmüyorum” (K20, E, 62).

K20’nin anlatısında hane içindeki iş bölümü, kadın ve erkeğe ait olduğu kabul edilen ayrı “görevler” üzerinden kurulmaktadır. Erkek dışarıda çalışma ve gelir getirme rolüyle tanımlanırken, bakım ve ev düzeninin sürdürülmesi daha çok kadının sorumluluğu olarak görülmektedir. Bu çerçevede bakım yardımı, mevcut rol dağılımını değiştiren bir araçtan çok, kadının bakım görevini sürdürmesini kolaylaştıran ek bir kaynak niteliği kazanmaktadır.

Bununla birlikte sahadaki anlatılar tek yönlü değildir. Bazı hanelerde erkekler de bakım sürecine dâhil olmakta; özellikle bakım yükünün ağırlaşması ve kadının sağlık sorunları yaşaması durumunda bakım daha paylaşılmış bir hâl alabilmektedir. K20’nin başka bir anlatısı bu açıdan dengeleyici bir örnek sunmaktadır:

“bakıcı parası başladıktan sonra biraz nefes almaya başladık. Bayağı da bir katkısı oldu. Yani durum budur. Bundan ibarettir. Ama hanım zaten tek başına bakamıyordu. Ve çocuklar gittikçe büyüyünce hanımlar da daha zor şartlarda bakmaya başladı. Tansiyonu çıktı, bel fitiği çıktı. Ondan sonra bakıcı siz oldunuz. Ondan sonra bakıcı ben oldum. Ben hanımla

beraber yardım ettim. Ondan sonra beraber şu anda devam ediyoruz, götürüyoruz” (K20, E, 62).

K20’nin ikinci anlatısı, bu iş bölümünün bazı koşullarda esneyebildiğini ortaya koymaktadır. Ancak erkeğin bakım sürecine katılımı, başlangıçtan itibaren kurulmuş eşit bir paylaşıma değil; çocukların büyümesiyle bakımın ağırlaşmasına ve kadının sağlık sorunları yaşamasına bağlı olarak gelişmiştir. Dolayısıyla burada toplumsal cinsiyet rollerinin bütünüyle değişmesinden çok, ağırlaşan bakım koşulları karşısında ortaya çıkan zorunlu bir paylaşım söz konusudur.

K46’nın deneyimi, erkeklerin de bedensel ve mahrem bakım işlerini doğrudan üstlenebildiğini ortaya koyan bir başka karşıt örnektir:

“Zorlanma desen tabi ki zorlanıyoruz. Yani evin içinde bakımıdır bir insanın bakımı zordur. Bir affedersiniz pisliği olur, lavabo ihtiyacı olur. Biz kendimiz banyosu olur, biz kendi ellerimizle yapıyoruz. Yani tek başına yapması imkânsız. Bir insanın bakılması zordur tabi. Zor diyelim yani” (K46, E, 29).

K46’nın anlatısında banyo, tuvalet ve temizlik gibi gündelik işler, bakımın yoğun, bedensel ve mahrem yönünü görünür kılmaktadır. Bu sorumlulukların erkek tarafından da üstlenilmesi, bakım emeğinin yalnızca kadınlara ait doğal bir sorumluluk olarak görülemeyeceğini göstermektedir. Bununla birlikte erkek bakım veren anlatılarının katılımcılar arasında sınırlı kalması, bakım emeğinin genel olarak kadınlar üzerinde yoğunlaştığı bulgusunu değiştirmemekte; tersine erkeklerin bakım sürecine doğrudan katılımının genel eğilimden ayrılan dikkat çekici bir deneyim olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bakım yardımının hane içindeki etkisi yalnızca ekonomik ilişkilerle sınırlı değildir; gelinlik konumuna bağlı bakım ve hizmet beklentilerini de güçlendirebilmektedir. K21, destek sonrasında kayınvalidesinin kendisini daha fazla “yardımcı” ve “hizmet eden” kişi olarak görmeye başladığını belirtmektedir:

“Yani açıkçası benim kayınvalidemin bu destek aldıktan sonra beni onun biraz daha şeyi gibi görüyor. Evet, ben her zaman onun geliniydim. Fakat şimdi onun daha çok yardımcı olduğunu ve ona daha çok hizmet etmem gerektiğini düşünüyorum. Evet, öyle hissettiriyor” (K21, K, 57).

K21’in deneyiminde yardım, bakım emeğini görünür kılmakla birlikte gelinden beklenen hizmetin artmasına da zemin hazırlamıştır. Gelinlik rolüyle bakım sorumluluğunun iç içe geçmesi, kadının aile içindeki konumu nedeniyle bakım yüküne

daha fazla bağlandığını göstermektedir. Böylece nakdi destek, bakım veren kadının emeğini bütünüyle rahatlatan bir araç olmaktan çok, akrabalık ilişkileri içinde kendisinden beklenen emeği genişletebilmektedir.

Geleneksel iş bölümü, kimi hanelerde erkeğin hane geçimine düzenli katkı sunmadığı durumlarda bile kadın açısından varlığını sürdürmektedir. Böyle koşullarda kadın hem ev ve çocuk bakımını hem de hanenin geçimine katkı sağlama yükünü birlikte üstlenirken, bu sorumluluklar yine kadınlığın doğal görevleri gibi görülebilmektedir. K23'ün anlatısı bu çelişkiyi açık biçimde yansıtmaktadır:

“Eskide yani kadınlar ev hanımı diyorlardı. Erkekler çalışıyordu. Evet. İşte benim eşim öyle değildi yani. Benim eşim hep maddelere kaçıyordu. Çoluk çocuğuna bakmıyordu. Ev hanımıydı. Yani nereden getirseydim ben getiriyordum. Ben bakıyordum. Ben o cezaevin parasını alıyordum. Orada bir buçuk milyardı. Evet. Yani ben diyorum erkeklerimin hakkıdır. Evet. Kadınlar ev hanımıdır. Çoluk çocuğuna bakacak, yemeğine bakacak” (K23, K, 33).

K23'ün anlatısında toplumsal cinsiyet normları çelişkili bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Katılımcı, eşinin hane geçimine ve çocukların bakımına düzenli katkı sunmadığını belirtmesine rağmen ev ve çocuk bakımını kadınların görevi olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, kadınların bakım sorumluluğunu yalnızca fiilen üstlenmediğini, aynı zamanda bu yükümlülüğü kadınlığın doğal bir parçası olarak içselleştirebildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla erkek desteğinin sınırlı kaldığı koşullarda bile bakım emeği kadının “asıl görevi” olarak kabul edilmektedir.

Tek ebeveynli hanelerde kadınlaştırılmış bakım emeği daha görünür hâle gelmektedir. Boşanma, eşin cezaevine girmesi, vefat ya da terk edilme gibi durumlarda kadınlar yalnızca çocuk bakımını değil, aynı zamanda hane geçimini, eğitim süreçlerini ve dış dünyayla ilişkileri de tek başına üstlenmektedir. K10'un anlatısı bu dönüşümü açık biçimde ifade etmektedir:

“Yüküm çok yani arttı benim yüküm çok arttı. Çünkü hem anne hem baba olmak çok zor. Biz her şey diyorduk getir getir ama biz nereden geldiğinizi hani geliyor diye bilmiyorduk. Sadece getir diyorduk. Tamam erkeklerin de işi zor. O getirmezse sen nerden getireceksin. Ama şu anda ben her ikisini de ben görüyorum” (K10, K, 40).

K10'un “hem anne hem baba olmak” biçimindeki ifadesi, tek ebeveynli hanede bakım, geçim ve duygusal destek sorumluluklarının aynı kişide toplandığını anlatmaktadır. Toplumsal olarak kadın ve erkekle ilişkilendirilen rollerin tek başına

kadın tarafından üstlenilmesi, eşin yokluğunun yalnızca hane gelirini değil, gündelik yaşamın bütün işleyişini değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

K30'un sözlerinde ise boşanma sonrası bakım yükünün yalnızca anne üzerinde değil, hane içindeki küçük kız çocuğu üzerinde de yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir:

"[...]jeşim gittikten sonra evin yükü benim üstüme bindiği için daha çok çocuklarıma bağımlı oldum. Ve onların yemesi olsun, giyinmesi olsun daha çok dikkat etmeye çalıştım... E eşim varken tabii ki de eşim dışarı işine bakardı. Kendisi devlet memuruydu. E ev işlerine yemek olsun, çocuklar olsun ben ilgilenirdim8...] Tabii benim dışarıda her hangi bir gelirim yok. Çalışma gibi bir lüksüm de yok. Çünkü benim ufak çocuğum var okula gidiyor. Şu an evin ev içinde olan işler yükler benimle o küçük kızıma kaldı o. Yani sorumlulukları bütün sorumlulukları üstlendim[...]" (K30, K, 48).

K30'un anlatısında ev işleri ve bakım sorumluluğunun anneyle birlikte kız çocuğuna da kalması, kadınlaştırılmış emeğin hane içinde kuşaklar arasında aktarılabildiğine işaret etmektedir. Kız çocuğunun erken yaşta bu yükün parçası hâline gelmesi, cinsiyete dayalı iş bölümünün yalnızca yetişkin kadınlarla sınırlı kalmadığını, sonraki kuşağın gündelik yaşamını da biçimlendirebildiğini ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılar, ekonomik desteğin kadınlar açısından sınırlı da olsa güçlendirici bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. K34'ün aktardıklarında, paranın kadınların toplumsal konumuyla ve direnme kapasitesiyle ilişkilendirildiğini göstermektedir:

"Yani nasıl diyeyim, kadınlar çok baskı gördüler, hep ezildiler. En azından paraları olduğu zaman kadınlar kendini daha güçlü hissediyor. Çünkü kadınlar hep ezildi, hep dayak yedi. Yani parası olmadı. Şu anda kadınların parası olduğu için kadınlar biraz daha direnmeye çalışıyorlar. O yüzden rolleri değiştirdi" (K34, K, 54).

K34'ün parayı güç ve direnme imkânıyla ilişkilendirmesi, sosyal yardımın bazı kadınlar açısından hane içindeki ekonomik bağımlılığı azaltan bir yön taşıdığını ortaya koymaktadır. Ancak bu sınırlı güçlenme, bakım yükünün paylaşılmasından değil, kadının kendi adına kullanabileceği bir kaynağa erişmesinden doğmaktadır. Bu nedenle yardım, kadının hane içindeki hareket alanını kısmen genişletebilmekte; fakat bakım emeğinin kadınlar üzerinde yoğunlaşmasını tek başına değiştirmemektedir.

Çocuk bakım sorumluluğu, kadınların çalışma yaşamına katılabilmemesinin önündeki temel sınırlılıklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Kreş desteği ve istihdam arasındaki ilişki, güçlenmenin yapısal sınırları başlığında ayrıca değerlendirilmiştir.

K45, bakım sorumluluğunun kadın ve erkeklerin gelir elde etme imkânlarını farklılaştırdığını kendi deneyimi üzerinden şöyle açıklamaktadır:

“Tabii ki. Ya şimdi bir erkeğin genellikle böyle hastalara, diğer hastalara bilmiyorum ama kadınlar bakıyor. Bir kadının aldığı bir yardımla bir erkeğin aldığı bir yardım aynı değil. Erkek bir şekilde herhangi bir maddi gelir elde edebiliyor ama kadınlarda o durum yok. O yüzden bir nevi.. Ya bu destekle hiç kimseye bağımlı kalmadan kendi ihtiyaçlarını ve hastanın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi bu açıdan ayrıcalık kılıyor. Değiştirmiştir” (K45, K, 25).

K45’in değerlendirmesi, bakım sorumluluğunun kadın ve erkeklerin gelir elde etme imkânlarını eşitsiz biçimde belirleyebildiğini ortaya koymaktadır. Erkeklerin ücretli işe yönelme imkânı daha açıkken, kadının bakım nedeniyle haneye bağlı kalması ek gelir elde etme alanını daraltmaktadır. Bu nedenle sosyal yardım, kadın açısından serbestçe kullanılabilen bir gelirden çok, kendi ihtiyaçları ile bakım verilen kişinin giderleri arasında paylaştırılan sınırlı bir kaynağa dönüşmektedir.

Bakımın kadınlar üzerinde yoğunlaştığı, bazı erkek katılımcıların ifadelerinde de doğrudan kabul edilmektedir. K49, çalışma nedeniyle evde bulunmadığını ve gündelik bakımın anne tarafından sürdürüldüğünü belirtmektedir: “*Ben fazla evde olmadığım için çalıştığım için sürekli annesi ilgileniyor*” (K49, K, 45).

K49’un kısa ifadesi, erkeğin ücretli çalışma nedeniyle ev dışında bulunmasının gündelik bakımın anneye bırakılmasını olağan bir durum gibi kurduğunu yansıtmaktadır. Erkeklerin bakım sürecinden bütünüyle çekildiği söylenemese de süreklilik gerektiren bakım işlerinin kadınlar üzerinde yoğunlaşması, hane içindeki cinsiyete dayalı iş bölümünü yeniden üretmektedir.

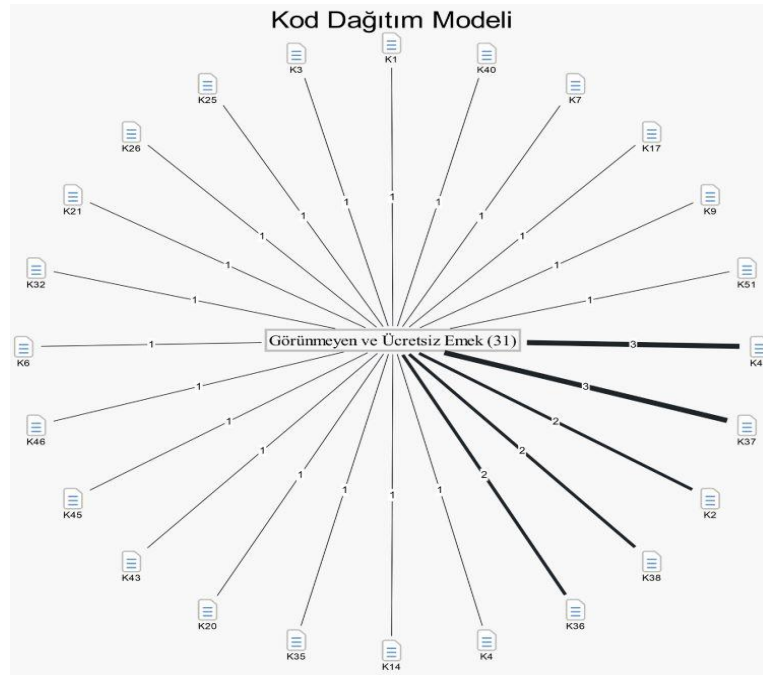
Kimi hanelerde kadın, ev içi bakım ve düzenin yanı sıra geleneksel olarak erkekle ilişkilendirilen dış sorumlulukları da üstlenmektedir. K53, eşinin hastalığı nedeniyle hanedeki bütün işleri tek başına yürütmek zorunda kaldığını şöyle ifade etmektedir: “*Erkeğin her işini ben yapıyorum. Her şeyini ben yapıyorum. Bir erkek ne yapıyorsa hepsini ben yapıyorum. Tabii ki zorlanırım*” (K53, K, 56).

K53'ün “bir erkek ne yapıyorsa hepsini ben yapıyorum” sözü, eşin hastalığı gibi kriz dönemlerinde rollerin eşit biçimde paylaşılmadığını, mevcut sorumlulukların kadının üzerine eklendiğini anlatmaktadır. Kadın bu koşullarda hem ev içi bakım işlerini hem de dışarıdaki işleri yürütmekte; böylece hanenin gündelik devamlılığını sağlayan temel emek taşıyıcısı hâline gelmektedir. Bu deneyim, kadınların sosyal yardım alan edilgen kişiler değil, hane yaşamını çoklu sorumluluklar altında sürdüren aktif özneler olduğunu göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu alt başlıkta yer alan anlatılar sosyal yardım ve Evde Bakım Yardımının hane içindeki toplumsal cinsiyet rollerini kendiliğinden değiştirmede irtaya koymaktadır. Bakım, çocukların eğitimi, hasta veya engelli bireyin gündelik ihtiyaçları, ev içi düzen ve duygusal destek çoğunlukla annelerin, gelinlerin ve kimi zaman kız çocuklarının sorumluluğunda kalmaktadır. Nakdi destek bazı kadınların ekonomik bağımlılığını azaltıp bakım giderlerini karşılamasını kolaylaştırır da bakım emeğinin kadınlar üzerindeki yoğunluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Tronto'nun (2013) bakımın yalnızca aile içinde yerine getirilen doğal bir sorumluluk değil, toplumsal ve siyasal olarak düzenlenmesi gereken bir ilişki alanı olduğu yönündeki yaklaşımı, sahada bakımın kadınların doğal görevi gibi kabul edilmesini anlamlandırmaya imkân vermektedir. Çoban'ın (2023, s. 461-463) bakım yardımlarının kadınların ücretli emek piyasasından uzaklaşmasına katkıda bulunabildiğine ilişkin değerlendirmeleri ile Alaca Aytış ve Özgüç'ün (2019, s. 186-187) SED uygulamalarında bakım sorumluluğunun anneler üzerinde yoğunlaştığı yönündeki bulguları, Bingöl sahasındaki anlatılarla benzerlik taşımaktadır. Bununla birlikte Bingöl örneği, kadınlaştırılmış bakım emeğinin yalnızca bakımın kadınlar tarafından yapılmasıyla sınırlı olmadığını; annelik ve gelinlik beklentileri, eşin yokluğu, ev içi sorumlulukların kız çocuklarına aktarılması ve kadınların aynı anda hem ev içi hem de dışarıdaki işleri üstlenmesi üzerinden sürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sosyal yardım alan hanelerde yalnızca gelir üzerinden değil, bakımın kime yüklendiği, kimin çalışabildiği ve kimin emeğinin doğal kabul edildiği üzerinden yeniden üretildiğini göstererek literatüre yerel düzeyde katkı sunmaktadır.

3.2.3. Görünmeyen ve Ücretsiz Emek

Görünmeyen ve ücretsiz emek kodu altında yer alan anlatılar, bakım sorumluluğunun hane içinde çoğu zaman doğal, kendiliğinden ve ailevi bir görev olarak kabul edildiğini göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde bakım; eşe, çocuğa, yaşlıya, engelliye ya da hastaya karşı duyulan sevgi, sorumluluk, vicdan ve aile bağlılığı üzerinden anlamlandırılmaktadır. Ancak bu bakım emeği, gündelik yaşamın sürekliliğini sağlayan temel bir emek biçimi olmasına rağmen çoğu zaman ücretli çalışma gibi tanınmamakta, hane içinde “zaten yapılması gereken” bir görev olarak görülmektedir. Bu nedenle görünmeyen ve ücretsiz emek, yalnızca karşılıksız yapılan ev içi işler anlamına gelmemekte; kadınların ve bakım veren aile üyelerinin zamanını, bedenini, sosyal hayatını ve ekonomik olanaklarını sınırlayan yapısal bir eşitsizlik alanına işaret etmektedir. Görünmeyen ve ücretsiz emeğe ilişkin kodlamaların görüşme belgelerindeki dağılımı şekil 3.12’de yer almaktadır.

Şekil 3.12: Görünmeyen ve Ücretsiz Emek Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Kodlama görünümü, hane içinde yapılan ancak çoğu zaman gelir getirici emek olarak görülmeyen bakım, ev işi ve gündelik yeniden üretim faaliyetlerinin katılımcı anlatılarında farklı yoğunluklarda yer bulunduğunu düşündürmektedir. Katılımcıların bazıları, bakım desteği almadan önce de aynı bakım sorumluluğunu sürdürdüklerini ifade etmektedir. Bu durum, Evde Bakım Yardımının bakım emeğini başlatan bir

unsur olmadığını; daha önce hane içinde görünmez biçimde sürdürülen emeği belirli ölçüde görünür kılan bir mekanizma olduğunu göstermektedir. K2'nin anlatısı bu durumu açık biçimde ortaya koymaktadır: “*Şimdi ben daha bakıcı parası almadan önce de eşime bakıyordum*” (K2, K, 47).

Bu ifade, bakım emeğinin sosyal yardım öncesinde de hane içinde var olduğunu göstermektedir. Ancak bu emek, ekonomik bir karşılık ya da kurumsal tanınma olmadan yürütüldüğünde çoğu zaman görünmez kalmaktadır. Dolayısıyla Evde Bakım Yardımı, bakım emeğini tam anlamıyla ücretli, güvenceli ve eşit paylaşılmış bir işe dönüştürmemekle birlikte, hane içinde zaten sürdürülen emeğin kamusal olarak fark edilmesini sağlayan sınırlı bir tanınma biçimi üretmektedir.

Bazı katılımcılar, sosyal yardımın özellikle kadınların bakım emeğini görünür kıldığını doğrudan ifade etmektedir. K3'ün sözlerinde yardım, yalnızca ekonomik bir katkı olarak değil, hane içindeki ilişkileri ve emeğin değerini etkileyen bir unsur olarak anlamlandırılmaktadır: “*kadınların bakım emeği Görünür kıldı. Dediğim gibi işte ekonomi iyileştikçe yük azalıyor, ilişkiler güçleniyor*” (K3, E, 52).

Bu anlatı, ekonomik desteğin bakım emeği üzerindeki çift yönlü etkisini göstermektedir. Bir yandan destek, kadınların görünmeyen emeğini daha fark edilir kılmakta; diğer yandan hane içindeki ekonomik baskının azalmasıyla ilişkilerde görece bir rahatlama sağlamaktadır. Ancak burada görünürlük, bakım sorumluluğunun daha eşit paylaşılması anlamına gelmemektedir. Yardım, emeği görünür kılmakta; fakat emeğin hane içinde ağırlıklı olarak kim tarafından üstlenildiği sorununu tamamen ortadan kaldırmamaktadır.

Buna karşılık bazı anlatılarda sosyal yardımın bakım emeğini görünür kılmadığı, hanenin kendi içinde ve kendi imkânlarıyla süreci sürdürdüğü ifade edilmektedir. K9'un kısa anlatısı bu açıdan karşıt bir örnek sunmaktadır: “*Emeğimi görünür kılmaz kendi halimizdeyiz*” (K9, K, 30).

Bu ifade, sosyal yardımın her katılımcı için aynı düzeyde tanınma duygusu üretmediğini göstermektedir. Bazı hanelerde yardım, emeği kamusal olarak görünür kılan bir destek gibi deneyimlenirken; bazı hanelerde bakım ve geçim sorumluluğu hâlâ “kendi hâlinde” yürütülen, dışarıdan yeterince fark edilmeyen bir yük olarak kalmaktadır. Bu nedenle görünmeyen emek başlığı altında yalnızca yardımın emeği

görünür kıldığı anlatılara değil, bu görünürlüğün sınırlı kaldığını gösteren karşıt ifadelerle de dikkat etmek gerekir.

K17'nin anlatısında bakım emeği, çocuğun eğitimi, sosyal desteği ve gündelik ihtiyaçlarıyla ilgilenme üzerinden görünür hâle gelmektedir. Katılımcı, emeğinin görünür olduğunu söylerken bu görünürlüğü kendi çabası ve çocuğun yaşamını sürdürme sorumluluğu üzerinden açıklamaktadır:

“Emeğim Evet, görünüyor. Niye görünmesin ki, Etrafımda takdir ediliyorum. Çocuğumla ilgili herhangi bir sıkıntım yok her türlü eğitim olsun şey olsun sosyal destek olsun şey olsun her şeyi ben kendim yapıyorum. Eski eşimde buna destek zaten” (K17, K, 25).

Bu anlatı, bakım emeğinin yalnızca fiziksel bakım faaliyetlerinden ibaret olmadığını göstermektedir. Eğitim süreçlerini takip etmek, sosyal desteklere ulaşmak, çocuğun gündelik düzenini kurmak ve kurumsal ilişkileri yürütmek de bakım emeğinin parçasıdır. Katılımcının “her şeyi ben kendim yapıyorum” ifadesi, bakım emeğinin yönetsel ve duygusal boyutunu görünür kılmaktadır. Bu durum, bakım veren kişinin yalnızca bakımı uygulayan değil, aynı zamanda hane adına sorumlulukları organize eden temel aktör olduğunu göstermektedir.

Bakım emeğinin görünürlük kazanması her zaman bakım verenin yükünü azaltmamaktadır. Bazı anlatılarda yardımın, bakım veren kadından daha fazla hizmet beklenmesine yol açtığı görülmektedir; bu boyut cinsiyet temelli eşitsizlikler ve kadınlaştırılmış bakım emeği başlığında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Görünmeyen emeğin önemli bir boyutu da bakımın yalnızca sevgi ya da aile sorumluluğu olarak değil, karşılığı yeterince tanınmayan bir çalışma biçimi olarak yaşanmasıdır. K25'in ifadesi, bakım veren kişinin emeğinin ayrı bir emek olarak tanınması gerektiğine işaret etmektedir: “*Yani bunu normal olarak, sosyal olarak düşündüğümüzde devletin ekstradan ona verdiği o bakıma karşılık sana da ücret vermesi gerekiyor*” (K25, E, 50).

Bu ifade, bakım yardımının kime ve neye karşılık geldiği sorusunu gündeme getirmesi bakımından önemlidir. Katılımcı, hastaya verilen destek ile bakım verenin emeği arasında ayrım yapmaktadır. Bu ayrım, evde bakım desteğinin çoğu zaman bakım verilen kişinin ihtiyaçlarını karşılamaya yöneldiğini; buna karşılık bakım veren kişinin zamanının, emeğinin ve bağımlı hâle gelen gündelik yaşamının yeterince karşılık bulmadığını göstermektedir. Bu nedenle görünmeyen ve ücretsiz emek,

yalnızca aile içindeki fedakârlık meselesi değil, aynı zamanda bakım emeğinin ekonomik ve kurumsal değerinin nasıl tanındığıyla ilgili bir sosyal politika sorunudur.

K38'in deneyiminde sosyal yardım, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayabilme ve hane geçimini sürdürebilme üzerinden emeği görünür kılan bir destek olarak ifade edilmektedir:

“Görünür kıldı tabii ki. Şöyle hani ben unu alıyorum. Ununla birlikte en azından bu çocukların şeyi yapabiliyorum yani. Geçindirebiliyorum. Kız çok zor olsa da geçindirebiliyorum. Hem yükümü artırdı hem de görünür kıldı diyebilirim” (K38, K, 45).

Bu anlatı, görünmeyen emeğin yalnızca bakım verme değil, geçimi örgütleme ve sınırlı kaynakları çocukların ihtiyaçlarına göre dağıtma çabası olduğunu göstermektedir. Katılımcının “çok zor olsa da geçindirebiliyorum” ifadesi, sosyal yardımın emeği ortadan kaldırmadığını; aksine bu emeği sürdürülebilir kılmak için sınırlı bir araç sunduğunu göstermektedir. Bu nedenle yardım, bakım verenin yükünü tamamen hafifletmekten çok, onun geçindirme emeğini görünür kılan bir destek alanı oluşturmaktadır.

K43'ün aktardıklarında bakım emeğinin çevre tarafından takdir edilmesi, kadın açısından önemli bir tanınma biçimi olarak ortaya çıkmaktadır:

“Evet, emeğim takdir ediliyor. Valla çevredekiler hepsi mesela tanıyan tanımayan insanlar bizi takdir ediyor. Hani çocuklarıma yetiştirdiğimi söylüyorlar. Ondan sonra çocuklarımla ilgilendiğimi, bakımını üstlenmelerimi bununla ilgili takdir ediliyor. Çünkü çok şükür kimseye minnetsiz her zaman yaşamışım” (K43, K, 31).

Bu anlatı, bakım emeğinin toplumsal çevrede ahlaki bir değer olarak tanındığını göstermektedir. Ancak bu tanınma, bakım verenin yükünü paylaşmaktan çok onun dayanıklılığını onaylayan bir anlam taşımaktadır. Dolayısıyla takdir edilmek, emeğin görünürleşmesi açısından önemlidir; fakat bakımın daha adil biçimde bölüşülmesi için yeterli değildir. Bu durum, görünürlük ile eşitlik arasında her zaman doğrudan bir bağ kurulamayacağını ortaya koymaktadır.

K45'in anlatısı, evde bakım desteğinin emeği görünür kılmakla birlikte bakım verenin bağımlılığını azaltan bir yön taşıdığını da göstermektedir. Katılımcı, destek sayesinde hastanın ihtiyaçlarını kimseye muhtaç olmadan karşılayabildiğini ifade etmektedir:

“Emeğini görünür kıldı. Yani yükünü artırdı diye, tamamen yükünü artırdı diyemeyiz sonuçta bir emek var ortada. Ama gelen destekle de bu emeği hem görünür kıldı hem de daha çok şey yaptı, destekledi yani. En azından kimseye bağımlı kalmadan, hiç kimseden yardım almadan hastanın ihtiyaçlarını giderebilmeyi ve bunu hak değil de bunu bir yardımla mutlu ettiler” (K45, K, 25).

Bu ifade, sosyal yardımın görünmeyen emek üzerindeki olumlu etkisini daha dengeli biçimde ortaya koymaktadır. Katılımcıya göre destek, bakım yükünü tamamen ortadan kaldırmasa da bakım ihtiyaçlarını karşılamada bağımlılığı azaltmakta ve emeğin değerini kısmen görünür kılmaktadır. Bu nedenle sosyal yardımın etkisi yalnızca “yetersiz” ya da “güçlendirici” olarak tek yönlü değerlendirilemez. Daha çok sınırlı bir rahatlama ile devam eden bakım yükü arasındaki gerilim içinde anlaşılmalıdır.

K47’nin anlatısında bakım emeği, annelik sevgisi ve zorunluluk arasında kurulmaktadır. Katılımcı, yardım olmasa da çocuğuna bakacağını belirtirken, çevreden aldığı takdirin emeğini görünür kıldığını ifade etmektedir:

“[...]hiç vermeseler de zaten ben çocuğuma seve seve bakardım yani... İlla o parayla ben çocuğuma bakmam yani. Tabii ki yüküm biraz daha arttı yani. E yani biraz daha iyidir. Yani çok şükür valla bana kim söylerse diyor aferin sana. Yağmur'a ne kadar iyi bakıyorsun. Bir yere çıkmıyorsun. Çocuğuna sevgi gösteriyorsun. Ailece hepimiz seviyoruz. Vallahi biz binanın içindekiler da[...]herkes benden daha çok kızımı seviyorlar. Herkes yani hepimiz öyleyiz yani. Şeydir özel çocuktur yani tabii ki severiz yani sayarız yani[...]” (K47, K, 53).

Bu anlatı, bakım emeğinin özellikle annelik rolü içinde sevgi ve fedakârlıkla meşrulaştırıldığını göstermektedir. Katılımcının “seve seve bakardım” ifadesi, bakımın gönüllü ve duygusal yönünü gösterirken; “bir yere çıkmıyorsun” ifadesi aynı zamanda bu emeğin sosyal hayattan feragat etmeyi gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bakım, yalnızca sevgiyle açıklanamayacak kadar yoğun bir zaman, hareket ve yaşam alanı kaybı üretmektedir. Bu nedenle annelik üzerinden kurulan bakım anlatıları, bakım emeğinin değerini görünür kılsa da onun toplumsal olarak kadınlara yüklenmiş yapısını tamamen ortadan kaldırmamaktadır.

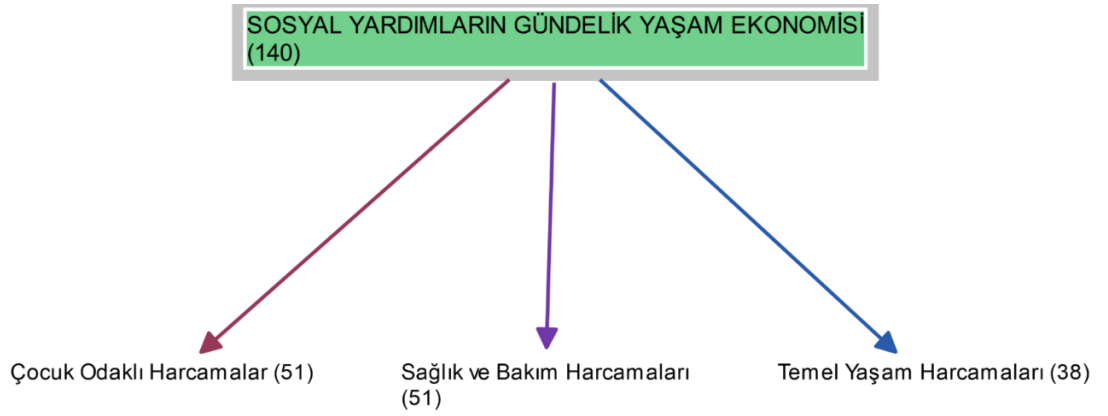
Katılımcı anlatıları, bakım emeğinin Evde Bakım Yardımıyla başlamadığını; destek alınmadan önce de aile içinde karşılıksız ve görünmez biçimde sürdürüldüğünü göstermektedir. Nakdi destek, daha önce görünmez kalan bu emeğe belirli ölçüde kamusal görünürlük kazandırmakta; ancak bakım emeğini düzenli çalışma saatleri,

sosyal güvence ve dinlenme hakkı bulunan ücretli bir işe ya da eşit paylaşılmış bir bakım düzenine dönüştürmemektedir. Bakım sorumluluğunun kim tarafından üstlenileceği büyük ölçüde aile içindeki mevcut toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde belirlenmeye devam etmektedir.

Katılımcı anlatılarında bakım, annelik, eş olma veya gelinlik sorumluluğunun doğal bir parçası olarak anlamlandırılmaktadır. Bununla birlikte bakımın sevgi ve aile bağlılığıyla yürütülmesi, bu emeğin zaman, bedensel ve duygusal yükünü ortadan kaldırmamaktadır. Tronto'nun (2013) bakımın toplumsal olarak değersizleştirilmesine ve Hochschild'in (1983) fiziksel emeğe eşlik eden duygu yönetimine ilişkin yaklaşımları bu deneyimleri yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Çoban'ın (2023) ve Sever ve Kuzu'nun (2024) bulgularıyla benzer biçimde, bakım desteğinin varlığı kadınların ücretli çalışmaya katılmasını veya bakım sorumluluğunun hane içinde daha eşit paylaşılmasını kendiliğinden sağlamamaktadır.

3.3. Sosyal Yardımların Gündelik Yaşam Ekonomisi

Bu ana tema altında elde edilen bulgular; çocuk odaklı harcamalar, sağlık ve bakım harcamaları ile temel yaşam harcamaları alt başlıkları çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece sosyal yardımlar yalnızca haneye sağlanan nakdi bir destek olarak değil, sınırlı kaynakların gündelik ihtiyaçlar arasında nasıl dağıtıldığını, hane bütçesinin hangi öncelikler doğrultusunda şekillendiğini ve yardımların yaşamın sürdürülmesindeki yerini ortaya koyan sosyolojik bir zemin üzerinden değerlendirilmiştir.

Şekil 3.13: Sosyal Yardımların Gündelik Yaşam Ekonomisi Temasına Ait Alt Temalar

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, sosyal yardımların dezavantajlı hanelerin gündelik yaşam ekonomisinde merkezi bir yer tuttuğunu göstermektedir. Katılımcı anlatılarında sosyal yardım, çoğu zaman hane refahını genişleten ek bir gelir olarak değil; kira, fatura, gıda, çocukların okul giderleri, sağlık ve bakım masrafları gibi zorunlu harcamalara yönelen sınırlı bir kaynak olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sosyal yardımlar, hanelerin yaşam standartlarını köklü biçimde dönüştürmekten çok, gündelik hayatın en temel açıklarını kapatmaya çalışan bir geçinme aracı niteliği taşımaktadır.

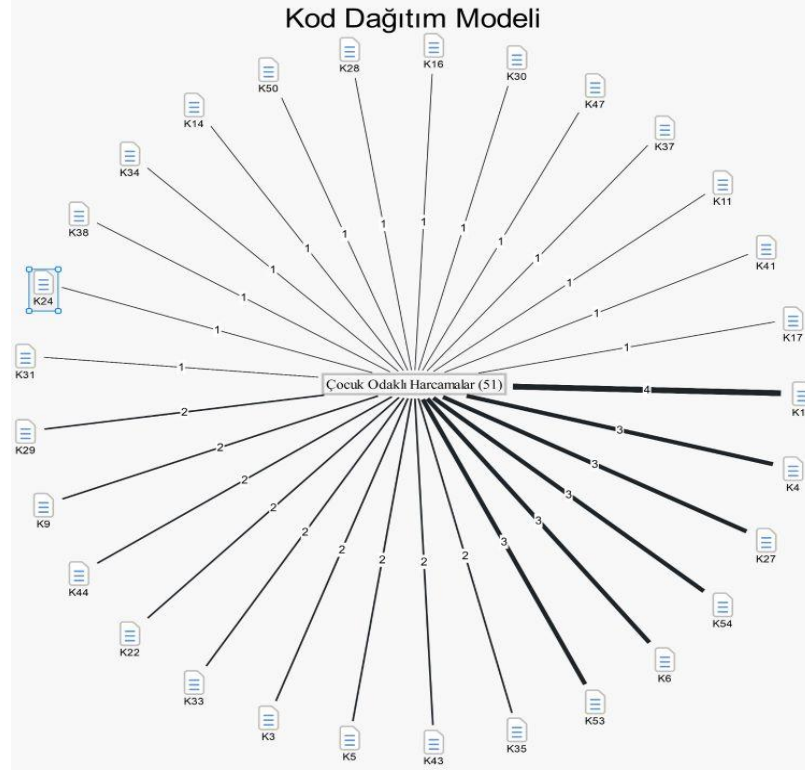
Bu ana tema altında yer alan kodlar, sosyal yardımın hane içinde nasıl kullanıldığını ve hangi ihtiyaç alanlarında anlam kazandığını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde yardım, temel yaşam harcamaları, çocuk odaklı giderler,

sağlık ve bakım masrafları ile sosyal katılım olanakları arasında sürekli bir önceliklendirme yapılarak kullanılmaktadır. Ancak yardımın sınırlı miktarı, çoğu zaman bir ihtiyacın karşılanırken başka bir ihtiyacın ertelenmesine yol açmaktadır. Bu durum, sosyal yardım alan hanelerde gündelik ekonominin bolluk ya da güvence üzerinden değil; eksikleri sıralama, en acil ihtiyacı belirleme ve eldeki kaynağı zorunlu alanlara yönlendirme üzerinden kurulduğunu göstermektedir.

Sosyolojik açıdan bu bulgular, sosyal yardımın haneler için yalnızca maddi bir transfer olmadığını; aynı zamanda hane içi karar alma süreçlerini, tüketim önceliklerini, çocukların eğitim ve bakım olanaklarını, barınma güvenliğini ve sağlık hizmetlerine erişimi etkileyen gündelik bir yaşam düzenleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle sosyal yardımların gündelik yaşam ekonomisi içindeki yeri, yalnızca yardımın miktarı üzerinden değil, hanelerin hangi ihtiyaçları karşılayabildiği, hangi ihtiyaçları ertelediği ve hangi alanlarda hâlâ kırılgan kaldığı üzerinden değerlendirilmelidir.

3.3.1. Çocuk Odaklı Harcamalar

Çocuk odaklı harcamalar kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardımların hane içinde çoğu zaman çocukların eğitim, kırtasiye, beslenme, giyim, harçlık, ulaşım, sağlık ve bakım ihtiyaçlarına yönlendirildiğini göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde sosyal yardım, yalnızca genel hane geçimini destekleyen bir kaynak olarak değil; çocukların okuldan kopmaması, arkadaşları arasında mahcup olmaması, temel eğitim materyallerine erişebilmesi ve gündelik ihtiyaçlarının daha düzenli karşılanabilmesi açısından önemli bir destek olarak anlam kazanmaktadır. Bu yönüyle çocuk odaklı harcamalar, sosyal yardımın hane içinde hangi önceliklere göre kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak katılımcı anlatıları, bu desteğin çoğu zaman çocukların bütün ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini; daha çok en acil, görünür ve ertelenemez eksiklikleri gidermeye katkı sunduğunu da ortaya koymaktadır. Çocukların eğitim, beslenme ve gündelik ihtiyaçlarına ilişkin harcamaların görüşme belgelerindeki kodlanma dağılımı aşağıdaki şekil 3.14'te gösterilmiştir.

Şekil 3.14: Çocuk Odaklı Harcamalar Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Kodlama görünümü, çocukların okul giderleri, giyim, beslenme, harçlık ve diğer temel ihtiyaçlarına ilişkin anlatıların katılımcı belgelerinde farklı yoğunluklarda yer aldığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların bir kısmı, sosyal yardımın çocuklara harçlık verebilme imkânı sağladığını ifade etmektedir. Bu durum ilk bakışta küçük bir harcama gibi görünse de çocukların akran ilişkileri, okul içindeki görünürlüğü ve kendilerini eksik hissetmemeleri açısından önem taşımaktadır. K3’ün anlatısı, yardımın çocukların gündelik mutluluğu üzerinden hane içindeki duygusal karşılığını göstermektedir:

“En azından çocuklarıma daha önce harçlık vermezken bu parayla az da olsa çocuklarıma harçlık verince çocukların mutluluğu bizi de mutlu etmiştir.” (K3, E, 52)

Bu ifade, sosyal yardımın yalnızca maddi değil, duygusal bir rahatlama da sağladığını göstermektedir. Çocuğa harçlık verebilmek, ebeveyn açısından yalnızca para aktarmak değil; çocuğun arkadaşları arasında eksiklik duygusu yaşamamasına katkı sunmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle çocuk odaklı harcamalar, hane ekonomisinin en hassas alanlarından biridir. Çünkü çocukların ihtiyaçları

karşılanamadığında yoksulluk yalnızca yetişkinler tarafından değil, çocuklar tarafından da okulda, sokakta ve akran ilişkilerinde görünür biçimde hissedilmektedir.

Eğitim harcamaları, çocuk odaklı kullanımın en sık vurgulanan boyutlarından biridir. K4'ün sözleri, yardımın kitap, okul ihtiyacı ve çocukların akranlarıyla karşılaştırmalı konumu açısından nasıl anlam kazandığını ortaya koymaktadır:

“kitap isterken en basit kitap isterken zorlanmadan alabiliyorum ve çocukların da istediği kitaba en azında rahat bir şekilde ulaşabiliyor. Daha rahat okuyabiliyor. Okulda da faydası oluyor. Şimdilik nasıl bir faydası çocuklar açısından söyleyeyim. Hiç elinde olmayanla elinde olan fark yaratıyor. Çocuklarda fark oluyor. Çocuklar bir şey başkasının elinde. Abur cubur istediğinde kendisi de almak istiyor. Olmadığında çocuk onu gelip evde konuşuyor” (K4, K, 39).

Bu anlatı, çocuk yoksulluğunun yalnızca okul materyaline sahip olup olmama meselesi olmadığını göstermektedir. Katılımcının “hiç elinde olmayanla elinde olan fark yaratıyor” ifadesi, çocukların yoksulluğu akran karşılaşmaları içinde deneyimlediğini ortaya koymaktadır. Kitap, abur cubur ya da küçük okul ihtiyaçları, çocukların eğitim süreci kadar sosyal aidiyet duygusunu da etkilemektedir. Bu nedenle sosyal yardım, çocuklar açısından hem eğitimsel hem de simgesel bir destek işlevi görmektedir.

K9'un aktardıklarında yardımın kırtasiye ve beslenme giderleri üzerinden çocukların okul yaşamına katkı sunduğu görülmektedir:

“Yani benim dışımda aslında çocuklar açısından desteği oldu. Çünkü çocukların hani okula gittiğinde kırtasiyesi olsun, beslenmesi olsun o gibi durumlarda biraz daha rahat alışveriş yapabiliyorum. Yani çocuklarımın eğitimine tabii ki beslenme konusunda falan katkıları oldu” (K9, K, 30).

Bu anlatı, çocuk odaklı harcamaların yalnızca okul malzemeleriyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Beslenme giderleri de çocuğun okul yaşamına düzenli katılımının bir parçasıdır. Bu bağlamda sosyal yardım, çocukların eğitim sürecini desteklerken aynı zamanda gündelik bakım ve beslenme ihtiyaçlarına da katkı sunmaktadır. Ancak “biraz daha rahat” ifadesi, bu katkının sınırlı olduğunu ve bütün ihtiyaçları tam olarak karşılamadığını da göstermektedir.

Bazı katılımcı anlatılarında çocukların arkadaşları karşısında mahcup olmaması temel bir kaygı olarak öne çıkmaktadır. K10'un anlatısı, ebeveynin kendi ihtiyaçlarını geri plana atarak çocuğun sosyal konumunu korumaya çalıştığını göstermektedir:

“Yani az da olsa bana bir destek oldu. Yani en azından çocuğumun ihtiyaçlarını karşılayabiliyorum yani altı sekiz bin. Yani en azından çocuğum hani ne bileyim çocuklar bir şeyken çünkü ben her gün ona harçlık vermek zorundayım. Vermezsem karşıdaki çocuklar arkadaşları bir şey yiyince onların gözüne bakmasın. Evet. Ben evde aç kalsam ama o çocukların içinde boynum bükük kalmasın. Herhalde yaklaşık altı yedi ayı var da ben bu yardımı alıyorum” (K10, K, 40).

Bu ifade, çocuk odaklı harcamaların ebeveynler açısından güçlü bir fedakârlık alanı olduğunu göstermektedir. Katılımcının “ben evde aç kalsam ama o çocukların içinde boynum bükük kalmasın” sözü, çocuk yoksulluğunun aile içinde nasıl duygusal bir baskı oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal yardım burada yalnızca çocuğun ihtiyacını karşılamamakta; aynı zamanda ebeveynin çocuğunu akranları karşısında mahcup etmeme çabasına destek olmaktadır.

Bununla birlikte bazı anlatılar, yardımın çocukların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını açık biçimde göstermektedir. K33’ün anlatısı, çocukların giyim eksikliğinin okul ortamında nasıl görünür hâle geldiğini ve çocuğun dışlanma riskiyle karşılaştığını göstermektedir:

“Çocuklarımı bir yere götüremiyorum. Bir park olsun mesela bu şey oyuncak yerlere mesela para yerlere ben götüremiyorum. Hani öyle şey yapamıyorum mesela. Çocuklarım da üzülüyor işte. Mesela çocuğuma bir kıyafet alamıyorum mesela. Mesela çok şey yani sıkıntı yaşıyorum desem yaşamıyorum yalan oluyor. Hatta iki gün önce mesela bak okulda bile ben müdür iki defa kızımı okulda bir pantolon yüzünden kızımı iki defa okuldan gönderdi. Eve. Neden. Sen pantolonun olmuyor. Sen okula giremezsin. Yani o kadar şey yaşıyorum desem yaşamıyorum yalan olur” (K33, K, 40).

Çocuğun pantolon eksikliği nedeniyle okuldan gönderilmesi, maddi yoksunluğun eğitim ortamında dışlayıcı bir sonuca dönüşebildiğini ortaya koymaktadır. Bu örnekte yoksulluk, yalnızca giyim ihtiyacının karşılanamaması değil, çocuğun eğitim hakkını, okul aidiyetini ve akranları karşısındaki konumunu zedeleyen kurumsal bir deneyimdir.

K38’in deneyiminde, barınma, beslenme ve eğitim arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koymaktadır: “*Bu olmazsa ben çocuğumu okula gönderemezdim. Ya bir evim olmazsa ben çocuğumu sabah kahvaltı yaptırıp okula gönderemezdim. Yani bu çok büyük bir destek*” (K38, K, 45).

Bu anlatı, çocukların eğitime devamının yalnızca okul masraflarıyla sınırlı olmadığını göstermektedir. Ev, kahvaltı ve okul birbirine bağlı temel koşullardır. Katılımcı için sosyal yardım, çocuğun okula gidebilmesi için gerekli olan asgari yaşam düzenini korumaktadır. Bu nedenle çocuk odaklı harcamalar, barınma ve beslenme güvencesinden ayrı düşünülemez. Çocuğun eğitimde kalabilmesi, hane içinde önce barınmanın, sonra beslenmenin ve ardından okul giderlerinin belirli ölçüde karşılanmasına bağlıdır.

K44'ün anlatısında çocukların eğitimi, hane içindeki fedakârlık ve gelecek beklentisiyle ilişkilendirilmektedir:

“Mesela öyle yapıyorum ki, kendimi zorluyorum ki çocuklarımın hayatını kurtarsın. Ben öyle yapıyorum. Yani dört dörtlük değilim. Dediğim gibi zengin vardır, normal vardır, normal de değilim. Zaten gelecek maaş belidir” (K44, K, 42).

Bu ifade, çocukların eğitiminin yoksulluk içindeki haneler için bir gelecek stratejisi olarak görüldüğünü göstermektedir. Katılımcının “çocuklarımın hayatını kurtarsın” vurgusu, sosyal yardımın yalnızca bugünkü ihtiyaçları karşılayan bir destek olmadığını; çocukların gelecekte yoksulluk döngüsünden çıkmasına yönelik umutla da ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Ancak “gelecek maaş belidir” ifadesi, bu umudun sınırlı ekonomik kaynaklar içinde kurulduğunu göstermektedir.

Özel gereksinimli çocukların bulunduğu hanelerde yardım, sağlık kontrolleri, bakım malzemeleri, özel öğretmen, psikolojik destek, bez, giyim ve gündelik bakım giderleri gibi daha karmaşık harcama alanlarına yönelmektedir. K50'nin anlatısı bu durumu açık biçimde göstermektedir:

“Mesela kızımın en azından bakımı yönünden. Yani bir tek ona hani giyim olsun, hastanesi olsun. Özellikle hastane kontrolleri. Mesela sık sık biz Elazığ'a götürüp getiririz. Mesela evde bizim özel öğretmen gelir. Psikolog gelir. Yani biz baya bir ona yetmiyor ama yetirmeye çalışıyoruz. Ona Yani baya ona harcıyoruz zaten sürekli” (K50, K, 42).

Bu anlatı, özel gereksinimli çocuk bakımının yalnızca ev içi bakım emeğiyle değil, sürekli sağlık ve eğitim harcamalarıyla da ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcının “yetmiyor ama yetirmeye çalışıyoruz” ifadesi, sosyal yardımın önemini ve sınırını aynı anda ortaya koymaktadır. Yardım, çocuğun ihtiyaçlarına yöneltilmekte; ancak ihtiyaçların çeşitliliği ve sürekliliği nedeniyle çoğu zaman yeterli olmamaktadır.

Benzer biçimde K54'ün sözlerinde, bakım ücretinin doğrudan çocuğun bez, elbise ve kişisel ihtiyaçlarına harcandığını göstermektedir:

“Zaten çocuğun eşyalarını alıyorum. Bezini alıyorum. Elbisesini alıyorum. Ona harcıyorum. İsteddiği bir şey alıyorum. Zaten çok daha değil. Sadece ona harcıyorum. Ya şuan parası çok az zaten 10 bin alıyorum. 10 binde ancak onun şey istediklerini alabiliyorum. Yani onun ihtiyacını yapabiliyorum” (K54, K, 29).

Bu ifade, çocuk odaklı harcamaların özellikle engelli ya da özel gereksinimli çocukların bulunduğu hanelerde daha sürekli ve zorunlu bir gider alanına dönüştüğünü göstermektedir. Yardımın “sadece ona” harcanması, çocuğun ihtiyaçlarının hane bütçesinde ayrıcalıklı bir yer tuttuğunu; ancak “10 binde ancak” ifadesi bu önceliğe rağmen kaynağın yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Böylece sosyal yardım, çocuğun bakımını sürdürebilmek için vazgeçilmez bir destek olurken, bakımın maliyetini bütünüyle karşılayan bir güvenceye dönüşmemektedir.

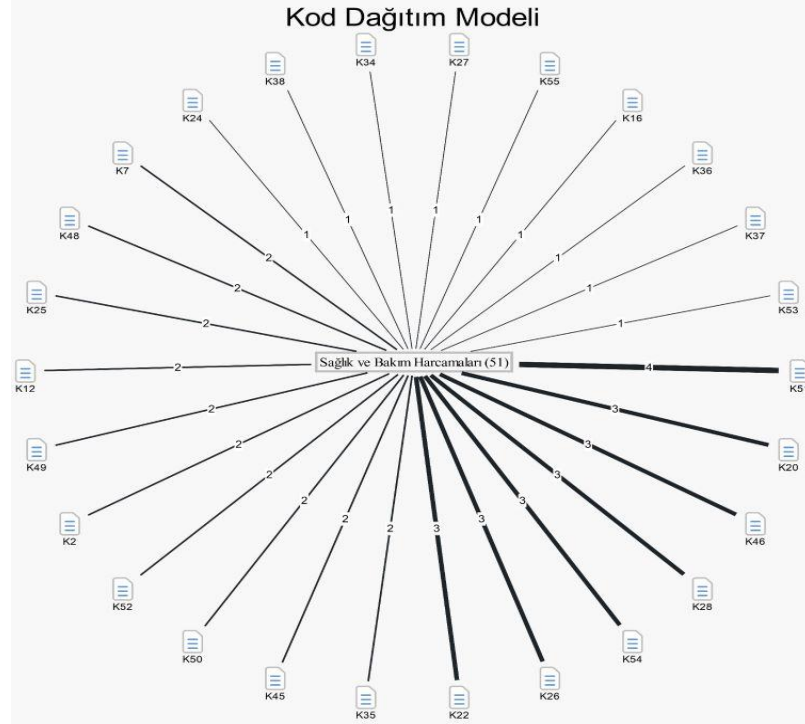
Hane içindeki harcama önceliklerinin merkezinde çocuklar yer almaktadır. Ebeveynler sosyal yardımları okul ve beslenme giderlerinin yanı sıra çocukların akranları karşısında mahcup olmamasını ve eğitimden kopmamasını sağlayacak ihtiyaçlara yönelmektedir. Uğur Çinal'ın (2019) İzmit'te 92 SED yararlanıcısıyla yürüttüğü araştırmada desteğin yaşam koşullarındaki en belirgin olumlu karşılığının çocukların eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasında, en sınırlı karşılığının ise barınma alanında ortaya çıkması, Bingöl'de yardımın öncelikle okul, kırtasiye, beslenme ve giyim giderlerine yöneltilmesiyle örtüşmektedir. Bununla birlikte aynı çalışmada yardımın haneleri yoksulluk sarmalından bütünüyle çıkaramadığının belirtilmesi, çocuk odaklı harcamaların önemine rağmen desteğin yapısal sınırlarını da göstermektedir. Akyıldız'ın (2018) SED hizmetinin ailelerin yaşam koşullarını iyileştirmekle birlikte yoksulluğun yapısal nedenlerini ortadan kaldırmadığına ilişkin bulguları saha anlatılarıyla örtüşmektedir. Alaca Aytış ve Özgüç'ün (2019, s. 186–187) çocukların aile yanında desteklenmesi sürecinde bakım sorumluluğunun büyük ölçüde anneler üzerinde yoğunlaştığına ilişkin değerlendirmeleri ise bu harcama önceliklerinin toplumsal cinsiyet boyutunu görünür kılmaktadır. Jones'un (2022, s. 601–602) belirttiği gibi sosyal transferler eğitim beklentilerini desteklese de yapısal fırsatlar genişlemediğinde kuşaklararası yoksulluğu azaltmada sınırlı kalabilmektedir. Bingöl'de yardımların harçlık, kıyafet ve okul ortamında dışlanmayı önlemeye yönelik

ihtiyaçlara ayrılması, ocuk yoksulluğunun maddi eksikliklerin yanı sıra toplumsal görünürlük ve aidiyetle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

3.3.2. Sağlık ve Bakım Harcamaları

Sağlık ve bakım harcamaları kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardımların özellikle hasta, engelli, yaşlı ya da özel gereksinimli bireylerin bulunduğu hanelerde yaşamsal bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde sağlık ve bakım giderleri; hastaneye ulaşım, şehir dışı tedavi, ilaç, bez, ıslak mendil, mama, medikal araç, sensör, bakım malzemesi ve düzenli kontrol gibi çok farklı harcama alanlarını kapsamaktadır. Bu nedenle sağlık ve bakım harcamaları, gündelik yaşam ekonomisinin sıradan bir gider kalemi değil, hane kırılganlığını doğrudan artıran ve süreklilik taşıyan zorunlu bir ihtiyaç alanıdır.

Katılımcı anlatılarında sosyal yardım, sağlık ve bakım giderlerini tamamen ortadan kaldıran bir kaynak olarak değil; bu giderlerin en azından bir kısmını karşılayarak hanelerin hastane, tedavi ve bakım süreçlerini sürdürebilmesini sağlayan sınırlı bir destek olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda sağlık sorunu ya da bakım ihtiyacı, yalnızca bireysel bir hastalık durumu değil; hane ekonomisini, aile içi emeği, ulaşım olanaklarını ve sosyal yardım ihtiyacını birlikte belirleyen yapısal bir kırılganlık unsurudur. Sağlık ve bakım giderlerine ilişkin anlatıların katılımcı belgelerinde nasıl kodlandığı Şekil 3.15 aracılığıyla izlenebilmektedir.

Şekil 3.15: Sağlık ve Bakım Harcamaları Koduna Ait Kod Dağıtım Modeli

Sağlık ve bakım giderlerine ilişkin kodlamalar; hastaneye ulaşım, şehir dışı tedavi, ilaç, bakım malzemesi ve medikal gereksinimler çevresinde farklı görüşme belgelerine dağılmaktadır. Bazı katılımcılar, sosyal yardımın özellikle hastaneye gidip gelme ve ulaşım giderlerini karşılama açısından rahatlama sağladığını ifade etmektedir. K2'nin anlatısı, yardımın küçük gibi görünen fakat sürekli tekrarlandığında hane bütçesini zorlayan sağlık harcamalarındaki işlevini göstermektedir: *“destek olmadan daha önce çok zorlanıyordum. Şimdi gidip gelmekte daha iyi en azından ulaşım paramı çıkarıyorum”* (K2, K, 47).

Bu ifade, sağlık hizmetine erişimin yalnızca hastanenin varlığıyla sınırlı olmadığını göstermektedir. Ulaşım parası, özellikle düşük gelirli haneler için tedavinin devamlılığını etkileyen temel bir koşuldur. Katılımcının “ulaşım paramı çıkarıyorum” ifadesi, sosyal yardımın sağlık hizmetine erişimde dolaylı ama önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sağlık harcamaları, yalnızca ilaç ya da tedavi giderleriyle değil, hastaneye ulaşabilme imkânıyla da doğrudan ilişkilidir.

Bazı hanelerde sağlık ve bakım giderleri, özel ürünlerin düzenli olarak alınması üzerinden hane bütçesini zorlamaktadır. K7'nin aktardıklarında, çocuğun mama ihtiyacı üzerinden bakım harcamalarının sürekliliğini göstermektedir:

“Çocuk şey de var zaten. mamaları falan var. Bunları hepsi ücretle alıyorum. Yani bayağı pahalıdırlar bunlar da hepsi. Bu raporu aldıktan sonra biraz hani mama olsun şey olsun sağ olsun yani bana yardımcı oldular. Hepsi bana yardımcı oldu. Destek konusunda çok yardımcı oldular” (K7, K, 42).

Bu ifade, bakım giderlerinin yalnızca hastane ve ilaçla sınırlı olmadığını göstermektedir. Mama gibi düzenli tüketilen bakım ürünleri, hane bütçesinde süreklilik taşıyan bir yük oluşturmaktadır. Katılımcının “bayağı pahalıdırlar” vurgusu, bakım ihtiyacının piyasa koşulları içinde aileler üzerinde ciddi bir ekonomik baskı yarattığını göstermektedir. Sosyal yardım bu baskıyı azaltmakta; ancak ihtiyacın sürekliliği nedeniyle hane kırılganlığı devam etmektedir.

Bakım harcamaları içinde bez ve ıslak mendil gibi düzenli giderler de önemli bir yer tutmaktadır. K12’nin deneyimi, sosyal yardımın doğrudan çocuğun bakım malzemelerine yöneltildiğini göstermektedir:

“Ben oğlum için alıyorum o yardımı. Benim babam zaten emekli yani. Yani bezlerini alıyorum. O açıdan iyi. En azından gelen parayla onun bezini, ıslak mendilini, lazım olan şeylerini alıyorum. O açıdan iyi yani” (K12, K, 29).

Bu anlatı, yardımın hane içinde çocuğun bakım ihtiyaçlarına doğrudan ayrıldığını göstermektedir. Bez ve ıslak mendil gibi giderler, dışarıdan küçük tüketim kalemleri gibi görünse de düzenli ve zorunlu olduğu için hane bütçesini sürekli zorlamaktadır. Katılımcının “en azından” ifadesi, yardımın bütün ihtiyaçları karşılamasa bile bakımın temel malzemelerini almada önemli bir rahatlama sağladığını ortaya koymaktadır.

K16’nın deneyimi sağlık harcamaları, farklı çocukların farklı hastalık süreçleri üzerinden ifade edilmektedir:

“hastaneye gidiyor. Benim küçük oğlum vardı. Astım hastasıydı. Ona ilaç falan olsun. Çok fazla faydası oldu. Öbür kızım şeyde Diyarbakır’da biz kaç defa götürdük. Şey hematolojide tedavisi vardı. Lepleri falan şişiyordu” (K16, K, 39).

Bu ifade, sağlık giderlerinin birden fazla çocuk üzerinden çoğalabildiğini göstermektedir. Astım ilaçları, Diyarbakır’a gidiş geliş ve hematoloji tedavisi gibi farklı harcama alanları, hane ekonomisini aynı anda zorlayan sağlık yükleri üretmektedir. Bu durum, sosyal yardımın yalnızca tek bir sağlık giderini değil, hane içindeki çoklu hastalık ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak için kullanıldığını göstermektedir.

K24'ün anlatısı, sağlık hizmetine erişimin parasal imkânlarla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir: *“Ben zaten biliyorum. Hastaneye gideceğiz. Onu da düşünüyorum. Yani para olmasa insan hastaneye gidemez. İlaç alamaz. Bunu biliyorum”* (K24, K, 45).

Bu ifade, sağlık hizmetinin yoksul haneler açısından pratikte nasıl maliyetli bir sürece dönüştüğünü göstermektedir. Katılımcının “para olmasa insan hastaneye gidemez” sözü, sağlık hizmetinin yalnızca kurumsal olarak var olmasının yeterli olmadığını; ulaşım, ilaç ve yan giderlerin de karşılanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sosyal yardım, sağlık hizmetine erişimde tamamlayıcı bir güvence işlevi görmektedir.

Bazı hanelerde hastane süreci yerel sınırları aşmakta ve Bingöl dışındaki illere düzenli gidiş geliş gerektirmektedir. K25'in anlatısı, sağlık sorununun mekânsal hareketlilik ve sürekli kurumsal temasla birleştiğini göstermektedir:

“sürekli hastaneye götürdüğümüz için, arkadaşlarımızdan, yakın akrabadan bilgi aldığımız için başvurduk. O şekilde yararlanmaya başladık. Sürekli Bingöl Devlet Hastanesi'ne götürüyorduk. En son Elazığ'a götürdük. Daha sonra Malatya'ya götürdük. En son raporunu da Malatya'dan aldık” (K25, E, 50).

Bu anlatı, sağlık hizmetine erişimin aynı zamanda bilgiye erişim ve sosyal çevre desteğiyle bağlantılı olduğunu göstermektedir. Katılımcı, başvuru sürecinde arkadaş ve akraba bilgisinden yararlandığını belirtmektedir. Ayrıca Bingöl, Elazığ ve Malatya arasında kurulan tedavi hattı, yerel sağlık imkânlarının sınırlı kaldığı durumlarda hanelerin ek ulaşım, zaman ve takip maliyetleriyle karşılaştığını göstermektedir. Bu nedenle sağlık ve bakım harcamaları, yalnızca tıbbi giderlerden değil, kurumlara ulaşma, rapor alma ve hizmete erişim süreçlerinden de oluşmaktadır.

K26'nın aktardıkları, sağlık harcamalarının hane içinde kadınların kişisel güvence kaynaklarını tüketebilecek düzeyde ağırlaştığını göstermektedir. Bu ifade, sağlık giderlerinin hane dayanma kapasitesi üzerindeki etkisini güçlü biçimde ortaya koymaktadır:

“İyiymi ama Eşimin çalışması yetmiyordu. Çocuklarım var benim Beş tane çocuğum var, yetmiyordu hepsi öğrenci. O yüzden yeterli gelmiyordu bize. Zorlandığımız zamanlar oluyordu tabi. Kendi mehirimi (altın) falan bozuyordum öyle. Altınlarımı bozup çocuğu tedaviye götürüp getiriyorduk çünkü yetiştiremiyorduk. O yüzden yardıma başvurduk” (K26, K, 43).

Bu anlatı, sağlık harcamalarının yalnızca mevcut geliri tüketmediğini, aynı zamanda kadınların kişisel güvence olarak sakladığı altın gibi kaynakları da eritebildiğini göstermektedir. Katılımcının mehirini bozması, hane yoksulluğunun kadınların bireysel güvenlik alanına kadar uzandığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle sosyal yardıma başvuru, burada basit bir gelir desteği talebi değil, sağlık giderleri karşısında hane dayanma kapasitesinin tükenmesiyle ilişkili zorunlu bir adım olarak görünmektedir.

Bazı sağlık teknolojilerinde desteğin kısmi ve belirli yaş sınırlarıyla sınırlı olması, devam eden sağlık ihtiyaçları karşısında hanelerin ek maliyetlerle karşılaşmasına yol açabilmektedir. Bu desteğin sürekliliğine ilişkin deneyimler, 3.5.4. Bağımlılık ve Süreklilik başlığında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

K52'nin anlatısında ise sağlık harcamalarının yetersiz gelir nedeniyle ertelendiği ve hastaneye ulaşımın bile sorun hâline geldiği görülmektedir: *“Diyor eşim hastadır. Ben eşime bile para yoktur. Servise bineyim gideyim. Eşimi hastaneye götüreyim. Ben hasta oluyorum. Para yoktur”* (K52,K, 55).

Bu ifade, sağlık ve bakım harcamalarının hane yoksulluğu içinde nasıl ertelenebilir hâle geldiğini göstermektedir. Hastaneye götürmek için servis parası bulamamak, sağlık hizmetine erişimin yalnızca tıbbi değil ekonomik ve mekânsal koşullara da bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcının kendi hastalığını da belirtmesi, bakım verenin de sağlık riski altında olduğunu ve hane içindeki sağlık yükünün tek yönlü olmadığını göstermektedir.

Sağlık ve bakım harcamaları, bu haneler açısından süreklilik gösteren ve ertelenmesi güç giderlerdir. Yardım; tedavi, ulaşım ve bakım malzemelerinin bir bölümünü karşılamakta, ancak giderlerin tamamına yetmediğinde aile birikimleri ve yakın çevre desteği devreye girmektedir. Çakır ve Yaman'ın (2021) bakım verenlerin ekonomik ve psikososyal yüklerine ilişkin bulguları bu deneyimlerle örtüşmektedir. Kaldık'ın (2024) hizmetlere erişim üzerine değerlendirmeleri de sağlık harcamalarının toplumsal katılımı ilişkisini açıklamaktadır. Bingöl'de şehir dışı tedavi, ulaşım ve rapor süreçlerinin bakım malzemesi giderleriyle birleşmesi, sağlık sorununu yalnızca bedensel değil, hanenin bütün ekonomik dayanıklılığını etkileyen bir kırılganlığa dönüştürmektedir.

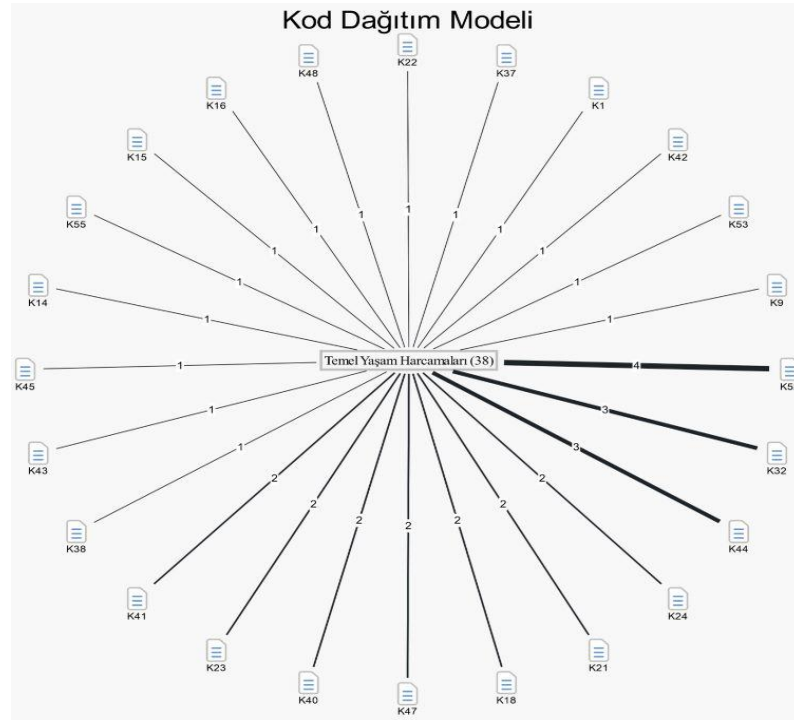
Bu araştırmada da sağlık ve bakım ihtiyacı, yalnızca bireysel bir hastalık durumu olarak değil, hane ekonomisini sürekli zorlayan ve sosyal yardım ihtiyacını derinleştiren bir kırılganlık alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Çakır ve Yaman'ın (2021) evde bakım veren aile üyelerinin fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan yoğun bir yük altında olduklarını; zaman yönetimi, ekonomik zorluklar ve sosyal yaşamdan geri çekilme gibi sorunlar yaşadıklarını gösteren çalışması da özellikle sürekli hastane takibi, bakım malzemesi ve ulaşım giderleriyle ilgili anlatılarla örtüşmektedir. Kaldık'ın (2024) engelli bireylerin hizmetlere erişim ve bağımsız toplumsal yaşama katılım alanlarında dışlanma deneyimlediklerine ilişkin bulguları ise sağlık ve bakım harcamalarının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda hizmete erişim ve toplumsal katılım meselesi olduğunu göstermesi bakımından bu başlığın bulgularıyla birlikte değerlendirilebilir.

Bingöl sahasında sağlık ve bakım harcamaları ilaç ve hastane giderleriyle sınırlı değildir. Şehir dışı tedavi ve ulaşım masrafları, rapor ve kurul süreçleri, düzenli bakım malzemeleri ile sensör desteğinin kısmi kalması, hane bütçesini farklı kanallardan zorlamaktadır. Bazı hanelerde tedavi ve bakım giderlerini karşılayabilmek için mehir ya da altın gibi kişisel güvence kaynaklarının tüketilmesi, bakım verenlerin ise kendi sağlık risklerini geri plana atması, söz konusu yükün ekonomik olduğu kadar bedensel ve ilişkisel bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Bu bulgular, Bingöl'de sosyal yardım alan dezavantajlı hanelerde toplumsal eşitsizliğin yalnızca gelir düzeyi üzerinden değil; bakım ihtiyacının sürekliliği, sağlık hizmetlerine erişim, ulaşım imkânları ve hanenin dayanma kapasitesi içinde de yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır.

3.3.3. Temel Yaşam Harcamaları

Temel yaşam harcamaları kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardımın en çok kira, fatura, gıda, mutfak, barınma ve zorunlu ev ihtiyaçları için kullanıldığını göstermektedir. Katılımcılar açısından sosyal yardım, çoğu durumda yaşam standardını yükselten bir gelirden çok, kira ödemek, faturaları kapatmak, mutfak alışverişi yapmak ve çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan zorunlu bir hane bütçesi unsurudur. Bu nedenle temel yaşam harcamaları, sosyal yardımın hane içinde hangi ihtiyaçlara yöneldiğini ve bu yardımın gündelik geçim üzerindeki sınırlarını göstermesi bakımından önemlidir. Sosyal yardımın kira, fatura, gıda ve

diğer zorunlu ihtiyaçlara yönelmesine ilişkin kodlamalar Şekil 3.16’da görselleştirilmiştir.

Şekil 3.16: Temel Yaşam Harcamaları Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Dağılımda, sosyal yardımın gündelik hane bütçesi içindeki kullanımına ilişkin anlatıların farklı katılımcı belgelerinde kodlandığı görülmektedir. Katılımcıların bir kısmı, sosyal yardımın miktar olarak yüksek olmadığını; ancak yokluğunda çocukların giyim ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarının daha fazla aksayacağını ifade etmektedir. K9’un anlatısı, yardımın sınırlı olmasına rağmen hane gündelik yaşamında nasıl önemli bir karşılık bulunduğunu göstermektedir:

“Çok büyük bir etkisi oldu. Şimdi şöyle aslında baktığımızda geçim çok zor. Hani çok büyük bir para alıyor muyuz bence almıyoruz. Ama hiç yoktan çocuklarımızın kıyafetleri olsun, yiyeceği olsun bu konularda. Tabii ki bu aldığım yardımın çok büyük katkısı var” (K9, K, 30).

K9’un aktardıklarında yardım, yoksulluğu sona erdiren bir gelirden çok çocukların giyim ve beslenmesindeki zorunlu açıkları kapatan sınırlı bir kaynak olarak anlam kazanmaktadır. Yardımın hem “çok büyük bir para” olarak görülmemesi hem de “çok büyük katkı” sağladığının belirtilmesi, sosyal desteğin etkisinin tutarından çok hane bütçesinde üstlendiği işlevle belirlendiğini ortaya koymaktadır.

Temel yaşam harcamaları içinde kira, yiyecek ve çocukların okul giderleri en sık vurgulanan alanlardandır. K15'in anlatısında, alınan yardımın okul, yiyecek ve kira arasında dağıldığı; hatta kira için yardımın üzerine ekleme yapılmak zorunda kalındığı görülmektedir:

“Alınan parayla çocuğun bir okul masrafına gidiyordur ya da evdeki ne bileyim yiyecek içeceğe gidiyordur ya da kiraya gidiyordur. Yani o parayla başka yapılabilecek bir şey olacağını sanmıyorum hatta paranın üstüne ekleyip kira veriyorum ben. Bir değişiklik yok yani” (K15, K, 27).

Bu ifade, sosyal yardımın hane ekonomisinde tüketim tercihi yaratmaktan çok zorunlu giderler arasında paylaştırıldığını göstermektedir. Katılımcının “başka yapılabilecek bir şey olacağını sanmıyorum” sözü, yardımın sosyal katılım, birikim ya da yaşam standardını yükseltme gibi alanlara taşamadığını ortaya koymaktadır. Yardım, doğrudan gündelik zorunlulukların içine çekilmekte ve çoğu zaman kira gibi temel bir gider kalemi tarafından tüketilmektedir.

Kira giderinin yardım bütçesi üzerindeki belirleyici etkisi K38'in anlatısında kısa fakat güçlü biçimde ifade edilmektedir: “*En azından bununla kiramı ödüyorum. Yani bu olmazsa ben kirada oturamam*” (K38, K, 45).

Bu ifade, sosyal yardımın hane için doğrudan barınma güvencesiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcı açısından yardımın yokluğu, yalnızca gelir kaybı değil, kirada oturamama ve barınma düzeninin bozulması anlamına gelmektedir. Bu nedenle temel yaşam harcamaları içinde kira, sosyal yardımın kullanımını belirleyen en baskın giderlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Bazı katılımcılarda yardım, yalnızca hane geçimini değil, bakım verilen kişinin ihtiyaçlarını karşılamayı da mümkün kılmaktadır. K21'in sözleri, sosyal yardımın mutfak giderleri ve kayıinvalidenin bakım ihtiyaçları üzerinden hane içindeki kullanımını göstermektedir:

“Yani zaten aylık bize bir destek sağladı. Belirli bir destek sağladı. Dediğim gibi ben eşime de mutfak konusunda yardımcı oldum. Bana aylık bıraktığı. Parada daha dengeli olduk. Ben mutfak ve eve daha çok katkı sağlayabildim. Ve kayıinvalideme aslında daha çok bakabildim. Kayıinvalidemin istekleri, daha çok ihtiyaçlarını daha iyi söyleyebildi. Ve ben ona daha çok yardımcı olabildim bu konuda” (K21, K, 57).

Bu ifade, sosyal yardımın gündelik yaşam ekonomisinde yalnızca parasal bir katkı değil, bakımın daha düzenli sürdürülebilmesini sağlayan bir araç olduğunu göstermektedir. Yardım, mutfak giderlerine katkı sunmakta, bakım verilen kişinin ihtiyaçlarının daha rahat ifade edilmesine ve karşılanmasına imkân tanımaktadır. Ancak bu durum, yardımın bakım yükünü ortadan kaldırdığı anlamına gelmemektedir; daha çok bakım emeğinin sürdürülebilmesi için gerekli olan maddi zemini kısmen güçlendirmektedir.

K22'nin anlatısı, yardımın giyinme, barınma, yeme içme, sağlık ve ulaşım gibi çoklu temel ihtiyaçlara yöneldiğini göstermektedir:

“Sadece dediğim gibi giyinme, barınma, yeme, içme. Çocuklara en azından istediğim şeyi alabiliyorum. Çocukların sağlığıyla ilgilenebiliyorum. Çocukları istediğim şekilde dışarıya çıkarabiliyorum ulaşım açısından. Çocukların maddi imkanlarını sağlayabiliyorum. Bu bizim için huzur verici bir şey” (K22, K, 55).

Bu anlatıda sosyal yardımın etkisi yalnızca maddi rahatlama olarak değil, hane içinde huzur ve güven duygusu üretmesiyle de anlam kazanmaktadır. Katılımcının “huzur verici” ifadesi, temel ihtiyaçların karşılanmasının psikolojik bir karşılığı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle yardım, yalnızca harcama kalemleri üzerinden değil, hanelerin belirsizlik ve yoksunluk karşısında hissettiği güvenlik duygusu üzerinden de değerlendirilmelidir.

Bazı katılımcılar için sosyal yardımın anlamı, aç kalmamak ve dışarıda kalmamak gibi en temel yaşam güvenceleriyle ilişkilidir. K24'ün anlatısı bu açıdan dikkat çekicidir:

“Ekmeğe aç kalmıyoruz. Susuz değiliz. Dışarıda değiliz. Ben olsun, bir ekmek olsun. Hiç ben bahane, bahane hiç bende yok. Şükür binlerce bizi yine dışarıdan korumuş. Buraya getirdiler. Sıcak bir yuva. Allah binlerce razı olsun devletten. Bunlar yine iyiler” (K24, K, 45).

K24'ün “dışarıda değiliz” ve “sıcak bir yuva” sözleri, yardımın hane açısından öncelikle barınma güvencesi anlamına geldiğini ortaya koymaktadır. Bu deneyimde destek, yalnızca parasal bir katkı değil, kişinin kendisini korunmuş ve bir yaşam alanına ait hissetmesini sağlayan asgari bir güvence niteliğindedir.

K40, yardım sayesinde kira ve faturaların bir bölümünü karşılayabildiğini, buna rağmen çocukların ve evin diğer ihtiyaçlarının eksik kaldığını ifade etmektedir:

“kiramı verebiliyorum. Bu elektrik, doğalgaz ama onları da diyorum ya yani idarem olmuyor. Yani çocuklarımın eksiklikleri, evin eksiklikleri bizim yani çoktur, sıkıntımız çoktur. He yani idare olmuyor. Geçim sağlayamıyoruz. Diyorum ya o kadar yani dışarıda değiliz, açıkta değiliz. Ama çok sıkıntılarımız var” (K40, K, 36).

K40’ın “dışarıda değiliz, açıkta değiliz” sözü, yardımın haneyi barınma krizinden koruyan asgari bir güvence sağladığını anlatmaktadır. Buna karşılık “idare olmuyor” ifadesi, kira ve faturaların belirli ölçüde karşılanması çocukların ve evin diğer ihtiyaçlarını gidermeye yetmediğini göstermektedir. Yardım böylece haneyi en ağır yoksunluk biçiminden uzak tutmakta, ancak yaşam koşullarında kalıcı bir iyileşme yaratamamaktadır.

Bununla birlikte bazı katılımcıların anlatılarında yardımın yetersizliği daha belirgin biçimde ifade edilmektedir. K44, kira sonrası elde kalan paranın temel gıda ihtiyacını karşılamaya yetmediğini belirtmektedir:

“Az paradır. Şimdi mesela askeri ücret olsaydı, daha iyiydi. Eğer ben size yalan söylüyorum, git dolabın işte orda aç bak. Öyledir. Mesela oruç ayında millet fitır veriyor, zekât veriyor. Üstü olsun çocuklarıma veriyor, gıda olsa veriyor. Bu Destekle tam 6 milyar kira gidiyor. Orada ne kalıyor. 9 milyardır, 10 milyardır yalan olmasın. 3-4 kalıyor. Mesela doğru dürüst, evime bir yiyecek alamıyorum” (K44, K, 42).

K44’ün ifadesi kira, yardımın hane bütçesindeki etkisini büyük ölçüde azaltan temel giderdir. Destekten geriye kalan tutarın gıda ve çocukların ihtiyaçlarına yetmemesi, yardımın gündelik geçimi rahatlatma kapasitesini sınırlandırmaktadır. Katılımcının yaşadığı yoksunluğu dolabı göstererek kanıtlama isteği, yoksulluğun soyut bir gelir eksikliğinden çok, evin içinde görülebilen ve gündelik yaşamda hissedilen bir durum olduğunu ortaya koymaktadır.

K48, artan temel tüketim giderleri karşısında aldığı yardımın yaşam standardında hissedilir bir değişiklik yaratmadığını belirtmektedir:

“Yok yok kardeşim on üç bin öyle benim yaşam standarttım. Nereye, nasıl değişecek. Şimdi bak gittim üç poşet erzak aldım. Beş altı yüzde üç bin dört bine para aldım. Yani herhangi bir değişiklik Yok yok nasıl bir değişiklik yaratsın” (K48, E, 50).

K48’in birkaç poşet erzak için ödediği tutara yaptığı vurgu, yardımın artan yaşam maliyetleri karşısında kısa sürede temel tüketim harcamaları içinde eridiğini ortaya koymaktadır. Katılımcı açısından yardım, yaşam standardını yükselten bir gelirden çok mevcut ihtiyaçları geçici olarak karşılayan sınırlı bir kaynaktır. Bu

deneyim, sosyal yardımın hane üzerindeki etkisinin yalnızca verilen miktara değil, piyasa fiyatlarına ve alım gücündeki değişime de bağlı olduğunu göstermektedir.

K52'nin anlatısında da yardımın kira, doğalgaz ve elektrik gibi zorunlu giderlere yöneldiği; ancak gıda ihtiyacını karşılamada yetersiz kaldığı görülmektedir:

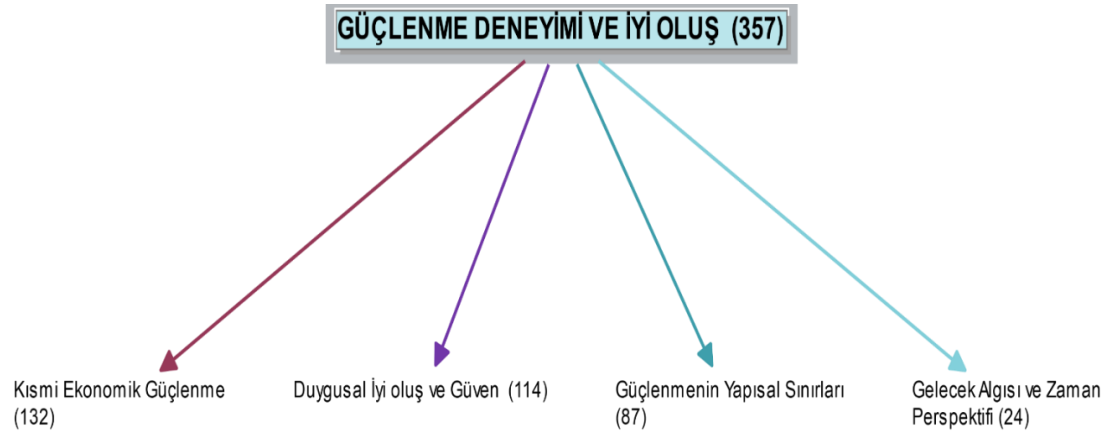
“Çok zor. Mesela geçim ne kadar ki ben maddi günde çok zorluk çekiyorum. Efendime söylüyorum diyor ay başı geliyor bana verdiğim parayı, devlet diyor doğal gaza gidiyor, kiraya gidiyor ama diyor o para yetmiyor. Ne doğal gaza, o ayı o aya erteleniyorum, o ayı o aya erteleniyorum. Yani benim burada harcadığım zaman gıdadan hiçbir şeyim yoktur. Ayda hiç idare etmiyorum. Diyorum bazı insanlar bize yardım etmese diyor çok zorluk çekiyorum” (K52, K, 55).

K52'nin “o ayı o aya erteleniyorum” sözü, yetersiz gelirin haneyi borç ve eksik ödeme döngüsüne sürüklediğini anlatmaktadır. Kira, doğalgaz ve elektrik gibi zorunlu giderler karşılandıktan sonra gıdaya kaynak kalmaması, hanenin çevreden gelen yardımlara daha fazla ihtiyaç duymasına yol açmaktadır. Bu örnekte gündelik yaşam ekonomisi, eldeki paranın nasıl harcanacağından çok, karşılanamayan ihtiyaçların ve biriken borçların bir sonraki aya nasıl taşınacağını yönetilmesine dönüşmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, sosyal yardımlar bu hanelerde kira, fatura, gıda, sağlıkla ilişkili ulaşım ve çocukların temel ihtiyaçları gibi ertelenemeyen giderlere yönelmektedir. Katılımcılar açısından destek çoğu zaman yaşam standardını yükselten bir gelir değil, barınmayı koruma, faturaları ödeme ve mutfak giderlerini karşılayabilme imkânıdır. Buğra'nın (2008) sosyal yardımların yoksulluğu ortadan kaldırmaktan çok geçimlik bir destek sağladığına ilişkin değerlendirmesi, sahadaki bu deneyimlerle örtüşmektedir. Gemicioğlu ve Bildir'in (2023, s. 243-247) sosyal yardımların kısa vadede yoksulluk riskini azaltabilmesine rağmen yapısal eşitsizlikleri dönüştürmede sınırlı kaldığı yönündeki bulguları ile Akyıldız'ın (2018) SED hizmeti alan kadınlara ilişkin çalışması da benzer bir sonuca işaret etmektedir. Bingöl sahasında öne çıkan nokta, hanelerin destek tutarını kira, doğalgaz, elektrik, gıda ve çocukların ihtiyaçları arasında sürekli yeniden paylaştırmak zorunda kalmasıdır. Yardımın bu şekilde kullanılması, yoksulluğu ortadan kaldırmaktan çok sınırlı kaynağın en acil ihtiyaca yöneltilerek gündelik yaşamın sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu çalışma, sosyal yardımın Bingöl'de refah artırıcı bir gelirden çok “dışarıda kalmama”, “faturayı kapatma” ve “günü idare etme” aracı olarak anlam kazandığını ortaya koyarak literatüre yerel düzeyde katkı sunmaktadır.

3.4. Güçlenme Deneyimi ve İyi Oluş

Bu ana tema altında elde edilen bulgular; Şekil 3.17 de görüldüğü gibi kısmi ekonomik güçlenme, duygusal iyi oluş ve güven, güçlenmenin yapısal sınırları ile gelecek algısı ve zaman perspektifi alt başlıkları çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece sosyal yardımlar yalnızca ekonomik destek sağlama işlevi üzerinden değil, bireylerin karar alma kapasitesi, geleceğe ilişkin beklentileri, kendilerini güvende hissetme düzeyleri ve yaşamları üzerindeki denetim imkânları bakımından yarattığı sınırlı güçlenme deneyimleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Şekil 3.17: Güçlenme Deneyimi ve İyi Oluş Temasına Ait Alt Temalar

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, sosyal yardımların dezavantajlı haneler açısından yalnızca geçim desteği değil, aynı zamanda güçlenme, iyi oluş, gelecek beklentisi ve bağımsızlık algısı üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir. Ancak katılımcı anlatıları, bu etkinin her zaman doğrusal ve güçlü bir dönüşüm yaratmadığını ortaya koymaktadır. Sosyal yardım bazı hanelerde kira, fatura, çocukların eğitim giderleri ve bakım ihtiyaçlarının karşılanmasını kolaylaştırarak sınırlı bir rahatlama sağlamakta; buna karşılık işsizlik, bakım yükü, barınma sorunu, alım gücünün düşmesi, sosyal katılımın sınırlandırılması ve kurumsal denetim gibi yapısal sorunları bütünüyle ortadan kaldırmamaktadır.

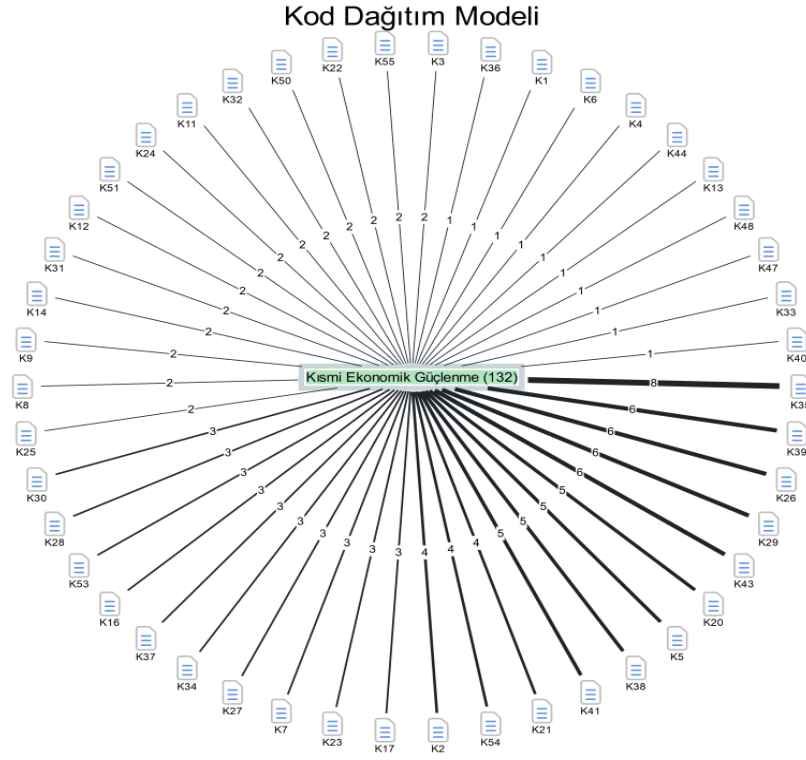
Bu ana tema altında yer alan kodlar, sosyal yardımların hanelerde “güçlenme” deneyimini nasıl ürettiğini ya da hangi koşullarda sınırlı bıraktığını göstermektedir. Katılımcıların anlatılarında yardım, çoğu zaman tam bir bağımsızlık, kalıcı güvence ya da yaşam standardında köklü bir değişim yaratmaktan çok, gündelik hayatı sürdürebilmeye imkân veren kırılğan bir destek olarak anlamlandırılmaktadır. Bu

nedenle güçlenme deneyimi, yalnızca yardımın varlığıyla değil; yardımın miktarı, sürekliliği, bakım yüküyle ilişkisi, iş, kreş, barınma ve sosyal hizmet gibi tamamlayıcı mekanizmalarla desteklenip desteklenmemesi ve hanelerin yapısal koşullarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

3.4.1. Kısmi Ekonomik Güçlenme

Kısmi ekonomik güçlenme kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardımların bazı hanelerde ekonomik bağımsızlık, ihtiyaçları karşılayabilme, başkasına muhtaç olmama, çocukların bakım ve eğitim giderlerini üstlenebilme ve hane bütçesine katkı sunma gibi alanlarda sınırlı fakat anlamlı bir güçlenme yarattığını göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde bu güçlenme, tam bir ekonomik bağımsızlık ya da yaşam standartlarında köklü bir yükselme biçiminde ortaya çıkmamaktadır. Daha çok “bir ihtiyaç karşılayabilmek”, “kimseye sormadan almak”, “çocuklara bir şey alabilmek”, “kirayı ödeyebilmek”, “eve katkı sunabilmek” ya da “bakım giderlerini daha rahat karşılamak” gibi gündelik düzeyde yaşanan küçük fakat hane yaşamı açısından önemli rahatlamalar üzerinden ifade edilmektedir.

Bu alt kodda dikkat çeken temel bulgu, sosyal yardımın katılımcılar için çoğu zaman yapısal yoksulluğu ortadan kaldırmasa da hane içinde karar alabilme ve temel ihtiyaçları karşılama kapasitesini artırmasıdır. Özellikle kadınlar ve bakım veren bireyler açısından yardım, kimi zaman aileden, eşten, babadan ya da çevreden para isteme zorunluluğunu azaltmakta; bu da ekonomik güçlenmenin yalnızca parasal değil, aynı zamanda ilişkisel ve psikolojik bir boyutu olduğunu göstermektedir. Ancak bu güçlenme sınırlıdır; çünkü yardımın miktarı çoğu zaman kira, fatura, bakım malzemesi, çocuk giderleri ve sağlık ihtiyaçları içinde hızla tükenmektedir. Bu nedenle burada ortaya çıkan güçlenme, “tam bağımsızlık” değil, yoksulluk koşulları içinde kısmi hareket alanı kazanma biçiminde değerlendirilmelidir. Kısmi ekonomik güçlenmeye ilişkin anlatıların görüşme belgelerindeki kodlanma yapısı Şekil 3.18’de gösterilmiştir.

Şekil 3.18: Kısmi Ekonomik Güçlenme Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Bu dağılım; temel ihtiyaçları karşılayabilme, hane bütçesine katkı sunma, çocukların giderlerini üstlenme ve başkasından para isteme gereksiniminin azalması gibi sınırlı güçlenme deneyimlerinin veri içinde farklı yoğunluklarda kodlandığını yansıtmaktadır. Katılımcıların bazıları, sosyal yardım sayesinde hane içindeki farklı ihtiyaçları daha düzenli karşılayabildiğini ifade etmektedir. K1'in anlatısı, yardımın yalnızca tek bir kişiye değil; hane içindeki çocuklar, yaşlılar ve bakım verilen bireyler arasında paylaştırılan bir kaynak olarak kullanıldığını göstermektedir:

“Benim her ihtiyacım var yani. Kaynanamın ihtiyacı var, kayınbabam var, çocuklarım var. Yani ben ay gelip alıyorum kendime her şeyi alıyorum. Çocuklar, kaynanam. Kendi geçimi yapıyorum” (K1, K, 37).

Bu anlatı, kısmi ekonomik güçlenmenin hane içinde çoklu ihtiyaçları yönetebilme kapasitesiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcı için yardım, yalnızca kişisel harcama imkânı değil, hane geçimini organize etme ve farklı bireylerin ihtiyaçlarına cevap verebilme aracıdır. Bu nedenle sosyal yardım, hane içindeki bakım ve geçim sorumluluklarını bütünüyle ortadan kaldırmasa da bu sorumlulukların yerine getirilmesini kısmen kolaylaştırmaktadır.

Bazı kadın katılımcılar için ekonomik güçlenme, doğrudan başkasına sormadan ya da izin almadan harcama yapabilmekle ilişkilidir. K5'in aktardıkları bu anlamda sosyal yardımın kadın açısından karar alma alanını genişlettiğini göstermektedir: *“Şöyle söyleyeyim, rahatlıkla istediğim şeyi alabiliyorum. Çocuğumun canı bir şeyi istediğinde hiç kimseye sormadan, hiç kimseden izin almadan alabiliyorum”* (K5, K, 30).

Bu anlatı, yardımın kadına sınırlı da olsa ekonomik özneleşme alanı sunduğunu göstermektedir. Katılımcının “hiç kimseye sormadan, hiç kimseden izin almadan” ifadesi, ekonomik gücün yalnızca gelir miktarıyla değil, harcama üzerinde söz sahibi olabilmekle de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle kısmi ekonomik güçlenme, hane içinde karar alma ve çocuğun ihtiyacına doğrudan cevap verebilme kapasitesiyle birlikte düşünülmelidir.

Benzer biçimde K16'nın anlatısı, sosyal yardımın kadın açısından “minnet etmeme” ve çocukların ihtiyaçlarını idare edebilme duygusuyla ilişkilendirildiğini göstermektedir:

“Ben bir kadın olarak hiçbir gelirim yok tabii ki de beni güçlendirdiğini düşünüyorum. Çünkü en azından kimseye minnet etmem en azından çocuklarım. Biliyorum çocuklarım. Onlar idare edebiliyorum yani çok şükür” (K16, K, 39).

Bu ifade, ekonomik güçlenmenin hane içindeki kadınlar için yalnızca gelir elde etmek anlamına gelmediğini; başkasına sürekli ihtiyaç duymama, çocukların giderlerini belli ölçüde karşılayabilme ve kendi sorumluluğunu yerine getirebilme duygusuyla da ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcının “kimseye minnet etmem” vurgusu, sosyal yardımın sınırlı miktarına rağmen kadın açısından ilişkisel bağımlılığı azaltan bir işlev taşıyabildiğini ortaya koymaktadır. Ancak burada da güçlenme, tam bir ekonomik bağımsızlıktan çok, hane içindeki zorunlu ihtiyaçları daha az mahcubiyetle karşılama kapasitesi biçimindedir.

K5'in bir başka anlatısında sosyal yardımın sosyal yaşama katılımı da sınırlı biçimde artırdığı görülmektedir:

“Önceden mesela gidip bir kafede oturabilmek ya da bir lokantaya gidip yemek, yemek zor oluyordu benim için. Şimdi ise rahatlıkla yapabiliyorum. Çocuğumun istediği herhangi bir pasta olsun, börek olsun, çörek olsun her şeyi alıp yapabiliyorum.” (K5, K, 30)

Bu ifade, ekonomik güçlenmenin yalnızca temel ihtiyaçlarla sınırlı kalmadığı durumlarda sosyal yaşam ufkunu da genişletebildiğini göstermektedir. Kafede oturmak, lokantaya gitmek ya da çocuğun istediği yiyeceği alabilmek, hane için lüks tüketimden çok sosyal hayata daha rahat katılabilmek anlamı taşımaktadır. Bu durum, sosyal yardımın bazı katılımcılar açısından gündelik yaşamda daha az kısıtlanmış hissetme ve çocukla birlikte daha rahat hareket etme imkânı sunduğunu göstermektedir.

K21'in anlatısında ekonomik güçlenme, hane bütçesine katkı sağlayabilme ve bu katkı üzerinden güçlü hissetme biçiminde ortaya çıkmaktadır:

“maddi olarak evet. Yani maddi olarak güçlü hissettim. Maddi olarak hissettim. Yani maddi olarak kendi açımdan değil de eve bir katkı olarak daha çok güçlü hissettim. Eve bir katkı sağlayabilmek daha güçlü hissettirdi bana” (K21, K, 57).

Bu ifade, ekonomik güçlenmenin bireysel tüketimden çok hane içine katkı sunabilme üzerinden anlam kazandığını göstermektedir. Katılımcı, kendi kişisel harcamalarından ziyade eve katkı sağlayabilmeyi güçlendirici bir deneyim olarak görmektedir. Bu durum, sosyal yardım alan hanelerde ekonomik güçlenmenin çoğu zaman bireysel bağımsızlıktan önce hane sorumluluklarını yerine getirme kapasitesiyle ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır.

K27'nin anlatısı, yardımın kız çocuklarının ihtiyaçlarını daha rahat karşılamayı mümkün kıldığını ve bunun katılımcıya ekonomik güçlenme hissi verdiğini göstermektedir: *“Biraz güçlü hissettim kendimi biraz daha ek destek aldığım için. Yani daha rahat gönderebildim kızların isteklerinin ihtiyaçlarını karşıladığım için daha güçlü hissettim. Ekonomik olarak ”* (K27, K, 42).

Bu ifade, sosyal yardımın özellikle çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilme üzerinden ebeveynin kendisini daha güçlü hissetmesine katkı sağladığını göstermektedir. Katılımcının “biraz güçlü” ifadesi önemlidir; çünkü burada tam bir güçlenmeden değil, yardımın sağladığı kısmi ve sınırlı bir rahatlama söz edilmektedir. Bu nedenle ekonomik güçlenme, hane içinde çocuklara yönelik sorumlulukların daha az çaresizlikle yerine getirilmesi biçiminde görünür olmaktadır.

K28'in deneyiminde yardımın kendi bütçesinden yapılan harcamaları azaltarak hane üzerinde ferahlama yarattığı görülmektedir:

“Destek iyi oldu. Desteğin böyle bize sağlanması bizi gerçekten de bir nebze de olsa ferahlattı, rahatlattı. Çünkü onu harcadığımızda, kendi bütçemizden harcadığımızda zorlanıyorduk ama oradan gelmesi bizi rahatlatıyor.” (K28,K, 43)

Bu anlatı, kısmi ekonomik güçlenmenin hane bütçesindeki basıncı azaltma üzerinden yaşandığını göstermektedir. Yardım, ihtiyaçları tamamen ortadan kaldırmamakta; ancak mevcut bütçeden yapılacak harcamaların bir kısmını üstlenerek hane üzerinde “ferahlama” yaratmaktadır. Katılımcının “bir nebze de olsa” vurgusu, bu güçlenmenin sınırlı ama hissedilir olduğunu ortaya koymaktadır.

K38’in sözleri, sosyal yardımın en güçlü ekonomik etkilerinden birinin çocukları aynı çatı altında tutabilmek olduğunu göstermektedir:

“Bu yardım şöyle bir şey. En azından çocuklarımı bir çatı altında topladım. Yani bunun bana tabii ki büyük bir katkısı var. Hani bu sosyal ekonomik destek olmasa ben ev kiralayamazdım. Çocuklarımla bir arada olamazdım. İş kurmak zaten olmaz yani. Ne kurabilirim ki. Ben en azından sadece bana katığı katkı çocuklarımla bir aradayım. En azından çocuklarım bir çatı altında. Ya bu bile benim için çok büyük bir şey. En azından çocuklarım yanımda” (K38, K, 45).

Bu anlatı, kısmi ekonomik güçlenmenin barınma ve aile bütünlüğüyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcı için yardım, iş kurma ya da ekonomik bağımsızlık sağlayan bir kaynak değildir; ancak çocuklarıyla aynı evde kalabilmesini mümkün kılmaktadır. Bu nedenle yardımın güçlendirici etkisi, büyük ekonomik dönüşümlerden çok hane bütünlüğünü koruma ve çocukların anneden kopmasını engelleme üzerinden ortaya çıkmaktadır.

Son olarak K51’in anlatısı, bakım ve sağlık giderleri olan hanelerde kısmi ekonomik güçlenmenin çocuğun düzenli bir gelirinin olması ve bazı ihtiyaçların karşılanabilmesi üzerinden yaşandığını göstermektedir:

“Şimdi çocuğun yönünden hiç olmazsa bağımsız yani bağımsız. Yani düşünebiliyorsun bunu evet çocuğumun işte aylık bir net bir geliri var. Sensörüne işte ilaç ücretlerine ondan sonra kendi şahsi giderlerine yetiyor. Yani bu güzel bir şey bence. Yani kendimiz rahatız yani bu konuda” (K51, E, 42).

Bu ifade, özel gereksinimli ya da sağlık ihtiyacı olan çocukların bulunduğu hanelerde yardımın düzenli bakım giderlerini karşılamada önemli bir güvence yarattığını göstermektedir. Sensör, ilaç ve kişisel giderler gibi sürekli harcamaların belirli ölçüde karşılanabilmesi, hane açısından ekonomik baskıyı azaltmaktadır. Ancak

burada da güçlenme, hane genelinin refah düzeyini yükseltmekten çok çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasına odaklanan sınırlı bir ekonomik rahatlama biçimindedir.

Sosyal yardım, bazı katılımcıların temel ihtiyaçlarını daha düzenli karşılayabilmesine ve hane bütçesine katkıda bulunabilmesine imkân vermektedir. Bu destek kalıcı bir ekonomik bağımsızlık sağlamasa da özellikle daha önce eşinden, ailesinden veya yakın çevresinden para istemek zorunda kalan kadınlar açısından sınırlı bir karar alanı yaratmaktadır. Çocuğun bir ihtiyacını karşılayabilmek, evin belirli bir giderini üstlenmek veya küçük bir harcama için başka bir kişiden maddi destek istememek, yardımın parasal değerinin ötesinde hane içindeki hareket alanını genişleten bir deneyimdir.

Bununla birlikte ekonomik güçlenmenin düzeyi hane koşullarına göre farklılaşmaktadır. Kira ve bakım giderlerinin yüksek olduğu hanelerde yardım zorunlu harcamalar içinde kısa sürede tükenirken, bazı hanelerde çocukların eğitim ve gündelik ihtiyaçlarına daha fazla kaynak ayrılabilmesini sağlamaktadır. Özel gereksinimli çocukların bulunduğu hanelerde ise ekonomik hareket alanı büyük ölçüde bakım giderlerinin karşılanmasıyla sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle yardımın etkisi, bazı katılımcılar açısından bireysel karar alanını genişletirken bazıları açısından yalnızca mevcut bakım ve geçim düzeninin sürdürülebilmesine imkân vermektedir.

Erbay'ın (2019, s. 45–52) güçlenme yaklaşımı, ekonomik kaynaklar ile bireylerin karar alma ve yaşamlarını yönlendirme kapasiteleri arasındaki ilişkiyi yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Akyıldız'ın (2018) ve Cankurtaran, Akoğlu ve Sakarya'nın (2020, s. 1924–1928) sonuçlarıyla uyumlu olarak, sosyal destek yaşam koşullarını belirli ölçüde iyileştirse de yapısal yoksulluk devam ettiğinde güçlenme sınırlı kalmaktadır. Bu bulgular, Bingöl'de ekonomik güçlenmenin yalnızca gelir artışı üzerinden değil; kadınların başkasına başvurmadan harcama yapabilmesi, çocukların aile yanında bakımının sürdürülebilmesi ve bakım giderlerinin karşılanabilmesi üzerinden hane temelli ve sınırlı bir deneyim olarak yaşandığını göstermektedir.

3.4.2. Duygusal İyi Oluş ve Güven

Duygusal iyi oluş ve güven kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardımların haneler açısından yalnızca ekonomik bir destek olarak değil, aynı zamanda güven, rahatlama, özgüven, yalnız bırakılmama hissi ve psikolojik dayanma gücü gibi duygusal sonuçlar da ürettiğini göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde yardım,

Bu alt kodda dikkat çeken temel bulgu, sosyal yardımın bazı katılımcılar için yalnızca geçim kaynağı değil, aynı zamanda “arkada bir destek var” hissi üretmesidir. Ancak bu duygu bütün katılımcılarda aynı düzeyde ortaya çıkmamaktadır. Bazı katılımcılar yardımı güçlü, özgür ve güvende hissetme ile ilişkilendirirken; bazıları yalnızca kısa süreli bir rahatlama sağladığını, yardımın azlığı nedeniyle duygusal güvenin kalıcı hâle gelemediğini belirtmektedir. Bu nedenle duygusal iyi oluş, sosyal yardımların sınırlı fakat anlamlı etkilerinden biri olarak değerlendirilmelidir. Yardımın oluşturduğu güven, rahatlama ve yalnız bırakılmama hissine ilişkin kodlamaların katılımcı belgelerindeki görünümü Şekil 3.19’da sunulmaktadır.

139

en önemli duygusal karşılığı, başkasına yük olmama ve kendi ihtiyacını karşılayabilme hissidir. K5'in anlatısı, sosyal yardımın özgüven ve bağımsızlık duygusuyla nasıl ilişkilendirildiğini göstermektedir: *“Sed almadan önce kendimi kısıtlanmış hissediyordum. Özgür değildim. Sed aldıktan sonra daha özgüvenli ve özgür hissettim. Ben bunu yapabiliyorum diyebildim”* (K5, K, 30).

Bu ifade, sosyal yardımın kişide yalnızca ekonomik bir rahatlama değil, aynı zamanda özne olma duygusu ürettiğini göstermektedir. Katılımcının “ben bunu yapabiliyorum” sözü, yardımın gündelik ihtiyaçları karşılamının ötesinde kişinin kendine dair algısını da etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda güçlenme, büyük ölçekli bir ekonomik dönüşümden çok, kişinin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesini hissetmesiyle başlamaktadır.

K6'nın anlatısında duygusal iyi oluş, sosyal hizmetlerin varlığını bilme ve yalnız bırakılmama hissi üzerinden kurulmaktadır:

“İyi hissettirdi yani. Sonuçta bir destektir. Hem maddi olarak hem manevi olarak bir destektir yani. Maddi olarak biraz kısıtlı olduğum için güzel bir destek oldu. Manevi olarak da insan kendini yalnız hissetmediği için bir desteği oldu. Sonuçta böyle bir durumda sosyal hizmetlerin var olduğu ortada. En ufak bir sorunda en azından gözün arkada kalmıyor. Gözün arkada kalmıyor. O destek önemli zaten” (K6, E, 41).

Bu anlatı, sosyal yardım ve hizmetlerin yalnızca nakdi destek olarak değil, kurumsal bir güvence duygusu olarak da deneyimlendiğini göstermektedir. Katılımcının “gözün arkada kalmıyor” ifadesi, yardımın geleceğe dair mutlak bir güvence sağlamasa da yalnız kalmama hissi yarattığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle duygusal iyi oluş, sosyal hizmet sisteminin hanelerle kurduğu temas biçimiyle de ilişkilidir.

Bazı katılımcılar, yardımın düzenli yatmasının kendilerinde güven duygusu oluşturduğunu belirtmektedir. K27'nin anlatımı, düzenlilik ve öngörülebilirliğin duygusal iyi oluş üzerindeki etkisini açık biçimde göstermektedir:

“Yani güvende de hissettim. Güvende. Bilmiyorum nasıl açayım Güvende. Yani güvende hissettim tabii para her ay yattığı için düzenli olarak. Evet, kendimi güvende hissettim evet her ay düzenli yattığı için” (K27, K, 42).

Bu ifade, sosyal yardımın miktarı kadar sürekliliğinin de önemli olduğunu göstermektedir. Yardımın her ay düzenli yatması, katılımcı açısından belirsizliği

azaltmakta ve hane ekonomisinde plan yapabilme hissi oluşturmaktadır. Bu durum, sosyal yardımların güven üretici yönünün yalnızca parasal düzeyle değil, düzenlilik ve öngörülebilirlikle de bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Barınma güvencesi, duygusal iyi oluşun en güçlü kaynaklarından biridir. K24'ün anlatısı, dışarıda kalma deneyiminden sonra sıcak bir evde olmanın katılımcı açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir: *“Allah da devletten razı olsun. Bana bu evi verdi. Sıcak yerdeyim. Başımı indiriyorum. Yoksa dışarıda otogarda kalıyordum”* (K24,K, 45).

Bu anlatı, sosyal desteğin güven duygusunu en temel yaşam koşulları üzerinden ürettiğini göstermektedir. Katılımcı için “sıcak yerde” olmak, yalnızca fiziksel barınma değil, aynı zamanda dışarıda kalma korkusundan uzaklaşma anlamına gelmektedir. Bu nedenle duygusal iyi oluş, sosyal yardım alan hanelerde çoğu zaman barınma güvencesi ve temel korunma hissiyle doğrudan ilişkilidir.

K29'un anlatısı, yardım sonrasında içe kapanma ve ağlama hâlinin azaldığını, sosyal aktiviteye katılımın ve çocuklarla birlikte dışarı çıkabilmenin iyi oluşu desteklediğini göstermektedir:

“Daha önceden evden çıkmazdım. İçime kapanıktım. Sürekli ağlama gibi bir his vardı. Ağlardım, şey yapardım. Ama bu şeyden sonra SED yardımından sonra kendime bir özgüvenim geldi. Arkada çevresi, çocuklarla ilgilenmem, onları alıp götürüp sosyal aktivite yerde bulunmak. Bunlar bana çok iyi geldi mesela.” (K29, K, 38)

Bu ifade, sosyal yardımın duygusal iyi oluş üzerindeki etkisinin sosyal katılımı da bağlantılı olduğunu göstermektedir. Katılımcı, yardım sonrasında yalnızca ekonomik olarak değil, psikolojik olarak da daha güçlü hissetmeye başlamıştır. Çocuklarla birlikte sosyal aktivitelere katılmak, kendini eve kapatma hâlinde çıkmayı mümkün kılmıştır. Bu durum, sosyal yardımın bazı hanelerde sosyal izolasyonu kısmen azaltabildiğini göstermektedir.

K30'un aktardıklarında ise sosyal yardım, kadın açısından ezilmişlik ve çaresizlik duygusunun azalmasıyla ilişkilendirilmektedir:

“Şöyle bağımsız bir erkeğe karşı ezik olmadığımı görerek arkamda bir devletin olduğunu hissederek. Evet. E bir kadının çaresizliğini artık hisleri içimden silindiği zaman çok güçlü hissettim kendimi. Kendime özgüvenim geldi” (K30, K, 48).

Kurumsal desteğin “arkamda bir devlet var” duygusu yaratması, K30 açısından sosyal yardımı erkek bağımlılığı karşısında sınırlı bir güvenceye dönüştürmektedir. Buradaki güçlenme tam bir ekonomik bağımsızlıktan çok, yalnızlık ve çaresizlik duygusunun azalmasıyla oluşan psikolojik bir dayanaktır.

K31’in anlatısında duygusal iyi oluş, kendi emeğinin ve annelik mücadelesinin çevre tarafından görülmesi üzerinden kurulmaktadır:

“Yani öncelikle kendim kendimle gurur duyuyorum. Çocuklarım da aynı şekilde. Yani yaptığım emeklerin farkındalar. Üçüncü bir konuda mesela insanlar da tabii ki gözle görünen şey sonuçta. Yıllarca sorumluluklarını aldım. Gerek maddi gerek manevi. Hiçbir şekilde çocukları mesela kaybetmedim. Bir yurda veya bir aile koruyucuya ya da bir sokakta bırakmadım. Bu tabii ki görünen şeyler. Bu büyük fedakârlıktır. Herkesin yaptığı bir şey değil. Mesela isterseniz çevre içerisinde de bir az da olsa küçük bir şey de olsa hani kahraman gibi görüyorlar” (K31, K, 31).

Bu ifade, iyi oluşun yalnızca ekonomik rahatlamadan değil, emek ve sorumluluğun tanınmasından da beslendiğini göstermektedir. Katılımcı, çocuklarını koruma, büyütme ve ayakta tutma çabasını kendi gururunun kaynağı olarak ifade etmektedir. Bu nedenle duygusal iyi oluş, sosyal yardımın sağladığı maddi destekle birlikte, bakım ve ebeveynlik emeğinin görünür hâle gelmesiyle de ilişkili bir deneyimdir.

Bununla birlikte duygusal iyi oluş her zaman kalıcı ve güçlü bir güven duygusuna dönüşmemektedir. K19’un ifadesi, yardımın kısa süreli rahatlama sağladığını; ancak yardımın azlığı nedeniyle sıkıntıların yeniden başladığını göstermektedir: “*Yani biraz rahatlatıyor. Ondan sonra malum zaten az olduğu için en fazla kira ödeyebiliyoruz. Ondan sonra tekrar sıkıntılar başlayınca insan biraz sıkıntıya girince çok zor geçiyor*” (K19, K, 28).

Bu anlatı, sosyal yardımın duygusal etkisinin sınırlarını göstermektedir. Yardım, alındığı anda hane üzerinde bir rahatlama yaratmakta; fakat kira ve diğer temel giderler karşılandıktan sonra yeniden sıkıntı başlamaktadır. Bu nedenle duygusal iyi oluş, yapısal yoksulluk koşulları içinde kırılabilir ve geçici bir deneyim olarak kalabilmektedir.

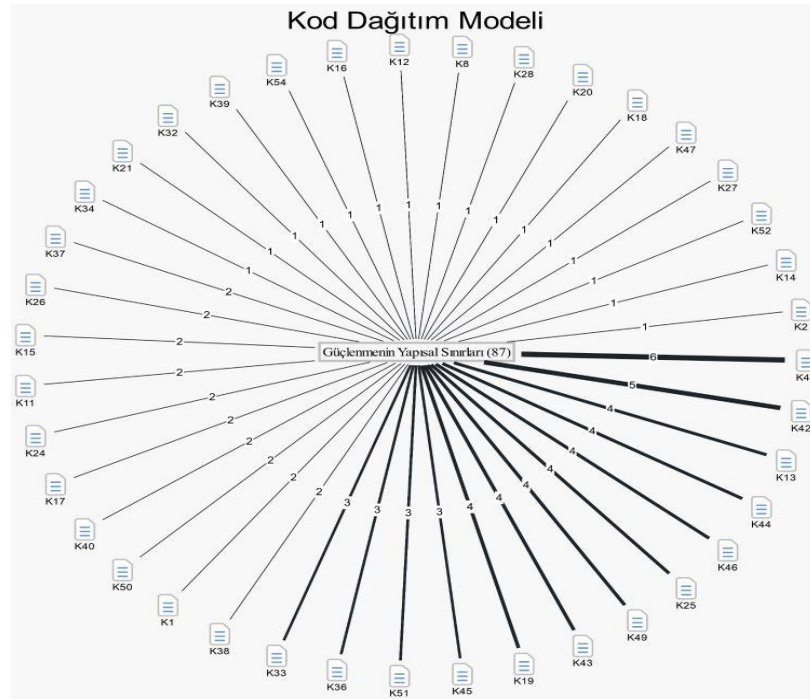
Sosyal yardımın duygusal karşılığı, katılımcılar açısından genel bir memnuniyetten ibaret değildir. Başkasından para istemeden bazı ihtiyaçları

karşılayabilmek, çocuklarla sosyal hayata katılabilmek ve düzenli bir ödemenin geleceğini bilmek, sınırlı da olsa güven duygusu sağlamaktadır. Erbay'ın (2019, s. 45–52) güçlenme yaklaşımı, bu deneyimi bireylerin karar alma ve yaşamlarını yönlendirme kapasiteleriyle ilişkilendirmeye imkân vermektedir. Hochschild'in (1983) duygusal emek yaklaşımı ise kadınların maddi geçimle birlikte aileyi duygusal olarak ayakta tutmak için harcadıkları görünmeyen emeği yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Buna karşılık Edebalı'nın (2020) Sincan'da 200 SED yararlanıcısıyla yürüttüğü nicel araştırmada aile yaşam kalitesi puanları görece yüksek olsa da yaşam memnuniyeti puanlarının düşük bulunması ve yardım miktarı ile süresinin yaşam memnuniyeti üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmaması, Bingöl'deki olumlu duygusal anlatıların bütün yararlanıcılara genellenmemesi gerektiğini göstermektedir. Bununla birlikte Akyıldız'ın (2018) ve Cankurtaran, Akoğlu ve Sakarya'nın (2020, s. 1924–1928) bulgularıyla uyumlu olarak, yardım miktarı yetersiz kaldığında ve yapısal koşullar değişmediğinde bu rahatlamanın kalıcı bir iyi oluşa dönüşmesi sınırlı kalmaktadır.

Katılımcıların duygusal iyi oluş deneyimi, yardım almaktan kaynaklanan genel bir memnuniyete indirgenemez. Başkasına muhtaç olmadan bazı ihtiyaçları karşılayabilmek, çocuklarla sosyal hayata katılabilmek, devlet desteğini arkada hissetmek, ödemenin düzenli olacağını bilmek ve sıcak bir evde kalabilmek, sınırlı da olsa bir güven duygusu yaratmaktadır. Ebeveynlik ve bakım emeğinin görünür hâle gelmesi de bazı katılımcıların kendilerini daha değerli ve desteklenmiş hissetmelerine katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte yardımın hane ihtiyaçları karşısında yetersiz kalması, bu rahatlamanın kısa sürede yeniden kaygı ve belirsizliğe dönüşmesine neden olabilmektedir. Sosyal yardım, bu yönüyle ekonomik katkının ötesinde psikolojik olarak ayakta kalmayı destekleyen; ancak yapısal koşullar devam ettikçe kırılabilirliğini koruyan sınırlı fakat anlamlı bir güven mekanizmasıdır.

3.4.3. Güçlenmenin Yapısal Sınırları

Güçlenmenin yapısal sınırları kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardımların hanelere belirli ölçüde rahatlama sağladığını; ancak çoğu durumda yaşam standartlarını, iş bulma olanaklarını, sosyal katılımı ve toplumsal eşitsizlik deneyimini köklü biçimde dönüştürmediğini göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde yardımın etkisi, “tam güçlenme”den çok “kısmi rahatlama”, “mevcut yoksunluğu idare etme” ve “günü kurtarma” biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sosyal yardımın bireysel düzeyde önemli bir destek sağlasa da işsizlik, bakım yükü, kira krizi, alım gücü kaybı, kurumsal hizmet eksikliği ve bakım sorumluluğunun hane içinde yoğunlaşması gibi yapısal sorunları tek başına çözemediğini göstermektedir. Sosyal yardımların güçlendirici etkisini sınırlandıran yapısal koşulların görüşme belgelerindeki kodlanma örüntüsü Şekil 3.20’de sunulmuştur.

karşılama kısmi bir rahatlama sağladığını; ancak bağımsız yaşam kurma kapasitesi üretmediğini göstermektedir:

“Ya bağımsız değil. Zaten bu meblağla gidip bağımsız bir yerde yaşayamam. Yani sadece dediğim gibi ihtiyaçlar konusunda gayriihtiyari ihtiyaçlarımı karşılayabildiğim için o konuda sıkıntı yaşamadım. Hani ne bir iş olsun ne bir ayrı bir ev olsun bunları kesinlikle bu Mevla ile çıkılmaz zaten” (K17, K, 25).

Bu anlatı, sosyal yardımın güçlendirici etkisinin miktar ve kullanım alanıyla sınırlı olduğunu göstermektedir. Yardım, kişiyi tamamen desteksiz bırakmamakta; ancak yeni bir yaşam kuracak ekonomik güvenceyi de sağlamamaktadır. Bu nedenle güçlenme, yalnızca temel ihtiyaçları karşılayabilmekle değil, bireyin kendi yaşamını daha bağımsız biçimde kurabilmesiyle birlikte değerlendirilmelidir.

K21’in anlatısı, sosyal yardımın çelişkili etkisini daha nüanslı biçimde ortaya koymaktadır. Yardım bir yandan eşitsizlikleri kısmen azaltan bir güvence olarak görülmekte; diğer yandan bakım ilişkisi içinde yeni bir bağımlılık alanı da üretmektedir:

“Bence eşitsizlikleri azalttığını düşünüyorum. Ama bu kişisel olarak değişebilir. Yani benim kendi kayınvalidem adına beni ona daha çok bağımlı kıldı. Ama bir güvence olarak özellikle bir kadın için daha eşitsizlik boyutunda daha iyi yaratıldı. Bence kesinlikle toplumsal eşitsizlik yanında bir tık daha dengeyi koruyabiliyor. Ama tamamen bu problemi ortadan kaldırmıyor. Dengeyi koruyup kaldırmıyor” (K21, K, 57).

Bu ifade, sosyal yardımın tek yönlü bir güçlenme aracı olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Katılımcı açısından destek, belirli ölçüde güvence ve denge üretmekte; ancak bakım verilen kişiye bağımlılığı da artırmaktadır. Bu nedenle yardım, eşitsizlikleri bütünüyle ortadan kaldıran değil, bazı durumlarda eşitsizliğin etkisini sınırlı biçimde hafifleten bir mekanizma olarak görünmektedir.

Barınma güvencesi, güçlenmenin en temel sınırlarından biri olarak öne çıkmaktadır. K24’ün anlatısı, sosyal yardımın varlığına rağmen geleceğe dair güvencesizlik duygusunun sürdüğünü göstermektedir: “*Bugün belki var. Yarın yine bana bakmazsa yine dışarıda kalırım. Kırımı da veremem. Ben hangi gelirle veririm. Budur. Aç kalmayalım. Odur*” (K24, K, 45).

Bu ifade, sosyal yardımın sürekliliğine duyulan ihtiyacın hane yaşamında nasıl bir kaygı ürettiğini göstermektedir. Katılımcı için yardımın kesilmesi, yalnızca gelir

kaybı değil, dışarıda kalma ve kira ödeyememe riski anlamına gelmektedir. Bu nedenle yardım, güvence üretirken aynı zamanda geleceğe dair kırılgan bir bağımlılık ilişkisi de oluşturmaktadır.

Evde bakım desteği alan bazı hanelerde yardımın hane için genel bir refah katkısı değil, yalnızca bakılan kişinin giderlerine yönelen sınırlı bir kaynak olduğu görülmektedir. K25’in deneyimi bu durumu açık biçimde göstermektedir:

“Katkısı şöyle, sadece aldığımız, onun bakımını aldığımız, onun için bir harcama oluyor. Yoksa bizim için bir destek falan değildir. Biz kendimiz zaten 5 kişilik nüfus olduğumuz için bir memur maaşıyla geçiniyoruz. Ama onun aldığımız bakım ise ancak onun ihtiyaçlarını gidermek için harcıyoruz. Yoksa onu kendimiz için bir birikim ya da bir katkı olsun. O açıdan olmuyor ki. Günün şartları zaten belidir aldıkları bakım en son 10-11 bin TL falan oldu. O da ancak günün şartlarında kendi ihtiyaçlarını giderir. Kendi ihtiyaçlarını da getiriyor. bize herhangi bir katkısı yok” (K25, E, 50).

Bu anlatı, bakım yardımının hane refahını artıran bir gelir olarak değil, doğrudan bakılan kişinin ihtiyaçlarına aktarılan bir kaynak olarak görüldüğünü göstermektedir. Katılımcı için destek, hanenin birikim yapmasını ya da ekonomik olarak güçlenmesini sağlamamaktadır. Bu durum, Evde Bakım Yardımının bakım yükünü görünür kılmakla birlikte hane düzeyinde kalıcı ekonomik güçlenme üretme kapasitesinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcıların anlatılarında sosyal yardım sistemi ile çalışma hayatı arasındaki ilişki, güçlenmenin önünde bir engel olarak görünmektedir. K33’ün anlatısı, kısa süreli çalışmanın engelli aylığında kesintiye yol açtığını ve bu durumun çalışmayı teşvik etmek yerine caydırıcı bir sonuç ürettiğini göstermektedir:

“Ben geçenlerde mesela ben engelliyim kendim. Bir özel yurt vardı işte sadece dedi çocuklara kahvaltı veriyoruz öğrencilere. Ben oraya bir girdim. Sadece on altı gün çalıştım. On altı gün çalıştım. Altı ay benim engelli aylığımı her ay iki bin param kesildi. Sadece nedir on altı gün orada çalıştığım için rapor nedeniyle ben altı ay mesela benim aldığım parayı hepsi geri aldılar. Yani ben arada boş çalıştım. Yani çalışamıyorum bir yerde zaten” (K33, K, 40).

Bu ifade, sosyal yardım sisteminin bazı durumlarda istihdama geçişi kolaylaştırmak yerine riskli hâle getirebildiğini göstermektedir. Katılımcı, kısa süreli çalışmanın ardından aldığı desteğin kesilmesi nedeniyle çalışmasının karşılığını alamadığını düşünmektedir. Bu durum, yardım ile çalışma arasındaki geçiş

mekanizmalarının yeterince esnek olmamasının güçlenme sürecini sınırladığını ortaya koymaktadır.

Bakım sorumluluğu nedeniyle istihdam desteklerinden yararlanamama da güçlenmenin yapısal sınırları arasında yer almaktadır. K36'nın anlatısı, bakım veren kişinin iş gücü piyasasına katılma isteğinin kurumsal ve bakım temelli sınırlılıklar nedeniyle gerçekleşemediğini göstermektedir:

“Mesela ben iş kura kaç defa kaydımı yaptığım halde nene üzerime kayıtlı olduğu için hiçbir şekilde faydalanamıyorum bu durumda. Yani ihtiyacım olduğu halde mesela bizim gibilere belli saatlerde ya da belli bir miktar destek verilmesi böyle bir şey yapılabilir” (K36, K, 39).

Bu anlatı, bakım verenlerin yalnızca ekonomik yardıma değil, çalışma hayatıyla uyumlu esnek desteklere de ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Katılımcının “ihtiyacım olduğu halde” ifadesi, yardım sisteminin bakım veren kişiyi pasif bir alıcı konumunda tutabildiğini göstermektedir. Bu nedenle güçlenme, yalnızca nakdi destekle değil, bakım sorumluluğunu dikkate alan istihdam ve destek modelleriyle mümkün olabilir.

K43'ün anlatısı, güçlenmenin yalnızca nakdi yardımın artırılmasıyla değil, çocuk bakımını destekleyen kurumsal hizmetlerle mümkün olabileceğini göstermektedir:

“Sosyal ekonomik desteğin artırılması. Mesela çocuklara değil. Kreş desteği Kreş desteği de olabilir abi. En azından kreş desteğimiz olduğu zaman çalışabiliriz. Hani o zaman da kendi ayaklarımızın üstünde tamamen durabiliriz. Onun için iyi olur” (K43, K, 31).

K43'ün kreş talebi, nakdi yardımın kadınların ekonomik güçlenmesini tek başına sağlayamadığını göstermektedir. Kurumsal bakım hizmetlerinin sınırlı olması, çocuk bakımını kadınların sorumluluğunda tutarak çalışma yaşamına katılımı sınırlandırmaktadır. Bu nedenle kadınların ekonomik olarak güçlenmesi, yalnızca nakit transferiyle değil, bakım yükünü paylaşan kurumsal düzenlemelerle mümkündür.

K44'ün anlatısında güçlenmenin temel koşulu iş sahibi olmak olarak ifade edilmektedir. Katılımcı, defalarca iş talebinde bulunduğunu, ancak karşılık bulamadığını belirtmektedir:

“Defalarca belediyenin kapısına gittim, defalarca valinin kapısına gittim. Dedim bana bir iş verin, mağdurum, çocuklarım vardır, kiradayım. Vermedi. Hem de vermedi. Dedim Bana

tuvalet de olsa yıkıyorum, sokak da olsa temizliyorum, vermediler. Bir iş talebinde bulundum. Kaç kere gittim. Kaç kere belediyeye gittim, kaç kere valiyeye gittim, beni boş çevirdi. Bırakmadı. Ne ben belediye başkanının, ne ben valinin yanına gideyim. Bırakmadı” (K44, K, 42).

K44’ün deneyimi, sosyal yardım alan bazı hanelerde asıl beklentinin yardımın ötesinde istihdam olduğunu göstermektedir. Katılımcı, yardım alıcısı olarak kalmak yerine çalışmak istediğini belirtmektedir. Ancak kurumsal kanallardan iş talebinin karşılık bulmaması, güçlenme sürecinin önünde yapısal bir engel oluşturmaktadır. Bu durum, sosyal yardımların istihdam olanaklarıyla desteklenmediği sürece haneleri uzun vadeli olarak güçlendirmede sınırlı kalabileceğini göstermektedir.

Kurumsal temas biçimleri de bazı katılımcılar açısından güçlenmeyi sınırlayan bir deneyim olarak ortaya çıkmaktadır. Kurumsal takip ve denetim mekanizmalarının bazı katılımcılarda güçlenme algısını sınırlayabildiği görülmektedir. Ancak bu deneyim, kurumsal memnuniyet ve personel tutumu başlığında ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Son olarak K48’in anlatısı, sosyal yardım miktarının toplumsal eşitsizlikleri azaltmada yetersiz görüldüğünü açık biçimde ortaya koymaktadır:

“Farklar azalmıyor yani. Toplumsal eşitsizlik azalmıyor. Yani bu miktarın hani öyle sosyal bir duruma etki edeceğini düşünmüyorum. Onlar çok farklı şeyler bence. Hani böyle atıyorum 50 bin 100 bin falan böyle bir memur maaşı falan desem. Orada da bir şey olmaz ama hani biraz daha kendini iyi hissedersin. Ama bunlar komik rakamlar yani bunlar” (K48, E, 50).

Bu anlatı, sosyal yardımın bireysel düzeyde bazı giderleri karşılayabilse de toplumsal eşitsizlikleri azaltacak ölçekte görülmediğini göstermektedir. Katılımcının “toplumsal eşitsizlik azalmıyor” ifadesi, yardımın makro düzeydeki sınırlılığına işaret etmektedir. Bu bağlamda sosyal yardım, yoksulluğun bazı sonuçlarını hafifletmekte; ancak gelir dağılımı, yaşam standardı ve sosyal katılım bakımından eşitsizlikleri köklü biçimde dönüştürmemektedir. Fraser’ın yeniden dağıtım yaklaşımı açısından bu bulgu, nakdi yardımın hane düzeyinde sınırlı bir kaynak aktarımı sağladığını; ancak istihdam, gelir güvencesi, bakım hizmetleri ve sosyal katılım koşulları değişmediğinde bu yeniden dağıtımın yapısal eşitsizlikleri dönüştürme kapasitesinin dar kaldığını düşündürmektedir.

Sosyal yardımlar, katılımcıların kira, çocukların ihtiyaçları ve bakım giderleri gibi zorunlu harcamaları karşılamasına katkı sağlamaktadır. Bu destek bazı hanelerde gündelik kaygıyı azaltmakta ve temel ihtiyaçların karşılanması konusunda sınırlı bir karar alanı yaratmaktadır. Bununla birlikte yardımın etkisi, bağımsız bir yaşam kurma, düzenli işe erişme veya bakım sorumluluğunu azaltma düzeyine çoğunlukla ulaşmamaktadır. Bu nedenle katılımcıların deneyimi, kalıcı ve dönüştürücü bir güçlenmeden çok mevcut yoksunluk koşulları içinde belirli bir hareket alanı kazanılması olarak değerlendirilebilir.

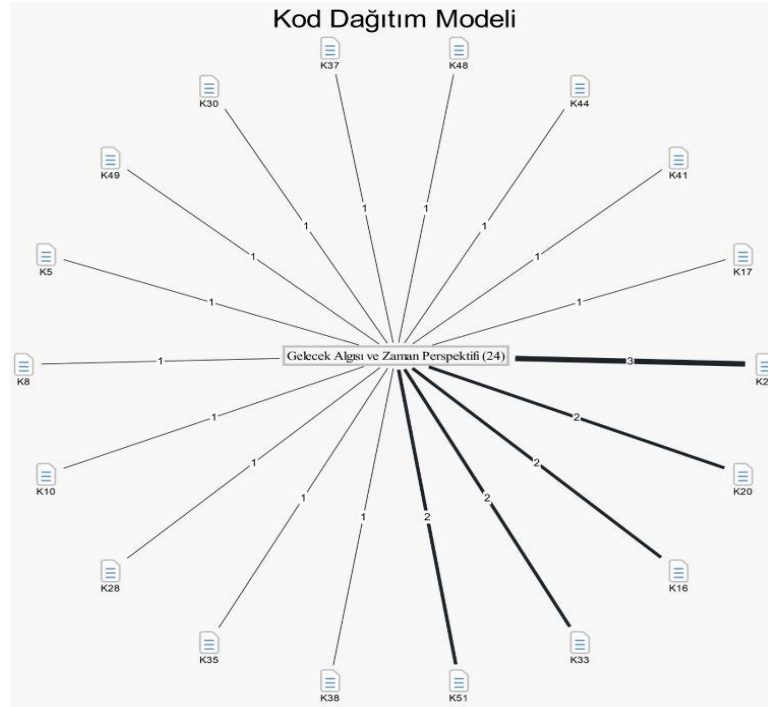
Güçlenmenin sınırlı kalmasında yalnızca yardım miktarı değil; uygun iş olanaklarının bulunmaması, bakım verilen kişiyi bırakabilecek destek hizmetlerine erişilememesi, barınma giderleri ve kısa süreli çalışmanın yardımın kesilmesine yol açabileceği yönündeki kaygı da etkili olmaktadır. Erbay'ın (2019, s. 45–52) güçlenme yaklaşımı, bireylerin yalnızca kaynak elde etmesini değil, yaşamları hakkında karar verebilme ve bu kararları uygulayabilme kapasitesini de öne çıkarmaktadır. Cankurtaran, Akoğlu ve Sakarya'nın (2020, s. 1924–1928) ve Buğra'nın (2008) değerlendirmeleriyle uyumlu olarak, sınıfsal ve kurumsal koşullar değişmediğinde nakdi desteğin dönüştürücü etkisi sınırlı kalmaktadır. Bu çalışmanın özgün katkısı, Bingöl sahasında güçlenmenin sınırlarının yalnızca yardım miktarıyla değil; barınma güvencesizliği, bakım yükü, istihdama erişememe ve yardımın kesilmesi kaygısının birlikte oluşturduğu yapısal koşullarla belirlendiğini ortaya koymasındır.

3.4.4. Gelecek Algısı ve Zaman Perspektifi

Gelecek algısı ve zaman perspektifi kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardım alan hanelerde zaman deneyiminin çoğu zaman iki yönlü kurulduğunu göstermektedir. Bir yandan katılımcılar yardımı çocukların geleceği, eğitimde kalması, hastalığın tedavi edilebilmesi, hanenin daha düzenli bir yaşama kavuşması ve yarının bugünden daha güvenli olması umuduyla ilişkilendirmektedir. Diğer yandan gelecek, birçok katılımcı için borç, kira, işsizlik, bakım yükü, barınma kaybı, sağlık riski ve çocukların artan ihtiyaçları üzerinden belirsizlik taşıyan bir alan olarak yaşanmaktadır. Bu nedenle gelecek algısı, yalnızca umutla değil; kaygı, bekleyiş, günü kurtarma ve yarına eksiksiz çıkabilme çabasıyla iç içe geçmektedir.

Katılımcı anlatılarında sosyal yardımın gelecek algısı üzerindeki etkisi, çoğu zaman “tam bir güvence” biçiminde değil, sınırlı bir öngörülebilirlik yaratması

üzerinden görünür hâle gelmektedir. Haneler açısından yardımın belirli aralıklarla geleceğini bilmek; kira, fatura, çocuk ihtiyaçları ve bakım giderleri karşısında geçici bir rahatlama sağlamaktadır. Ancak bu rahatlama, işsizlik, düşük gelir, bakım bağımlılığı, barınma güvencesizliği ve artan yaşam maliyetleri nedeniyle uzun vadeli bir güven duygusuna dönüşmemektedir. Bu durum, sosyal yardımların hanelerde geleceği bütünüyle güvence altına almaktan çok, belirsizlik içinde kısa vadeli plan yapabilme imkânı sunduğunu göstermektedir. Geleceğe yönelik umut, belirsizlik ve kısa vadeli planlama deneyimlerinin görüşme belgelerine yansımaları Şekil 3.21’de gösterilmiştir.

Şekil 3.21: Gelecek Algısı ve Zaman Perspektifi Koduna Ait Kod Dağıtım Modeli

Modeldeki kodlamalar, geleceğin katılımcı anlatılarında çocukların eğitimi, çalışma imkânı, barınma güvenliği, yardımın düzenliliği ve sağlık beklentileri üzerinden kurulduğuna işaret etmektedir. Katılımcıların bazıları, gelecek beklentisini doğrudan çalışma imkânları ve yerel istihdam koşulları üzerinden ifade etmektedir. K5’in anlatısı, Bingöl bağlamında iş yokluğunun geleceğe dair beklentileri nasıl sınırladığını göstermektedir: “Burada çalışmak dezavantaj, iş yok olmadığı içinde bulamıyorsun çalışamıyorsun böyle güzel bi sorumluluk almışlar teşekkür ediyoruz onlara ama daha da güzel imkanlar sunmalarını bekliyoruz” (K5, K, 30).

K5'in deneyimi, sosyal yardımın olumlu karşılanmasına rağmen katılımcının asıl beklentisinin daha geniş imkânlar ve çalışma olanakları olduğunu göstermektedir. Yardım, hane için önemli bir destek olarak görülmekte; ancak işsizliğin devam ettiği koşullarda gelecek algısını tam anlamıyla güvenceye kavuşturmamaktadır. Bu nedenle gelecek beklentisi, yalnızca yardımın devamına değil, yerel istihdam koşullarının değişmesine de bağlanmaktadır.

Tek ebeveynli ya da kırılgan hanelerde gelecek algısı, çocukların gündelik ihtiyaçları ve yarına ilişkin sürekli düşünme hâli üzerinden kurulmaktadır. K16'nın anlatısı bu kaygılı zaman deneyimini açık biçimde ortaya koymaktadır:

“Yani onu da mesela benim biraz daha yarını düşünmemem lazım çocuklarım olsun hani şey olsun mesela diyorum yarın olsa çocuklarıma bunu yapacağım. Çocuklarım okuldan gelene kadar hani neler düşünüyorum. Yemeği olsun, üstleri olsun, başları olsun, tedirgin olmam olsun. Çünkü onlar bana bir emanet. Önce Allah'ın emaneti tabii ki de” (K16, K, 39).

Bu ifade, gelecek algısının yalnızca uzak vadeli planlardan değil, ertesi gün çocuklara ne yedirileceği, ne giydirileceği ve onların güvenliğinin nasıl sağlanacağı gibi gündelik kaygılardan oluştuğunu göstermektedir. Katılımcının “yarını düşünme” vurgusu, yoksulluk koşullarında geleceğin çoğu zaman kısa vadeli ve acil ihtiyaçlar düzeyinde kurulduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle zaman perspektifi, uzun vadeli bir refah planından çok, çocukların ertesi güne eksiksiz hazırlanabilmesi etrafında şekillenmektedir.

Bazı katılımcılar için sosyal yardımın geleceğe dönük en önemli etkisi, paranın ne zaman geleceğini bilmenin yarattığı öngörülebilirliktir. K20'nin aktardıkları, bu düzenli bekleyişin hane ekonomisi ve borç ilişkileri açısından nasıl anlam kazandığını göstermektedir:

“Vallahi daha güçlü geleceğimiz yani çocuğun maaşını bekleyeceğimiz günler oluyordu. O geldiği zaman o parayla kendimizi daha rahat ve güvende hissediyorduk daha doğrusu. Kimsenin bağımsız bakımından onu da yani geleceğini biliyorduk. Onun için fazla bir birinde bir borcumuz olduğu zaman onun orada geleceğini bildiğimiz için ondan sonra onu bekliyorduk. O parası geldiği zaman ve aynı o şekilde kullanıyorduk. Baya bir katkısı oluyordu. Yani biz çocuğa bir şeyler harcıyorduk. Ev Paranın geldiğini bildiğiniz için de rahat gidip alıyorduk” (K20, E, 62).

Bu anlatı, sosyal yardımın hanelerde yalnızca harcama yapma gücü değil, aynı zamanda zamanlama ve beklenti düzeni yarattığını göstermektedir. Katılımcı,

yardımın geleceğini bildiği için borç, çocuk ihtiyaçları ve ev harcamaları konusunda daha rahat plan yapabildiğini belirtmektedir. Bu durum, sosyal yardımın geleceği tamamen güvenceye almasa da kısa vadeli ekonomik öngörülebilirlik sağladığını ortaya koymaktadır.

Buna karşılık bazı anlatılarda gelecek, barınma kaybı ve dışarıda kalma korkusu üzerinden kurulmaktadır. K24'ün anlatısı, geçmişte yaşanan barınma krizinin geleceğe dair sürekli bir kaygı ürettiğini göstermektedir:

“Ben dışarıda kaldım. Ben çok korkuyorum. Kimse yaşamasın. Ben gördüm. Çok zor. Hatta bu kızıma diyorum ne yapacağız biz. Nasıl. Dışarıda kalıyoruz. Çok zor. Kış ortası kar yağıyordu. Herkes kendi evindeydi. Ben dışarıdaydım” (K24, K, 45).

Bu anlatı, barınma yoksunluğunun yalnızca geçmişte yaşanmış bir olay olarak kalmadığını, geleceğe dair güvenlik algısını da şekillendirdiğini göstermektedir. Katılımcının “çok korkuyorum” vurgusu, yoksulluğun zaman içinde psikolojik bir iz bıraktığını ve geleceğin tekrar aynı duruma düşme ihtimaliyle düşünüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu nedenle gelecek algısı, sosyal yardım alan hanelerde çoğu zaman geçmiş yoksunluk deneyimlerinin gölgesinde kurulmaktadır.

K28'in anlatısı ise bakım ve evde kalma zorunluluğunun bazı durumlarda bireysel gelişim yönünde sınırlı bir imkânı dönüştürülebildiğini göstermektedir: *“içeride olmama daha çok şeye bağlanma. Biraz daha kitap okuma ya da diğer yönden olsun biraz daha iyi oldu bana. Sürekli içeride olmak beni işte farklı bir şeye yönlendirdi. Kitap okuyorum, kendimi geliştiriyorum”* (K28, K, 43).

Bu ifade, gelecek algısının yalnızca ekonomik beklentiyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Katılımcı, ev içinde kalma durumunu kitap okuma ve kendini geliştirme gibi pratiklere yönelterek sınırlı da olsa bireysel bir güçlenme alanı üretmektedir. Ancak bu güçlenme, özgürleşmiş bir zaman kullanımından çok, zorunlu ev içi kapanmanın içinde oluşturulan dar bir kişisel gelişim imkânı olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle anlatı, güçlenmenin tamamen yok olmadığını; fakat çoğu zaman yapısal sınırlılıkların içinde küçük ve kişisel alanlarda kurulduğunu göstermektedir.

K33'ün sözlerinde gelecek, daha çok günü kurtarma ve barınma riskini erteleme üzerinden anlam kazanmaktadır: *“Yani nasıl diyeyim yani. Sadece idare. Sadece ben*

mesela ev sahibi beni Evden kovulmasın ben korkum. Benim faturalarım birikmesin. Geçimimi nasıl olsa atlatıyorum yani. Allah'a şükürler olsun” (K33, K, 40).

Bu ifade, sosyal yardım alan bazı hanelerde gelecek beklentisinin uzun vadeli yükselme ya da refah artışı üzerinden değil, evden çıkarılmamak ve faturaları biriktirmemek gibi asgari güvenlik hedefleri üzerinden kurulduğunu göstermektedir. “Sadece idare” ifadesi, yardımın geleceği genişleten değil, mevcut kırılganlığı geçici olarak yönetilebilir kılan bir işlev üstlendiğini ortaya koymaktadır.

K41’in anlatısı, çocukların eğitim yoluyla “bir yere gelmesi” beklentisinin hane içindeki gelecek tasavvurunun merkezinde yer aldığını göstermektedir:

“Zorlukta çektim, rahatlıkta çektim. Daha mücadele ediyoruz. Çocukların bir yere varması, bir yere gelmeleri için. Her türlü mücadele ediyorum. Koşturuyorum, yetiştiriyorum. Okullarına gönderiyorum, kitaplarına, kalemlerine para alıyorum. Yeter ki okusunlar, kendilerine meslek sayısı olsunlar. Kimseye muhtaç olmasınlar. Ben çektim, onlar çekmesinler. Her türlü mücadele, koşturma” (K41, K, 44).

K41’in deneyimi, gelecek algısının kuşaklar arası yoksulluk döngüsünden çıkma arzusuyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcı, kendi yaşadığı yoksunlukların çocukları tarafından yaşanmamasını istemekte ve eğitimi bu kopuşun temel yolu olarak görmektedir. “Ben çektim, onlar çekmesinler” ifadesi, sosyal yardım alan hanelerde çocukların eğitime yapılan harcamaların yalnızca bugünkü okul ihtiyacı değil, gelecekte bağımsızlık ve meslek edinme umudu taşıdığını göstermektedir.

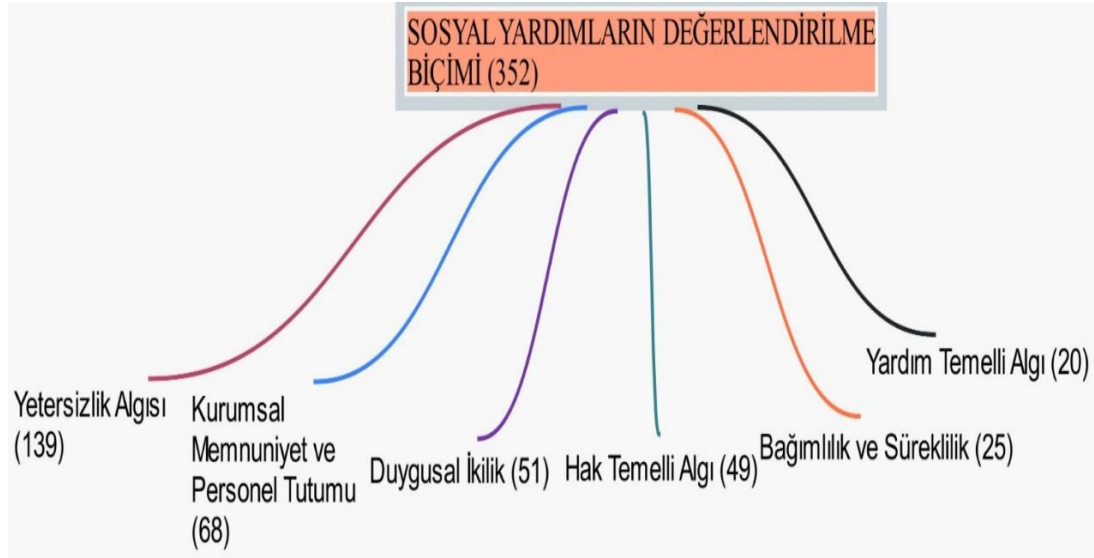
Son olarak K51’in anlatısı, sağlık ve bakım ihtiyacı olan çocuklarda gelecek algısının tedavi umudu ve sürekli sağlık kaygısıyla birlikte kurulduğunu göstermektedir: “*inşallah ileride bir tedavisi olur da hepsi kurtulur inşallah*” (K51, E, 42).

Bu ifade, özel gereksinimli ya da kronik hastalığı olan çocukların bulunduğu hanelerde geleceğin sağlık beklentisiyle iç içe geçtiğini göstermektedir. Katılımcı için gelecek, yalnızca ekonomik iyileşme ya da eğitim başarısı değil, çocuğun hastalığından kurtulabilmesi umududur. Bu nedenle sağlık ve bakım gereksinimi olan hanelerde zaman perspektifi, tedavi ihtimali, bakımın sürekliliği ve çocuğun bağımsızlaşma umudu etrafında şekillenmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, gelecek algısı ve zaman perspektifi kodu altında yer alan bulgular, sosyal yardım alan hanelerde geleceğin hem umut hem de kaygı üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Katılımcılar yardımı çocukların eğitimini sürdürmek, bakım ihtiyaçlarını karşılamak, kirayı ödemek ve yarına dair kısa vadeli plan yapabilmek için önemli bir kaynak olarak görmektedir. Ancak işsizlik, barınma güvencesizliği, bakım yükü, sağlık sorunları ve artan yaşam maliyetleri nedeniyle gelecek algısı çoğu zaman kırılgan kalmaktadır. Katılımcıların çocuklarının eğitim alması ve meslek sahibi olması yönündeki beklentileri, yoksulluğun kuşaklar arası aktarımını kesme arzusuna işaret etmektedir. Bu eğilim, Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2001) yoksulluğun kuşaklar boyunca süreklilik kazanmasına ilişkin değerlendirmeleriyle bağlantılıdır. Jones'un (2022, s. 601-602) belirttiği üzere sosyal transferler eğitim beklentilerini glendirebilmekte; ancak eğitim ve işgücü piyasasındaki fırsatlar genişlemediğinde kuşaklar arası yoksulluğu tek başına azaltamamaktadır. Akyıldız'ın (2018) sosyal desteklerin yaşam koşullarını iyileştirdiği fakat yoksulluğun yapısal nedenlerini ortadan kaldırmadığı yönündeki sonucu da bu eğilimi desteklemektedir. Bingöl sahasında ise gelecek algısı çocukların eğitiminin yanı sıra yerel işsizlik, kira güvencesi, yardımın düzenliliği, bakım yükü ve özel gereksinimli çocukların tedavi beklentileri etrafında şekillenmektedir. Böylece sosyal yardım, katılımcılar açısından yalnızca bugünkü geçimi değil, yarına ilişkin umut ve belirsizlikleri de düzenleyen bir kaynak hâline gelmektedir.

3.5. Sosyal Yardımların Değerlendirilme Biçimi

Bu ana tema altında elde edilen bulgular; şekil 3.22 de görüldüğü üzere, yetersizlik algısı, kurumsal memnuniyet ve personel tutumu, duygusal ikilik, hak temelli algı, bağımlılık ve süreklilik ile yardım temelli algı alt başlıkları çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece sosyal yardımlar yalnızca alınan desteğin yeterliliği üzerinden değil, katılımcıların yardımlara yükledikleri anlamlar, süreklilik beklentileri, hak algıları, kurumsal süreçlerle kurdukları ilişkiler ve yardım karşısında yaşadıkları farklı duygular üzerinden değerlendirilmiştir.

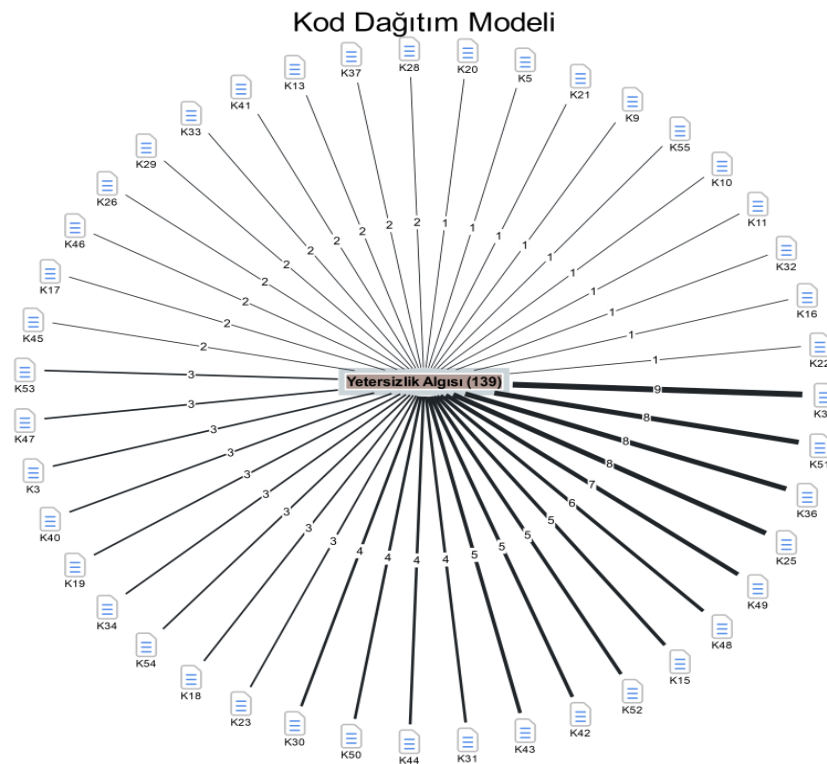
Şekil 3.22: Sosyal Yardımların Değerlendirilme Biçimi Temasına Ait Alt Temalar

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, sosyal yardımların katılımcılar tarafından tek bir anlam çerçevesi içinde değerlendirilmediğini göstermektedir. Katılımcıların bir kısmı sosyal yardımları doğrudan “yardım”, “destek” ve “zor zamanda el uzatma” olarak tanımlarken; bazı katılımcılar bu desteği hak, gereklilik, yetersiz kalan bir sosyal politika aracı ya da kurumsal işleyişle birlikte değerlendirmektedir. Bu nedenle sosyal yardımların değerlendirilme biçimi, yalnızca yardımın miktarıyla değil; yardımın nasıl adlandırıldığı, nasıl deneyimlendiği, hangi ihtiyaçları karşıladığı, hangi koşullara bağlı olduğu ve katılımcıların devletle kurduğu ilişkiyle birlikte şekillenmektedir.

Bu ana tema, sosyal yardımların katılımcıların gözünde hangi anlamları taşıdığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Yardım alan haneler için bu destekler kimi zaman minnettarlıkla, kimi zaman yetersizlikle, kimi zaman hak arayışıyla, kimi zaman da zorunlu bir geçinme aracı olarak ifade edilmektedir. Bu durum, sosyal yardımın yalnızca ekonomik bir transfer olmadığını; aynı zamanda devlet-yurttaş ilişkisi, sosyal hak algısı, muhtaçlık deneyimi, bakım sorumluluğu ve yoksullukla baş etme biçimleri üzerinden anlam kazandığını göstermektedir.

3.5.1. Yetersizlik Algısı

Yetersizlik algısı kodu altında yer alan anlatılar, katılımcıların sosyal yardımları önemli ve gerekli görmekle birlikte çoğu zaman miktar, kapsam ve hizmet çeşitliliği bakımından yetersiz bulduklarını göstermektedir. Yardım temelli algıda öne çıkan minnettarlık ve destek görme duygusu, bu alt kodda yerini daha çok “yetmeme”, “eksik kalma”, “miktarın artırılması”, “başka desteklerin eklenmesi”, “bakım yükünün paylaşılması” ve “hayat pahalılığı karşısında erime” gibi değerlendirmelere bırakmaktadır. Bu durum, katılımcıların sosyal yardımı tamamen reddetmediklerini; fakat mevcut yardımın hane ihtiyaçlarının büyüklüğü karşısında sınırlı kaldığını düşündüklerini göstermektedir. Yardımların miktar, kapsam ve hizmet çeşitliliği bakımından yetersiz bulunmasına ilişkin kodlamaların belgelere dağılımı Şekil 3.23’te sunulmuştur.

Şekil 3.23: Yetersizlik Algısı Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Görseldeki dağılım, yardımın zorunlu harcamalar karşısında kısa sürede tükenmesi, hane ihtiyaçlarını bütünüyle karşılamaması ve nakdi desteğin farklı sosyal hizmetlerle tamamlanmaması yönündeki değerlendirmelerin görüşme verilerinde geniş bir yer tuttuğunu ortaya koymaktadır.

Yetersizlik algısının temelinde, sosyal yardım miktarının kira, fatura, gıda, çocukların okul giderleri, sağlık ve bakım masrafları gibi zorunlu harcamalar karşısında kısa sürede tükenmesi bulunmaktadır. Katılımcıların anlatılarında yardım, çoğu zaman “az da olsa rahatlatan” fakat “tam ihtiyaçları karşılamayan” bir kaynak olarak tanımlanmaktadır. K3’ün anlatısı, bu sınırlı rahatlama ve yetersizlik duygusunu açık biçimde göstermektedir: *“verilen miktar o kadar insanlar rahatlatan bir miktar olmadığı için az da olsa rahatlatıyor. Para miktarı fazla olmadığı için tam ihtiyaçlarımızı da karşılamayınca öyle işte”* (K3, E, 52).

Bu ifade, sosyal yardımın etkisinin tamamen yok sayılamayacağını; ancak hane ihtiyaçlarının tamamını karşılayacak düzeyde de olmadığını göstermektedir. Katılımcı açısından yardım, bir rahatlama yaratmakta fakat bu rahatlama sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle yetersizlik algısı, sosyal yardımın varlığından değil, yardımın hane yaşamındaki çoklu ihtiyaçlara yetmemesinden kaynaklanmaktadır.

Çocuklu hanelerde yetersizlik algısı daha belirgin hâle gelmektedir. K9’un anlatısı, üç çocuklu bir anne olarak alınan yardımın bir çocuğun ihtiyacını bile karşılamakta zorlandığını göstermektedir:

“Yani dediğim gibi daha önce de dedim, ücret konusunda. 3 çocuklu bir anne olarak bir kere yararlanabiliyorum ama o bir çocuğumun ihtiyacını bile karşılamakta zorlanıyorum. Maddi olarak arttırılması işimize iyi gelirdi” (K9, K, 30).

Bu aktarım, sosyal yardım miktarının hane büyüklüğü ve çocuk sayısıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Yardımın sabit ya da sınırlı bir miktar olarak verilmesi, çok çocuklu hanelerde ihtiyaçların tamamına yayılmasını zorlaştırmaktadır. Katılımcının “bir çocuğumun ihtiyacını bile karşılamakta zorlanıyorum” ifadesi, çocuk odaklı harcamaların sosyal yardım bütçesi üzerindeki baskısını açık biçimde ortaya koymaktadır.

K10’un deneyiminde yetersizlik algısı; çocukların temel ihtiyaçları, öğrenci harçlığı, faturalar, kış koşulları ve başka yardımlara duyulan ihtiyaç üzerinden daha geniş bir çerçevede ifade edilmektedir:

“[...]Hani diyorum keşke yüksek olsaydı da her şeyimizi karşılasaydı. Çünkü sekiz bin lirayla bir aile geçinmez. Çoğu zaten öğrenciyle faturalarıma gidiyor... Ben zaten bir markete gelsem bir günde onu bir saat içinde harcayıp giderim. Tamam. Ama ay başına kadar onunla geçinmek zorundayım[...] Yani sadece para da değil. Keşke başka yardımlar da bize çıksa. Sadece benim için para önemli değil. Başka çocuklarım hani geçinsin. Hani biz de her

yardımdan yararlanmak isterdik. Üç iki sekiz bin lirayla tamam yine Allah razı olsun veriyor. Ama yine de yetmiyor. Çok zor yaşıyoruz[...] Çünkü kış geldi. Eee çocuklarıma mı bakayım? Evin ihtiyaçlarını mı göreyim? Çünkü çocuk her şey ister. Eksik olur. Çünkü iki bayan varız evde. Bizim de ihtiyaçlarımız oluyor. Çocukların ki oluyor. Öğrencimin oluyor. Yani ben hiç o parayı harcamazsam bile ben o çocuğumun öğrencilerinin içinde mahcup etmem. Her gün vermek zorundayım[...]” (K10, K, 40).

Bu anlatı, yetersizlik algısının yalnızca yardım miktarının düşük olmasıyla değil, hane içindeki ihtiyaçların çeşitliliğiyle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcı, yardımın market alışverişinde kısa sürede tükendiğini, ay sonuna kadar yetmediğini ve çocukların okul ortamında mahcup olmaması için sürekli harcama yapmak zorunda kaldığını ifade etmektedir. Bu durum, sosyal yardımın çocuklu hanelerde yalnızca geçim değil, aynı zamanda çocukların akranları arasındaki görünürlüğü ve onuru açısından da yetersiz kalabildiğini göstermektedir.

Yetersizlik algısı, katılımcılar tarafından çoğu zaman ülkenin ekonomik koşulları ve hayat pahalılığıyla ilişkilendirilmektedir. K13’ün anlatısı, yardım miktarının Türkiye ekonomisi bağlamında düşük görüldüğünü ortaya koymaktadır: *“Ücret şu anda Türkiye’nin ekonomisine göre çok az bir miktarda verilen bir ücret. Bu düşünülerek yapılması gerek. Bunun da biraz arttırılarak yapılmasını rica ediyoruz”* (K13, K, 32).

Bu ifade, sosyal yardımın değerinin sabit bir miktar üzerinden değil, güncel ekonomik koşullar içinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Katılımcı, yardımın artırılması talebini bireysel bir istek olarak değil, ekonomik gerçeklikler karşısında zorunlu bir ihtiyaç olarak dile getirmektedir. Bu bağlamda yetersizlik algısı, enflasyon, kira artışı ve temel tüketim giderlerindeki yükselişle doğrudan bağlantılıdır.

K15’in anlatısı, yardım miktarının toplumsal eşitsizlikleri azaltacak düzeyde görülmediğini; alınan desteğin okul, yiyecek ve kira gibi zorunlu giderler arasında hızla tükendiğini göstermektedir:

“Tabii ki de eşitsizlikleri dediğim gibi miktarla alakalı bir şekilde pek fazla azalttığımı düşünmüyorum. Ama tek çocuklu bir aile ya da çocuğu okula gitmeyen bir aile için iyi bir miktar sayılabilir. Alan fakirse yine fakir kalıyor. Bir değişiklik olmuyor maddi durumunda, kişisel yaşamında. O zaman farklılıkları koruyor diyebiliriz... Böyle ne bileyim asgari ücretin yarısı olsa en azından ya da iki çocuklu bir aileye iki maaş verilse belki bir ihtimal hani sosyal açıdan da, ekonomik açıdan da farklılıklar da oluşur... Ama dediğim gibi miktar az olduğu için hiçbir şekilde bir değişiklik olduğunu sanmıyorum. Alınan parayla çocuğun bir okul

masrafına gidiyordur ya da evdeki ne bileyim yiyecek içeceğe gidiyordur ya da kiraya gidiyordur... hatta paranın üstüne ekleyip kira veriyorum ben. Bir değişiklik yok yani” (K15, K, 27).

Bu ifade, yetersizlik algısının yalnızca geçim düzeyindeki zorlanmayla değil, sosyal yardımın eşitsizlikleri azaltma kapasitesinin sınırlı görülmesiyle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcı, yardımın tek çocuklu ya da kira yükü olmayan hanelerde daha anlamlı olabileceğini belirtmekte; ancak kendi koşullarında bu miktarın çocuk, gıda ve kira giderleri içinde eridiğini vurgulamaktadır. “Alan fakirse yine fakir kalıyor” ifadesi, sosyal yardımın yoksulluğun bazı sonuçlarını hafifletse de yoksulluğun yapısal konumunu dönüştürmede sınırlı kaldığını açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılar, yetersizliğin yalnızca para miktarıyla sınırlı olmadığını, yardım türlerinin çeşitlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. K17’nin anlatısı, nakdi desteğin yanında gıda yardımı, hakların genişletilmesi ve başvuru süreçlerinin daha hızlı işlemesi gibi beklentileri ortaya koymaktadır:

“Yardımların daha fazla miktarı yükselmesini isterim. Ondan sonra başvuru sürecinde daha zaten bana hızlı bir dönüş yapıldı ama bazen hızlı bir dönüş yapılmayabiliyor daha da hızlı bir şekilde ilerlemesini isterim ücretlerin daha da fazla yükselmesini isterim hakların daha da geniş olmasını açılmasını isterim daha geniş daha fazla çeşitli, yardımlar olmasını düşünüyorum sadece hani bir para olarak değilde gıda yardımı olsun daha da farklı çeşitlendirilebilir yani diye düşünüyorum” (K17, K, 25).

Bu ifade, sosyal yardım sistemine yönelik beklentinin yalnızca miktar artışı olmadığını göstermektedir. Katılımcı, başvuru sürecinin hızlandırılması, hakların genişletilmesi ve yardım türlerinin çeşitlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu durum, yetersizlik algısının aynı zamanda kurumsal kapsam, erişim kolaylığı ve hizmet çeşitliliğiyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Bakım hizmeti alan hanelerde yetersizlik algısı, hasta ya da engelli bireyin bakım giderlerinin yüksekliği üzerinden daha yoğun biçimde ifade edilmektedir. K25’in sözleri, bakım ücretinin hastanın giderlerini karşılamadığını ve ailelerin kendi bütçelerinden ek katkı yapmak zorunda kaldığını göstermektedir:

“Onun maaşıyla herhangi bir değişiklik olmadı. Tam tersine bazen biz de sıkıntıya gidiyoruz. Çünkü mesela onun tedavi giderleri olsun, ekstradan giderleri olduğu zaman onun bakımı karşılamıyor günün şartlarında. Mecburen biz de katkı yapıp da o şekilde ihtiyaçlarını

gideririz[...] Mesela bir düşünürsek bir kardeşindir. Bir kardeşini evine almak zorunda değilsin. Bir kirasını düşünürsek, bir giderlerini düşünürsek, geliri gideri, yemesi içmesi, varlığı üst başlarını düşünürsek her halükarda karşılamaz. Ama biz bunu bir ayrımcılık değil, kendi evladımız bildiğimiz için kendi ihtiyaçlarını giderip de kendimizde katkı sağlayıp da idare etmeye çalışıyoruz[...] bir hasta için bugün verilen bakım yeterli mi. Yeterli değildir. Yetersizdir” (K25, E, 50).

K25’in deneyimi, Evde Bakım Yardımının yalnızca hane bütçesine ek bir gelir olarak düşünülmemesi gerektiğini göstermektedir. Katılımcı, bakım ücretinin doğrudan hastanın tedavi, yeme, içme, kira ve temel ihtiyaçlarına gittiğini; buna rağmen yeterli olmadığını belirtmektedir. Bu nedenle yetersizlik algısı, bakım emeğinin sürekliliği ve bakım giderlerinin yüksekliğiyle doğrudan ilişkilidir. Ayrıca ailenin “kendi evladı” olarak gördüğü kişiye ek katkı yapmak zorunda kalması, bakımın ekonomik yükünün duygusal ve ahlaki sorumluluklarla birlikte taşındığını göstermektedir.

Bazı katılımcılar, maddi yardımın yanında bakım verenleri rahatlatacak hizmetlere ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir. K28’in anlatısı, ev temizliği ve bakım sorumluluğunu paylaşacak destek hizmetlerinin eksikliğini göstermektedir:

“Bana göre şöyle bir şey. Haftada bir defa bir yardımcı abla gönderseydi evi temizlemek için, bana yardım amaçlı bir abla gönderseydi haftada bir temizlemek için çok iyi olurdu. Ben olsam bunu kesinlikle yapardım. Çok iyi olurdu. O yönden iyi olurdu. Bir de haftada bir defa birisini gönderseydi, deseydi ki evde onlar kalsın siz bir haftalık dışarı çıkın. Haftada bir defa dışarı çıkın. Bunlar için iyi olurdu” (K28, K, 43).

K28’in talebi, yardımın yetersizliğinin yalnızca miktarla değil, bakım verenin dinlenme, ev içi iş yükünü paylaşma ve kısa süreliğine bakım sorumluluğundan uzaklaşma ihtiyacıyla da ilişkili olduğunu göstermektedir. Nakdi desteğin geçici bakım ve ev içi destek hizmetleriyle tamamlanmaması, bakım yükünün hafifletilmesini sınırlandırmaktadır.

Engelli çocuk anneleri ve bakım veren kadınlar açısından yetersizlik, yalnızca maddi değil, aynı zamanda sosyal destek ve geçici bakım hizmeti eksikliği olarak ortaya çıkmaktadır. K34’ün anlatısı bu ihtiyacı açık biçimde göstermektedir:

“Yani bu engelli annelere daha güzel şeyler sağladım. Mesela Anneler hiç dışarı çıkamıyor, bir yere gidemiyor. Onlara yani nasıl diyeyim, hastaneye gidersem benim çocuğum evde kalıyor. En azından onlar daha güzel şeyler yapsalar, aradığında birini gönderse benim

çocuğumun yanında kalsa ya da çocuğumu oraya bıraksam ben gitsem bir yere, en azından kafamı dağıtıp geleyim. Ya da rahat gidip geleyim. İşte onları istiyorum” (K34, K, 50).

Bu anlatı, bakım veren annelerin sosyal yardım sisteminden yalnızca para değil, bakımın paylaşılmasına yönelik pratik destek beklediğini göstermektedir. Katılımcı, dışarı çıkamama, hastaneye giderken çocuğu bırakacak yer bulamama ve kafasını dağıtma ihtiyacı üzerinden bakım yükünün sosyal izolasyon ürettiğini ifade etmektedir. Bu nedenle yetersizlik algısı, bakım verenlerin sosyal yaşamdan kopması ve destek hizmetlerinin sınırlılığıyla da ilişkilidir.

K36’nın anlatısı ise ağır hastalara ve bakım verenlere yönelik maddi desteğin artırılması ve ara bakım/yardımcı hizmetlerinin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır:

“Yok. Dediğim gibi ortada bir yardım yok zaten. Ki bence yetersiz, çok yetersiz. Bizim gibi hastalara en az 20-25 bin olması lazım. Diğer desteklerin artması lazım. Atıyorum bugün hastama bakamıyorsam arada ayda yılda bir de olursa devletin bir bakıcı ya da bir yardımcı göndermesi. Bu tür şeyler de çok iyi olurdu” (K36, K, 39).

K36’nın talebi yalnızca yardım miktarının artırılmasına yönelik değildir; gerektiğinde bakım verenin yükünü paylaşacak bir yardımcı veya geçici bakım hizmeti de beklenmektedir. Böylece yetersizlik, nakdi desteğin düşüklüğünden daha geniş bir sorun olarak ortaya çıkmakta; bakım hizmetlerinin çeşitliliği ve bakım verenin dinlenme imkânı da değerlendirmeye dâhil olmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yetersizlik algısı kodu altında yer alan bulgular, sosyal yardımların katılımcılar tarafından gerekli ve değerli görülmesine rağmen mevcut miktar, kapsam ve hizmet çeşitliliği bakımından yetersiz bulunduğunu göstermektedir. Katılımcılar yardımların kira, fatura, gıda, çocukların eğitim giderleri, sağlık ve bakım masrafları karşısında hızla tükendiğini belirtmektedir. Özellikle çok çocuklu haneler, öğrencisi olan aileler, engelli ya da hasta bireye bakım verenler ve çalışamayan kadınlar açısından yardımın yetersizliği daha güçlü biçimde ifade edilmektedir. Bunun yanında bazı katılımcılar yalnızca nakdi yardımın artırılmasını değil, gıda yardımı, ev içi yardımcı hizmetleri, geçici bakım, çocuklar için ek destekler ve başvuru süreçlerinin kolaylaştırılması gibi daha kapsamlı sosyal hizmetlerin geliştirilmesini talep etmektedir.

Bu bulgular, Buğra'nın (2008) Türkiye'de sosyal yardımların yoksulluğu ortadan kaldırmaktan çok geçimlik ve sınırlı bir destek sağladığına ilişkin değerlendirmeleriyle ilişkilendirilebilir. Katılımcı anlatılarında sosyal yardım, tamamen değersiz ya da etkisiz görülmemekte; ancak kira, fatura, çocukların okul giderleri, bakım masrafları ve sağlık harcamaları karşısında hızla tükenen sınırlı bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Akyıldız'ın (2018) SED hizmeti alan kadınlara ilişkin çalışmasında yardımların yaşam koşullarını iyileştirdiği, ancak yoksulluğun yapısal boyutlarını tamamen ortadan kaldırmadığı yönündeki bulguları da özellikle K9, K10, K15 ve K17'nin anlatılarıyla birlikte düşünülebilir. Çakır ve Yaman'ın (2021) evde bakım veren aile üyelerinin fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan yoğun bir yük altında olduklarını gösteren çalışması ise K25, K28, K34 ve K36'nın yalnızca para değil, ev içi yardımcı, geçici bakım ve bakım verenin dinlenmesini sağlayacak hizmetler talep eden anlatılarıyla örtüşmektedir.

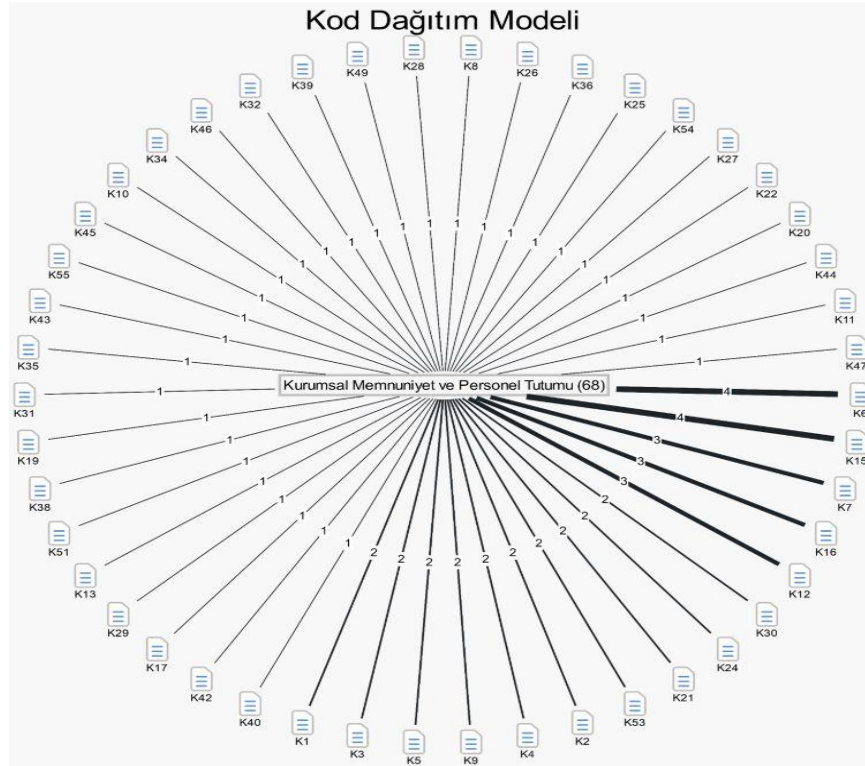
Yetersizlik algısı yalnızca yardım miktarının düşük bulunmasına dayanmamaktadır. Çok çocuklu hanelerde çocukların ihtiyaçlarının karşılanamaması, kira ve enflasyon baskısı, bakım ödemesinin hasta ve engelli bireylerin giderlerine yetmemesi ile kadınların ve bakım verenlerin dinlenme ve ev içi desteğe duyduğu ihtiyaç, bu değerlendirmeyi çok katmanlı hâle getirmektedir. Katılımcıların gıda desteği, farklı yardım türleri, geçici bakım ve ev içi yardımcı hizmetleri talep etmeleri, mevcut sorunun yalnızca nakdi desteğin miktarıyla çözülemeyeceğini göstermektedir. Başvuru süreçlerinin hızlandırılmasına ve sosyal hizmetlerin çeşitlendirilmesine ilişkin beklentiler de yetersizlik algısının kurumsal boyutuna işaret etmektedir. Katılımcılar sosyal yardımı reddetmemekte; aksine vazgeçilmez gördükleri desteğin hanelerin gerçek yaşam koşullarına göre miktar, kapsam, bakım desteği ve hizmet çeşitliliği bakımından güçlendirilmesini istemektedir.

3.5.2. Kurumsal Memnuniyet ve Personel Tutumu

Kurumsal memnuniyet ve personel tutumu kodu altında yer alan anlatılar, katılımcıların sosyal yardım sürecini değerlendirirken yalnızca yardımın miktarına ya da yeterliliğine değil, aynı zamanda kurumla kurdukları ilişkiye, başvuru sürecindeki yönlendirmelere, personelin yaklaşımına, ev ziyaretlerine, çocukların takibine ve iletişim biçimine de önem verdiklerini göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı kurum personelinin yaklaşımını olumlu, anlayışlı, ilgili ve destekleyici olarak

değerlendirmektedir. Bununla birlikte bazı anlatılarda kurumsal temas yalnızca destekleyici bir süreç olarak değil, aynı zamanda sorgulanma, izlenme ve yardımın karşılığında sürekli açıklama yapmak zorunda kalma duygusuyla da ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle kurumsal memnuniyet, tek yönlü bir memnuniyet alanı olarak değil; destek, yönlendirme, denetim, takip ve muhatap alınma deneyimlerinin birlikte şekillendirdiği çok boyutlu bir sosyal hizmet karşılaşması olarak değerlendirilmelidir.

Bu alt kodda dikkat çeken temel bulgu, personel tutumunun yardım alan bireylerin kurumu nasıl algıladıkları üzerinde doğrudan etkili olmasıdır. Yardım sürecinde aşağılanmamak, muhtaç gibi hissettirilmemek, açıklayıcı bilgi almak, evrak sürecinde yönlendirilmek, başvuru ve onay aşamalarında muhatap bulabilmek katılımcılar tarafından olumlu biçimde değerlendirilmektedir. Ancak aynı süreçte hane ziyaretleri, telefonla aramalar, çocukların durumuna ilişkin sorular ve belge kontrolleri bazı katılımcılar için güven verici bir takip anlamına gelirken, bazıları için rahatsız edici bir denetim hissi üretebilmektedir. Bu nedenle kurumsal memnuniyet, yalnızca personelin iyi davranmasıyla değil, kurumun destek ve kontrol işlevleri arasındaki dengenin katılımcılar tarafından nasıl deneyimlendiğiyle de bağlantılıdır. Kurum personeliyle kurulan ilişkinin destekleyici, yönlendirici ve denetleyici boyutlarına ilişkin kodlamalar Şekil 3.24’te bir arada sunulmaktadır.

Şekil 3.24: Kurumsal Memnuniyet ve Personel Tutumu Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Kurumsal temaslara ilişkin anlatılar; personelin ilgili ve anlayışlı yaklaşımı, başvuru sürecinde yönlendirme, ev ziyaretleri, belge kontrolleri ve düzenli takip gibi farklı deneyimler etrafında şekillenmektedir.

K5'in anlatısı, yardım sürecinde ihtiyaçlık hissinin nasıl yönetildiğini göstermesi bakımından önemlidir: *“Bazıları yardım ederken sizi ihtiyaç gibi hissettiriyor ama burada öyle değil”* (K5, K, 30).

Bu ifade, personel tutumunun yardım alan bireyin kurum karşısındaki konumlanması üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Katılımcı, yardım alma sürecinde muhtaç gibi hissettirilmediğini özellikle vurgulamaktadır. Bu durum, sosyal yardım uygulamalarında yalnızca yardımın verilmesinin değil, yardımın nasıl verildiğinin de önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Saygılı, yargılamayan ve kişiyi incitmeyen bir tutum, yardım alan bireyin kurumsal süreci daha olumlu deneyimlemesine katkı sunmaktadır.

K6'nın anlattısı, sosyal hizmetlerin çocukları sürekli takip etmesinin toplumsal açıdan faydalı görüldüğünü göstermektedir:

“sosyal hizmetlerin bu durumda olması, onları göz önüne sürekli takip etmesi onlara geri adım attırıyor. Çocuklara bir baskı yapamıyor, bir şiddet uygulanmıyor, bir şey olmuyor. Yani toplum içinde faydalı bir şey sonuçta” (K6, E, 41).

Bu ifade, kurumun izleme ve takip işlevinin bazı katılımcılar tarafından koruyucu bir mekanizma olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Katılımcıya göre sosyal hizmetlerin çocukları takip etmesi, çocuklara yönelik baskı ve şiddet riskini azaltan bir etki üretmektedir. Bu nedenle hane takibi burada yalnızca denetim olarak değil, çocuğun korunması ve aile içi ilişkilerin belirli bir sosyal hizmet gözetimi altında tutulması açısından olumlu bir uygulama olarak anlam kazanmaktadır.

Başvuru ve onay süreçlerinde zorluk yaşanmaması da kurumsal memnuniyetin önemli bir boyutudur. K12’nin anlatısı, evrak süreci, hane ziyareti ve onay aşamasının nasıl deneyimlendiğini göstermektedir:

“Hiçbir zorlama olmadı. Ben önce gittim kuruma benden belirli belgeler istediler sonra belgeleri Birkaç gün sonra teslim ettim. Sonra Birkaç gün sonra eve geldiler. Hanede yaşıyor muyum diye kontrol ettiler. Ona göre onayladılar. Bir ay sonra gerçekleşti süreç. Hemen ilerlemiyor. İnceliyorlar bildiğim kadarıyla. Gelip bakıyorlar. Bir kişi gelip baktı. Bu evde yaşıyor muyum diye. Herhalde çok kandıran insanlar var bu süreçte. Baktılar bu evde yaşıyorum. Ona göre bir ay sonra kabul ettiler. Gelip kontrol ettiler. Aşağı yukarı süreç bir ay içerisinde” (K12, K, 29).

Bu anlatı, başvuru sürecinin belirli bir inceleme ve kontrol mekanizmasıyla yürüdüğünü göstermektedir. Katılımcı bu süreci zorlayıcı olarak değil, belgelerin teslim edilmesi, hane ziyaretinin yapılması ve başvurunun yaklaşık bir ay içinde sonuçlanması üzerinden işleyen anlaşılır bir süreç olarak anlatmaktadır. Bu durum, denetim ve inceleme mekanizmalarının her zaman olumsuz deneyimlenmediğini; açık ve anlaşılır yürütüldüğünde katılımcılar tarafından kabul edilebilir bulunduğunu göstermektedir.

K12’nin başka bir anlatısında personelin bilgilendirici ve ilgili tutumu öne çıkmaktadır:

“Ya dediğim gibi ben kuruma gittiğim gibi gayet anlayışlı bana bilgilerimi yani bu bilgi bunları getirmen gerekiyor dediler. Mesela vesikalık, aile, nüfus, kayıt örneği öyle birkaç tane daha madde saydılar. Öyle bir sonrasında götürdüm. Gayet ilgililerdi açıkçası” (K12, K, 29).

Bu ifade, kurum personelinin evrak ve başvuru sürecinde açıklayıcı olmasının katılımcı açısından memnuniyet yarattığını göstermektedir. Katılımcının “gayet anlayışlı” ve “gayet ilgililerdi” ifadeleri, kurumsal temasın olumlu deneyimlenmesinde iletişim dilinin, yönlendirme biçiminin ve başvuru sürecindeki belirsizliğin azaltılmasının önemini ortaya koymaktadır. Sosyal yardım sürecinde hangi belgelerin gerektiği, başvurunun nasıl ilerleyeceği ve kişinin ne yapması gerektiği konusunda bilgi verilmesi, yardım alan bireyin kurum karşısındaki belirsizlik duygusunu azaltmaktadır.

K15’in anlatısı, personelin yalnızca işlem yapan değil, aynı zamanda yönlendiren bir konumda da algılandığını göstermektedir:

“Çok ilgililer her konuda hani böyle her belgeyi istiyorlar söylüyorlar gidip konuşunca ne yapmamız gerektiğini söylüyorlar. Hani ben yetersiz olduğunu söylediğinde bana tekrar bir dilekçe vermemizi önerdiler söylediler. Yani çok ilgililer o konuda bir şey söyleyemem” (K15, K, 27).

Bu ifade, kurum personelinin mevcut başvuruyu almakla sınırlı kalmadığını; katılımcının yardımın yetersizliğiyle ilgili ne yapabileceği konusunda da yönlendirme sunduğunu göstermektedir. Katılımcının yardım miktarını yetersiz bulması ile personelin ilgisinden memnun olması aynı anda var olabilmektedir. Bu durum, katılımcıların yardımın maddi düzeyine ilişkin eleştirileri ile kurum personelinin tutumuna ilişkin değerlendirmeleri birbirinden ayırabildiklerini göstermesi bakımından önemlidir.

K16’nın anlatısında kurum personelinin karşılama biçimi, gündelik nezaket dili ve hane ziyaretleri memnuniyetin parçası olarak ifade edilmektedir:

“Güzel vallahi memnunum bu konuda. Tabii ki de ben minnet gibi bir şey diyeyim onlara. Ben onları on veririm herhalde. Tabii ki de memnunum evet. Ben kendim memnunum ama başkasını bilemem. Bana karşı olan tutumları olsun gittiğimde mesela buyurun oturun gibisinden en azından sohbet olsun. Hani nasılsınız gibisinden soruyorlar. Kağıtlarımı götürüyorum, bırakıyorum, çıkıyorum, evime geliyorum. Tabii onlar da bize geliyorlar bazen. Evet. Geliyorlar hani. bilgilerimizi alıyorlar. Ondan sonra hani bir değişiklik var mı hayatında gibisinden. Çıkıp gidiyorlar yani” (K16, K, 39).

Bu ifade, kurumsal memnuniyetin yalnızca işlemlerin tamamlanmasından ibaret olmadığını göstermektedir. “Buyurun oturun”, “nasılsınız” gibi gündelik nezaket ifadeleri, yardım alan bireyin kurum karşısında dikkate alındığını ve saygı gördüğünü

hissetmesini sağlamaktadır. Hane ziyaretleri ise bu anlatıda yalnızca denetim değil, aynı zamanda hane yaşamındaki değişikliklerin izlenmesi ve durumun güncellenmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle kurumla kurulan ilişki, teknik bir başvuru süreci olmanın ötesinde, insani temas ve muhatap alınma deneyimiyle birleşmektedir.

Son olarak K47'nin anlatısı, ev ziyareti, kurumda karşılanma ve personel tutumunun katılımcı tarafından olumlu değerlendirildiğini göstermektedir: *“Onlar bana çok iyi davrandılar oğlum. Yani eve de geldiler, baktılar, iyiydiler. Oraya da gittim, iyi karşıladılar. Edemiyorum kötüleyeyim yani çok iyiydiler”* (K47, K, 53).

Bu anlatı, katılımcının kurumsal deneyimini doğrudan personelin iyi davranması, eve gelmesi ve kurumda iyi karşılaması üzerinden değerlendirdiğini göstermektedir. Ev ziyareti ve kurumda karşılanma biçimi, sosyal yardım sürecinin katılımcı açısından nasıl algılandığını belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle personel tutumu, sosyal yardımın yalnızca teknik ve idari bir işlem değil, aynı zamanda insani bir karşılaşma alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte kurumsal memnuniyet bütün katılımcılar açısından aynı düzeyde ortaya çıkmamaktadır. Bazı anlatılarda kurumla temas, destekleyici ve yönlendirici bir süreç olarak değil, yardımın karşılığında sürekli sorgulanma ve kontrol edilme hissiyle birlikte deneyimlenmektedir. K42'nin anlatısı bu karşıt kurumsal temas deneyimini açık biçimde göstermektedir:

“Düşünmüyorum. Yani devlet bir miktar yardım veriyor... Resmen karşılığında bizden farklı şeyler sanki bekliyorlar. Hani sürekli mesela evime geliyorlar. Veya beni arıyorlar. Çocuklarına bakıyor musun... Sanki ben o parayı alıyorum da çocuklarıma bakmıyorum. Sen çocuklarını okutuyor musun. Senin bana verdiğin para zaten on bin lira bir para. Sadece benim kirama yetiyor... Bana verdikleri on bin bir para ama on binin üstü laf ediyorlar yani. Farklı konuşuyorlar. Sanki çok büyük bir miktarmış gibi. Hani ben o parayı alsam da almasam da çocuklarıma zaten okuturum yani... Hani bu para hiç vermeseler de olur yani. Çok fazla bana bir şey değiştirmiyor bu para. Çok katkısı yok yani” (K42, K, 39).

Ev ziyaretleri ve telefonla yürütülen takip, K42 tarafından çocuklarının bakımını yerine getirip getirmediğini sürekli kanıtlama zorunluluğu olarak deneyimlenmektedir. Bu örnek, kurumsal denetimin koruyucu işlevinin yanında yardım alan ebeveynde kontrol edilme, açıklama yapma ve yeterliliğini ispatlama baskısı da üretebildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla kurumsal temasın etkisi,

yalnızca denetimin yapılmasına değil, bu denetimin hangi dil ve ilişki biçimiyle yürütüldüğüne bağlıdır.

K37'nin anlatısı ise kurumsal memnuniyetin katılımcılar açısından tek yönlü bir deneyim olmadığını göstermektedir:

“Bazıları var çok iyi gerçekten bazıları da var hiç takmıyorlar, söylüyorsun söylemiyorsun inanmıyorlar kimseye. Yani eve gelince bazıları var böyle iyi davranıyorlar hani o geçen ay bilgi almıştık baya iyiydi baya. Ama oraya gittiğinde mesela bazı sorular soruyorsun ama kimse kimseye inanmıyor diyebilirim” (K37, K, 32).

Bu ifade, personel tutumuna ilişkin deneyimlerin katılımcılar açısından değişkenlik gösterebildiğini ortaya koymaktadır. Katılımcı bazı görevlilerin iyi ve ilgili davrandığını belirtirken, bazı durumlarda ilgisizlik, inanmama ve dikkate almama hissinin öne çıktığını ifade etmektedir. Bu nedenle kurumsal memnuniyet, yalnızca hizmetin varlığıyla değil, hizmet sürecinde kurulan yüz yüze temasın niteliğiyle de ilişkilidir. Katılımcıların kurumla kurdukları ilişki, kimi zaman güven ve memnuniyet üretirken, kimi zaman sorgulanma, inandırıcı bulunmama ve değersiz görülme hissi yaratabilmektedir.

Katılımcıların kurumsal deneyimleri, sosyal yardım sürecinin yalnızca maddi kaynağın dağıtılmasından ibaret olmadığını; sözüne güvenilen, muhatap alınan ve saygı gören özneler olarak tanınma beklentisinin de hizmet deneyimini biçimlendirdiğini düşündürmektedir. Başvuru sürecinde açıklayıcı bilgi verilmesi, belgeler konusunda yönlendirme yapılması ve kurumda muhatap bulunabilmesi, katılımcıların kendilerini dikkate alınmış hissetmelerine katkı sağlamaktadır. Özellikle muhtaçlık duygusu yaratmayan, saygılı ve yargılayıcı olmayan personel yaklaşımı, sosyal yardım deneyiminin yalnızca maddi destekle sınırlı kalmamasını ve kurumla güven ilişkisi kurulmasını kolaylaştırmaktadır.

Bununla birlikte kurumsal temaslar bütün katılımcılar tarafından aynı biçimde deneyimlenmemektedir. Hane ziyaretleri, telefonla takip ve çocukların durumuna ilişkin sorular bazı katılımcılar tarafından çocukların korunması ve desteğin amacına uygun biçimde yürütülmesi açısından gerekli görülmektedir. Aynı uygulamalar bazı katılımcılarda ise sürekli kontrol edilme, beyanlarına güvenilmediğini düşünme ve yardımın karşılığında ebeveynlik sorumluluğunu yerine getirdiğini kanıtlama

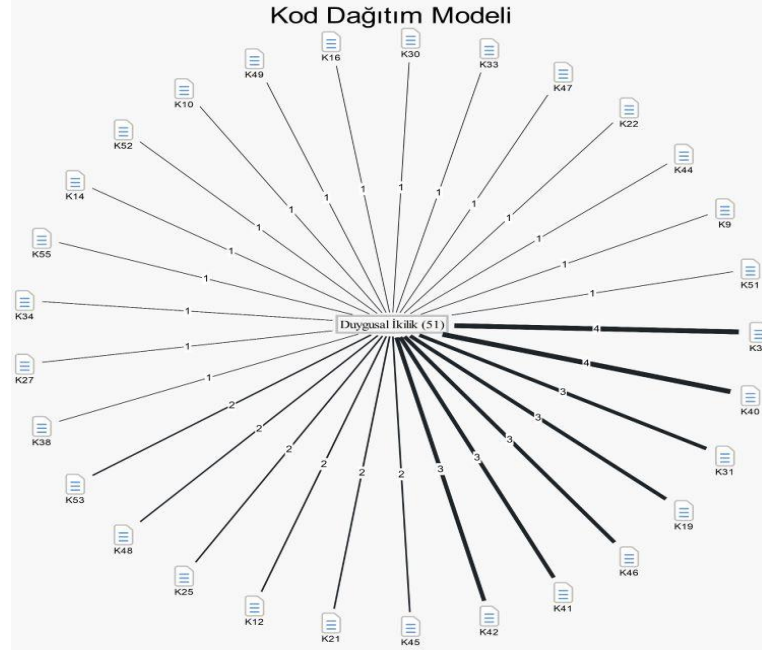
zorunluluğu hissetme gibi olumsuz deneyimler yaratabilmektedir. Dolayısıyla kurumsal memnuniyet, personelin yalnızca “iyi” veya “kötü” davranmasına indirgenemez; kurumun destekleyici ve denetleyici işlevlerinin katılımcılar tarafından nasıl deneyimlendiğiyle birlikte değerlendirilmelidir.

Başaran’ın (2022) sosyal yardımların başvuru ve inceleme mekanizmalarına ilişkin değerlendirmeleri, Akkan ve Serim’in (2022) yardım alanların “hak edenlik” ölçütleri temelinde sınıflandırılmasına yönelik tartışmaları ve Kaldık’ın (2024) dezavantajlı bireylerin kamusal hizmetler ve kurum personeliyle ilişkili deneyimlerine ilişkin bulguları, kurumsal temasın bu çift yönlü niteliğini yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Araştırmanın bu başlıktaki özgün katkısı, Bingöl’de kurumsal destek ve denetimin birbirinden tamamen ayrı süreçler olarak yaşanmadığını; aynı hane ziyareti, takip uygulaması veya personel teması içinde eş zamanlı olarak destekleyici ve denetleyici anlamlar kazanabildiğini ortaya koymasındadır.

3.5.3. Duygusal İkilik

Duygusal ikilik kodu altında yer alan anlatılar, katılımcıların sosyal yardımları değerlendirirken çoğu zaman iki farklı duygu ve düşünce arasında kaldıklarını göstermektedir. Bir yandan sosyal yardımın varlığı olumlu karşılanmakta, “iyi ki var”, “hiç yoktan iyidir”, “olmasa daha kötü olurdu” gibi ifadelerle desteklenmektedir. Diğer yandan aynı katılımcılar yardımın miktarının az olduğunu, ihtiyaçların tamamını karşılamadığını, kısa sürede tükendiğini ve hanelerin yapısal sorunlarını çözmediğini belirtmektedir. Bu nedenle duygusal ikilik, sosyal yardımların hem rahatlatıcı hem de yetersiz bulunan bir mekanizma olarak deneyimlenmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu alt kod, sosyal yardımların katılımcıların gözünde bütünüyle olumlu ya da bütünüyle olumsuz biçimde değerlendirilmediğini göstermesi bakımından önemlidir. Yardım, katılımcılar için kimi zaman minnettarlık ve rahatlama duygusu üretirken, kimi zaman da eksik kalma, yetinememe ve yeniden sıkıntıya düşme duygusunu beraberinde getirmektedir. Bu durum, sosyal yardım alan hanelerin yardım karşısındaki tutumlarının çelişkili değil, yaşadıkları gerçekliğin çok boyutlu niteliğini yansıttığını göstermektedir. Çünkü yardım hem gereklidir hem de yetersizdir; hem destek sağlar hem de hane kırılmasını ortadan kaldırmaz. Sosyal yardıma yönelik olumlu değerlendirmeler ile yetersizlik düşüncesinin aynı anlatılarda buluşmasına ilişkin kodlama dağılımı Şekil 3.25’te sunulmaktadır.

Şekil 3.25: Duygusal İkilik Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Katılımcı anlatılarında minnettarlık, rahatlama ve desteğin devamına duyulan ihtiyaç; yardım miktarının düşük bulunması ve temel gereksinimleri bütünüyle karşılamaması yönündeki değerlendirmelerle birlikte yer almaktadır. K9’un anlatısı, sosyal yardıma yönelik bu ikili değerlendirmeyi açık biçimde göstermektedir: “*Yani iyi ki böyle bir yardım var da en azından tabii ki maddi olarak bence az ama çocukların ihtiyaçlarını karşılama konusunda en azından güzel bir destek. Bu ücretlerinin artırılması olursa daha iyi olur*” (K9, K, 30).

Bu ifade, yardımın olumlu karşılandığını ancak miktar bakımından yetersiz bulunduğunu göstermektedir. Katılımcı, yardımın çocukların ihtiyaçlarını karşılamada güzel bir destek olduğunu belirtirken, aynı anda ücretlerin artırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum, sosyal yardıma yönelik memnuniyet ile yetersizlik algısının aynı anlatı içinde birlikte var olabildiğini göstermektedir.

K42’nin aktardıklarında da benzer bir ikilik görülmektedir. Yardım, kira ödemeyi mümkün kıldığı için olumlu değerlendirilmekte; fakat bütün ihtiyaçları karşılamadığı için sınırlı görülmektedir: “*Yine de hani hiç yoktan yine de iyi. Hani kiramı dahi olsa ödeyebiliyorum yani o konuda iyi. Ama her şey mi karşılıyor mu? Karşılamıyor. İlla ki karşılamıyor*” (K42, K, 39).

Bu anlatı, sosyal yardımın hane için belirli bir gideri karşıladığında anlamlı bir destek sunduğunu, ancak hane ekonomisinin tamamını güvence altına alamadığını göstermektedir. “Hiç yoktan iyi” ifadesi yardımın olumlu yönünü, “her şey mi karşılıyor mu? Karşılamıyor” ifadesi ise yapısal sınırını ortaya koymaktadır. Bu nedenle yardım, hane yaşamında tam bir çözüm değil, zorunlu bir gideri geçici olarak karşılayan sınırlı bir kaynak niteliği taşımaktadır.

K44’ün kısa ifadesi, yardımın aynı anda hem iyi gelen hem de az bulunan bir kaynak olarak deneyimlendiğini göstermektedir: *“Aldıktan sonra O biraz bana iyi geldi ama az paradır”* (K44, K, 42).

K44’ün deneyimi, duygusal ikiliğin en sade biçimlerinden biridir. Katılımcı, yardımın kendisine iyi geldiğini kabul etmekte; ancak yardımın miktarının az olduğunu da açıkça belirtmektedir. Bu nedenle sosyal yardım, katılımcı açısından tamamen değersiz değildir; fakat hane ihtiyaçlarının büyüklüğü karşısında sınırlı kalmaktadır.

K45’in anlatısı, yardımın yokluğunda daha fazla sıkıntı yaşanacağını, ancak mevcut yardımın yeterli olmadığını göstermektedir: *“Tabii ki yani dediğim gibi yardım olmazsa daha sıkıntı çekerdim. Yardım etmeleri gayet güzel, iyi ki böyle bir yardım var ama yeterli mi onu bilmiyorum, değil”* (K45, K, 25).

Bu anlatıda yardımın varlığı açık biçimde olumlu görülmektedir. Ancak aynı cümlede “yeterli mi onu bilmiyorum, değil” ifadesiyle yardımın sınırı ortaya konulmaktadır. Katılımcı için yardım, sıkıntıyı azaltmakta; fakat sıkıntının nedenlerini ortadan kaldırmamaktadır. Bu durum, sosyal yardımın hane yaşamında geçici rahatlama sağlayan fakat yapısal yetersizliği devam eden bir destek olduğunu göstermektedir.

K46’nın anlatısında bakım zorunluluğu ile yardımın varlığı arasındaki ikili ilişki daha açık biçimde görülmektedir:

“Bakmaya da mecburuz yani. Çünkü dışarı atamayız huzur evine götüremeyiz. Yani devlet Allah razı verse de vermese de yine bakacağız. Ama versinler çok seviniriz. Biraz miktarı da yükselse daha çok seviniriz. Az da değil. Az dır ama hiç yoktan da iyidir ama yine de seviniyoruz. Zorlandığımız durumlar budur. Yemeği olsun getir sofraya bizimle sofraya oturamıyor. Odadan özel olarak yanına bırakıyoruz” (K46, E, 29).

Bu ifade, bakımın yardım karşılığında yapılan bir iş değil, aile içinde zorunlu ve ahlaki bir sorumluluk olarak görüldüğünü göstermektedir. Katılımcı, devlet verse de vermese de bakmaya devam edeceğini belirtmekte; ancak yardımın varlığından memnun olduğunu ve miktarın artmasını istediğini ifade etmektedir. Bu nedenle duygusal ikilik, bakımın zorunluluğu ile yardımın destekleyici fakat yetersiz niteliği arasında kurulmaktadır.

K48'in anlatısı, yardımın çok büyük bir para olarak görülmediğini; ancak bazı haneler için mutfak gibi temel giderlerde toparlayıcı bir rol oynayabileceğini göstermektedir:

“Belki biz o para da olmadan ki öyle de yaptık çocuğumuza hani bakabilirdik bu yaşımıza kadar. Ama durumu olmayanlar için 13 bin lira da öyle hani büyük bir para değil ama kötü bir para da değil. Herhalde mutfağın kısmında olsa bir toparlamaya falan çalışır” (K48, E, 50).

Bu anlatı, katılımcının yardımı hem sınırlı hem de bazı haneler için anlamlı bir kaynak olarak gördüğünü göstermektedir. “Büyük bir para değil ama kötü bir para da değil” ifadesi, sosyal yardıma yönelik dengeli ve ikili bir değerlendirmeyi ortaya koymaktadır. Yardım, tek başına hayatı değiştirmemekte; fakat temel giderlerde kısmi bir toparlanma sağlayabilmektedir.

K52'nin deneyimi, yardımın alındığı anda olumlu bir duygu yarattığını; fakat kısa sürede kira ve temel ihtiyaçlara gittiği için yeniden üzüntü ve yoksunluk ürettiğini göstermektedir:

“Diyor ki devlet bu parayı bana veriyor. Evet diyor ben keyifim geliyor bu para güzel bir şeydir. Ama maalesef diyor verdiği para hiç kalmıyor. O zaman diyor sonra da beni üzüntüye sokuyorlar. Yani kalmadığı için. Kiraya gidiyor diyor oraya gidiyor. Ama diyor ben yemek yemeyeyim mi diyor. Ama yemek de yediğim zaman aybaşı gelmiyor. Çok zor durumda yani aç kalıyorum” (K52, K, 55).

Bu anlatı, duygusal ikiliğin zaman içinde nasıl yaşandığını göstermektedir. Yardım geldiğinde bir rahatlama ve sevinç oluşmakta; ancak para hızlıca tükendiğinde bu duygu yeniden kaygı ve üzüntüye dönüşmektedir. Katılımcının “yemek de yediğim zaman aybaşı gelmiyor” ifadesi, yoksulluğun gündelik kararları nasıl sıkıştırdığını ve yardımın bu sıkışmayı tamamen çözemediğini göstermektedir. Dolayısıyla yardım, bir yandan kısa süreli güven hissi üretirken, diğer yandan yetmediği noktada yeniden kırılmalık duygusunu açığa çıkarmaktadır.

Son olarak K53'ün anlatısı, yardımın “hiç yoktan iyi” olarak görüldüğünü fakat etkisinin sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır: *“İyi görüyorum. Hiç yoktan iyidir. Hiç yoktan iyidir. Hiç yoktan iyidir yani. Olmazsa daha kötü oluyor, biraz daha iyidir. Yani desem fazla şey değildir, fazla sadece ufak bir şeydir”* (K53, K, 56).

Bu ifade, sosyal yardımın katılımcılar tarafından çoğu zaman karşılaştırmalı bir değerlendirmeyele anlamlandırıldığını göstermektedir. Yardım, yeterli olduğu için değil, yokluğunda durumun daha kötü olacağı düşünüldüğü için olumlu görülmektedir. “Fazla sadece ufak bir şeydir” ifadesi ise yardımın sınırlı etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu nedenle duygusal ikilik, yardımın varlığına duyulan ihtiyaç ile yardımın yetersizliği arasında kurulan temel bir deneyim biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların sosyal yardıma ilişkin olumlu ve eleştirel değerlendirmeleri aynı anda dile getirmeleri bir tutarsızlık olarak görülmemelidir. Yardım, kira, gıda, çocukların ihtiyaçları ve bakım giderleri bakımından sınırlı bir rahatlama sağlamakta; ancak zorunlu harcamalar içinde tükendiğinde yetersizlik ve kaygı yeniden belirginleşmektedir. Bu nedenle sevinme ile hayal kırıklığı, minnettarlık ile eleştiri birbirini dışlayan duygular değil, aynı yardım deneyiminin farklı boyutlarıdır.

Katılımcı anlatıları bu ikiliğin hane koşullarına göre farklılaştığını göstermektedir. Bazı katılımcılar yardım sayesinde çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayabildikleri için desteği olumlu değerlendirirken, bazıları kira ve bakım giderleri karşısında yardımın kısa sürede tükenmesini eleştirmektedir. “Hiç yoktan iyi” biçimindeki değerlendirmeler, yardımın yeterli bulunduğunu değil, yardımın yokluğunda yaşanacak daha ağır yoksunlukla karşılaştırıldığını göstermektedir. Dolayısıyla yardımın olumlu değerlendirilmesi, mevcut miktar ve kapsamın yeterli görüldüğü anlamına gelmemektedir.

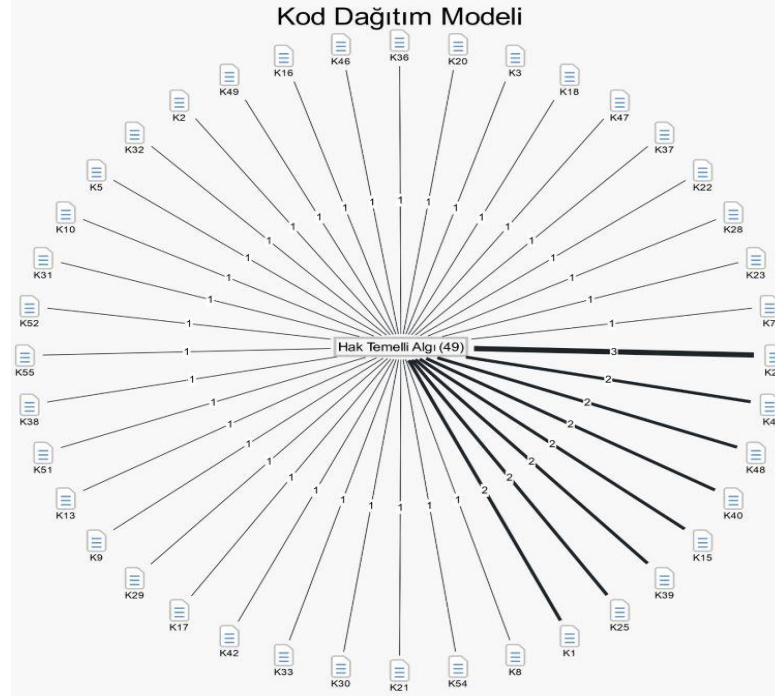
Buğra'nın (2008) sosyal yardımların geçimlik niteliğine ilişkin değerlendirmesi, Akyıldız'ın (2018) SED'in yaşam koşullarını iyileştirmekle birlikte yapısal yoksulluğu ortadan kaldırmadığına yönelik bulguları ve Cankurtaran, Akoğlu ve Sakarya'nın (2020, s. 1924–1928) güçlenmenin yapısal sınırlarına ilişkin açıklamaları bu deneyimlerle örtüşmektedir. Bu araştırmanın Bingöl sahası açısından katkısı, duygusal ikiliğin genel bir memnuniyet-yetersizlik karşıtlığından ibaret olmadığını; yardımın geldiğinde sağladığı güven ile zorunlu harcamalar içinde tükenmesinin

ardından kaygı ve yetersizliğin yeniden belirginleşmesi arasındaki gündelik süreç içinde yaşandığını ortaya koymasındır.

3.5.4. Hak Temelli Algı

Hak temelli algı kodu altında yer alan anlatılar, katılımcıların bir kısmının sosyal yardımları yalnızca “yardım” ya da “destek” olarak değil, devletin yurttaşlara, çocuklara, engelli bireylere, hastalara ve bakım verenlere karşı taşıdığı bir sorumluluk olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bu algıda sosyal yardım, lütuf ya da geçici iyilik olmaktan çıkarak mağduriyetin giderilmesi, bakım emeğinin karşılığının verilmesi, çocuğun korunması, engelli bireyin desteklenmesi ve vatandaşlık ilişkisinin gereği olarak anlam kazanmaktadır. Bu nedenle hak temelli algı, sosyal yardımların değerlendirilme biçimleri içinde daha talepkâr, daha yurttaşlık merkezli ve daha yapısal bir değerlendirme alanı oluşturmaktadır.

Katılımcı anlatılarında hak temelli algı farklı gerekçelerle kurulmaktadır. Bazı katılımcılar bakım emeği verdikleri için bu desteği hak ettiklerini belirtirken, bazıları engelli ya da hasta bireyin devlet tarafından korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bazı katılımcılar ise sosyal yardımı çocuğun hakkı, kadının hakkı, gerçek ihtiyaç sahibinin hakkı ya da vergi veren vatandaşların sosyal devletten bekleyebileceği bir destek olarak değerlendirmektedir. Bu çeşitlilik, hak temelli algının yalnızca “benim hakkım” ifadesiyle sınırlı olmadığını; adil dağıtım, gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi, devlet sorumluluğu, bakım emeğinin tanınması ve sosyal adalet beklentisiyle birlikte şekillendiğini göstermektedir. Sosyal yardımların yurttaşlık, bakım emeği ve devlet sorumluluğu çerçevesinde hak olarak anlamlandırılmasına ilişkin kodlama yapısı Şekil 3.26’da sunulmuştur.

Şekil 3.26: Hak Temelli Algı Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Katılımcıların değerlendirmelerinde sosyal yardım; çocuğun korunması, bakım emeğinin karşılığının tanınması, hasta ve engelli bireylerin desteklenmesi ile sosyal devlet sorumluluğunun yerine getirilmesi üzerinden hak niteliği kazanmaktadır. Hak temelli algının bazı katılımcılarda doğrudan bilgi edinme ve başvuru farkındalığıyla oluştuğu görülmektedir. K9’un sözleri, SED hizmetine başvurunun yalnızca yardım arayışı değil, var olan bir hakkın öğrenilmesiyle de ilişkili olduğunu göstermektedir: *“Eşimden boşandıktan sonra çocuklarımla bakımını yapmakta zorlandım. Sonrasında avukatım aracılığıyla duydum ki böyle bir hakkım varmış. O yüzden SED hizmetinden yararlanmak istedim”* (K9, K, 30).

Bu ifade, hak temelli algının kendiliğinden oluşmadığını; çoğu zaman bilgiye erişim, yönlendirme ve kurumsal farkındalıkla mümkün hâle geldiğini göstermektedir. Katılımcı, boşanma sonrasında çocukların bakımını sürdürmekte zorlandığını ve bu süreçte SED hizmetini bir “hak” olarak öğrendiğini belirtmektedir. Bu nedenle sosyal yardımlara erişim yalnızca ekonomik ihtiyaçla değil, hakla ilişkin bilginin kişiye ulaşmasıyla da bağlantılıdır. Bingöl sahasında bu bulgu, hak bilincinin kurumsal ya da hukuki yönlendirme olmadan her zaman görünür hâle gelmediğini göstermesi bakımından önemlidir.

K2'nin anlatımında hak algısı, engelli bireylerin bakım ihtiyaçları ve bakım verenin yerine getirdiği sorumluluk üzerinden kurulmaktadır:

“Ben hak olarak görüyorum. Engelli bireylere yardım yapılması lazım. Yani bu en azından onların bakımı için de iyi olur. Çünkü sen bu şekilde vermezsen adam kendi eşine, çocuklarına istediği o bakımı yapamaz. Aslında ben bir şeyleri yerine getiriyorum. O yerlerine getirmenin karşılığı bana bir para veriliyor o yüzden hak ettiğimi düşünüyorum” (K2, K, 47).

K2'nin deneyimi, sosyal yardımın bakım hizmetinin sürdürülebilmesi için gerekli bir hak olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Katılımcı, engelli bireyin bakımının yalnızca aile içi fedakârlıkla yürütülemeyeceğini; devlet desteğinin bu bakımın niteliğini artırdığını belirtmektedir. “Bir şeyleri yerine getiriyorum” ifadesi, bakım emeğinin görünür kılınmasını ve karşılığının verilmesini talep eden bir hak bilincine işaret etmektedir.

K3'ün anlatısında hak temelli algı, devletin vatandaşa bakma yükümlülüğü ve mağduriyetin giderilmesi üzerinden ifade edilmektedir: “*Hak olarak görüyorum. Devletin vatandaşa bakma yükünü olduğu için bizim de böyle bir mağduriyetimizin giderilmesi devlet için haktır yani*” (K3, E, 52).

Bu ifade, sosyal yardımın bireysel merhamet ya da karşılıksız iyilik değil, devletin yurttaşa karşı sorumluluğu olarak görüldüğünü göstermektedir. Katılımcı, mağduriyetin giderilmesini devletin görevi olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, yardım temelli algıdan farklı olarak sosyal yardımı hak ve sosyal devlet sorumluluğu çerçevesinde anlamlandırmaktadır.

K15'in sözlerinde sosyal yardımın doğrudan çocuğun hakkı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır:

“Hayır. Hani baba figürü eksik ya Bu figürü eksik ama ben onu çalışıp getirmiyorum ki. Devlet dediğim gibi çocuğa veriyor bana vermiyor. Bu para bana gelmiyor. Benim kızıma verilen bir para. Benim kızımın hakkı. Dediğim gibi bir hak bence bu. Yardım değil bir hak. Kızıma veriliyor o yüzden bence bir figür değiştiriyor. O yüzden rollerde bir değişiklik yok” (K15, K, 27).

Bu anlatı, SED yardımının annenin kişisel geliri olarak değil, çocuğun hakkı olarak algılandığını göstermektedir. Katılımcı, yardımın kendisine değil kızına verildiğini vurgulayarak desteği çocuk refahı ve çocuğun korunması üzerinden

meşrulaştırmaktadır. Bu durum, hak temelli algının çocuk merkezli sosyal politika anlayışıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir.

K16'nın anlatısında hak algısı, kadınların eğitim, iş gücü piyasası ve yaşam koşulları bakımından yaşadığı dezavantajlarla ilişkilendirilmektedir:

“Bence benim gibi bir kadın için hak olması lazım. Yani her kadın güçlüdür ama mesela benim gibi insanlar çok okumamış insanlar çok evde hani bir iş yapamayacak kadar çünkü hiç küçükten büyüğe kadar hani hiçbir iş yapmazsan belirli bir süreden sonra yapamıyorsunuz. Hani ortam olsun şeyleri olsun yapamıyorsunuz mesela. Yani o yüzden bir hak olduğunu düşünüyorum. Tabii hak olduğunu düşünüyorum” (K16, K, 39).

Bu ifade, sosyal yardımın kadınların yapısal dezavantajları içinde hak olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Katılımcı, eğitim eksikliği, çalışma deneyiminin olmaması ve ev içi yaşamla sınırlanma gibi nedenlerle sosyal yardımı kadınlar açısından gerekli bir hak olarak değerlendirmektedir. Bu durum, hak algısının yalnızca yoksullukla değil, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle de bağlantılı olduğunu göstermektedir.

K17'nin anlatısı, sosyal yardımın hem hak hem yardım olarak algılanabildiğini göstermektedir: “*Hem hak hem yardım. Bence yani bizim hakkımız Çünkü eşimizden ayırız ve çocuğumuz var. Herhangi bir Gelirimiz olmadığı için bu hakkın verilmesi gayet iyi*” (K17, K, 25).

Bu anlatı, katılımcıların sosyal yardımı tek bir kavramla açıklamak zorunda kalmadıklarını göstermektedir. Yardım, hem zor durumda verilen destek hem de eşinden ayrılmış, çocuğu olan ve geliri bulunmayan bir kişi için hak olarak görülmektedir. Bu durum, yardım temelli ve hak temelli algıların katılımcı deneyiminde iç içe geçebildiğini göstermektedir.

K49'un deneyiminde da hak ve yardım algısının katılımcı zihninde aynı anda bulunabildiğini göstermektedir:

“Haktır, yardımdır yani. Hak ediyoruz biz de yani ne bileyim yani bu çocuklara bakıyoruz. Tabii ki bizim evlatlarımızdır yani onlara şey yapmış bir halktır onlara. Tanınmış evet. Yani belirli bir süreye gelene kadar belki kesilir de o yüzden yardım. Yani şu an yardım ediyorlar kesilebilir. Bilmiyorum hani sürekli olur mu olmaz mı?” (K49, K, 45)

Bu anlatı, sosyal yardımın katılımcılar tarafından her zaman tek boyutlu biçimde anlamlandırılmadığını göstermektedir. Katılımcı bir yandan bakım emeği ve çocuğun

ihtiyaçları üzerinden bu desteği “hak” olarak görmekte; diğer yandan desteğin kesilebilir olması nedeniyle onu “yardım” olarak değerlendirmektedir. Bu ikili algı, sosyal yardımların hak temelli bir sosyal politika aracı olarak görülmesi ile kurumsal koşullara bağlı, sürekliliği belirsiz bir destek olarak deneyimlenmesi arasındaki gerilimi görünür kılmaktadır.

K36’nın anlatısında hak algısı, devletin hasta ve engelli bireylere bakma zorunluluğu üzerinden kurulmaktadır: *“Bence hak. Çünkü neden öyle düşünüyorum? Devlet kendi hastasına veya engellisine bakmak zorundadır”* (K36, K, 39).

Bu ifade, hak temelli algının en açık biçimlerinden biridir. Katılımcı, hasta ve engelli bireyin bakımını devletin sorumluluğu olarak tanımlamaktadır. Burada sosyal yardım, aileye bırakılmış bir merhamet ilişkisi değil, devletin bakım sorumluluğunun bir parçası olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, bakım hizmetlerinin kamusal sorumluluk boyutunu görünür kılmaktadır.

K39’un anlatısı, hak temelli algının aynı zamanda adil dağıtım ve gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi beklentisini içerdiğini göstermektedir:

“Kişiye göre değişiyor. Bence belirli bir süre verilir denetimde olması gerekiyor. Çünkü insanlar kendi ayağının üzerine bastığı zaman bunu artık bağımlılık haline gelmemesi, insanları tembelleştirmemesi için gözetim altında belirli bir yerde kesilmesi lazım. Ama gerçekten eşinden ayrılan ve ihtiyacı olan insanlar için bence çok büyük bir destek. Bence hak. Hak. Kadınlar için bir hak” (K39, K, 40).

Bu anlatı, hak temelli algının yalnızca desteğin verilmesini değil, desteğin kimlere, hangi koşullarda ve ne kadar süreyle verileceğini de tartıştığını göstermektedir. Katılımcı, gerçekten ihtiyacı olan kadınlar için bu desteği hak olarak görmekte; ancak bağımlılığa dönüşmemesi için denetim ve süreklilik meselesini de gündeme getirmektedir. Bu durum, hak algısının adalet, ihtiyaç tespiti ve sosyal sorumlulukla birlikte düşünüldüğünü göstermektedir.

K54’ün anlatısında hak algısı, çocuğun hastalığı ve yürüyememesi nedeniyle devletin ödeme yapması gerektiği düşüncesiyle ifade edilmektedir: *“Bu çocuğun hakkıdır. Yani bu çocuk yani yürüyemiyor. Çocuk zaten hastadır. Bunu devlet ödemesi gerekiyor”* (K54, K, 29).

Bu ifade, engelli ya da hasta çocuğun bakımının hak temelli bir sosyal politika meselesi olarak görüldüğünü göstermektedir. Katılımcıya göre çocuğun

yürüyememesi ve hastalığı, devlet desteğini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle sosyal yardım, burada merhamet ilişkisi değil, çocuğun yaşamını sürdürebilmesi için gerekli bir hak olarak anlam kazanmaktadır.

K32'nin anlatısı da hak temelli algının hasta birey üzerinden nasıl kurulduğunu göstermektedir. Katılımcı, sosyal yardımı genel bir yoksulluk yardımı olarak değil, doğrudan hastanın bakım ihtiyacına bağlı bir hak olarak değerlendirmektedir:

“Ne diyeyim. Devlet hak etmiş, vermiş. Yardım değildir. Yardım olsaydı biliyorduk biz fakiriz, kirada oturuyoruz, verirdi. Yardım değildir, hastaya veriyor yani. Allah rızası için hastaya verin, geri hastaya bakın. Bu haktır o yüzden. Bu yardım hastaya haktır. Hastaya haktır. Cumhurbaşkanı hastaya hak etmiş, biz alıyoruz. Yardım değildir” (K32, K, 63).

K32, sosyal yardımı genel yoksulluk nedeniyle verilen bir destekten ayırarak doğrudan hastanın bakım hakkı olarak anlamlandırmaktadır. Bu yaklaşımda ödeme, aileye sunulan bir lütuf değil, bakıma muhtaç kişinin yaşamının ve bakımının sürdürülmesine bağlı bir sosyal haktır. Hak temelli algı böylece vatandaşlık kadar hastalık, engellilik ve sürekli bakım ihtiyacı üzerinden de kurulmaktadır.

Son olarak K55'in anlatısı, hak temelli algıyı vergi, vatandaşlık ve devletin yurttaşla kurduğu ilişki üzerinden daha açık biçimde ifade etmektedir: *“Bir hak olarak. Yani neticede devlette vergi veriyoruz. Bu devlet vatandaşın vergileriyle ayaktaadır. O açıdan bir hak olarak görüyorum. Bir lütuf değil yani”* (K55, E, 48).

Bu ifade, sosyal yardımın doğrudan yurttaşlık hakkı olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Katılımcı, devletin vatandaşların vergileriyle ayakta durduğunu belirterek sosyal yardımı lütuf değil hak olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, yardım temelli algıdan en belirgin biçimde ayrılan anlatılardan biridir. Sosyal yardım, burada minnettarlık ilişkisi içinde değil, devlet-yurttaş ilişkisinin doğal bir sonucu olarak anlam kazanmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, hak temelli algı kodu altında yer alan bulgular, sosyal yardımların bazı katılımcılar tarafından devletin yurttaşlara, çocuklara, kadınlara, engelli bireylere, hastalara ve bakım verenlere karşı sorumluluğu olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bu algıda yardım, yalnızca mağduriyeti hafifleten bir destek değil; bakım emeğinin tanınması, çocuğun korunması, gerçek ihtiyaç sahibinin desteklenmesi, kadınların kırılganlığının azaltılması, engelli/hasta bireyin yaşamının desteklenmesi ve sosyal devletin yükümlülüğünün yerine

getirilmesi anlamına gelmektedir. Katılımcıların anlatıları, hak algısının yalnızca bireysel talep düzeyinde değil, sosyal adalet, onur, adil dağıtım ve yurttaşlık beklentisiyle birlikte şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Bu bulgular, Lister’in (2022) yoksulluğu yalnızca gelir eksikliği olarak değil, yurttaşlık, onur, hak talebi ve toplumsal tanınma süreçleriyle birlikte ele alan yaklaşımıyla ilişkilendirilebilir. Lister’in yaklaşımı, yoksulluk deneyimi yaşayan bireylerin yalnızca pasif yardım alıcıları olarak değil, hak talep eden ve kendi yaşam koşullarını yorumlayan özneler olarak görülmesi gerektiğini vurgulaması bakımından bu başlıkla doğrudan örtüşmektedir. Bu araştırmada K3 ve K55’in sosyal yardımı lütuf değil devlet-yurttaş ilişkisi içinde bir hak olarak yorumlaması, K15 ve K54’ün desteği çocuğun hakkı olarak görmesi ve K16’nın kadınların yapısal dezavantajları içinde sosyal desteği hak olarak değerlendirmesi, sosyal yardım alan bireylerin yalnızca yardım bekleyen kişiler değil, hak talep eden özneler olarak da konumlandığını göstermektedir.

Akkan ve Serim’in (2022) evde bakım aylığı üzerinden sosyal yardımlara erişimde “hak eden yoksul” kategorisinin üretildiğine ve yardım süreçlerinin ekonomik destek kadar sınıflandırma ve değerlendirme mekanizmalarını da içerdiğine ilişkin bulguları, özellikle K39’un gerçek ihtiyaç sahibi, denetim ve adil dağıtım vurgusunu anlamlandırmak açısından önemlidir. K39’un anlatısında destek, gerçekten ihtiyacı olan kadınlar için hak olarak görülmekte; ancak yardımın bağımlılığa dönüşmemesi ve belirli bir denetim içinde yürütülmesi gerektiği de belirtilmektedir. Bu durum, hak temelli algının sahada her zaman sınırsız bir talep olarak değil, hak edenin belirlenmesi, ihtiyacın tespiti ve adil dağıtım gibi kurumsal ölçütlerle birlikte düşünüldüğünü göstermektedir.

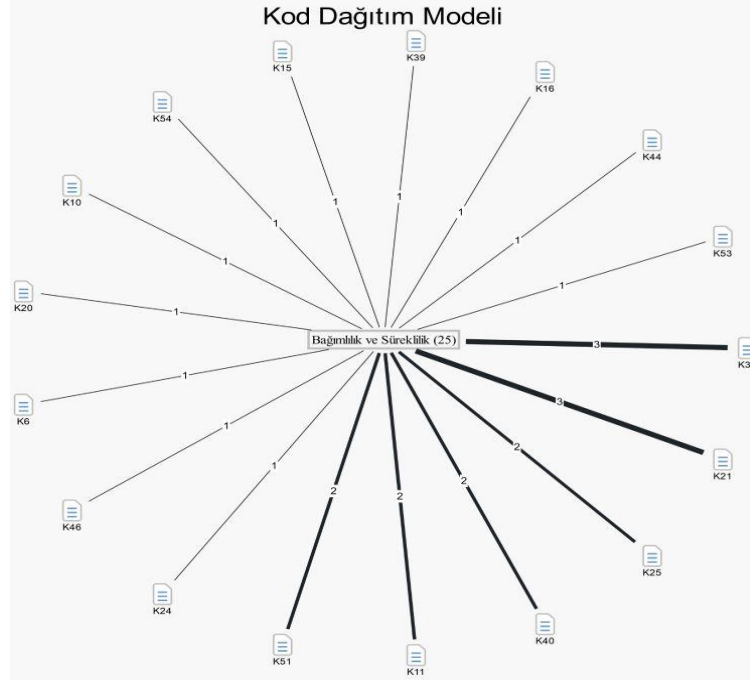
Tronto’nun (2013) bakımın yalnızca aile içinde doğal olarak üstlenilen özel bir sorumluluk değil, toplumsal ve siyasal olarak düzenlenmesi gereken bir ilişki olduğu yönündeki yaklaşımı ise K2, K36 ve K54’ün bakım emeği, hasta/engelli bireyin desteklenmesi ve devletin bakım sorumluluğuna ilişkin anlatılarıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Bu anlatılarda sosyal yardım, bakım verenin fedakârlığını hafifleten bir lütuf olarak değil, bakım emeğinin sürdürülebilmesi ve engelli/hasta bireyin yaşamının desteklenmesi için gerekli bir kamusal sorumluluk olarak görülmektedir. Bu nedenle hak temelli algı, bakım emeğini yalnızca aile içi ahlaki yükümlülük olarak

değil, sosyal politika tarafından tanınması gereken bir hak ve sorumluluk alanı olarak görünür kılmaktadır.

Hak temelli algı, katılımcıların yalnızca “yardım benim hakkım” biçimindeki ifadelerinden oluşmamaktadır. SED’le ilişkin bilginin avukat aracılığıyla öğrenilmesi, bakım emeğinin karşılığı bulunan bir sorumluluk olarak görülmesi, desteğin çocuğun hakkı olarak değerlendirilmesi ve hasta ya da engelli bireylere yönelik devlet sorumluluğunun vurgulanması bu algının farklı dayanaklarını oluşturmaktadır. Kadınların eğitim ve çalışma deneyimi bakımından yaşadığı dezavantajlar da sosyal desteğin bir hak olarak talep edilmesinde etkili olmaktadır. Bunun yanında gerçek ihtiyaç sahibinin belirlenmesi, yardımların adil dağıtılması ve vergi veren yurttaşın lütuf değil hak talep etmesi yönündeki ifadeler, katılımcıların sosyal yardım sistemini yalnızca kişisel ihtiyaçları üzerinden değerlendirmediklerini göstermektedir. Bu çeşitlilik, sosyal yardım alan kişilerin pasif alıcılar olarak değil; çocuk, bakım, kadın yoksulluğu, engellilik, hastalık ve yurttaşlık temelinde talep geliştiren sosyal politika özneleri olarak konuşabildiklerini ortaya koymaktadır.

3.5.5. Bağımlılık ve Süreklilik

Bağımlılık ve süreklilik kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardımların katılımcı haneler için yalnızca geçici bir destek değil, gündelik yaşamın devamlılığını sağlayan düzenli bir kaynak hâline geldiğini göstermektedir. Katılımcıların ifadelerinde yardım, çoğu zaman kira, fatura, çocukların ihtiyaçları, bakım giderleri ve sağlık harcamaları için beklenen; hane bütçesinin planlanmasında dikkate alınan ve yokluğunda yaşamı daha kırılgan hâle getiren bir gelir biçimi olarak anlam kazanmaktadır. Bu nedenle bağımlılık, burada bireysel tembellik ya da yardım almaya alışma olarak değil; işsizlik, bakım yükü, hastalık, düşük gelir, barınma güvencesizliği ve alternatif gelir kaynaklarının sınırlılığı içinde ortaya çıkan yapısal bir ilişki olarak değerlendirilmelidir. Yardımın düzenli bir geçim kaynağına dönüşmesi ve devamlılığına duyulan ihtiyaca ilişkin kodlanmış bölümlerin dağılımı Şekil 3.27’de izlenebilmektedir.

Şekil 3.27: Bağımlılık ve Süreklilik Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Katılımcı belgelerine yayılan kodlamalar, yardımın hane bütçesinde öngörülebilir bir kaynak olarak dikkate alındığını ve kesilme ihtimalinin gündelik yaşamın devamlılığı açısından kaygı oluşturduğunu yansıtmaktadır. Süreklilik algısı, bazı katılımcılar için yardımın düzenli yatması ve zamanında gelmesi üzerinden kurulmaktadır. K15’in anlatısı, yardımın hane içinde güven ve düzen duygusu üretmesinde zamanında yatmasının önemini göstermektedir: *“Devletin verdiği olduğu için bir de zamanda tam zamanda da yatıyor. Günü gününe saatinde yatıyor. Süreklilik sağladığı için”* (K15, K, 27).

Bu ifade, sosyal yardımın yalnızca miktarıyla değil, düzenli ve öngörülebilir olmasıyla da anlam kazandığını göstermektedir. Katılımcı için yardımın “günü gününe” yatması, hane ekonomisinin kısa vadeli planlanabilmesine imkân tanımaktadır. Bu durum, sosyal yardımın sürekliliğinin belirsizlik içindeki haneler açısından güven verici bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı hanelerde ise yardım, başka bir gelir kaynağı olmadığı için temel geçim aracına dönüşmektedir. K16’nın sözleri, eşin cezaevine girmesi ve gelir kaybı sonrasında yardımın hanenin devamlılığı açısından taşıdığı önemi göstermektedir: *“Çok çok oldu yani. Halen de ondan geçiniyoruz. Herhangi bir gelirimiz yoktu. Eşim cezaevine girdiği için maaşı kesildi, parası kesildi”* (K16, K, 39).

Bu anlatı, sosyal yardımın kriz sonrası hane ekonomisinde nasıl merkezi bir konuma yerleştiğini göstermektedir. Katılımcı için yardım, ek bir gelir değil, gelir kaybı sonrasında hanenin ayakta kalmasını sağlayan temel dayanaklardan biridir. Bu nedenle bağımlılık ilişkisi, bireysel tercihten çok hane gelirinin kesilmesi ve alternatif geçim kaynaklarının bulunmamasıyla oluşmaktadır.

Bazı anlatılarda yardımın sürekliliği, hanelerin yaşam düzenini değiştirme kararlarını da etkilemektedir. K11'in anlatısı, sosyal yardımın belirli yaşam koşullarına bağlı olarak sürdüğünü ve bu nedenle katılımcının hareket alanını sınırlayabildiğini göstermektedir:

“Yani çocuğa bakmak zorundayım ya evdekilere bakmak zorundayım. Şunu yapabildim. Hani bana dediler ki sen köyde olduğun için çocuğunla burada yaşadığın için bu maaşı alabiliyorsun. hayat şartlarını değiştirirsen keseriz. Hani işte İstanbul'a gitsen işe girsen hayat şartlarını düzeltti mi. Düzelttibildiyse biz de hani keseceğiz” (K11, K, 31).

Bu ifade, sosyal yardımın yalnızca hane bütçesine giren düzenli bir kaynak olmadığını; aynı zamanda hanenin nerede yaşayacağı, nasıl geçineceği ve çalışma hayatına nasıl dâhil olacağı gibi kararlarla da ilişkili olduğunu göstermektedir. Katılımcı açısından yardımın kesilme ihtimali, yaşam koşullarını değiştirme ve başka bir yerde çalışma arayışını riskli hâle getirmektedir. Bu nedenle süreklilik, bir yandan güven üretirken diğer yandan hanelerin hareket alanını belirli koşullara bağlayan bir ilişki de kurmaktadır.

Evde bakım desteği alan hanelerde bağımlılık, yalnızca yardımın düzenli gelmesiyle değil, bakım verilen kişiyle kurulan zorunlu ilişkiyle de şekillenmektedir. K21'in deneyimi, bakım hizmetinin bakım veren kişiyi bakılan bireye daha fazla bağladığını göstermektedir:

“baktığımız hizmet verdiğimiz kişi adına daha çok bağımlılık. Yani ben kayıncıyım bakıyorum. Kayıncıyım, ben onun sayesinde bir ücret aldığım için ona daha çok bakmam gerektiğini ve yüklerini daha çok üzerime taşıdığını düşünüyorum” (K21, K, 57)..

Bu anlatı, sosyal yardımın bakım ilişkisini tamamen özgürleştirmedeğini; bazı durumlarda bakım verenin sorumluluğunu daha da belirgin hâle getirdiğini göstermektedir. Katılımcı, aldığı ücret nedeniyle bakım verilen kişiye daha fazla bağlı hissettiğini ve onun yüklerini daha çok üstlendiğini ifade etmektedir. Bu nedenle bağımlılık, yalnızca ekonomik bir gelir ilişkisi değil, bakım emeğinin hane içinde süreklileşmesiyle oluşan toplumsal bir ilişkidir.

Evde Bakım Yardımı alan bazı hanelerde bağımlılık, hem bakım verilen kişinin sürekli bakım ihtiyacından hem de bakım veren kişinin bu süreç nedeniyle dışarıda çalışma ve sosyal yaşama katılma imkânının sınırlanmasından kaynaklanmaktadır. K46'nın aktardıkları bu ikili bağımlılık ilişkisini göstermektedir:

“Bu aldığım şey yani bağımlılık diyelim. Çünkü hastadır yatalaktır evdeyiz. Mecbur zaten ki devlet vermezse de mecbur bakacağım ama devlet Allah razı olsun veriyor. Bir katkı olur yani. İyi bir katkı olur. Az da olsa iyidir yani. Şeyden iyidir. Hiç yoktan iyidir. Tabii bağımlıyız ona sürekli” (K46, E, 29).

Bu anlatı, bakım bağımlılığının yalnızca yardım alan kişinin devlete bağımlılığı olarak okunamayacağını göstermektedir. Katılımcı, devlet destek verse de vermese de bakım vermek zorunda olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle yardım, bakım sorumluluğunu ortadan kaldırmamakta; fakat bu zorunlu bakım ilişkisi içinde hane için vazgeçilmez bir katkıya dönüşmektedir. Bağımlılık burada hem bakım verilen hastanın durumundan hem de bakım verenin hane içinde sürekli hazır bulunma zorunluluğundan doğmaktadır.

K51'in sözlerinde süreklilik meselesi, sensör desteğinin yaş sınırıyla birlikte ele alınmaktadır. Bu ifade, sosyal yardımların belirli yaş sınırlarına bağlı olmasının gelecek kaygısı üretebildiğini göstermektedir:

“Bir de sensörü desteği. Sensör desteği zaten var ama kısmen bir kısmını biz yine veriyoruz. Bir de 18 yaşına kadar normalde geçerli bunlar. Keşke 18 değil de tüm hastaları kapsayabilseydik. Çünkü 18'den kadar mesela bu yardımlar oluyor. 18'den sonra sensör için söylüyorum bunu ondan sonra kesiliyor. Keşke bu tüm yaş grupları için geçerli olsaydı” (K51, E, 42).

Bu anlatı, sürekliliğin yalnızca yardımın düzenli yatmasıyla değil, desteklerin yaşam boyu devam eden ihtiyaçlara uyum sağlayıp sağlamamasıyla da ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Sağlık ve bakım ihtiyacı 18 yaşında ortadan kalkmadığı hâlde desteğin kesilmesi, haneler açısından yeni bir kırılma üretmektedir. Bu nedenle sosyal yardımların sürekliliği, bakım ve sağlık ihtiyaçlarının gerçek süresiyle uyumlu olmalıdır.

K54'ün anlatısında ise yardımın çocuğun bakım ihtiyaçlarına doğrudan yöneldiği ve yardım olmadan bu ihtiyaçların karşılanmasının zorlaşacağı görülmektedir:

“E o para olmasaydı zaten ben çocuğumda hiç şey yapamıyordum. Yani eşim de çalışmıyor zaten. O sürekli ona bağlı. Yani ben bu maaşını alıyorum, ona harcıyorum. Ya bezini harcıyorum. Yani elbisesini harcıyorum. Her şeyine harcıyorum. İstedığı bir şey olsun. Ya bir yere gitsin” (K54, K, 29).

Bu ifade, sosyal yardımın bakım gerektiren çocukların gündelik yaşamını sürdürebilmek için nasıl temel bir kaynak hâline geldiğini göstermektedir. Yardım, hanenin genel refahını yükselten bir gelir olmaktan çok çocuğun bez, elbise ve gündelik ihtiyaçlarına ayrılmaktadır. Bu nedenle bağımlılık, burada yardımın keyfi kullanımından değil, çocuğun sürekli ve zorunlu bakım ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır.

Katılımcıların sosyal yardımın devam etmesini istemeleri, yalnızca düzenli bir ödemeye alışmalarıyla açıklanabilecek bireysel bir tutum değildir. Görüşmelerde yardımın sürekliliğine duyulan ihtiyaç; düzenli gelir eksikliği, işsizlik, hastalık, engellilik ve bakım sorumluluğu gibi hanelerin kendi imkânlarıyla kısa sürede değiştiremeyeceği koşullarla birlikte dile getirilmiştir. Bu nedenle yardım, bazı hanelerde ek bir gelir olmaktan çıkarak kira, gıda, sağlık ve bakım giderlerinin karşılandığı temel kaynaklardan birine dönüşmektedir. Ödeme tarihine göre harcama planı yapılması da yardımın hane bütçesinde düzenli ve beklenen bir konum kazandığını göstermektedir.

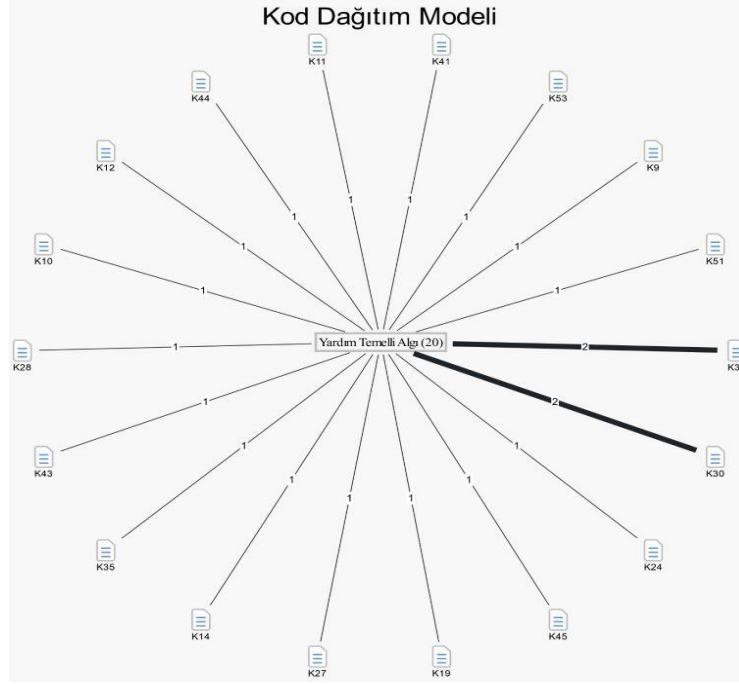
Sürekli bakıma ihtiyaç duyan çocukların veya yetişkinlerin bulunduğu hanelerde desteğin kesilmesi yalnızca parasal bir kayıp anlamına gelmemektedir. Tedavi, bakım malzemeleri, ulaşım ve gündelik geçim düzeni de bu gelir etrafında planlanmaktadır. Desteğin yaş veya uygunluk koşullarına bağlı olarak sona erebilme ihtimali, bakım ihtiyacı devam ettiği hâlde gelirin kesilebileceği yönünde gelecek kaygısı yaratmaktadır. Bununla birlikte yardıma duyulan süreklilik ihtiyacı, katılımcıların çalışma isteğinden vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Bakım verilen kişiyi bırakabilecek güvenli hizmetlerin bulunmaması, uygun iş olanaklarının sınırlılığı ve çalışmanın yardım üzerindeki muhtemel etkisine ilişkin kaygılar, ücretli çalışmaya katılım seçeneklerini daraltmaktadır.

Buğra'nın (2008) sosyal yardımların geçimlik bir güvenceye dönüşmesine ilişkin değerlendirmesi ile Çakır ve Yaman'ın (2021) bakım verenlerin ekonomik ve psikososyal yüklerine yönelik bulguları saha anlatılarıyla örtüşmektedir. Tronto'nun

(2013) bakımın kamusal bir sorumluluk olarak düzenlenmesine ilişkin yaklaşımı da yardıma duyulan süreklilik ihtiyacının neden bireysel tercihe indirgenemeyeceğini yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Benzer biçimde Demir Başhan'ın (2024) sosyal yardım alan 21 kişiyle yürüttüğü nitel araştırmada, dezavantajlılık yeniden üretilirken yardım alma pratiğinin de süreklilik kazandığının belirlenmesi, yardımla kurulan süreklilik ilişkisinin bireysel alışkanlıktan bağımsız olarak toplumsal ve ekonomik koşullar içinde şekillendiğini göstermektedir. Bu araştırmanın özgün katkısı, Bingöl sahasında bağımlılık olarak tanımlanan ilişkinin çoğu zaman yardıma alışmaktan değil, yardımın karşılamaya çalıştığı bakım, sağlık ve geçim ihtiyaçlarının sürekliliğinden kaynaklandığını ortaya koymasıdır.

3.5.6. Yardım Temelli Algı

Yardım temelli algı kodu altında yer alan anlatılar, sosyal yardımların birçok katılımcı tarafından öncelikle “yardım” ve “destek” olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bu algıda sosyal yardım, çoğu zaman devletin zor durumda olan bireylere ya da hanelere sunduğu karşılıksız bir destek biçimi olarak anlamlandırılmaktadır. Katılımcıların ifadelerinde “yardım” kavramı; mağduriyet, çaresizlik, çocuğa bakabilme, aç kalmama, bakım yükünü sürdürebilme ve zor zamanda destek görme gibi deneyimlerle birlikte kullanılmaktadır. Bu nedenle yardım temelli algı, katılımcıların sosyal yardımı çoğu zaman hak temelli bir yurttaşlık ilişkisinden önce, ihtiyaç ve mağduriyet karşısında sunulan destek ilişkisi içinde değerlendirdiğini göstermektedir. Sosyal yardımın karşılıksız ve zor zamanlarda sunulan bir destek olarak anlamlandırılmasına ilişkin kodlamalar Şekil 3.28’de bir araya getirilmiştir.

Şekil 3.28: Yardım Temelli Algı Koduna Ait Kod Dağılım Modeli

Bu kod örüntüsü, sosyal desteğin katılımcı anlatılarında zor durumda olana el uzatma, temel ihtiyaçları karşılamaya katkı sağlama ve mağduriyeti hafifletme anlamlarıyla ilişkilendirildiğini yansıtmaktadır.

K9'un anlatısı, sosyal yardımın katılımcı tarafından doğrudan destek ve yardım olarak algılandığını ortaya koymaktadır:

“Yani şöyle şimdi sorduğunuzda düşünecek olursam hiç böyle düşünmemiştim ama biraz yardım boyutunda olduğunu düşünüyorum. Bana destek oluyor en azından ben yardım olarak algılıyorum” (K9, K, 30).

Bu ifade, sosyal yardımın katılımcının gündelik deneyiminde daha çok pratik bir destek olarak yer aldığını göstermektedir. Katılımcı, yardımın anlamı üzerine daha önce ayrıntılı düşünmediğini belirtmekte; ancak kendisine destek olduğu için onu yardım olarak gördüğünü ifade etmektedir. Bu durum, sosyal yardımın katılımcılar açısından çoğu zaman teorik ya da hak temelli bir kavramdan önce, gündelik yaşamı sürdürebilmeye yarayan somut bir destek olarak algılandığını göstermektedir.

K10'un anlatısında yardım algısı, zor zamanda devletin el uzatması ve daha kötü koşullardan korunma düşüncesiyle ilişkilendirilmektedir:

“Bir yardım bence. Yani ne bileyim hani o da milletine bir destek oluyor demek ki. Yani bize bir destek oluyor. O vermezse demek ki biz daha perişan olurduk. Bir yardım ben bir yardım

olarak görüyorum. Çünkü zor olan zor döneminde bana el atmış sonuçta. Evet. Yani bunu inkar edemeyiz. E vermeseydi biz ne yapardık? Bir hakkımızda hani zorla yok Allah razı olsun bize yardım ediyor yani. Yardım olarak düşünüyorum. Çünkü zor günümde o da el atmış bana” (K10, K, 40).

Bu anlatı, sosyal yardımın katılımcı tarafından minnettarlık ve zor dönemde destek görme üzerinden anlamlandırıldığını göstermektedir. “Zor günümde el atmış” ifadesi, yardımın hak temelli bir güvence olmaktan çok, mağduriyet anında uzanan bir destek olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Bu algı, sosyal yardımın katılımcı dünyasında devletin koruyucu ve yardım edici rolüyle ilişkilendirildiğini göstermektedir.

K11’in anlatısında sosyal yardım, annenin çocuğuna bakabilmesini ve çocuğun yanında kalmasını mümkün kılan bir destek olarak değerlendirilmektedir:

“E ben şöyle düşünüyorum. E devlet bunu bana vermiş benim kendi görüşüm. bu anne bu çocuğuna bakabilsin. Evet. Mesela devlet bana vermeseydi ben babasına diyeydim ki sen bu çocuğa bak ben bakamıyorum. Çocuğa Yardım. Yardım. Yani bana şunu şu yardım etmiş. Bana devlet yardım etmiş ki ben çocuğuma baka bildiğim çocuğum yanımda durmuş. Evet. Yoksa ben tek başıma yapamazdım” (K11, K, 31).

Bu ifade, sosyal yardımın aile bütünlüğünü koruma ve çocuğun bakımının sürdürülmesi açısından anlam kazandığını göstermektedir. Katılımcı için yardım, yalnızca para desteği değil, çocuğun anneden ayrılmadan aynı hanede kalabilmesinin koşullarından biridir. Bu nedenle yardım temelli algı, çocuk bakım sorumluluğu ve tek başına geçim mücadelesiyle doğrudan bağlantılıdır.

K12’nin değerlendirmesinde yardım algısı, desteğin geri ödemesiz olması üzerinden kurulmaktadır:

“Yardım olarak görüyorum. Çünkü hiçbir şekilde geri dönüşü yok. Yani onlar bana geri dönüşü olmadan para veriyorlar. Bana göre bu yardım. Eğer ben sonradan iade etmeyeceksem bana göre bu yardımdır. Ben öyle düşünüyorum” (K12, K, 29).

Bu anlatı, sosyal yardımın katılımcı tarafından karşılıksızlık ilkesi üzerinden tanımlandığını göstermektedir. Katılımcıya göre geri ödenmeyen bir maddi destek, doğrudan yardım niteliği taşımaktadır. Bu yaklaşım, sosyal yardımın hak ya da sosyal güvence olarak değil, geri dönüş beklenmeyen bir destek biçimi olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

K24'ün deneyiminde yardım algısı, aç kalmama ve en temel yaşam koşullarının korunmasıyla ilişkilendirilmektedir: *“Yardımdır. Yardımdır. Bizi yardım ediyorlar. Bizi açlıkta bırakmadılar diye. Allah binlerce razı olsun. Onlar olmasaydı ben yine aç kalırdım”* (K24, K, 45).

Bu anlatı, sosyal yardımın katılımcı için asgari yaşamı sürdürebilme anlamına geldiğini göstermektedir. Yardım, burada refahı artıran bir gelirden çok, açlık riskini önleyen bir destek olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle yardım temelli algı, yoksulluğun en sert biçimlerinin yaşandığı hanelerde hayatta kalma ve korunma duygusuyla iç içe geçmektedir.

K30'un anlatısında sosyal yardım, özellikle çaresiz durumda olan kadınlara verilen önemli bir destek olarak anlaşılmaktadır:

“Bence mükemmel görüyorum. E çaresiz olan bayanlara büyük bir destek diye düşünüyorum. Evet. E hani diyor ya fakirin açın halinden kimse anlamaz. Yani doğru yerleri bulsalar da hani devlet içine girip çıkamadığı için insanların yaşadığı ortamı bilemezler. Tabii ki de bana bu yardımı vermekten bana en büyük iyiliği yapmışlardır” (K30, K, 48).

Bu ifade, sosyal yardımın kadın yoksulluğu ve çaresizlik deneyimi bağlamında değerlendirildiğini göstermektedir. Katılımcı, yardımın kendisi için büyük bir destek olduğunu belirtmekte; ancak devletin insanların yaşadığı ortamı tam olarak bilemeyebileceğini de ifade etmektedir. Bu durum, yardım temelli algının hem minnettarlık hem de ihtiyaçların daha iyi görülmesi beklentisiyle birlikte kurulduğunu göstermektedir.

K34'ün anlatısında yardım algısı, devletin bu desteği açık biçimde “yardım” olarak adlandırmasıyla ilişkilendirilmektedir:

“Bu yardımdır. Onu zaten bize yansıtıyorlar ki. Yansıtıyorlar, diyorlar o aldığınız para yardımdır. Devlet açık açık söylüyor, “Biz yardım veriyoruz” diyor. O yüzden yardım olduğunu düşünüyorum” (K34, K, 50).

Bu anlatı, sosyal yardımın nasıl algılandığının yalnızca katılımcının bireysel deneyimiyle değil, kurumların kullandığı dille de şekillendiğini göstermektedir. Katılımcı, devletin bu desteği “yardım” olarak adlandırmasını kendi değerlendirmesinin temel dayanağı olarak sunmaktadır. Bu durum, sosyal politika dilinin yardım alan bireylerin algılarını doğrudan etkileyebildiğini ortaya koymaktadır.

K35'in anlatısında yardım algısı, desteğin süreklilik taşınamaması ve belirli koşullara bağlı olarak kesilebilmesi üzerinden kurulmaktadır: *“Yardım. Çünkü bir zaman sonra kesiliyor. Okulu bırakınca kesilecek. O yüzden yardım diyorum. Yardım olmasa kesilmeyecekti”* (K35, K, 30).

Desteğin eğitim koşuluna bağlı olarak sona erecek olması, K35'in sosyal yardımı kalıcı bir sosyal hak değil, geçici ve koşullu bir destek olarak değerlendirmesine yol açmaktadır. Yardımın kesilebilirliği, katılımcının güvence ve hak algısını doğrudan biçimlendirmektedir.

Evde bakım desteği alan bazı hanelerde de yardım algısı, devletin bütün bakım maliyetini üstlenmemesi fakat aileye belirli ölçüde destek olması üzerinden kurulmaktadır. K45'in anlatısı bu durumu göstermektedir: *“Bence yardım. Yani engelli bireylere böyle yardımları.. Şu an anneme ben baktığım için devlet tamamen ihtiyaçlarını karşılamadığı için bir tür yardımla destek oluyorlar benim için”* (K45, K, 25).

Bu anlatı, Evde Bakım Yardımının katılımcı tarafından hak temelli bir bakım güvencesinden çok, bakım yükünü hafifletmeye çalışan bir destek olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Katılımcı, devletin ihtiyaçları tamamen karşılamadığını; ancak bir tür yardımla aileye destek olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle yardım temelli algı, yalnızca SED alan hanelerde değil, bakım sorumluluğu taşıyan hanelerde de desteğin sınırlı fakat gerekli görülmesi üzerinden kurulmaktadır.

Katılımcıların önemli bir bölümü sosyal desteği hak temelli bir sosyal yurttaşlık ilişkisinden çok, zor zamanda devlet tarafından sunulan karşılıksız bir yardım olarak anlamlandırmaktadır. “Allah razı olsun”, “zor günümde el attı” ve “aç bırakmadılar” biçimindeki ifadeler, bu ilişkinin minnettarlık ve korunma duygusu üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Buğra'nın (2008) sosyal yardımların çoğunlukla acil ve geçimlik ihtiyaçları hafifleten bir mekanizma olarak işlediğine ilişkin değerlendirmesi saha anlatılarıyla örtüşmektedir. Akkan ve Serim'in (2022) “hak eden yoksul” tartışması ile Başaran'ın (2022, s. 55–92) kurumsal işleyişe ilişkin çözümlemeleri de yardımın devletle kurulan doğrudan ve belirli koşullara bağlı bir destek ilişkisi olarak algılanmasını yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Bu algı haneler açısından koruyucu bir anlam taşıırken, sosyal yardımın bir yurttaşlık hakkı olarak görülmesini de sınırlayabilmektedir.

Yardım temelli algı, katılımcıların deneyiminde yalnızca “devletten para almak” anlamına gelmemektedir. Çocuğu yanında tutabilmek, aç kalmamak, zor zamanda destek görmek, ödemenin geri istenmemesi ve desteğin kurumlar tarafından “yardım” olarak adlandırılması bu algının farklı dayanaklarını oluşturmaktadır. Yardımın belirli koşullara bağı olması ve kesilebilme ihtimali de katılımcıların destekle kurduğı ilişkiyi biçimlendirmektedir. Evde Bakım Yardımından yararlanan hanelerde ise devletin bakım ihtiyacının tamamını karşılamaması, desteğin gerekli fakat sınırlı bir yardım olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bu örüntü, devletle kurulan ilişkinin koruyucu ve rahatlatıcı yönü ile sosyal yardımın bir yurttaşlık hakkı olarak algılanmasını sınırlandırabilen yönünün aynı deneyim içinde bir arada bulunabildiğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, Bingöl ilinde Sosyal ve Ekonomik Destek ile Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı hanelerin sosyal yardım deneyimleri sosyolojik açıdan incelenmiştir. Araştırma bulguları, sosyal yardımların dezavantajlı haneler açısından yalnızca ekonomik bir destek olmadığını; hane geçimi, bakım sorumluluğu, toplumsal cinsiyet rolleri, kurumsal temaslar, güçlenme algısı, bağımlılık ilişkileri ve gelecek beklentileriyle iç içe geçen çok boyutlu bir toplumsal deneyim alanı oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Araştırmanın temel sonuçlarından biri, sosyal yardım alan hanelerde toplumsal eşitsizlik ve kırılganlığın yalnızca gelir yetersizliğiyle açıklanamayacak kadar çok katmanlı olmasıdır. Katılımcı anlatılarında yoksulluk; işsizlik, düzensiz gelir, kira baskısı, fatura borçları, çocukların eğitim giderleri, sağlık harcamaları, bakım sorumluluğu, hane yapısında meydana gelen değişimler ve mekânsal eşitsizliklerle birlikte deneyimlenmektedir. Bu bakımdan Bingöl’de sosyal yardım alan dezavantajlı hanelerin yaşam koşullarının tek boyutlu bir “gelir yoksulluğu” çerçevesinden ziyade birikimli ve birbirini derinleştiren kırılganlıklar üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Katılımcıların geçinme deneyimleri, sosyal yardımların hane bütçesi içindeki belirleyici konumunu da görünür kılmıştır. Düzenli ve yeterli bir gelire sahip olmayan haneler, gündelik yaşamlarını sürdürebilmek için sosyal yardımın yanı sıra borçlanma, harcamaları erteleme, temel ihtiyaçları sınırlandırma, aile ve akrabalık desteğine başvurma gibi farklı geçinme stratejileri geliştirmektedir. Ancak bu stratejiler haneleri yoksulluktan çıkarmaktan çok, gündelik yaşamın devamlılığını sağlamaya yönelik geçici çözümler olarak işlev görmektedir. Böylece sosyal yardım, hane kırılganlığını bütünüyle ortadan kaldırmamakla birlikte, mevcut ekonomik baskının daha ağır sonuçlar üretmesini sınırlayan bir kaynak hâline gelmektedir.

Bakım yükü ve toplumsal cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, araştırma bulguları bakım sorumluluğunun büyük ölçüde kadınların üzerinde yoğunlaştığını göstermiştir. Çocukların, hastaların, yaşlıların veya engelli bireylerin bakımı hane içinde çoğunlukla kesintisiz, emek yoğun ve görünürlüğü sınırlı bir süreç olarak yaşanmaktadır. Kadınların bakım sorumluluğunu büyük ölçüde tek başlarına üstlenmeleri, çalışma hayatına katılımlarını, sosyal ilişkilerini, gündelik hareket

alanlarını ve ekonomik bağımsızlık imkânlarını sınırlandırmaktadır. Bazı hanelerde ev işleri ve bakım sorumluluğunun kız çocuklarına da aktarılması, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün hane içinde erken yaşlardan itibaren yeniden üretilebildiğini göstermektedir.

SED'e ilişkin bulgular, desteğin özellikle tek ebeveynli, düzenli gelirden yoksun veya çocuk bakım sorumluluğunu büyük ölçüde tek başına üstlenen hanelerde çocukların beslenme, giyim, eğitim, ulaşım ve gündelik bakım giderlerinin karşılanmasında kullanıldığını göstermiştir. Katılımcı anlatıları, SED'in çocukların aile yanında bakımının sürdürülmesine ve hanelerin geçim baskısının kısmen hafifletilmesine katkı sağlayan bir destek olarak deneyimlendiğini göstermektedir. Bununla birlikte istihdam olanaklarının sınırlı olması, çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği ve bakım sorumluluğunun çoğunlukla kadınlar tarafından üstlenilmesi, desteğin kadınların kalıcı ekonomik bağımsızlığını sağlamadaki etkisini sınırlandırmaktadır.

Katılımcı anlatılarında Evde Bakım Yardımı, hane bütçesine maddi katkı sağlayan ve bakımın sürdürülmesini kolaylaştıran bir destek olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte bu destek, bakım emeğinin aile içindeki dağılımını bütünüyle dönüştürmemekte; bakım sorumluluğunun çoğu durumda aile içinde ve özellikle kadın emeği üzerinde süreklilik kazanmasına eşlik etmektedir. Bu durum, bakım hizmetlerinin yalnızca nakdi ödeme üzerinden ele alınmasının, bakım verenlerin dinlenme, sosyal yaşama katılma ve çalışma hayatına yönelme ihtiyaçlarını karşılamada sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır.

Bu farklılaşma, iki hizmetin başarısını karşılaştırmaktan ziyade, SED'in çocukların eğitim, beslenme ve gündelik bakım giderlerinde; Evde Bakım Yardımının ise sağlık ve sürekli bakım giderlerinde daha görünür bir karşılık bulduğunu göstermektedir.

Sosyal yardımların gündelik yaşam üzerindeki etkileri incelendiğinde, bu desteklerin haneler açısından önemli bir rahatlama sağladığı görülmüştür. Katılımcılar sosyal yardımları çoğunlukla kira, fatura, gıda, çocukların okul giderleri, kıyafet, bez, ilaç, ulaşım ve temel bakım ihtiyaçları için kullanmaktadır. Bu yönüyle SED ve Evde Bakım Yardımı, hanelerin gündelik yaşamlarını sürdürebilmeleri ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri açısından önemli bir destek mekanizmasıdır. Ancak

yardımların büyük bölümünün temel yaşam harcamalarına yönelmesi, bu desteklerin hane refahını genişletmekten çok mevcut geçim krizini hafiflettiğini göstermektedir.

Çocuklara yönelik harcamalar, sosyal yardımların hane içindeki kullanımında öne çıkan alanlardan biridir. Eğitim, beslenme, kıyafet, ulaşım ve gündelik bakım giderleri, özellikle tek ebeveynli veya düzenli gelirden yoksun haneler açısından önemli bir mali yük oluşturmaktadır. Sosyal yardım, çocukların eğitim ve bakım ihtiyaçlarının hane içinde sürdürülmesine katkıda bulunmakla birlikte, yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan eğitimsel ve sosyal eşitsizlikleri tek başına ortadan kaldıramamaktadır. Çocukların temel okul ihtiyaçlarının karşılanamaması, maddi yoksulluğun eğitim ortamında görünür hâle gelmesine ve bazı durumlarda dışlayıcı deneyimlere dönüşmesine yol açabilmektedir.

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri, sosyal yardımların katılımcıların ekonomik ve gündelik hareket alanını belirli ölçüde genişletirken, yapısal yoksulluk ve bakım koşullarının devam etmesi nedeniyle bu desteklerin sürekliliğine duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmamasıdır. Katılımcıların bir kısmı yardım sayesinde çocuklarının ihtiyaçlarını daha rahat karşılayabildiğini, kira ve fatura gibi zorunlu giderleri ödeyebildiğini, kendisini daha güvende hissettiğini ve kısa vadeli planlar yapabildiğini ifade etmiştir. Sosyal yardım bu yönüyle katılımcılara sınırlı da olsa ekonomik hareket alanı kazandırmakta, çaresizlik duygusunu azaltmakta ve duygusal güvence sağlayabilmektedir.

Buna karşılık işsizlik, bakım yükü, sağlık sorunları, düşük gelir ve barınma güvencesizliği devam ettiği için söz konusu güçlenme çoğunlukla sınırlı kalmaktadır. Kadınların ekonomik güçlenmesi bakımından nakdi desteğin tek başına yeterli olmadığı; çocuk bakım hizmetleri, istihdam imkânları ve bakım sorumluluğunu paylaşan kurumsal düzenlemelerin de gerekli olduğu görülmüştür. Özellikle kreş ve gündüz bakım hizmetlerinin sınırlı olması, bakım sorumluluğunu kadınların üzerinde tutarak çalışma yaşamına katılımı sınırlandırmaktadır.

Yardımların düzenli ve beklenen bir gelir kaynağına dönüşmesi ise haneler açısından süreklilik ve bağımlılık ilişkisini gündeme getirmektedir. Ancak bu bağımlılık bireysel tembellik, çalışmak istememe veya yardıma alışma biçiminde değerlendirilmemelidir. Katılımcı anlatılarında yardımın sürekliliğine duyulan ihtiyaç; yapısal yoksulluk, işsizlik, hastalık, bakım sorumluluğu, düşük eğitim düzeyi ve

alternatif gelir kaynaklarının sınırlılığı içinde oluşan zorunlu bir ilişki olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sosyal yardıma bağımlılık, bireysel davranışlara indirgenemeyecek toplumsal ve yapısal koşullar çerçevesinde ele alınmalıdır.

Katılımcıların geleceğe yönelik değerlendirmeleri de umut ile kaygının birlikte yaşandığını göstermiştir. Çocukların eğitimlerini sürdürmeleri ve meslek sahibi olmaları, katılımcılar açısından yoksulluğun kuşaklar arası aktarımını kırabilecek en önemli imkânlardan biri olarak görülmektedir. Bununla birlikte işsizlik, kira güvencesizliği, bakım yükü, sağlık sorunları ve yükselen yaşam maliyetleri geleceğe ilişkin beklentileri kırılğan hâle getirmektedir. Sosyal yardım, katılımcılar açısından yalnızca bugünkü geçimi değil, yarına ilişkin umut ve belirsizlikleri de düzenleyen bir kaynak olarak anlam kazanmaktadır.

Sosyal yardımların değerlendirilme biçimi bakımından katılımcıların tek tip bir tutuma sahip olmadığı görülmüştür. Bazı katılımcılar yardımları “iyi ki var” ve “hiç yoktan iyidir” gibi ifadelerle olumlu biçimde değerlendirirken, bazıları yardımın miktarını, kapsamını veya sürekliliğini yetersiz bulmaktadır. Katılımcıların aynı anda hem yardıma minnet duymaları hem de yardımı yetersiz görmeleri, sosyal yardım deneyimindeki duygusal ikiliği ortaya koymaktadır. Yardımın gündelik yaşam açısından vazgeçilmez bir kaynak olması memnuniyet oluştururken, ihtiyaçların tamamını karşılayamaması kaygı ve yetersizlik duygusunu sürdürmektedir.

Bazı katılımcılar ise sosyal yardımları bir lütuf veya karşılıksız iyilik olarak değil; çocukların, kadınların, engelli bireylerin, hastaların ve bakım verenlerin hakkı olarak değerlendirmektedir. Hak temelli algı, özellikle vatandaşlık, hastalık, engellilik ve sürekli bakım ihtiyacı üzerinden kurulmaktadır. Bu durum, sosyal yardım alan kişilerin pasif yardım alıcıları olmadığını; yardımın miktarı, sürekliliği, adaleti, kurumsal işleyişi ve hak boyutu üzerine düşünen sosyal politika özneleri olduklarını göstermektedir.

Kurumsal temas açısından bulgular, katılımcıların büyük bölümünün kurum personelinin yaklaşımını olumlu değerlendirdiğini ortaya koymuştur. Başvuru sürecinde yönlendirme yapılması, belgeler konusunda bilgi verilmesi, kurumda muhatap bulunabilmesi, hane ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi ve personelin saygılı tutumu katılımcılar açısından memnuniyet oluşturan temel unsurlardır. Kurum

personelinin iletişim biçimi, yardım alan bireylerin kendilerini değersiz veya muhtaç hissetmeden kurumsal hizmetlere erişebilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Bununla birlikte bazı anlatılarda kurumsal takip ve denetim, sorgulanma, kontrol edilme veya sürekli açıklama yapmak zorunda kalma duygusu üretmektedir. Denetimin koruyucu ve yönlendirici işlevinin yanında, yardım alan bireyin yeterliliğini sürekli kanıtlama zorunluluğuna dönüşmesi psikososyal bir baskı oluşturabilmektedir. Bu nedenle kurumsal memnuniyet yalnızca personelin iyi davranmasıyla değil, destek ve denetim arasındaki dengenin hangi dil, yöntem ve ilişki biçimiyle kurulduğuyula da ilgilidir.

Araştırmanın Bingöl sahasına ilişkin en belirgin katkısı, sosyal yardım deneyiminin kira baskısı, sınırlı istihdam, kırsal ulaşım, kış koşulları, bakım ilişkileri, aile ve akrabalık desteği, sağlık hizmetlerine ulaşım ve kurumsal bilgiye erişim gibi yerel dinamikler içinde nasıl şekillendiğini görünür kılmasıdır. Kent merkezinde yaşayan katılımcılar kurumlara ve sağlık hizmetlerine erişim bakımından görece avantajlı olabilmekle birlikte kira ve yaşam maliyetlerinin baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. İlçe ve köylerde yaşayanlar açısından ise ulaşım güçlükleri, hizmetlere uzaklık ve kurumsal bilgiye erişimde yaşanan sınırlılıklar sosyal yardım deneyimini farklılaştırmaktadır.

Bingöl’de aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri bazı haneler açısından önemli bir dayanışma kaynağı oluştururken, bu destek ağlarının her hane için aynı ölçüde erişilebilir olmadığı görülmüştür. Sosyal ağların güçlü olduğu durumlarda haneler ekonomik ve bakım kaynaklı güçlüklerle daha kolay baş edebilmekte, sosyal desteğin sınırlı olduğu durumlarda ise yardımın hane yaşamındaki önemi artmaktadır. Dolayısıyla sosyal yardım deneyimi, ulusal düzeyde belirlenen nakdi desteklerin yanı sıra yerel toplumsal ilişkiler, mekânsal koşullar ve hizmetlere erişim imkânları tarafından da şekillendirilmektedir.

Genel olarak bu çalışma, Bingöl’de SED ve Evde Bakım Yardımından yararlanan dezavantajlı hanelerin sosyal yardımları hem zorunlu bir geçinme aracı hem de sınırlı bir güçlenme imkânı olarak deneyimlediğini ortaya koymuştur. Sosyal yardımlar hanelerin temel ihtiyaçlarını karşılamasına, çocukların eğitim ve bakım ihtiyaçlarının hane içinde sürdürülmesine, sağlık ve bakım süreçlerinin devam ettirilebilmesine ve bazı hanelerde kısa vadeli güven duygusunun oluşmasına katkı

sunmaktadır. Bununla birlikte işsizlik, bakım yükü, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, barınma sorunu, sağlık problemleri ve yerel ekonomik imkânların sınırlılığı devam ettiği sürece sosyal yardımların yapısal eşitsizlikleri tek başına ortadan kaldırması mümkün görünmemektedir.

Araştırma bulguları bütün olarak değerlendirildiğinde, sosyal yardımların yoksulluğun sonuçlarını hafifleten ancak yoksulluğu üreten yapısal koşulları dönüştürme kapasitesi sınırlı olan sosyal politika araçları olduğu anlaşılmaktadır. Fraser'ın yeniden dağıtım ve tanınma ayrımı, bu sonucun yorumlanmasına destekleyici bir çerçeve sunmaktadır: Yardımlar hane bütçesine kaynak aktarımı sağlarken, kurumsal temaslarda saygı görme, muhatap alınma ve hak sahibi olarak kabul edilme beklentileri de sosyal yardım deneyiminin niteliğini belirlemektedir. Sosyal yardımların daha dönüştürücü bir işlev kazanabilmesi için nakdi desteklerin bakım hizmetleri, istihdam olanakları, çocuk bakım hizmetleri, eğitim desteği, psikososyal destek, sosyal hizmet takibi ve yerel sosyal politika uygulamalarıyla birlikte yürütülmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın özgün katkısı üç düzeyde ortaya çıkmaktadır. İlk olarak çalışma, Sosyal ve Ekonomik Destek ile Evde Bakım Yardımından yararlanan haneleri aynı saha araştırması içinde ele alarak sosyal yardım, hane geçimi ve bakım ilişkileri arasındaki kesişimi görünür kılmıştır. İkinci olarak sosyal yardımların etkisini yalnızca maddi yoksunluğun hafifletilmesi üzerinden değil; bakım emeği, toplumsal cinsiyet, güçlenme, duygusal iyi oluş, bağımlılık ve hak algısı üzerinden çok boyutlu biçimde incelemiştir. Üçüncü olarak araştırma, söz konusu deneyimleri Bingöl'ün sınırlı istihdam olanakları, kırsal yerleşim yapısı, ulaşım koşulları, kira baskısı, akrabalık ilişkileri ve hizmetlere erişim özellikleri içinde ele alarak sosyal yardım literatürüne yerel ve hane düzeyinde saha temelli bir katkı sunmuştur.

Saha bulguları, sosyal yardımların yalnızca miktar bakımından değil; bakım hizmetleri, istihdam, çocukların eğitimi, kurumsal iletişim ve yerel erişim olanakları açısından da güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

SED ve Evde Bakım Yardımının miktarı, hanelerin gerçek yaşam maliyetleri dikkate alınarak yeniden değerlendirilmelidir. Katılımcı anlatılarında yardımların büyük ölçüde kira, fatura, gıda, bez, ilaç, ulaşım ve çocukların temel ihtiyaçlarına

ayrıldığı görülmektedir. Yardım miktarlarının belirlenmesinde yalnızca standart ödeme ölçütleri değil; hane büyüklüğü, çocuk sayısı, kira düzeyi, engellilik veya hastalık durumu, bakım giderleri ve yerel yaşam maliyetleri de dikkate alınmalıdır. Özellikle ekonomik koşullardaki değişimlere bağlı olarak yardım miktarlarının belirli aralıklarla güncellenmesi, desteğin hane bütçesindeki koruyucu işlevini güçlendirebilir.

Sosyal yardımların yalnızca nakdi destek biçiminde yürütülmesi, özellikle yoğun bakım yükü bulunan hanelerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Evde Bakım Yardımına ek olarak geçici bakım hizmetleri, gündüz bakım merkezleri, ev içi destek hizmetleri ve psikososyal destek mekanizmaları yaygınlaştırılmalıdır. Bakım veren kişilerin belirli sürelerle dinlenebilmesini, sosyal yaşama katılabilesini ve kişisel ihtiyaçlarına zaman ayırabilmesini sağlayacak destek modelleri geliştirilmelidir.

Kadınların sosyal yardıma bağımlı kalmadan ekonomik olarak güçlenebilmesi için çocuk bakım hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Katılımcı anlatıları, çocuk bakımı nedeniyle kadınların çalışma yaşamına katılmakta güçlük yaşadığını göstermektedir. Kreş desteği, ücretsiz veya düşük ücretli okul öncesi bakım hizmetleri ve kadınların istihdama katılımını destekleyen yerel programlar, sosyal yardım politikalarının tamamlayıcı unsurları hâline getirilmelidir. Bu hizmetlerin özellikle tek ebeveynli kadınlar ve düzenli gelirden yoksun haneler açısından erişilebilir olması sağlanmalıdır.

Sosyal yardım alan hanelere yönelik istihdam ve mesleki beceri destekleri geliştirilirken her katılımcının aynı koşullarda çalışabileceği varsayımından kaçınılmalıdır. Bakım sorumluluğu, sağlık durumu, engellilik, eğitim düzeyi, yaş ve yerel iş imkânları kişilerin çalışma hayatına katılımını farklı biçimlerde etkilemektedir. Bu nedenle tek ebeveynli kadınlar, engelli veya hasta bireye bakım verenler ve sağlık problemi bulunan kişiler için esnek çalışma biçimleri, evden çalışma olanakları ve yerel koşullara uygun mesleki programlar planlanmalıdır.

Sosyal yardım süreçlerinde hak temelli bilgilendirme güçlendirilmelidir. Bazı katılımcıların SED, Evde Bakım Yardımı ve diğer sosyal desteklerden çevre, avukat, kurum çalışanı veya tanıdık aracılığıyla haberdar olması, sosyal haklara erişimde bilgi eşitsizliği bulunduğunu göstermektedir. Başvuru koşulları, gerekli belgeler, yardımın hangi durumlarda kesilebileceği ve itiraz mekanizmaları hakkında açık, anlaşılır ve

erişilebilir bilgilendirme yapılmalıdır. Bilgilendirme yalnızca internet üzerinden değil; köy, ilçe ve dezavantajlı mahallelerde yüz yüze danışmanlık ve yönlendirme hizmetleriyle de desteklenmelidir.

Kurumsal temaslarda personelin iletişim biçimi, yardım alan bireylerin hizmet deneyimini doğrudan etkilemektedir. Katılımcılar saygılı karşılanmayı, muhtaç gibi hissettirilmemeyi, evrak sürecinde yönlendirilmeyi ve kurumda muhatap bulabilmeyi olumlu değerlendirmektedir. Sosyal yardım alanında çalışan personele hak temelli yaklaşım, kırılğan gruplarla iletişim, toplumsal cinsiyet, engellilik, mahremiyet ve damgalamayı önleyici uygulamalar konusunda düzenli hizmet içi eğitimler verilmelidir.

Hane ziyaretleri ve denetim süreçleri yardım alan bireyleri incitmeyecek ve kendilerini sürekli kanıtlamak zorunda hissettirmeyecek biçimde yürütülmelidir. Hane takibi çocukların korunması, bakım koşullarının değerlendirilmesi ve yardımın amacına uygun kullanılmasının izlenmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak bu süreçte sorgulayıcı ve yargılayıcı bir dil yerine açıklayıcı, saygılı ve destekleyici bir iletişim kurulmalıdır. Denetimin amacı ve kapsamı katılımcılara açık biçimde anlatılmalı, kişisel mahremiyete özen gösterilmelidir.

Bingöl'ün yerel ve mekânsal özellikleri sosyal politika uygulamalarında daha fazla dikkate alınmalıdır. Köy, ilçe ve merkez arasındaki ulaşım farklılıkları, kış koşulları, sağlık hizmetlerine erişim güçlükleri, sınırlı iş olanakları ve kent merkezindeki kira baskısı sosyal yardım deneyimini doğrudan etkilemektedir. Yerel ihtiyaç analizleri düzenli biçimde gerçekleştirilmeli; özellikle kırsal bölgelerde yaşayan hanelerin başvuru, belge teslimi, sağlık raporu ve kurumsal görüşme süreçlerine erişimini kolaylaştıracak gezici veya yerinde hizmet modelleri geliştirilmelidir.

Çocukların eğitim sürecini destekleyen yardımlar artırılmalı ve yalnızca kırtasiye desteğiyle sınırlı tutulmamalıdır. Katılımcı anlatılarında okul kıyafeti, ulaşım, beslenme, kırtasiye, teknolojik araçlar ve harçlık giderlerinin haneler açısından önemli bir yük oluşturduğu görülmektedir. Sosyal yardım alan hanelerde çocukların eğitimden kopmasını ve okul ortamında yoksulluk nedeniyle dışlanmasını önlemek için eğitim desteklerinin kapsamı genişletilmelidir. Okullar ile sosyal hizmet

kurumları arasında kurulacak iş birliği, ihtiyaçların erken dönemde belirlenmesine katkı sağlayabilir.

Bakım verenlerin psikososyal ihtiyaçları sosyal hizmet uygulamalarının ayrı bir müdahale alanı olarak ele alınmalıdır. Kesintisiz bakım sorumluluğu, sosyal ilişkilerin daralmasına, tükenmişlik duygusuna ve bakım verenin kendi ihtiyaçlarını ertelemesine neden olabilmektedir. Bireysel danışmanlık, destek grupları, aile danışmanlığı ve kısa süreli bakım desteği gibi hizmetler yaygınlaştırılarak bakım verenlerin yalnızlaşması önlenmelidir.

Sosyal yardımlar kısa vadeli bir geçim desteği olmanın ötesinde, hanelerin kırılganlığını azaltmaya yönelik bütüncül sosyal politika araçları olarak tasarlanmalıdır. Nakdi yardım, bakım hizmetleri, istihdam desteği, psikososyal destek, çocuk bakımı, eğitim yardımları ve yerel hizmetlere erişim birbirinden bağımsız uygulamalar olarak değil, hanelerin farklı ihtiyaçlarını birlikte ele alan bütünlüklü bir sistem içinde yürütülmelidir. Bu tür bir yaklaşım, sosyal yardımların yalnızca mevcut yoksunlukları hafifleten değil, hanelerin uzun vadeli yaşam olanaklarını güçlendiren bir işleve kavuşmasına katkı sağlayabilir.

Bu araştırma, Bingöl ilinde sosyal yardım alan dezavantajlı hanelerin deneyimlerine odaklanarak sosyal yardım, bakım emeği, toplumsal cinsiyet, güçlenme ve bağımlılık ilişkilerinin yerel düzeydeki görünümünü ortaya koymuştur. Gelecek araştırmalarda farklı illerde SED ve Evde Bakım Yardımından yararlanan hanelerin deneyimleri incelenebilir. Ayrıca sosyal yardım alan erkeklerin, çocukların, bakım verilen engelli veya hasta bireylerin ve kurum çalışanlarının deneyimlerine odaklanan araştırmalar, sosyal yardım ve bakım politikalarının hane içindeki ve kurumsal düzeydeki etkilerinin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adams, R. (2008). *Empowerment, participation and social work* (4th ed.). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Ağcasulu, H. (2021). Sosyal politika olarak evde bakım yardımı: Ülke örnekleri ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 26 (2), 167–183.
- Aidukaite, J., Hort, S. E. O., & Kuhnle, S. (2021). Introduction: Baltic and Nordic countries from a comparative perspective—family policies and pensions in the era of ageing. In J. Aidukaite, S. E. O. Hort, & S. Kuhnle (Eds.), *Challenges to the welfare state: Family and pension policies in the Baltic and Nordic countries* (pp. 1–9). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB). (2026). *2025 yılı faaliyet raporu*. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Akkan, B. ve Serim, S. (2022). Sosyal yardımlara erişim bağlamında “hak eden yoksul” ve hareket edebilirlik kavramları: Evde bakım aylığı üzerine niteliksel bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33 (3), 889–911.
- Akyıldız, H. A. (2018). Sosyal ve ekonomik destek hizmeti bağlamında kadının yoksulluğu: Trabzon ili örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Alaca Aytış, Ü. ve Özgüç, A. (2019). Sosyal ve ekonomik destek hizmeti kapsamındaki ailelerin sosyo-demografik yapısının incelenmesi. *Aydın Sağlık Dergisi*, 5 (2), 181–194.
- Atkinson, A. B. (2019). *Measuring poverty around the world* (J. Micklewright ve A. Brandolini, Eds.). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Avşaroğlu, N. (2018). A cash-for-care scheme targeting children with disabilities in Turkey: Parent/caregiver perspectives (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, A. (2024). Türkiye ve seçilmiş Avrupa ülkelerinde evde bakım Yardımının organizasyonu, kapsamı ve içeriği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 13 (3), 1408–1421.

- Aydın, E. (2021). *Sosyal ve ekonomik destek alan bireylerin sosyal destek algı düzeylerinin incelenmesi: Trabzon ili örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.
- Aydoğdu, Z. ve Reha, N. (2025). Engelli bireyin bakımından sorumlu ailelerde iyi oluş ve sosyal destek algısı: Kurum bakımı ve evde bakımın karşılaştırılması. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 13 (26), 77–97.
- Barr, N. (2012). *Economics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Başaran, K. (2022). Dönüşen devletin yeni sosyal politika aracı: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 14 (27), 259–275.
- Beresford, P. ve Slasberg, C. (2023). *The future of social care: From problem to rights-based sustainable solution*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2015). *Pratik nedenler: Eylem kuramı üzerine* (H. U. Tanrıöver, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J.-C. (2015). *Toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimi: Eğitim sisteminin bir kuramı üzerine* (L. Ünsaldı, Çev.). İstanbul: Heretik Yayıncılık.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2006). *Yeni yoksulluk ve Türkiye’nin değişen refah rejimi*. In A. Buğra ve Ç. Keyder (Eds.), *Sosyal politika yazıları* (ss. 7–17). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Büyükyörük, N. (2019). *Kadınların yoksulluk deneyimlerinin temellendirilmiş kuram yaklaşımıyla analizi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Can, Z. G. (2025). The poverty effectiveness of social security benefits in Türkiye. *Social Sciences*, 14 (7), 421.

- Cankurtaran, Ö. Akoğlu, G. ve Sakarya, H. (2020). Güçlenmeyi güç, güçsüzlük, baskı ve güç ilişkileri temelinde anlamak. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (4), 1913–1939.
- Cantillon, B. Parolin, Z. ve Collado, D. (2020). A glass ceiling on poverty reduction? An empirical investigation into the structural constraints on minimum income protection. *Journal of European Social Policy*, 30 (2), 129-143.
- Castel, R. (2017). *Ücretli çalışmanın tarihçesi: Sosyal sorunun dönüşümü*. Çev., Işık Ergüden. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coser, L. A. (2015). *Sosyolojik düşüncenin ustaları: Tarihsel ve toplumsal bağlamlarında fikirler* (H. Hülür, S. Toker ve İ. Mazman, Çev.; 2. bs.). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Çakır, G. Ve Yaman, Ö. M. (2021). Yaşlılara evde bakım veren aile üyelerinin yaşadıkları zorluklar ve etkileyen unsurlar. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 18, 104–124.
- Çayır, Y. S. (2017). Evde bakım hizmeti veren kadınların yaşam deneyimleri: Eskişehir örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çoban, S. (2023). Bakım rejimleri ve Türkiye’de bakım emeği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40 (2), 455–465.
- Daly, M. (2022). COVID-19, social policy and care: A complex set of processes and outcomes. *Frontiers in Sociology*, 6, 808239.
- Danış, M. Z. (2004). Yaşlıların evde bakım gereksinimleri ve evde bakıma ilişkin düşünceleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Daver, T. (2022). Yeti kaybı yaşayan yaşlıların evde bakım sorumluluğunu üstlenen aile bireylerinin yaşadığı sorunlar (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Demir Başhan, R. (2024). *Dezavantajlılığın yeniden üretimi: Afyonkarahisar’da sosyal hizmet alan gruplar* (Yayımlanmamış doktora tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

- Demirel, B. (2023). Sosyal hizmet mesleğinin küresel-yerel bağlamı üzerine bir değerlendirme: Küyerel sosyal hizmet. *GAB Akademi*, 3 (1), 43–52.
- Doğan, E. M. ve Tatlı, H. (2014). *İnsani gelişme ve insani yoksulluk bağlamında Türkiye'nin dünyadaki yeri*. Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi, 28 (1), 99–124.
- Drolet, J., Dominelli, L., Alston, M., Ersing, R., Mathbor, G. ve Wu, H. (2015). Women rebuilding lives post-disaster: Innovative community practices for building resilience and promoting sustainable development. *Gender & Development*, 23(3), 433–448.
- Edebali, E. F. (2020). *Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalandırılanların yaşam memnuniyeti ve yaşam kalitesi: Sincan örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erbay, E. (2019). Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 42, 41–64.
- Erberk, F. Z. (2025). Toplumsal cinsiyet bağlamında evde bakım verenlerin yaşam deneyimleri: Elazığ örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Erdem, İ. (2019). Sosyal koruma bağlamında engelliye evde bakım hizmeti veren kadınlar: Ankara Altındağ örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, B. (2013). Evde bakım hizmeti alan özürlü bireye sahip ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının incelenerek, umutsuzluk ve yaşam doyum düzeylerinin belirlenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (2006). Toplumsal riskler ve refah devletleri. In A. Buğra ve Ç. Keyder (Eds.), *Sosyal politika yazıları* (ss. 33–52). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ezenci, K. N. (2024). Evde bakım veren bireylerin bakım verme yükü ile ilişkili faktörlerin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.

- Federici, S. (2019). *Caliban ve cadı: Kadınlar, beden ve ilksel birikim* (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Ferragina, E. (2019). Does family policy influence women's employment?: Reviewing the evidence in the field. *Political Studies Review*, 17 (1), 65-80.
- Foucault, M. (1991). Governmentality. In G. Burchell, C. Gordon, ve P. Miller (Eds.), *The Foucault Effect: Studies in Governmentality* (pp. 87–104). Chicago: The University of Chicago Press.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve iktidar: Seçme yazılar 2* (I. Ergüden ve O. Akınhay, Çev.; F. Keskin, Yay. haz.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fraser, N. ve Honneth, A. (2003). *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. London: Verso.
- Freire, P. (2011). *Ezilenlerin pedagojisi* (D. Hattatoğlu ve E. Özbek, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gemicioğlu, S. , ve Bildir, M. (2023). Türkiye’de sosyal yardımların gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkisi: Garantili asgari gelir alternatifleri üzerine simülasyon çalışması. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 13 (2), 229–250.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel, Yay. haz.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Greve, B. (2020). *Welfare and the welfare state: Central issues now and in the future* (2nd ed.). Abingdon, Oxon: Routledge.
- Handa, S. Ibrahim, M. ve Palermo, T. (2023). Linking social protection with complementary services: Approaches and country innovations. In L. Patel, S. Plagerson, ve I. Chinyoka (Eds.), *Handbook on social protection and social development in the Global South* (pp. 277-288). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Hick, R. ve Murphy, M. P. (2021). Common shock, different paths? Comparing social policy responses to COVID-19 in the UK and Ireland. *Social Policy ve Administration*, 55, 312–325.
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. Berkeley, CA: University of California Press.

- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe yoksulluk: Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Işıkhani, V. (2006). Ruh Hastası Evsiz Kadınların Sorunları ve Sosyal Hizmet Yaklaşımları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 17 (1), 37–52.
- İnak, A. ve Kesgin, B. (2023). Çalışan yoksulların sosyal dışlanma düzeylerinin sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi: Bingöl ili örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 479–491.
- Jones, H. (2022). Brazil's Bolsa Família programme: Aspirations and realities of poverty reduction and intergenerational change. *Development and Change*, 53 (3), 600-622.
- Kabeer, N. (2025). A foundational asymmetry: Gender, unpaid care work, and the market economy. *Oxford Review of Economic Policy*, 41 (3–4), 702–717.
- Kaldık, B. (2022). Görme ve ortopedik engelli bireylerin deneyimledikleri sorunlar çerçevesinde kamu kurumlarından ve toplumsal yapıdan temel beklentileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23 (43), 975-1031.
- Kaldık, B. (2024). Engelli bireylerin sosyal dışlanma deneyimleri üzerine fenomenolojik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 35 (3), 393-420.
- Kayaarslan, S. (2020). Evde Bakım Yardımı kapsamındaki engelli bakıcılarının sosyal ilişkileri ve sosyal destek durumları. *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (24), 145–172.
- Kazepov, Y. ve Barberis, E. (2017). The territorial dimension of social policies and the new role of cities. In P. Kennett ve N. Lendvai-Bainton (Eds.), *Handbook of European social policy* (pp. 302–318). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Kesgin, B. (2014). *Kamu sosyal politikalarında sosyal yardım*. Ankara: Açılım Kitap.
- Kongar, E. (2019). 21. yüzyılda Türkiye. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koray, M. (2007). Sosyal politika. Ankara: İmge Kitabevi.
- Lamont, M. Park, B. ve Ayala-Hurtado, E. (2022). Cultural processes and inequality: Toward a new research agenda. *Annual Review of Sociology*, 48, 1–22.

- Laruffa, F. ve Hearne, R. (2023). Towards a post-neoliberal social policy: Capabilities, human rights and social empowerment. *Critical Policy Studies*.
- Lavalette, M. ve Ioakimidis, V. (Eds.). (2011). *Social work in extremis: Lessons for social work internationally*. Bristol, UK: Policy Press.
- León, M. ve Pavolini, E. (2023). Gender, care and welfare states. *Social Politics*, 30 (1), 1–21.
- Lewis, O. (1966). *La vida: A Puerto Rican family in the culture of poverty—San Juan and New York*. New York: Random House.
- Lister, R. (2022). Poverty, gender and citizenship revisited. *Social Politics*, 29 (3), 412–430.
- Macit, Y. (2017). Evde bakım hizmeti alan engelli bireye sahip ailelerin bakım verme yükleri ile yaşam kalitelerinin belirlenmesi (Amasya örneği) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Mardin, Ş. (2010). *Türkiye’de toplum ve siyaset: Makaleler 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, T. H. (2006). Yurttaşlık ve sosyal sınıf. In A. Buğra ve Ç. Keyder (Eds.), *Sosyal politika yazıları* (ss. 19–32). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2013). *Komünist Manifesto* (Çev. Sevim Belli). İstanbul: Sol Yayınları.
- Özdemir, N. E. Sarıipek, D. B, Cerev, G. ve Akturan, A. (2025). Mapping welfare diversity: A regional analysis of Türkiye’s welfare regime through Esping-Andersen’s welfare regimes typology. *Social Welfare: Interdisciplinary Approach*, 15, 82–105.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Payne, M. (2020). *Modern sosyal hizmet kuramı*. (Çev. Kolektif; Ed. K. Karataş). Ankara: Nika Yayınevi.
- Power, K. (2020). The COVID-19 pandemic has increased the care burden of women. *Sociology*, 54 (4), 789–797. <https://doi.org/10.1177/0038038520948685>

- Razavi, S. , ve Staab, S. (2021). Reimagining care economies. UN Women.
- Sarıg l, A. (2016). Bedensel engellilerde sosyal dışlanma Ağrı ili  rneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Sen, A. (2004). * zg rl kle kalkınma* (Y. Alogan,  ev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Servi, T. ve Erişoğlu,  . (2020). Türkiye'deki şehirlerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin istatistiksel analizi. Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2), 174–186.
- Sever, H. ve Kuzu, ř. L. (2024). Bakımın kadınlaşması ve evde bakım yardımı uygulaması: Gaziantep'te bakım veren kadınların deneyimleri. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 27 (1), 98–116.
- Silver, H. (2015). *The contexts of social inclusion* (Department of Economic ve Social Affairs Working Paper No. 144). Retrieved from United Nations website: un.org
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*.  ev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sontur, M. E. (2024). Sosyal politika uygulaması olarak Türkiye'de evde bakım hizmetleri: Bartın ili üzerinden bir değerlendirme (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sinop Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sinop.
- Standing, G. (2006). Sosyal güvenlik ağları  ılgınlığı: Temel gelir Avrupa'da neden gereklidir? In A. Buğra ve  . Keyder (Ed.), Sosyal politika yazıları (s. 333–374). İstanbul: İletişim Yayınları.
- şahin, K. (2023). Türkiye'de yoksullukla mücadelede sosyal yardımların rolü. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 4 (1), 71–103.
- şenses, F. (2017). Küreselleşmenin  teki yüzü: Yoksulluk: Kavramlar, nedenler, politikalar ve temel eğilimler (8. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- şirin, M. (2021). *Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlanan bireylerin aile işlevleri üzerine bir inceleme: Karadeniz Ereğli  rneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

- Tekgüç, H ve Eryar, D. (2025). Redistribution trends in Turkey: Unintended consequences vs. deliberate policies. *Review of Development Economics*, 29 (4), 2196–2210.
- Townsend, P. (2011). *Poverty in the United Kingdom: A survey of household resources and standards of living*. Bristol: Policy Press.
- Tronto, J. C. (2013). *Caring democracy: Markets, equality, and justice*. New York, NY: New York University Press.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2025, 26 Aralık). *Gelir dağılımı istatistikleri, 2025* (Sayı: 53993). <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/53993>
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2026, 26 Haziran). *Zaman Kullanım Araştırması, 2025* (Sayı: 62065). <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/62065>
- Uğur Çinal, T. (2019). *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden faydalanan bireylerde yoksulluk algısı: İzmit örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- UNDP. (2016). *Human development report 2016: Human development for everyone*. New York: United Nations Development Programme.
- Vural, H. (2020). Bingöl'ün yaşanabilir kent olma yolunda fiziki problemleri ve öncelikleri üzerine bir değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15 (10), 5006–5031
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum: Anlama temeline dayalı sosyolojiye giriş* (Çev. Ö. B. Akalın, L. Boyacı ve Z. Gürata). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- World Bank. (2018). *Poverty and shared prosperity 2018: Piecing together the poverty puzzle*. Washington, DC: World Bank.
- Yener, M. (2019). Engelli evde bakım aylığı alan bireylerde bakım yükünün değerlendirilmesi: Ümraniye örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yentürk, N. (2018). *Sosyal yardımlardan güvenliğe Türkiye'nin kamu harcamaları (2006-2017)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2025). Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalar ve sosyal politika uygulamaları: Samsun ili örneği. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 24–47.
- Yolcuoğlu, İ. G. ve Özırmak, F. T. (2025). Sosyal koruma sisteminin sosyal yardımlarla etkili yönetimi: Sorunlar ve stratejiler. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 6 (1), 65–80.
- Yörük, E. (2022). *Türkiye’de refah devleti ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zimmerman, M. A. ve Rappaport, J. (1988). Citizen participation, perceived control, and psychological empowerment. *American Journal of Community Psychology*, 16 (5), 725–750.

EKLER

EK-1: Etik Kurul Kararı

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE
YAYIN ETİĞİ KURULU KARARI

Toplantı Tarihi	Toplantı Sayısı	Karar Numarası
10.12.2025	10	3

Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu, Prof. Dr. Abdulhakim KOÇİN başkanlığında, 10.12.2025 Çarşamba günü saat 09.00'da imzaları bulunan üyelerin katılımlarıyla toplanmış ve aşağıdaki kararı almıştır.

KARAR 3:

Kurulumuz, danışmanlığını Doç. Dr. Behçet KALDIK'ın yaptığı Sosyoloji Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Barani SAYAK'ın çalışmayı planladığı “**Toplumsal Eşitsizlikler ve Sosyal Yardımlar: Bingöl İlinde Sosyal Yardım Alan Dezavantajlı Ailelerin Sosyolojik Açıdan İncelenmesi**” başlıklı tez çalışması kapsamında kullanılmak üzere hazırlanan veri toplama araçlarına ilişkin etik kurul izin/uygunluk başvurusunu değerlendirmiştir.

Üniversitemiz Etik Kurul Yönergesi ilkeleri ile Bingöl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan İzin Alınmasında Uyulması Gereken Kurallar çerçevesinde yapılan değerlendirme sonucunda; veri toplama aracının fikri, hukuki ve telif hakları bakımından sorumluluğu başvuru sahiplerine ait olmak üzere başvurunun, 08.12.2025 tarihi itibarıyla bilimsel araştırma etiği ilkelerine **UYGUN OLDUĞUNA** oy birliğiyle karar verilmiştir.

BAŞKAN	Prof. Dr. Abdulhakim KOÇİN	e-imzalıdır
BAŞKAN YARDIMCISI	Prof. Dr. Yaşar BAŞ	e-imzalıdır
ÜYE	Prof. Dr. Hamza ALTIN	e-imzalıdır
ÜYE	Prof. Dr. Naim DÖNER	e-imzalıdır
ÜYE	Prof. Dr. Orhan BAŞARAN	e-imzalıdır
ÜYE	Prof. Dr. Ersin ERKAN	e-imzalıdır
ÜYE	Prof. Dr. Muhittin ÖZDEMİR	e-imzalıdır

